

De positie van Chinese masseuses in de Chinese beautybranche in Nederland

Onderzoeksrapport Fenomeenonderzoek Mensenhandel en Mensensmokkel in de Chinese beautybranche

Mr. Marieke Bottenberg (Dienst Nationale Recherche)
Dr. Marie-Louise Janssen (Universiteit van Amsterdam)

18 november 2012

FACULTEIT DER MAATSCHAPPIJ- EN
GEDRAGSWETENSCHAPPEN
Afdeling Sociologie & Antropologie

Uitgave

Korps landelijk politiediensten (KLPD)
Dienst Nationale Recherche
Postbus 11
3970 AA Driebergen
Woerden, 18 november 2012
Copyright © 2012 KLPD/DNR/UI&E

Auteurs

mr. Marieke Bottenberg (Dienst Nationale Recherche)
dr. Marie-Louise Jansen (Universiteit van Amsterdam)

Colofon

Vormgeving Robert Huiberts, Grafische Dienst Ministerie van Veiligheid en Justitie, Den Haag
Druk Grafische Dienst, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag

Copyright

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen, alsmede behoudens voorzover in deze uitgave nadrukkelijk anders is aangegeven, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het KLPD.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteur(s), redactie en het KLPD geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	8
Hoofdstuk 1 Introductie	10
1.1 Aanleiding onderzoek	11
1.2 Relevantie van het onderzoek	12
1.3 Samenwerking Dienst Nationale Recherche en Universiteit van Amsterdam in gescheiden trajecten	14
1.4 Doelstellingen en onderzoeksvragen	16
1.4.1 De Dienst Nationale Recherche	16
1.4.2 Etnografisch Onderzoek	17
1.5 Leeswijzer	18
Hoofdstuk 2 Methodologie	20
2.1 De Onderzoeksmethoden	21
2.2 Onderzoeksmethoden Nationale Recherche	22
2.2.1 Analyse opsporingsonderzoeken	22
2.2.2 Analyse bestuurlijke controles	24
2.3 Etnografisch veldonderzoek door Universiteit van Amsterdam	25
2.3.1 Participerende observatie	27
2.3.2 Kwalitatieve interviews	29
Hoofdstuk 3 Slachtoffers of ondernemende migranten?	36
3.1 Inleiding	37
3.2 Mensensmokkel vanuit China	37
3.2.1 Smokkelmethoden	39
3.2.2 Het grijze gebied tussen mensensmokkel en mensenhandel	40
3.3 Mensenhandel	42
3.4 Keuzevrijheid en dwang	44
3.5 Agency en machtsstructuren	45
3.5.1 Agency	45
3.5.2 Machtsstructuren in relatie tot mensenhandel en mensensmokkel	47
3.6 Slachtoffers of ondernemende migranten?	57
3.7 Conclusie	58
Hoofdstuk 4 De Chinese beautybranche, beautysaloneigenaars en masseuses	60
4.1 Inleiding	61
4.2 Prostitutie binnen de Chinese beautybranche in China	61
4.3 De Chinese beautybranche in Nederland	64
4.3.1 De Chinese beautysalons	64
4.3.2 Seksuele handelingen binnen de Chinese beautybranche	70
4.3.3 Seksuele fluiditeit	74
4.3.4 Vergelijk met de Chinese horecabranche in Nederland	75
4.4 Beautysaloneigenaars, Schijnconstructies, Illegale activiteiten en Netwerken	76
4.4.1 Beautysaloneigenaars	76
4.4.2 (Schijn)constructies	78
4.4.3 Illegale (neven)activiteiten	81
4.4.4 Netwerken/faciliteerders van beautysaloneigenaars	81

4.5	De masseuses	84
4.5.1	Kenmerken masseuses	84
4.5.2	Verblijfstatus masseuses	87
4.5.3	Illegale arbeiders onder masseuses	88
4.5.4	Ontkenning werkzaamheden in Chinese beautysalons	89
4.5.5	Redenen voor het werken met illegaal in Nederland verblijvende masseuses	89
4.5.6	Omgaan met risico's van het werken met illegaal in Nederland verblijvende masseuses	90
4.5.7	Manieren om met illegaal in Nederland verblijvende masseuses te werken	92
4.6	Conclusie	93
Hoofdstuk 5	Het tewerkstellingsproces van Chinese masseuses	94
5.1	Inleiding	95
5.2	Contactlegging	96
5.2.1	Motivatie om in Chinese beautysalons te werken	96
5.2.2	Wijze waarop contactlegging tot stand komt	97
5.3	De reis naar Nederland	102
5.3.1	Migratie naar Nederland van Chinese studenten	102
5.3.2	Relatie mensensmokkelorganisaties en eigenaars in de Chinese beautybranche	103
5.3.3	Smokkelmethoden en kosten	104
5.3.4	Migratie binnen de mazen van de wet	105
5.3.5	Reisroutes en reisomstandigheden	106
5.3.6	Beeld van slangenkoppen	107
5.4	Huisvesting	108
5.4.1	Eigen woonruimte of woonruimte via de beautysaloneigenaar	108
5.4.2	Kosten huisvesting	110
5.4.3	Meervoudige afhankelijkheid	110
5.5	Arbeid	111
5.5.1	Arbeidscondities in Chinese beautysalons	111
5.5.2	Seksuele handelingen onder dwang of als strategie keuze?	113
5.5.3	Beeld van eigen situatie	121
5.6	Financiën	122
5.6.1	Verdiensten beautysaloneigenaars	122
5.6.2	Kasadministratie en naleving Wet op de loonbelasting en Wet op de identificatieplicht	123
5.6.3	Ongebruikelijke en verdachte transacties	124
5.7	Conclusie	125
Hoofdstuk 6	Samenvattende conclusie	128
6.1	Introductie	129
6.2	De Chinese beautybranche, de eigenaars en de masseuses	130
6.3	Uitbuiting op de werkvloer	131
6.4	Dwang op de werkvloer	133
6.5	Uitbuiting gezien vanuit een migratieperspectief	135
6.6	Eindconclusie	138
Bibliografie		140

Met medewerking van:

Najoua El Azear (EUR), Anne Bogaerts (Inspectie SZW), Carmen Chan (UR), Mariëtte van Denderen (RUG), Thomas Halmans (UvA), Malou Liefink (UU), Shuiqin Liu (Uva), Hanh Pham (UL), Froucke Poortenga (UvA), Yalmar Ras (UU), Maarten van Vliet (UU).

Begeleidingscommissie:

Prof. Frank Bovenkerk, Universiteit Utrecht (voorzitter)
Ad Bastiaanssen, LL.B., Inspectie SZW (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid)
Mr. Warner ten Kate, Landelijk Parket
Prof. Dirk Korf, Universiteit van Amsterdam
Drs. Herman Kroes, Ministerie van Veiligheid en Justitie
Drs. Jelle Lansbergen, Korps landelijke politiediensten
Mr. Drs. Frank Noteboom, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel
Mr. Peter Vonk, Inspectie SZW (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid)

Voorwoord

In de omvangrijke literatuur over immigratie en etnische minderheden in Nederland neemt de groep der Chinezen die nu al meer dan tachtig jaar in Nederland is, een bescheiden plaats in. Zij wordt gezien als een ijverige en rustige, in zichzelf gekeerde gemeenschap die niet opvalt door grote sociale problemen of opmerkelijke criminaliteit. Ofschoon Chinezen daar volgens de daarvoor gestelde criteria in de termen zouden vallen om steun te ontvangen van het Nederlandse minderhedenbeleid, heeft deze doelgroep op een dergelijk aanbod afwijzend of ambivalent gereageerd. Zij komen op eigen kracht wel omhoog en talrijk zijn de jonge Chinezen die thans glanzende carrières doorlopen.

Maar China is reusachtig in beweging en vele miljoenen mensen hebben zich juist in de afgelopen tien jaar als emigranten en studenten (of een combinatie daarvan) over de wereld verspreid. Met name in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zijn die enorme aantallen Chinezen geïmmigreerd. Daarvan is een groot deel door netwerken van mensensmokkelaars en mensenhandelaars illegaal het land binnengebracht en er heeft zich een onderwereld gevormd van mensen die leven van de uitbuiting van nieuw gearriveerden die hun (reis-)schuld af moeten betalen. Dat levert voor de autoriteiten een ongekend probleem op. Hoe moet deze nieuwe bevolkingsbeweging worden gewaardeerd? De overheid pakt de smokkelaars die slangenkoppen worden genoemd aan en ontmantelt arbeidssituaties die op uitbuiting berusten. Maar zien de betrokkenen zichzelf ook zo? Zij zijn misschien wel aan bittere armoede ontvlucht en zien nieuwe ontplooiingsmogelijkheden voor zich. Zo wordt een onopvallende grootmoeder in New York, sister Ping, door de Amerikaanse justitie hard aangepakt omdat zij aan het hoofd heeft gestaan van een internationale bende die niet minder dan 100,000 Chinezen via New York in Amerika binnensmokkelde. Maar wie gaat kijken in haar geboortedorp in China ziet dat de emigranten haar eren met een indrukwekkend standbeeld.¹

Thans hebben de nieuwe Chinezen toch ook in Nederland de aandacht getrokken. De beauty branche geeft werk aan vrouwen als masseuse. Maar hoe ver gaan hun werkzaamheden precies? Worden ze gedwongen of niet? Verkeren zij in een situatie van uitbuiting? Gaat het om enkele onschuldige lokale ondernemingen of manifesteert zich een wereldomspannend netwerk van criminelen? Het is buitengewoon moeilijk om daar bij zo'n gesloten groep achter te komen. En bovendien is de bedrijfstak sterk in beweging en wisselen de werkneemsters steeds van locatie.

In dit rapport heeft een flinke groep onderzoekers samengewerkt om daar achter te komen. Er deden vrouwen aan mee en mannen, er waren Chinezen bij betrokken en Nederlanders. Het rapport is uniek omdat hier is samengewerkt tussen onderzoekers van de politie en van de wetenschap. Weliswaar verschillen hun methoden hemelsbreed (een verhoor is bijvoorbeeld geen interview) en is hun doelstelling verschillend (gericht op zoek naar strafbare feiten of belangeloos onderzoek naar een subcultuur?), maar dit verslag toont aan dat dit heel goed samengaat. Zo'n goede samenwerking ben ik in de criminologie nog niet tegengekomen. De onderzoekers hebben over een branche die betrekkelijk klein is van omvang, gedetailleerde informatie tevoorschijn gebracht en belicht die vanuit een veelheid van gezichtshoeken. Dit is anders dan in de meeste onderzoeksrapporten die naar een einde toewerken met harde conclusies en dwingende beleidsaanbevelingen. Dit verslag is daarentegen genuanceerd veelvormig. In plaats van beleidsaanbevelingen te formuleren dagen de schrijvers aan de lezer uit om zelf een opinie te vormen. De informatie die daarvoor nodig is, kan hij in dit rapport vinden.

Frank Bovenkerk

¹ P.R. Keefe, 2009, *The snakehead, An epic tale of the Chinatown underworld and the American Dream*, Doubleday, New York.

Hoofdstuk 1

Introductie

1.1 Aanleiding onderzoek

Het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel (EMM) ontvangt sinds zijn oprichting in 2005 signalen dat er sprake zou zijn van slechte werkomstandigheden en van mensenhandel binnen de Chinese beautybranche. Met de Chinese beautybranche worden ondernemingen bedoeld met minstens één Chinese eigenaar en waarbinnen (een groot deel van) het personeel Chinees is. De dienstverlening richt zich op lichamelijke ontspannings- en schoonheidsbehandelingen. Concreet gaat het om ondernemingen als kapsalons, massagesalons, nagelstudio's, schoonheidssalons, zonnebankstudio's, sauna's etc.

In artikel 273f Wetboek van Strafrecht (WvSr) is uitbuiting het kernbegrip van mensenhandel. Grofweg wordt een onderscheid gemaakt tussen seksuele uitbuiting en overige vormen van uitbuiting. Hoewel het uitbuitingsbegrip wordt toegelicht door de gedragingen die als uitbuiting worden gekwalificeerd te omschrijven, blijft het in het bijzonder bij de overige vormen van uitbuiting lastig de scheidslijn tussen uitbuiting en slecht werkgeverschap te trekken. De wetgever heeft de verdere afbakening aan de rechter overgelaten. Volgens De Jonge van Ellemeet & Smit (2006) is de essentie van mensenhandel dat binnen de context van een arbeidssituatie of dienstverlening de vrijheid van een persoon om te kiezen wordt geschonden.²

Al in 2006 meldt het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (BNRM) dat er op het gebied van mensenhandel een opkomst is van nieuwe herkomstlanden, waaronder China. Dit land staat in 2006 voor de eerste keer op de lijst van meest voorkomende herkomstlanden van (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel zoals geregistreerd bij CoMensha (NRM, 2006). De jaarcijfers van CoMensha³ laten zien dat China in de afgelopen vier jaar (2008 t/m 2011) tot de herkomstlanden top tien van (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel behoort. In 2008 waren er 78 aangemelde (mogelijke) Chinese slachtoffers van mensenhandel, in 2009 37, in 2010 23 en in 2011 40 (CoMensha 2010; 2011). Hoewel zij nog altijd de grote minderheid vormen, worden ook steeds meer mannen slachtoffer van mensenhandel. China blijkt de afgelopen vier jaar eveneens tot de top tien van meest voorkomende herkomstlanden van mannelijke (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel te behoren. Zo waren in 2008 12 van de 78 aanmeldingen man, in 2009 11 van de 37, in 2010 4 van de 23 en in 2011 7 van de 40.

Ook de organisatie Fairwork (voorheen BlinN), die zich inzet voor de positieverbetering van slachtoffers van mensenhandel in Nederland, meldt dat zij de laatste jaren steeds meer te maken heeft gehad met (vermoedelijke) Chinese slachtoffers van mensenhandel (BlinN 2009 en 2010). In 2007 constateert de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (NRM) dat er nog weinig zicht is op de mogelijke structuren en afspraken achter de mensonterende omstandigheden waarin sommige illegale Chinese arbeiders in Nederland verkeren (NRM, 2007: 243).

Eén van de sectoren waar mensenhandel wordt vermoed is, zoals gezegd, de Chinese beautybranche. In Slangenkoppen en Tijgerjagers (2009) constateren de onderzoekers Knotter en Korf op basis van hun onderzoek naar illegaliteit en criminaliteit onder Chinezen in Nederland, dat Chinezen de afgelopen jaren veel nieuwe zaken hebben geopend binnen de beautybranche. Voor de opkomst van deze ondernemingen geven zij drie mogelijke verklaringen. Ten eerste kan er sprake zijn van verplaatsing. Doordat de Chinese horeca steeds strenger wordt gecontroleerd, zijn illegale Chinezen genoodzaakt om in een andere sector werk te zoeken. De tweede mogelijke verklaring is van economische aard. Nieuwe migranten hebben het concept meegenomen uit China, waar deze ondernemingen al langer bestaan. En bovendien kunnen Chinezen geïnspireerd zijn geraakt door het (vermeende) economische succes van de Thaise massagesalons. Een derde verklaring zoeken Knotter en Korf in het feit dat het werk in de beautybranche minder zwaar is dan in de horeca. Vooral wanneer er illegalen in de beautybranche werkzaam zijn, is de kans dat werknemers worden uitgebuit groter. Illegalen kunnen eenvoudig afhankelijk raken van hun werkgever en dat geldt nog sterker wanneer zij de Nederlandse taal niet machtig zijn, door de werkgever worden gehuisvest, een klein sociaal netwerk hebben en schulden

² In hoofdstuk 3 wordt het wetsartikel over mensenhandel en het kernbegrip uitbuiting uitgebreid besproken.

³ CoMensha is een niet-gouvernementele organisatie die zich bezig houdt met het registreren van aanmeldingen van (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel in Nederland.

hebben bij de werkgever. Dit neemt niet weg dat ook legale Chinezen slachtoffer kunnen zijn van mensenhandel binnen de Chinese beautybranche. Uit opsporingsonderzoeken naar mensenhandel zoals de zaak Sneep, waarin twee Turkse broers met hun handlangers op zeer gewelddadige wijze vrouwen uitbuitte in de Nederlandse raamprostitutie, is gebleken dat lang niet alle slachtoffers van mensenhandel illegaal in Nederland verblijven. Vaak zijn de slachtoffers in dit geval kwetsbaar doordat zij psychisch van de daders afhankelijk zijn gemaakt doordat bijvoorbeeld een liefdesrelatie met hen wordt aangegaan.

Knotter en Korf constateren dat binnen een deel van de Chinese beautybranche ook seksuele diensten worden aangeboden (Knotter, Korf & Lau, 2009). Dit blijkt uit krantenberichten en webfora, maar de onderzoekers hoorden dit ook van personen die in deze sector werken. Op welke schaal de vrouwen eventueel worden gedwongen om de zogenaamde special service aan te bieden wordt niet duidelijk in het onderzoek. De media⁴ speelde, en speelt, gretig op het onderwerp in en beweert keer op keer dat binnen de Chinese beautybranche seksuele handelingen worden verricht en prostitutie wordt bedreven. Ook blijkt uit de diverse krantenberichten dat het voor opsporingsinstanties en ketenpartners bijzonder moeilijk is om de illegale prostitutie binnen de Chinese beautybranche te detecteren en eventuele gevallen van mensenhandel inzichtelijk te maken. Wat mist in deze berichtgeving is een genuanceerd beeld over de mensen achter deze krantenkoppen. Wie zijn zij en hoe ziet hun dagelijks leven eruit? Welke factoren dragen ertoe bij dat deze Chinese werknemers kwetsbaar worden voor misbruik en uitbuiting? Hoe zien de netwerken achter de Chinese beautybranche eruit?

Naar aanleiding van eerdergenoemde signalen bij het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel is binnen dit centrum in 2009 een project gestart onder de naam Flock. Binnen dit project wordt thematisch onderzoek gedaan naar de aard en omvang van mogelijke misstanden binnen de Chinese beautybranche in Nederland op het terrein van mensenhandel en -smokkel en mogelijk daaraan gerelateerde georganiseerde criminele groeperingen. Het project wordt uitgevoerd door een samenwerkingsverband van het openbaar ministerie (OM), het Korps landelijke politiediensten (Klpd), de Inspectie SZW⁵, de Koninklijke Marechaussee (KMar), de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de belastingdienst en het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel. Ondertussen valt het project onder het programma The Wall dat een bredere focus heeft, door zich niet alleen te richten op misstanden binnen de Chinese beautybranche, maar op criminele activiteiten binnen de Chinese gemeenschap. In deze rapportage zal verder worden gesproken over het programma The Wall/ Flock.

1.2 Relevantie van het Onderzoek

Op Europees niveau is de aandacht voor mensenhandel groot. De *Richtlijn inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers* van het Europees Parlement brengt met zich mee dat de bestrijding van seksuele uitbuiting, in samenwerking met andere lidstaten van de Europese Unie, (top)prioriteit moet blijven. Uit de *Special Eurobarometer Awareness of home affairs* van de Europese Commissie (juni 2012) volgt dat 93% van de bijna 27 duizend geënquêteerde EU-onderdanen het belangrijk vindt dat de Europese Unie mensenhandel bestrijdt. Onder de Nederlandse geënquêteerden is 95% deze mening toegedaan en vindt 71% dit zelfs zeer belangrijk. Ook in Nederland heeft mensenhandel een grote prioriteit. In het laatste regeerakkoord *Vrijheid en verantwoordelijkheid* (2010) van het kabinet van VVD en CDA wordt in de paragraaf *Veiligheid* aangekon-

⁴ Zie bijvoorbeeld: Trouw, 'Seks onder het mom van massage', 22 december 2007, Trouw, 'Illegale seks in een donker magazijn', 27 juli 2009, 'Trouw, Massagesalons zijn lastig aan te pakken', 28 juli 2009, Nederlands Dagblad, 'Weinig onderzoek massage als dekmantel prostitutie', 18 februari 2009, Het Parool 'Bedrijven functioneren zonder vergunning, Stadsdeel vindt optreden moeilijk vanwege bewijslast', 27 juli 2009, De Pers, 'De meeslepende massages van Mai Massagesalons zijn in trek', 14 december 2009, Algemeen Dagblad, 'Chinees kappers in Den Haag bieden klanten illegale seks', 7 april 2010, Trouw, 'Illegale seks in Chinese salons op de Wallen', 28 juli 2011, PowNews XL, 21 april 2012.

⁵ Op 1 januari 2012 is de Inspectie SZW van start gegaan. De Arbeidsinspectie, de Inspectie Werk en Inkomen en de Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst hebben vanaf die datum hun organisaties en activiteiten samengevoegd.

digd dat vrouwenhandel intensiever zal worden opgespoord en harder zal worden aangepakt.⁶ In zijn brief van 14 februari 2011 over de stand van zaken van de aanpak van de georganiseerde en financieel-economische criminaliteit schrijft minister Opstelten van Veiligheid en Justitie dat deze vormen van criminaliteit een hoge prioriteit hebben omdat zij de integriteit van het financieel-economische stelsel en uiteindelijk het functioneren van de rechtsstaat ondermijnen. Bovendien zegt de minister dat het kabinet bij de aanpak van deze vormen van criminaliteit zal voortbouwen op het traject dat door het vorige kabinet is ingezet. Dit betekent dat de geïntegreerde aanpak van onder meer mensenhandel, en de rol daarbinnen van het bestuur, verder zal worden versterkt. In een volgende brief van 2 mei 2011 over de landelijke prioritering van thema's voor de politie in de periode 2011 – 2014 schrijft de minister dat mensenhandel, samen met de handel in drugs, witwassen en milieucriminaliteit, met voorrang zal worden aangepakt als onderdeel van de aanpak van criminele samenwerkingsverbanden.

Al in 2008 werd de Taskforce Mensenhandel geïnstalleerd. De Taskforce staat onder voorzitterschap van het Openbaar Ministerie en bestaat uit de Nationaal Rapporteur Mensenhandel, vertegenwoordigers van de departementen van Binnenlandse Zaken, Veiligheid en Justitie, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Buitenlandse Zaken, de politie, het lokaal bestuur en de Zittende Magistratuur. Zij heeft als opdracht om een brede, integrale aanpak van mensenhandel te bewerkstelligen. Knelpunten in de huidige aanpak worden door de Task Force in kaart gebracht en voorzien van een oplossing(srichting). De Taskforce stimuleert de bredere bekendmaking van best practices. Ook ondersteunt ze de ontwikkeling van een programmatische aanpak. Opsporingsonderzoek naar mensenhandel richt zich steeds vaker niet alleen op seksuele uitbuiting, maar ook op overige vormen van uitbuiting.

Dit wetenschappelijke onderzoek sluit bij deze ontwikkeling aan. Er is over dit onderwerp nog weinig bekend aangezien tot op heden in Nederland, op het onderzoek van Knotter en Korf na, geen wetenschappelijk onderzoek is verricht naar mensenhandel binnen de Chinese beautybranche.

Voor zover dit wetenschappelijke onderzoek zich richt op seksuele uitbuiting in de Chinese beautybranche, heeft het onderzoek een grote maatschappelijke relevantie in verband met de eventuele invoering van de Wet Regulering Prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche. Het doel van het wetsvoorstel is het tegengaan van misstanden binnen de prostitutie, waaronder mensenhandel. Deze eventuele nieuwe wet kan verdere verplaatsingseffecten van mensenhandel tot gevolg hebben. Zo blijkt uit gesprekken met onder meer politie en gemeenten dat er gevreesd wordt voor een verdere verschuiving van de problemen rondom prostitutiebedrijven zoals naar (raam)bordelen en naar andere seksbedrijven zoals sekstheaters, seksbioscopen en peepshows, en escort. Maar ook een verdere verschuiving naar de (Chinese) beautybranche, zoals naar (Chinese) massagesalons is denkbaar.⁸

⁶ Opmerkelijk is dat over vrouwenhandel en niet over het bredere begrip mensenhandel wordt gesproken.

⁷ In een brief van 23 maart 2012 aan de minister van Veiligheid en Justitie hebben de Eerste Kamercommissies voor Veiligheid en Justitie en voor Binnenlandse Zaken/ Algemene Zaken laten weten de nadere procedure voor het Wetsvoorstel Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche aan te houden. In de eerste plaats willen de commissies meer informatie over het ontwerp van de AMvB die nadere regels zal stellen over hetgeen zal worden opgeslagen in het prostitutieregister. In de tweede plaats willen de commissies een reactie van de Minister van Veiligheid en Justitie op de uitspraak van het EHRM in de zaak *Khelili versus Zwitserland* (EHRM: 18 oktober 2011). In deze zaak stelde het Hof een klagster in het gelijk die er bezwaar tegen had dat de Zwitserse politie haar als prostituee registreerde. Volgens het Hof kan de term prostituee de reputatie van de klagster schaden en problemen opleveren in haar dagelijkse leven, gelet op het feit dat de geregistreerde gegevens door andere autoriteiten dan de politie gebruikt kunnen worden. In zijn brief van 26 april 2012 antwoordt de Minister van Veiligheid en Justitie dat hij verwacht dat een eventuele rechterlijke toetsing van de voorgestelde registratie aan artikel 8 EVRM tot een ander oordeel van het EHRM zal leiden dan in de zaak *Khelili versus Zwitserland*. Verder laat de minister weten dat er nog geen ontwerp-AMvB beschikbaar is, maar geeft hij wel alvast een beschrijving van de te ontwerpen regelgeving.

⁸ Zie ook bijvoorbeeld: Trouw, 'Eigenaar massagesalon in Den Haag gearresteerd; Illegale prostitutie Doorbraak in strijd tegen verborgen wantoestanden' 26 februari 2008, Trouw, 'Illegale seks in een donker magazijn', 27 juli 2009.

1.3 Samenwerking Dienst Nationale Recherche en Universiteit van Amsterdam in gescheiden trajecten

Het Team Strategisch Onderzoek (TSO), de onderzoeksafdeling van de Nationale Recherche (DNR), is in 2009 vanuit programma *The Wall/Flock* gevraagd om, mede op basis van opsporingsonderzoeken die in het kader van programma *The Wall* en daaraan voorafgaand hebben plaatsgevonden, diepgaander wetenschappelijk onderzoek te verrichten naar de aard en omvang van misstanden op het gebied van mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche. Uiteindelijk is de opdracht verstrekt door de Chef Informatie van de Dienst Nationale Recherche. De problematiek rondom mensenhandel, met name in de prostitutiesector, maakt het zeer moeilijk voor bestuur en politie om onderzoek naar dit onderwerp te doen. Het betreft een thematiek die omgeven is door taboe en schaamte en die gepaard kan gaan met illegaliteit en georganiseerde misdaad. Dit is in het bijzonder het geval voor de Chinese gemeenschap, die zich kenmerkt door een grote mate van geslotenheid. Dat bestuur en politie nauwelijks toegang krijgen tot deze gemeenschap heeft onder meer te maken met een grote cultuur- en taalbarrière.

Voor bestuur en politie is het lastig te onderzoeken of in beautysalons seksuele handelingen worden verricht. Wanneer een prostitutiecontroleur of politieagent zich incognito als klant laat masseren, kan hij beschuldigd worden van uitlokking. Dit ligt extra gevoelig nu het om uitlokking van seksuele handelingen kan gaan. Bovendien is er bij een full body massage doorgaans een één op één relatie van masseuse en klant (controleur). Dit is lastig te combineren met de verplichting voor prostitutiecontroleurs om gezamenlijk te controleren. Dit is een verplichting om te voorkomen dat een masseuse/prostitutiee achteraf beweert dat een controleur zich schuldig heeft gemaakt aan seksuele intimidatie. Om deze redenen moet de politie de masseuses/prostitutiees op heterdaad betrappen wanneer zij als toezichthouder controles uitvoert in Chinese beautysalons, of als zij als opsporingsambtenaar binnentreedt. Signalen van klanten en buurtbewoners helpen de politie, maar dan zijn nog altijd concrete aanwijzingen nodig om te kunnen vervolgen. Het aan het licht brengen van seksuele handelingen in beautysalons is dan ook zeer arbeidsintensief en daarvoor ontbreekt in de praktijk veelal de capaciteit.⁹ Knotter en Korf constateerden dat volgens politiemensen geen prioriteit wordt gegeven aan meldingen van buurtbewoners en aangiftes door prostituees van verkrachting en uitbuiting. Hierop wordt niet doorgerechercheerd.¹⁰ Binnen programma *The Wall/Flock* is dit in een aantal opsporingsonderzoeken wel gebeurd.

Om toch seksuele handelingen te kunnen detecteren, is binnen programma *The Wall/Flock* een aantal innovatieve controlemethoden toegepast. Zo heeft de gemeente Amsterdam in 2011 eenmalig toestemming gekregen van de Officier van Justitie om agenten een voetmassage te laten ondergaan. Door het ondergaan van een voetmassage ontstaat zicht op wie er aan het werk zijn en kan eenvoudiger aan het licht komen of het illegaal in Nederland verblijvende werknemers zijn. Echter, gebleken is dat via deze methode seksuele handelingen nog altijd lastig zijn te detecteren. Verder is in Den Haag in 2012 een medewerker van de afdeling Forensisch Technische Ondersteuning (FTO) van het Korps Landelijke Politiediensten meegevraagd tijdens een controle. Deze medewerker had detectieapparatuur bij zich waarmee 'lichaamseigen sappen', zoals sperma, kunnen worden gedetecteerd. In de gecontroleerde beautysalon bleken deze sappen op meerdere plekken aanwezig, waaronder in een kamertje achteraf. Hoewel dit op zichzelf onvoldoende bewijs vormt, is het een indicatie dat de masseuses in de betreffende massagesalon seksuele handelingen verrichten. Bij een derde innovatieve methode, die ook in 2012 is toegepast, zijn een mannelijke en vrouwelijke Chinese tolk onder het toeziend oog van een aangewezen toezichthouder ingezet. De mannelijke Chinese tolk heeft als potentiële klant naar enkele adverteerders in Chinese kranten gebeld, waarvan door de aard van de advertentietekst werd vermoed dat zij seksuele handelingen aanboden. Toen de tolk vroeg welke dienstverlening mogelijk was, bleek dit in alle gevallen om geslachtsgemeenschap te gaan. Later belde een vrouwelijke tolk naar een adverteerder en deed zich voor als een jonge Chinese vrouw die voor de Chinese adverteerder als

⁹ Zie bijvoorbeeld ook: Trouw 22 december 2007, Het Parool 27 juli 2009, Trouw 28 juli 2009, Algemeen Dagblad 8 april 2010 en Algemeen Dagblad 10 april 2010.

¹⁰ Nederlands Dagblad, 18 februari 2009.

masseuse wilde werken. Ook hier bleek dat geslachtsgemeenschap tot haar werkzaamheden zou behoren. De adverteerders bleken overigens niet actief te zijn in de zichtbare Chinese massagesalons maar in twee woningen en een horecagelegenheid. Dit laat zien dat misstanden binnen de Chinese beautybranche ook buiten het zichtbare beautybranche circuit kunnen voorkomen.

Door de moeilijkheden die politie en het bestuur ondervinden om een informatiepositie binnen de Chinese gemeenschap en de Chinese beautybranche in het bijzonder te verwerven is voor het wetenschappelijke onderzoek samenwerking gezocht met de Universiteit van Amsterdam (UvA) en specifiek met de faculteit van culturele antropologie. Waar de nadruk in het onderzoek van de Dienst Nationale Recherche ligt op de analyse van opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles ligt de nadruk voor het antropologisch onderzoek op etnografisch veldonderzoek. Dit etnografisch onderzoek heeft tot doel inzicht te verschaffen in de belevingswereld en (werk)ervaringen van Chinese masseuses in Nederland. Het is zowel beschrijvend als verkennend van aard. Meer dan te verklaren staat hierbij het *Verstehen* centraal, oftewel het proberen zoveel mogelijk in te leven in de rol of gezichtspunt van de onderzoeksgroep.

Naast de analyse van opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles is voor etnografisch veldonderzoek gekozen, omdat de verwachting is dat dit een goede aanvulling kan geven op het beeld dat naar voren komt uit de opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles. Uit onderzoek is bekend dat het slachtoffer een veilige omgeving nodig heeft en zich beschermd moet voelen om vrijuit te kunnen spreken. De neutrale omgeving van een wetenschappelijk onderzoek dat wordt uitgevoerd door onafhankelijke onderzoekers kan hier beter in voorzien dan een strafrechtelijk onderzoek. In het strafrechtelijk onderzoek kan het spreken (zowel wat er wordt gezegd alsook de hoeveelheid informatie die wordt verschaft), onder meer worden bepaald door (vermeende) dreiging vanuit de hoek van de verdachten en door wat er voor het slachtoffer van afhangt, zoals bescherming en hulp en een eventueel legaal verblijf in Nederland. Bovendien kan er binnen een onafhankelijk onderzoek beter een vertrouwensrelatie worden opgebouwd waardoor men eerder geneigd zal zijn om vrijuit te spreken.

Verder wordt binnen opsporingsonderzoeken voornamelijk informatie verzameld, die bijdraagt tot het bewijs. Vaak wordt op deze manier bij langer lopende opsporingsonderzoeken een behoorlijk goed beeld gevormd van de organisatiegraad en handelwijze van de hoofdverdachten en de belangrijkste slachtoffers, maar niet van andere relevante betrokkenen. Daarbij zullen de ervaringen en belevingswereld van bijvoorbeeld een slachtoffer van mensensmokkel, en de eventuele gevolgen van een aangifte voor haar en haar familie, lang niet altijd even uitgebreid aan de orde komen. Hierdoor blijven vaak vragen bestaan over bijvoorbeeld de sociaaleconomische achtergrond van de betrokkenen en de exacte beweegredenen om op een bepaalde manier te handelen. Veldonderzoek kan deze antwoorden wel geven. Bij etnografisch onderzoek speelt de culturele en sociaaleconomische context waarin de arbeidsmigranten handelen een belangrijke rol. Daarbij is het etnografisch onderzoek niet alleen maar gericht op strafrechtelijk onderzoek waarin sprake is van potentiële daders en slachtoffers, waardoor er een bredere focus wordt gehanteerd. Door de persoonlijke verhalen van de Chinese vrouwen kan meer inzicht worden verkregen in de manier waarop uitbuiting werkt en hoe het komt dat de ene persoon kwetsbaarder is voor uitbuiting dan de ander.

Door beide onderzoeken van de Dienst Nationale Recherche en de Universiteit van Amsterdam te combineren kan een verrijking van de diversiteit van de data worden verkregen. De uitdaging van een samenwerking tussen de Dienst Nationale Recherche en de Universiteit van Amsterdam ligt in het zoeken naar nieuwe bronnen van kennis over mensenhandel en het naast elkaar leggen van verschillende bronnen en onderzoeksmethoden. Welke inzichten verschaffen de verschillende onderzoeken en toegepaste onderzoeksmethoden?

Het etnografisch veldonderzoek en de analyse van de opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles vormen twee gescheiden trajecten. Binnen het wetenschappelijke onderzoek wordt het ene traject onder verantwoordelijkheid van de Dienst Nationale Recherche uitgevoerd en het andere onder verantwoordelijkheid van een medewerker aan de Universiteit van Amsterdam. De Universiteit van

Amsterdam voert de verschillende onderzoeksmethoden binnen het etnografisch veldonderzoek onafhankelijk uit en zal voor dit wetenschappelijke onderzoek geen opsporingsgegevens gebruiken. Andersom worden de resultaten uit het etnografische veldonderzoek alleen geanonimiseerd gedeeld met de Dienst Nationale Recherche voor deze eindrapportage. Voor deze constructie is gekozen om de academische onafhankelijkheid te kunnen garanderen. Daarnaast kunnen met deze werkwijze de opsporingsbelangen niet worden geschaad. De resultaten van beide onderzoekstrajecten met de verschillende onderzoeksteams en –methoden, vormen de input voor deze wetenschappelijke rapportage.

1.4 Doelstellingen en onderzoeksvragen

Dit onderzoek heeft tot doel inzicht te verschaffen in de aard en omvang van seksuele dienstverlening en mensenhandel en mensensmokkel vanuit China ten behoeve van de Chinese beautybranche in Nederland. Het in kaart brengen van mensenhandel- en smokkelproblematiek vanuit China naar Nederland in de beautybranche heeft een:

- toetsend element (is er sprake van (dwang)middelen en uitbuiting?)
- beschrijvend element (hoe ervaren zij het?)
- analyserend element (hoe komt uitbuiting tot stand?)

Hierna worden de specifieke doelstelling en onderzoeksvragen voor de afzonderlijke trajecten van de Dienst Nationale Recherche en Universiteit van Amsterdam besproken.

1.4.1 De Dienst Nationale Recherche

Het onderzoek door de Dienst Nationale Recherche heeft tot doel inzicht te verschaffen in de wijze waarop beautysaloneigenaars en masseuses bij mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche in Nederland betrokken zijn en verklaringen te vinden voor de wijze waarop zij handelen binnen het mensenhandel- en mensensmokkelproces gerelateerd aan de Chinese beautybranche. Met deze kennis worden aanknopingspunten geboden voor de opsporing, bestuur en ketenpartners om het verschijnsel gericht aan te pakken en de slachtofferhulp te verbeteren. De centrale onderzoeksvraag binnen het onderzoek van de Dienst Nationale Recherche luidt dan ook:

In hoeverre en op welke wijze zijn beautysaloneigenaars en masseuses bij mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche in Nederland betrokken, en wat zijn de verklaringen voor de wijze waarop beautysaloneigenaars en masseuses handelen binnen het mensenhandel- en mensensmokkelproces?

De volgende onderzoeksvragen zullen worden beantwoord:

- In hoeverre is er sprake van mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche in Nederland?
- Wat is de aard van mensensmokkel en mensenhandel voor wat betreft de kenmerken van de betrokken personen en criminele groeperingen?
- Wat is de aard van mensensmokkel en mensenhandel voor wat betreft de wijze waarop die criminaliteit wordt gepleegd?
- Welke verklaringen kunnen worden gegeven voor de wijze waarop beautysaloneigenaars en masseuses handelen binnen het mensenhandel- en mensensmokkelproces gerelateerd aan de Chinese beautybranche?

1.4.2 Etnografisch Onderzoek

Het etnografisch onderzoek, dat gecoördineerd werd door een medewerker van de afdeling Sociologie en Culturele Antropologie van de Universiteit van Amsterdam, tracht op basis van de ervaringen van Chinese vrouwelijke arbeidsmigranten die sinds 1990 vanuit China naar Nederland zijn gemigreerd, inzicht te verschaffen in de verschillende vormen van uitbuiting in de Chinese beautybranche in Nederland. Hoewel het voor de juridische bewezenverklaring van mensenhandel om het oogmerk van uitbuiting van de dader gaat en niet om de perceptie van het slachtoffer, is het om beter inzicht te krijgen in het verschijnsel mensenhandel, en het daarmee samenhangende uitbuitingsbegrip, van belang om vanuit het perspectief van een Chinese werkneemster(er) te kijken. Om deze reden is ervoor gekozen om binnen het etnografische onderzoek uitbuiting vanuit het zogenaamde *emic*¹¹ perspectief te onderzoeken. Dit houdt in dat het perspectief en de percepties van de betrokkenen zelf centraal zullen staan. Met andere woorden: hoe ervaren Chinese migranten hun positie in Nederland en specifiek hun arbeidscondities in de Chinese beautybranche? En welke beweegredenen hebben zij om met bepaalde voorwaarden akkoord te gaan?

De manier waarop in Nederland, of in het Westen, tegen uitbuiting wordt aangekeken, hoeft immers niet overeen te komen met de manier waarop Chinese migranten het ervaren en hoe zij tegen hun situatie aankijken. Dit geldt vooral in de Chinese cultuur waar de arbeidsethos zeer hoog is en de standaarden erg kunnen verschillen met het Nederlandse of Westerse perspectief. Bovendien ontnemen machtsrelaties, zoals bijvoorbeeld afhankelijkheid van een werkgever als gevolg van een illegale migrantenstatus, het zicht op potentiële uitbuitingssituaties. Knotter en Korf constateren bijvoorbeeld dat veel illegale werknemers vaak minder betaald krijgen dan hun legale collega's. Toch zien de illegale werknemers hun werkgever niet per se als uitbuiters (Knotter, Korf & Lau, 2009: 156). Uit het eigen etnografisch onderzoek komt naar voren dat sommige masseuses hun baan als 'vrij' (observatie Moos) beschouwen, terwijl van hen wordt verwacht dat ze gedurende zes dagen per week meer dan 10 uur per dag aanwezig zijn en alleen krijgen betaald voor de uren dat zij een klant hebben. Dit verschaft een nieuw perspectief op de arbeidssituatie. Om deze reden is ervoor gekozen om niet alleen te kijken naar de Nederlandse interpretatie van uitbuiting, maar ook om te onderzoeken hoe kwetsbaarheden worden gecreëerd in de levens van deze groep migranten. Ook voor de opsporing van mogelijke situaties van uitbuiting is het van wezenlijk belang om deze kwetsbaarheden bloot te leggen teneinde de dwangmiddelen 'misbruik maken van een kwetsbare positie' en 'misbruik maken van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht' beter te kunnen duiden. Wat zijn de kenmerken van het proces dat tot uitbuiting heeft geleid? Oftewel: wat is uitbuiting (vanuit emic perspectief) en hoe komt uitbuiting tot stand? Wat zegt dat over de betekenis van mensenhandel en mensensmokkel?

De centrale onderzoeksvraag binnen het onderzoek van de Universiteit van Amsterdam luidt dan ook:

Hoe ervaren Chinese werknemers hun arbeidsomstandigheden in de Chinese beautybranche in Nederland, en welke factoren zijn van invloed op situaties van uitbuiting, zoals dat strafrechtelijk is vastgelegd in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht?

De volgende subvragen zullen worden beantwoord:

- Hoe komt de keuze voor migratie naar Nederland tot stand? Welke afwegingen liggen aan de keuze voor migratie ten grondslag? Met welke verwachtingen komen Chinese migranten naar Nederland?
- Wat zijn hun migratie-ervaringen?
- Wat zijn hun arbeidservaringen?
- Wat zijn de werkervaringen in het bijzonder van Chinese masseuses?
- In welke mate komt uitbuiting voor in de Chinese beautybranche?
- Hoe wordt dwang uitgeoefend binnen de Chinese beautybranche?

¹¹ Dit wordt vaak afgezet tegenover het etic perspectief dat in dit geval refereert naar de definitie van uitbuiting zoals deze is vastgelegd in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht.

1.5 Leeswijzer

In het eerstvolgende hoofdstuk zal dieper worden ingegaan op hoe het onderzoek is opgezet en uitgevoerd, alsmede op de toegepaste onderzoeksmethoden en de ethische dilemma's die dit onderzoek met zich meebracht. In hoofdstuk drie zal het theoretisch kader worden uiteengezet rondom de concepten mensenhandel, mensensmokkel en uitbuiting om de ervaringen van Chinese migranten op basis van de verzamelde data te kunnen situeren en te analyseren. In hoofdstuk vier en vijf zullen de onderzoeksdata uit beide onderzoeken worden gepresenteerd, gevolgd door een conclusie waarin de onderzoeksresultaten uit beide onderzoeken zullen worden gepresenteerd.

Hoofdstuk 2

Methodologie

2.1 De onderzoeksmethoden

In dit onderzoek zijn vier onderzoeksmethoden gehanteerd om onderzoeksvragen van de Dienst Nationale Recherche en Universiteit van Amsterdam die in het vorige hoofdstuk zijn besproken, te beantwoorden, namelijk 1) deskresearch, 2) analyse van opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles, 3) kwalitatieve en interviews en een enquête 4) participerende observaties in massagesalons. Concreet wordt onder de verschillende onderzoeksmethoden het volgende verstaan:

1. **Deskresearch:** het bestuderen van literatuur, internetgegevens, statistische informatie (CBS, KvK), wetgeving, beleidsstukken, jurisprudentie, Chinese kranten in Nederland (bijvoorbeeld via Chinese restaurants en supermarkten), GBA;
2. **Analyse opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles:** het analyseren van onderzoek dossiers van opsporingsonderzoeken naar mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche en verslagen van bestuurlijke controles door partners binnen programma The Wall/ Flock- partners naar illegale prostitutie en andere misstanden binnen de Chinese beautybranche;
3. **Kwalitatieve interviews en enquête:** 1) kwalitatieve interviews met experts binnen Nederlandse en Chinese NGO's, opsporing, opsporingspartners, gemeente, 2) kwalitatieve interviews met Chinese migranten (werkgevers en werknemers), 3) levensverhalen met Chinese migranten in vreemdelingenbewaring en slachtoffers van mensenhandel en 4) een kwalitatieve enquête (met open vragen) via internet onder klanten van Chinese massagesalons.
4. **Participerende observatie:** gedurende zeven maanden zijn observaties uitgevoerd in verschillende massagesalons in Amsterdam en Den Haag.

De deskresearch wordt geleid door zowel de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche als de onderzoeker van de Universiteit van Amsterdam en uitgevoerd door twee Master (MA) studenten die stage lopen bij de Dienst Nationale Recherche en zeven Master studenten die stage lopen in het onderzoeksteam aan de Universiteit van Amsterdam. De stagiaires van de Dienst Nationale Recherche zijn een student sociale wetenschappen van de Universiteit Utrecht (UU) en een student sinologie van de Universiteit Leiden (UL). De laatste heeft zich vooral beziggehouden met Chineestalige bronnen. De stagiair(e)s van de Universiteit van Amsterdam uit het eerste team zijn: twee studenten politicologie (EUR/UvA) en één student sociologie (UvA); en uit het tweede team zijn: één student internationale ontwikkeling van de Universiteit van Twente (UR), twee studenten culturele antropologie van de Universiteit van Utrecht (UU) en één student sociologie afkomstig van de Universiteit van Amsterdam (UvA).

De analyse van de onderzoeksdossiers van opsporingsonderzoeken wordt aangestuurd door de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche en uitgevoerd door een medewerker van de Inspectie SZW, de twee hiervoor genoemde stagiaires van de Dienst Nationale Recherche en een derde stagiaire sociale wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Ook de analyse van de verslagen van bestuurlijke controles wordt aangestuurd door de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche en uitgevoerd door de stagiaire sociale wetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Het onderdeel bestaande uit kwalitatieve interviews wordt, voor zover het gaat om interviews met experts binnen de politieorganisatie en ketenpartners, aangestuurd door de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche en uitgevoerd door de stagiaires van de Dienst Nationale Recherche. De overige kwalitatieve interviews, de enquête en de participerende observatie worden onder supervisie van de onderzoeker van de Universiteit van Amsterdam door de stagiair(e)s van de Universiteit van Amsterdam uitgevoerd. Hetzelfde geldt voor de analyse van de interviewverslagen.

In het vorige hoofdstuk is al aangegeven dat de belangrijkste onderzoeksmethode in het onderzoekstraject van de Dienst Nationale Recherche de analyse van opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles is en de belangrijkste methoden in het onderzoekstraject van de Universiteit van Amsterdam zijn: de kwalitatieve interviews met werkgevers en werknemers (veelal in de vorm van levensverhalen),

de enquête onder klanten, en de participerende observatie in de massagesalons. Om deze reden worden deze methoden hieronder afzonderlijk uitgebreider toegelicht.

2.2 Onderzoeksmethoden Dienst Nationale Recherche

2.2.1 Analyse opsporingsonderzoeken

Onder leiding van de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche zijn zeven opsporingsonderzoeken binnen de Chinese beautybranche geanalyseerd die operationeel waren in de periode 2008 t/m 2011.¹² Deze onderzoeken richtten zich in beginsel op verdachten van mensenhandel en -smokkel waarvan vermoed werd dat zij:

- anderen over de grens naar Nederland smokkelden (artikel 197 a lid 1 WvSr) en/ of
- uit winstbejag illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen hielpen om in Nederland te kunnen verblijven (artikel 197a lid 2 WvSr) en/ of
- illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen arbeid lieten verrichten (artikel 197b WvSr) en/ of
- zich schuldig maakten aan mensenhandel (artikel 273f WvSr).

Daarnaast werd in sommige opsporingsonderzoeken onderzocht in hoeverre deze verdachten zich tevens schuldig maakten aan het doen van onjuiste of onvolledige loonbelastingaangifte (artikel 69 AWR) en/ of het vervalsen van de loonadministratie (artikel 225 WvSr) en/ of het witwassen van wederrechtelijk verkregen vermogen (artikel 420 bis WvSr) en/ of het vervalsen van reisdocumenten (artikel 231 WvSr) en/ of het verrichten van strafbare feiten binnen een criminele organisatie (artikel 140 WvSr).

Duidelijk zal zijn dat zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken een klein aantal is. Hierdoor kunnen de resultaten van de geanalyseerde onderzoeken niet goed worden gegeneraliseerd. Drie van de zeven opsporingsonderzoeken zijn bovendien voortijdig afgebroken, omdat door de betreffende onderzoeksteams en/ of officiers van justitie werd ingeschat dat er onvoldoende bewijs was voor mensenhandel en/ of mensensmokkel. In hoeverre deze inschattingen juist zijn geweest is binnen dit wetenschappelijke onderzoek niet onderzocht. Wel is duidelijk geworden er geluiden zijn dat soms te snel of op onjuiste gronden werd besloten dat mensenhandel in het betreffende opsporingsonderzoek niet bewezen kon worden. Het zou dan ook goed zijn als de afgebroken opsporingsonderzoeken op deze punten worden geëvalueerd door bijvoorbeeld een recherchekundige. Van één opsporingsonderzoek is onbekend of het voor de rechter is gebracht.

In tabel 1 wordt duidelijk welke strafbare feiten aanvankelijk binnen de zeven gestarte opsporingsonderzoeken werden onderzocht, welke strafbare feiten vervolgens zijn tenlastegelegd binnen de drie afgeronde opsporingsonderzoeken die voor de rechter zijn gebracht en in hoeverre hiervoor veroordelingen zijn uitgesproken.

¹² Een onderzoek is succesvol afgerond als het opsporingsdossier is ingezonden naar het OM, opdat het OM de verdachten kan gaan vervolgen. De zeven onderzoeken zijn afkomstig van de Inspectie SZW (3), de politieregio Amsterdam-Amstelland, de politieregio Friesland, de Dienst Nationale Recherche en de Koninklijke Marechaussee. Enkele opsporingsonderzoeken waren al geëindigd voordat programma *The Wall/Flock* van start ging.

Tabel 1 – Strafbare feiten zoals onderzocht binnen de zeven gestarte opsporingsonderzoeken en strafbare feiten zoals ten laste gelegd en strafbare feiten waarvoor een veroordeling is uitgesproken binnen de drie afgeronde opsporingsonderzoeken die voor de rechter zijn gebracht:

Wetsartikel	Onderzocht	Tenlastegelegd	Veroordeling
197b WvSr Illegale tewerkstelling	6	3	2
273f WvSr Mensenhandel	6	2	1
197a lid 2 WvSr Mensensmokkel	5	3	2
197a lid 1 WvSr Mensensmokkel	3	2	1
420 bis WvSr Witwassen	3	1	1
69 lid 2 AWR Belastingfraude	3	1	1
225 WvSr Valsheid in geschrifte	2	-	-
231 WvSr Reisdocumentvervalsing	1	-	-

In slechts één van de zes opsporingsonderzoeken die zich aanvankelijk op mensenhandel richtten, is voor mensenhandel (in de vorm van seksuele uitbuiting) veroordeeld. Overigens is de Nationaal Rapporteur Menschenhandel kritisch op de tenlastelegging van het andere opsporingsonderzoek waarin mensenhandel ten laste werd gelegd. Volgens de Nationaal Rapporteur Menschenhandel was deze tenlastelegging te veel toegespitst op arbeidsuitbuiting, terwijl gezien de bewezen verklaarde feiten een veroordeling voor mensenhandel in de zin van seksuele uitbuiting mogelijk was geweest (NRM, 2009: 537, 558-560). De verdachten uit dit opsporingsonderzoek zijn wel veroordeeld voor grensoverschrijdende mensensmokkel.

Hoewel sommige opsporingsonderzoeken zijn afgebroken zijn zij voor dit wetenschappelijke onderzoek toch interessant om te analyseren. In twee van de drie voortijdig afgebroken onderzoeken is bijvoorbeeld geconstateerd dat binnen de onderzochte massagesalons seksuele handelingen plaatsvonden. Deze onderzoeken geven daarmee meer inzicht in de aard en omvang van illegale seksuele dienstverlening binnen de Chinese beautybranche. Verder kan het zijn dat naar aanleiding van opsporingsonderzoeken bepaalde delicten (zoals grensoverschrijdende mensensmokkel of mensenhandel) niet zijn ten laste gelegd, terwijl er feiten zijn die weliswaar onvoldoende strafrechtelijk bewijs opleveren, maar wel inzicht geven in (elementen van) deze verschijnselen.

Zes van de zeven opsporingsonderzoeken zijn geanalyseerd door binnen de opsporingsdossiers – voor zover aanwezig – het relaas proces-verbaal en de verklaringen van slachtoffers, verdachten en getuigen te lezen. In overleg met de teamleider, analist dossiervormer of andere kenner van het opsporingsonderzoek zijn in een aantal gevallen ook de belangrijkste tap- en observatieverslagen voor de analyse geselecteerd. Van één opsporingsonderzoek zijn, door gebrek aan tijd en capaciteit, alleen het relaas proces-verbaal en enkele relevante topgesprekken geanalyseerd.

De projectleider van het wetenschappelijke onderzoek werd van de te analyseren opsporingsonderzoeken op de hoogte gebracht door de projectleider van programma *The Wall/ Flock*. Vervolgens heeft de projectleider van het wetenschappelijke onderzoek de teamleiders van de opgegeven opsporingsonderzoeken benaderd met de vraag toestemming te geven voor het analyseren ervan voor het wetenschappelijke onderzoek. Sommigen gaven deze toestemming direct, anderen wilden dat toestemming werd gevraagd aan de bij het opsporingsonderzoek betrokken Officier van Justitie. In dat geval is de Officier van Justitie bij het arrondissementsparket, functioneel parket of landelijk parket telefonisch benaderd

en doorgaans is ook een officiële toestemmingsbrief per e-mail verzonden. Dit hele proces kon door allerlei omstandigheden soms maanden duren. Voordat werd gestart met de daadwerkelijke analyse werd de teamleider, analist, dossiervormer of andere kenner van het opsporingsonderzoek geïnterviewd om een beeld te krijgen van het onderzoek. Tijdens het analyseren van de opsporingsonderzoeken werd veelal contact onderhouden met deze personen. Na afloop van de analyse werd een verslag over het betreffende opsporingsonderzoek geschreven.

Voor het analyseren van de opsporingsonderzoeken werd een in Word opgestelde itemlijst gebruikt met bijna 200 variabelen in de vorm van *multiple choice* vragen. Met deze itemlijst kan zowel inzicht worden verkregen in verdachten- en slachtoffergroeperingen en de werkwijzen van de verdachten op de barrières rekrutering, entree, huisvesting, documenten, arbeid, psychische binding en financiën, als in basale informatie over de opsporingsonderzoeken en rechterlijke uitspraken in eerste aanleg. Het meetinstrument biedt ook de mogelijkheid om een kwalitatieve toelichting te geven op beantwoorde *multiple choice* vragen. Aangezien het een zeer omvangrijke itemlijst betreft, en met verschillende onderzoekers werd gewerkt die het meetinstrument moesten leren kennen, kostte het de onderzoekers, afhankelijk van de grootte van het onderzoek en de kennis van de itemlijst, drie tot twaalf weken om een opsporingsonderzoek met de hele itemlijst in kaart te brengen en te analyseren. Doordat met meerdere onderzoekers werd gewerkt, bestond de kans dat de itemlijst niet op de juiste manier werd ingevuld, doordat begrippen in de vraagstelling verschillend of in zijn geheel verkeerd zouden worden geïnterpreteerd. Dit zou dan ten koste gaan van de betrouwbaarheid en validiteit van de onderzoeksresultaten. Om dit te ondervangen zijn wekelijks besprekingen gehouden waarbinnen de onderzoekers vragen aan de projectleider van het wetenschappelijke onderzoek konden stellen over de interpretatie van vragen en begrippen in de itemlijst en de wijze waarop de itemlijst moest worden ingevuld.

Bij de onderzoeksmethode van het analyseren van opsporingsonderzoeken zijn meer omstandigheden te onderkennen die de betrouwbaarheid en validiteit van de onderzoeksresultaten kunnen beïnvloeden. Om te beginnen kunnen slachtoffers, verdachten en getuigen tijdens verhoren om uiteenlopende redenen niet de waarheid vertellen. Verder kunnen verdachten tijdens afgeluisterde telefoongesprekken codetaal gebruiken die verkeerd wordt geïnterpreteerd door opsporingsambtenaren of de wetenschappelijke onderzoekers, of kan het zijn dat tolken moeite hebben met het vertalen van bepaalde Chinese dialecten, waardoor fouten in de vertaling ontstaan. Ook is het mogelijk dat opsporingsambtenaren of de wetenschappelijke onderzoekers bepaalde waarnemingen uit observatieverslagen verkeerd interpreteren. Voorts is het voor opsporingsambtenaren lang niet altijd relevant om alle informatie te verkrijgen die vanuit wetenschappelijk oogpunt interessant is om tot een bewezen verklaard feit te kunnen komen. Tot slot kan het zijn dat de verkregen informatie niet of niet op de juiste wijze door opsporingsambtenaren in de politiesystemen is vastgelegd.

Doordat deze onderzoeksmethode bepaalde beperkingen kent, is het goed dat hij wordt aangevuld met andere onderzoeksmethoden zoals het etnografisch onderzoek van de Universiteit van Amsterdam en de analyse van de resultaten uit bestuurlijke controles. Op het moment dat de uitkomsten van de verschillende onderzoeksmethoden in dezelfde richting wijzen mag men aannemen dat de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten groter is.

2.2.2 Analyse bestuurlijke controles

In het kader van de projectmatig bestuurlijke aanpak binnen programma The Wall/Flock zijn in de periode van november 2009 tot november 2010 in totaal zevenentwintig¹³ ondernemingen gecontro-

¹³ Van de totaal zevenentwintig gecontroleerde ondernemingen werden twee ondernemingen niet op de 'Flock-manier' gecontroleerd. Tijdens een controle was de Belastingdienst niet aanwezig. Wel zijn tijdens deze actie de Flock-vragenlijsten gebruikt tijdens het verhoor van zowel de werkgever als de werknemers binnen de salon. Om deze reden is de controle wel meegenomen in deze analyse. De tweede controle betrof oorspronkelijk een Wet Arbeid Vreemdelingen (WAV)-controle door de Inspectie SZW. Gedurende de controle hebben zich hier de Belastingdienst en Gemeenten aan toegevoegd.

leerd binnen de Chinese beautybranche in drie grote Nederlandse steden.¹⁴ Van deze ondernemingen bevinden zich negentien ondernemingen in Amsterdam¹⁵, zes in Den Haag¹⁶ en twee in Rotterdam¹⁷. De gecontroleerde ondernemingen werden geselecteerd op grond van verschillende signalen van misstanden op het gebied van onder meer personeel en arbeid. In Amsterdam waren deze signalen afkomstig van de Belastingdienst, de Inspectie SZW, de politie, of websites als Hookers.nl. In Den Haag werd eveneens gebruik gemaakt van informatie afkomstig van de politie Haaglanden. In Rotterdam werden de ondernemingen in eerste instantie geselecteerd op basis van gegevens afkomstig van de Kamer van Koophandel (KvK). Door middel van observaties en een controle in het kader van de Wet Arbeid Vreemdelingen (WAV) werd deze lijst met ondernemingen verder uitgedund.

Doorgaans waren de volgende partijen betrokken bij de controles: De Gemeenten (waaronder mogelijk de Diensten Stedelijke Ontwikkeling (DSO's), de Belastingdienst, de Vreemdelingenpolitie, de Inspectie SZW en de plaatselijke politie (het wijkteam dat aan de controle deelnam, was afhankelijk van de vestigingsplaats van de betreffende onderneming). In enkele gevallen zijn de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche en de stagiaire Sinologie mee geweest. Indien er tijdens de controles situaties werden aangetroffen waarin personen strafrechtelijk dienden te worden vervolgd, werd de hulp ingeschakeld van verschillende opsporingsdiensten, zoals de Inspectie SZW. Ten slotte was gedurende sommige controles ook de politie, met name de afdeling van Commerciële Zeden, oproepbaar. Zij stelden zichzelf beschikbaar indien aangetroffen slachtoffers van mensenhandel een verklaring wilden afleggen.

De partijen die aan de bestuurlijke controles deelnamen rapporteerden hun bevindingen aan de betreffende gemeente. De gezamenlijke rapportages die dit opleverde zijn onder begeleiding van de onderzoeker van de Dienst Nationale Recherche in 2011 geanalyseerd door een studente sociologie aan de UU. Dit heeft geleid tot de rapportage Verslag bestuurlijke controles binnen de Chinese beautybranche in drie grote steden in Nederland.¹⁸ In dit verslag worden onder meer de resultaten van de bestuurlijke controles in de ondernemingen behandeld. Deze resultaten vormen een belangrijke input voor de onderhavige rapportage.

2.3 Etnografisch veldonderzoek door Universiteit van Amsterdam

Om inzicht te kunnen verschaffen in de Chinese beautybranche is gekozen voor een fenomenologisch onderzoek. De fenomenologie is een invloedrijke filosofische en methodologische stroming gericht op inductieve theorievorming waarbij men tracht de essentie van een verschijnsel te beschrijven; in dit geval mensenhandel en mensensmokkel in de Chinese beautybranche. Vanuit deze benadering ligt de essentie niet in het verschijnsel zelf, maar met name in de perceptie ervan. Zoals in de introductie al aangegeven staat hierbij het perspectief van de arbeidsmigrant centraal. Door vanuit een *emic* perspectief naar uitbuiting te kijken kan inzicht worden verkregen in de ervaringen en beleavingswereld van Chinese werknemers in deze sector. Onderzoek vanuit het perspectief van de migrant verschaft inzicht in het uitbuitingsproces, onder andere in de redenen waarom iemand gebruik maakt van de diensten die worden aangeboden door mensensmokkelaars en/of handelaren, de achterliggende schuldenproblematiek, en hun ervaringen gedurende de reis en bij aankomst en verblijf in Nederland. Om dit goed in kaart te brengen is er gekozen voor een etnografisch onderzoek.

¹⁴ Voor 26 november 2009 werden er door de verschillende betrokken organisaties al regelmatig controles uitgevoerd in diverse ondernemingen binnen de Chinese beautybranche. Deze acties vonden echter niet plaats in het kader van Flock.

¹⁵ De meerderheid van de controles vond plaats binnen het postcodegebied 1012, ofwel het centrum van Amsterdam.

¹⁶ Van de totaal zes bezochte ondernemingen is van vijf controles een verslag opgemaakt. Van een controle is dit niet het geval. De resultaten hiervan worden dus niet meegenomen in dit verslag.

¹⁷ De twee ondernemingen in Rotterdam zijn beide tweemaal gecontroleerd, waarvan eenmaal in het kader van een WAV-controle. Omdat deze controle eveneens plaatsvond in het kader van het project Flock zijn de resultaten van deze controle ook meegenomen in deze analyse.

¹⁸ Liefink, M. en M. Bottenberg, 2011.

Gezien de illegale aard van mensenhandel, is het meest waarschijnlijke dat primaire data over mensenhandel verkregen wordt op basis van etnografisch veldonderzoek, waar onderzoekers een aanzienlijk tijd doorbrengen in het veld om sociale contacten te ontwikkelen, langdurige participerende observatie, en het doen van interviews (Tyldum and Brunovskis, 2005; Zhang, 2009: 192, 193). Om een grotere betrouwbaarheid en interne validiteit te krijgen suggereert Zhang het gebruik van gemengde onderzoekstechnieken zoals een combinatie van participerende observatie, enquêtes en diepte-interviews (Zhang, 2009: 192, 193). Hierdoor kan bestudeerd worden wat mensen denken en zeggen en hoe verschillende mensen daadwerkelijk interacteren in het veld.

Het etnografisch onderzoek is gericht op het verschaffen van inzicht in de arbeidscondities van Chinese migranten in de beautysector in Nederland. Hierbij zal worden onderzocht door welke omstandigheden het handelen van de masseuses wordt beïnvloed en welke betekenis zij hieraan geven. Het betreft hier een kwalitatief onderzoek waarbij voornamelijk kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn gebruikt, zoals participerende observaties in massage salons en kwalitatieve interviews, waaronder levensverhalen en semigestructureerde interviews, om een beter idee te krijgen van de situatie op de werkvloer en van de ervaringen en belevingswereld van de Chinese migranten. Bij de kwalitatieve onderzoeksmethode gaat het niet zozeer om de kwantificering in de verzameling en analyse van data, maar om het krijgen van een beter begrip en inzicht.

Onderzoek doen in uiterst moeilijke setting

De Chinese beautysector is een dynamische sector; de verschillende salons komen en gaan met grote regelmaat en de salons worden gekenmerkt door een zeer mobiele groep werknemers hetgeen het doen van onderzoek en het opbouwen van een vertrouwensrelatie bemoeilijkt. Een andere factor die het onderzoek bemoeilijkt was het krijgen van toegang tot de Chinese gemeenschap. Verschillend onderzoek naar Chinezen in Nederland wijst uit dat er onder Chinezen sprake is van een gesloten gemeenschap en een groot wantrouwen (zie ook o.a. Vogels et al. 1999). Tijdens het onderzoek ervoeren de onderzoekers regelmatig dat elke beweging die zij maakten in het veld binnen de Chinese gemeenschap direct werd opgemerkt. Dit maakte het doen van onderzoek vaak uiterst ingewikkeld en zorgde voor een lange aanlooptijd. Het onderzoek kwam mede hierdoor aanvankelijk moeizaam op gang.

Gedurende de eerste fase van het onderzoek bleek het bovendien vrijwel onmogelijk om in contact te komen met Chinese slachtoffers van mensenhandel. Het betrof hier een moeilijk benaderbare onderzoeksgroep omdat ze volledig werden afgeschermd door de hulpverlenende instanties. Geen enkele instelling wilden de onderzoekers rechtstreeks toelaten tot de doelgroep. Dit gold voor zowel de mensen die aangifte hadden gedaan en in opvanghuizen verbleven, alsook degenen die geen aangifte hadden gedaan maar wel in contact stonden met hulpverlenende instellingen. Een complicerende factor hierbij bleek de moeizame communicatie te zijn met (potentiële) slachtoffers, vanwege de mensenhandel problematiek en de taalbarrière. De enige manier om met hen in contact te komen bleek om een brief in het Mandarijn op te stellen met informatie over het onderzoek en achterliggende motivatie. Deze brief werd vervolgens via een niet Chineessprekende hulpverlener aan de vrouw (of man) overhandigd. Dit bleek echter niet te werken aangezien het geen effectieve methode is om een vertrouwensrelatie op te bouwen met de persoon in kwestie hetgeen een voorwaarde is voor een interview over dit uiterst gevoelige en delicate onderwerp. Het gevolg is dat de stemmen van slachtoffers van mensenhandel helaas niet (genoeg) in dit rapport zullen doorklinken aangezien er in totaal slechts met twee slachtoffers van mensenhandel is gesproken.

Naast de grote mobiliteit en de taal en culturele barrière, waren er ook andere factoren die het doen van het onderzoek bemoeilijkt zoals het feit dat het om een thema ging dat met prostitutie werd geassocieerd. Veel masseuses wensten zich uit schaamte niet hiermee te associëren vanwege het grote taboe dat op prostitutie rust binnen de Chinese gemeenschap, en wilden uit angst om mianzi, oftewel gezichtsverlies, te lijden (bijvoorbeeld als bekend werd dat ze happy endings gaven - oftewel het handmatig aftrekken van de klant), niet over hun ervaringen praten. Daarbij kwam dat ten tijde van het onderzoek veel controles werd uitgevoerd door onder andere belastingen en de Inspectie SZW, en de

salons tevens regelmatig bezocht werden door journalisten omdat de Chinese massagesalons inmiddels waren uitgegroeid tot een ware media hype.

Gezien de complexiteit van het onderwerp en de noodzaak om verdieping aan te brengen in het onderzoek, is besloten om het onderzoek met een jaar te verlengen. In deze tweede fase (2010-2011) is het onderzoeksteam uitgebreid met twee Chinese onderzoeksters. Beide studenten waren afkomstig uit -en zeer vertrouwd met- de Chinese cultuur, respectievelijk in China alsook in Nederland. Dit bleek een gouden greep te zijn, met name om toegang te krijgen tot de Chinese masseuses. Als vrouw -en als Chinese- bleek het veel makkelijker te zijn om in een korte tijd een vertrouwensband met de Chinese masseuses op de werkvloer op te bouwen. Aangezien het moeilijk bleek om toegang te krijgen tot de masseuses was besloten om Chinese vrouwen in vreemdelingenbewaring te gaan interviewen. Deze groep bleek om twee redenen interessante inzichten te verschaffen. Ten eerste omdat zij zich in dezelfde context bewegen als veel illegale Chinese masseuses in Nederland, en ten tweede omdat het een groep betreft waarover vrij weinig bekend is omdat deze zich buiten het officiële hulpverleningscircuit om begeeft.

Naast de voortzetting van het veldwerk in Chinese massagesalons en het interviewen van gesmokkelde migranten in vreemdelingenbewaring in Nederland, hebben de onderzoekers zich in deze vervolgfase ten eerste gericht op het interviewen van Chinese studenten die als masseuses werken en die via een advertentie op de website GoGo Dutch werden gecontacteerd. Deze website is gericht op Chinezen die in Nederland zijn wegwijz te maken in de Nederlandse samenleving. De site is geheel in het Chinees, dus niet toegankelijk voor niet Chinees sprekenden. Ten tweede is er ter aanvulling en om de verkregen data te trianguleren, een internet survey onder klanten van massagesalons verricht via de klantensite: hookers.nl, een Nederlandse website waar prostitutieklanten hun ervaringen met de seksuele dienstverlening in verschillende massagesalons kunnen delen. Hierop is een reactie gekomen van 18 klanten die allen een vragenlijst met zowel open als gesloten vragen hebben ingevuld. Met de klanten is men in contact gekomen via het plaatsen van een advertentie op de genoemde website waarin we vroegen naar hun ervaringen met de Chinese salons als klant. De klanten die via hookers.nl werden geënquêteerd lijken op het eerste gezicht allen notoire prostitutieklanten te zijn. Echter lang niet iedereen bleek alleen op zoek te gaan naar Chinese massagesalons waar seks wordt aangeboden, maar vooral ook om de massage.

In totaal is het etnografisch onderzoek gebaseerd op de volgende bronnen:

- 7 maanden participerende observatie in Chinese massagesalons;
- 15 kwalitatieve interviews met Chinese masseuses over hun werkervaringen in de salons;
- 23 kwalitatieve interviews met Chinese vrouwen in vreemdelingenbewaring;
- enquête onder 18 klanten van massagesalons in Nederland.

2.3.1 Participerende observatie

Om een idee te krijgen van de situatie op de werkvloer is gedurende twee periodes, samen zeven maanden, etnografisch veldwerk verricht in Chinese massagesalons in Den Haag en Amsterdam (de eerste periode verliep van oktober tot december 2009 en de tweede keer van februari tot en met mei 2011). Voor het verrichten van het veldwerk werd onder leiding van de onderzoeker van de Universiteit van Amsterdam gedurende twee periodes een interdisciplinair onderzoeksteam samengesteld van Master studenten afkomstig van universiteiten in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Wageningen.¹⁹ Het veldwerk bestond voornamelijk uit participerende observatie en het nemen van massages. Het doel van het observeren is om bepaalde patronen te ontdekken en inzichten te krijgen in het functioneren van de beautysector. Onder 'observeren' wordt onder andere verstaan: kijken, luisteren, voelen, vragen stellen, en notities maken. Bij participerende observatie gaat 't om langdurig observeren gedurende een bepaalde periode.

¹⁹ Het eerste team bestond uit Froucke Poortenga (UvA), Najoua El Azear (EUR) en Thomas Halmans (UvA); het tweede team bestond uit: Carmen Chan, (UR), Shuiqin Liu (UvA), Yalmar Ras (UU) en Maarten van Vliet (UU).

Omdat met name in de grote steden een toename wordt geconstateerd van Chinese massagesalons, is voor het veldwerk gekozen voor twee steden om de participerende observaties te verrichten, namelijk Amsterdam en Den Haag.²⁰ De keuze van twee steden (in plaats van meerdere steden) is niet zozeer voortgekomen uit het feit dat we een vergelijking wilden trekken tussen beide steden, maar meer om de betrouwbaarheid en validiteit van de data te vergroten.

In de eerste periode is gedurende drie maanden geobserveerd in totaal twaalf salons: zeven salons in Amsterdam en vijf salons in Den Haag, waarvan een aantal salons meerdere keren zijn bezocht. In de tweede periode is gedurende vier maanden geobserveerd in beide steden waarbij men gestart is met een eerste verkennend onderzoek waarin alle Chinese salons in beide steden in kaart zijn gebracht aan de hand van informatie van de Kamer van Koophandel en eigen observaties tijdens het veldwerk. Vervolgens zijn er in deze tweede periode systematische observaties uitgevoerd en zijn elf salons in Amsterdam geselecteerd. Na eerst een overzicht gemaakt te hebben van alle massagesalons in beide steden, zijn vervolgens elf massage salons in Amsterdam geselecteerd om intensief te observeren en om in totaal zeventien massages te nemen.

Om meer inzicht te krijgen in het uitbuitingsproces is de selectie van de salons in de tweede observatieperiode voor het doen van systematische observaties en om rapport op te bouwen met de masseuses, gemaakt op basis van drie criteria. De eerste twee criteria kwamen overeen met twee indicatoren die naar mogelijke uitbuiting kunnen verwijzen, namelijk: het vermoeden van slechte arbeidscondities en het verschaffen van seksuele dienstverlening (o.a. op basis van informatie op hookers.nl). De derde selectie criteria vond plaats op basis van toegankelijkheid tot de masseuses, waarbij onder andere gekeken werd naar praktische mogelijkheden om met de vrouwen in gesprek te komen, zowel tijdens de massage alsook in de wachtkamer. Tijdens elk bezoek bezochten twee mensen de salon, waarbij één persoon een massage nam en de ander de rol van de observeerder aannam zodat deze de tijd had om tijdens het wachten, rustig ongemerkt rond te kijken en met de aanwezige masseuses te praten. Met regelmaat zijn de verschillende salons, bezocht. Van alle bezoeken zijn, zowel binnen als buiten de massagetafel, observatieverslagen geschreven, bestaande uit een gedetailleerde beschrijving van wat de onderzoekers hebben gezien en wat hen is opgevallen. Het onderzoeksteam kwam regelmatig bij elkaar waarbij discussie plaatsvond over onderzoeksmethoden, het ordenen en analyseren van de verkregen data en relatie tot de theorieën. Tijdens de bezoeken aan de salons zijn er *gestructureerde en systematische observaties* gedaan. Dit betekent dat je van tevoren al classificaties aanbrengt en bepaalt waar je naar gaat kijken. Om situaties van uitbuiting te kunnen herkennen of vast te stellen hebben de onderzoekers een aantal indicatoren gehanteerd zoals deze door criminologe van der Leun (2004) zijn gedefinieerd, namelijk: a. slechte arbeidscondities, b. dwang (onvrijwilligheid) en/of misleiding, c. onvrijheid en d. seksuele dienstverlening. Om de data te kunnen vergelijken is er bij elk bezoek consequent gebruik gemaakt van een observatieschema. Dit schema of checklist is samengesteld op basis van de vijf indicatoren mensenhandel zoals samengesteld door het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel. Aangezien de indicator 'meervoudige afhankelijkheid' niet te observeren valt, is ervoor gekozen om deze eruit te laten.

Of er wel of niet sprake is van uitbuiting blijft een moeilijk punt om op basis van alleen observaties vast te stellen. De observatiemethode heeft zijn beperkingen dus zal deze moeten worden aangevuld met diepte interviews met werknemers buiten de salon om en andere bronnen.

Door middel van het toepassen van participerende observaties in de salons als onderzoeksmethode en het voordoen als klant werd de reactiviteit zo veel mogelijk gereduceerd waardoor een goede ecologische validiteit (oftewel de mate waarin de onderzoeksresultaten ook van toepassing zijn op het dagelijks leef- en werkomstandigheden van mensen en hun natuurlijke sociale omgeving) kon worden verkregen. Op deze wijze werden de onderzoekers in staat gesteld om met de masseuses te spreken en hen observeren tijdens hun dagelijkse werkzaamheden en in hun natuurlijke werkomgeving zonder

²⁰ Dit wil overigens niet zeggen dat het een exclusief Randstedelijk verschijnsel is. Voor meer informatie over de ligging van de salons in Nederland zie hoofdstuk 4.

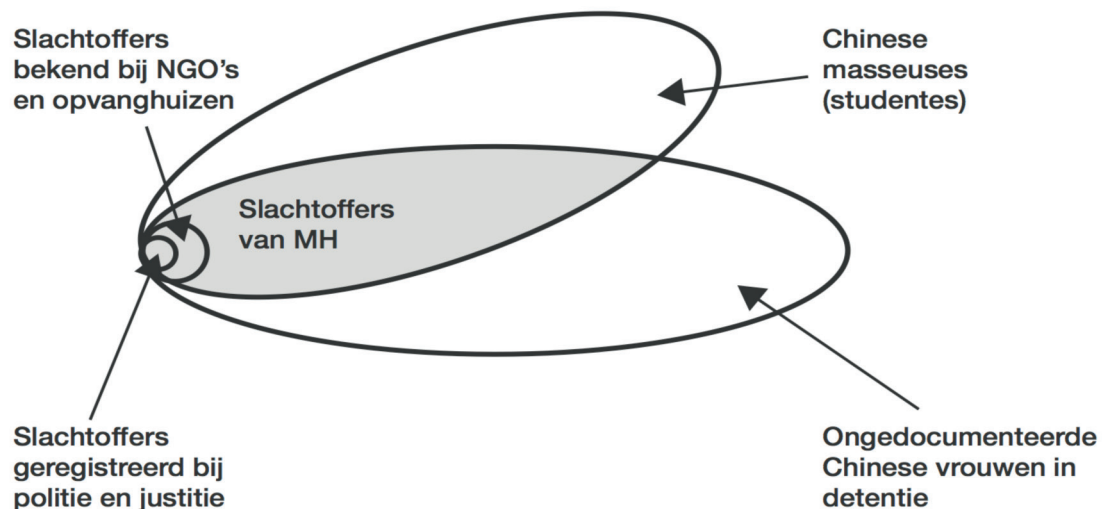
direct het onderzoeksveld te beïnvloeden door de aanwezigheid als onderzoekers.

2.3.2 Kwalitatieve interviews

In totaal zijn er voor dit onderzoek 38 Chinese vrouwen geïnterviewd. Deze 38 Chinese respondenten kunnen opgesplitst worden in twee groepen. De eerste groep bestaat uit voornamelijk HBO studentes die als masseuses werken. De tweede groep bestaat uit illegale Chinese vrouwen in vreemdelingenbewaring, oftewel vrouwen zonder een legitieme verblijfsvergunning voor verblijf in Nederland. Daarnaast zijn er tijdens het veldwerk met veel masseuses informele gesprekken gevoerd in de salons. Leden uit beide groepen zijn werkzaam (geweest) als masseuse in de salons. Het betreft hier echter twee verschillende groeperingen die op verschillende manieren en om verschillende redenen naar Nederland zijn gemigreerd en die zich in verschillende leef- en arbeidssituaties bevinden.

De masseuses zijn via de internet site gogodutch en via de sneeuwbalmethode benaderd, en de klanten zijn benaderd via internet site hooker.nl. Op beide sites is er een advertentie geplaatst waarin gevraagd werd naar mensen die willen vertellen over respectievelijk hun ervaringen als masseuses en als klant in Chinese massagesalons. De werving van respondenten vond daarnaast plaats via de zogenaamde 'sneeuwbalmethode', of de gemakssteekproef, die vooral gebruikt wordt bij moeilijk bereikbare groepen, waarbij die mensen worden geworven die op een bepaald moment beschikbaar zijn (Bryman, 2004). Met name in vreemdelingenbewaring hebben we deze selectiemethode gebruikt. Deze manier van werven heeft als nadeel dat er een bias in de onderzoeksgroep kan ontstaan. Dit probleem is geprobeerd om op te lossen door verschillende groepen over elkaar heen te leggen, zoals hieronder in figuur 1, dat geïnspireerd is op een model ontwikkeld door de onderzoekers Tyldum en Brunovskis (2005), wordt aangeduid:

Figuur 1 – Het lokaliseren van Chinese slachtoffers van mensenhandel: subgroepen en groepen waar Chinese slachtoffers van mensenhandel een onderdeel van uitmaken.

Onderzoek naar verborgen populaties

Aangezien mensenhandel en mensensmokkel criminele activiteiten zijn die voornamelijk in de illegaliteit plaatsvinden, zijn de onderzoekspopulaties zeer moeilijk te traceren hetgeen het verkrijgen van betrouwbare data problematisch maakt. Het gevolg hiervan is dat beleid vaak gebaseerd is op beperkte data of vage schattingen die niet onderbouwd zijn met wetenschappelijk onderzoek. Dit is

bijvoorbeeld veelvuldig het geval bij politiek beleid en interventies met betrekking tot mensenhandel in de prostitutie dat veelal gebaseerd is op onnauwkeurige schattingen hetgeen leidt tot een inadequate weergave van de realiteit. Tyldum and Brunovskis (2005) doen onderzoek naar mensenhandel in prostitutie in Oslo en leggen uit dat onderzoekspopulaties zoals sekswerkers, handelaren, illegale migranten en illegale arbeiders omschreven kunnen worden als “verborgen populaties” (Tyldum and Brunovskis, 2005: 18). Een verborgen populatie is een groep individuen waarvan de exacte grootte onbekend is en waarbij het moeilijk is om een steekproef te houden bij gebrek aan een duidelijk steekproefkader. Dit maakt het moeilijk om een representatieve steekproef voor deze populatie samen te stellen waardoor het problematisch wordt om exacte uitspraken te doen over de mate waarin een bepaald fenomeen zich voordoet. Lidmaatschap in verborgen populaties heeft vaak gestigmatiseerd of illegaal gedrag tot gevolg hetgeen ertoe leidt dat individuen weigeren om met een onderzoek samen te werken of om betrouwbare antwoorden te geven om hun privacy te beschermen (Heckathorn 1977 in Tyldum and Brunovskis). Dit vereist andere benaderingen dan die normaal gebruikt worden bij het observeren van makkelijkere observeerbare populaties.

Daarbij komt nog eens het probleem dat veel vrouwen in dit onderzoek zichzelf niet herkennen als een slachtoffer van mensenhandel. Vanwege de illegale aard van mensenhandel, met name in het geval van seksuele dienstverlening, is het onderzoeken van de onderzoeksgroep van slachtoffers van mensenhandel vaak beperkt tot ex-slachtoffers die al in contact staan met hulpverlenende organisaties of opsporingsinstanties. Aangezien dit slechts één specifieke subgroep betreft van de totale onderzoeksgroep bestaande uit slachtoffers van mensenhandel, kan de informatie verkregen over deze subgroep niet worden gegeneraliseerd naar een grotere groep van slachtoffers van mensenhandel. Dit neemt echter niet weg dat wel degelijk op wetenschappelijk verantwoorde wijze inzicht kan worden verschaft in een fenomeen op basis van algemeen traceerbare patronen die zich binnen deze sector voordoen.

Een grotere groep van de niet geïdentificeerde slachtoffers van mensenhandel kan worden gevonden in twee verschillende groepen, namelijk: Chinese HBO studenten die als bijbaan als masseuse werken in massagesalons en Chinese migranten die vanwege illegaliteit in vreemdelingenbewaring zitten, waarbinnen slachtoffers van mensenhandel een subgroep vormen. Dit wordt geïllustreerd in het bovenstaande schema (zie figuur 1).

Omdat we de, al dan niet illegale, Chinese masseuses niet al van tevoren als ‘uitgebuit’ wilden categoriseren, is (zoals in figuur 1 aangegeven) besloten om twee verschillende groeperingen te interviewen waar slachtoffers van mensenhandel een subpopulatie van vormen, namelijk: Chinese studentes die als masseuse in een massagesalon werken en illegale Chinese vrouwen die in vreemdelingenbewaring verblijven. Niet alle vrouwen hadden in een massagesalon gewerkt, maar deelden vaak wel dezelfde arbeids- en leefomstandigheden. De levensverhalen van deze ongedocumenteerde arbeidsmigranten in vreemdelingenbewaring leggen de kwetsbaarheden bloot van deze vrouwen. Er kan worden aangenomen dat deze kwetsbaarheden voor een groot deel ook op gaan voor vrouwen in de Chinese beautybranche.

Dit stelde ons in staat om een beter begrip te krijgen van de groep waar Chinese slachtoffers van mensenhandel in de beautybranche een onderdeel van uit maken en van de mechanismes die uitbuiting mogelijk maken van Chinese arbeidsmigranten in Nederland en specifiek in de beautybranche. Evenals Knotter and Korf constateren wij dat er veel overloop is met werk als kinderoppas, de zogenaamde oppasmoeder of *baomu*, en in de horeca onder ongedocumenteerde Chinese vrouwen (Knotter, Korf & Lau, 2009: 157). Zo hadden een aantal ongedocumenteerde vrouwen in detentie als masseuse in salons gewerkt, maar daarnaast hadden zij ook andere werkzaamheden uitgevoerd, zoals bijvoorbeeld in de horeca en als au pair. Deze brede benadering laat bovendien zien welke groepen geïdentificeerd kunnen worden als zijnde extra kwetsbaar voor handelaren en welke factoren bijdragen aan de kwetsbaarheid voor mensenhandelaren.

Om inzicht te verschaffen in het verschijnsel van mensenhandel en de karakteristieken van het proces dat tot uitbuiting heeft geleid, hebben we de interviews opgedeeld in 3 fases: het leven van de migrant in China, de reis naar Nederland en de situatie in Nederland. Om deze reden is tijdens het interviewen gefocust op een viertal thema's: hun sociaal-culturele achtergrond, hun migratie ervaringen, hun

arbeidscondities in Nederland en tot slot hun toekomstverwachtingen.

De meerderheid van de interviews vond plaats in het Mandarijn, de officiële Chinese standaardtaal. Een aantal interviews vond plaats in het Nederlands. Voor de vertaling van het Mandarijn naar het Nederlands maakten we gebruik van een professionele Chinese tolk. Tijdens het hele onderzoek is er gewerkt met een vaste tolk die van onschatbare waarde bleek te zijn in het onderzoek. De tolk was een oudere vrouw met een warme persoonlijkheid die erin slaagde om haar sympathie voor de respondenten, en de situatie waarin zij zich bevonden, over te dragen op de vrouwen. Daarbij genoot ze respect naar de vrouwen toe vanwege haar leeftijd en werd snel geaccepteerd door de vrouwen. De tolk was gewend om onder andere tijdens rechtbankzittingen en/of politieverhoren te vertalen. Vanwege haar ruime ervaring met de thematiek en de Chinese gemeenschap in Nederland was ze een waardevolle bijdrage voor het onderzoek. De tolk had een goede kennis van de Chinese en Nederlandse taal en kon goed verschillende Chinese accenten uit elkaar houden. Daarbij had ze goede gespreksvaardigheden en kon zich goed inleven in de interviewee. Ze was goed op de hoogte van het onderzoek en de achtergrond van de informanten en sprak haar twijfels tegen ons uit over bepaalde verhalen na het interview als zij vond dat daar reden toe was.

Oral history

De focus van het etnografisch onderzoek ligt op de ervarings- en belevingswereld van Chinese arbeidsmigranten in de beauty sector en is interpretatief van aard. Dit betekent dat begrip van werkelijkheid wordt verkregen door middel van een onderzoek naar de interpretatie van die werkelijkheid door zijn participanten, oftewel gezien door de ogen van de mensen die we bestuderen. Het doen van oral history interviews, oftewel de levensverhalenmethode (Riessman, 1993), was daarom een logische keuze. Zowel de interviews met de masseuses als ook met de vrouwen in vreemdelingenbewaring namen de vorm aan van levensverhalen.

Onder 'oral history' wordt een onderzoeksmethodologie verstaan die gebaseerd is op het verzamelen van orale bronnen, waaronder levensverhalen, waarin stemmen worden gehoord die in de officiële geschiedschrijving of sociologische onderzoeken vaak afwezig zijn, zoals bijvoorbeeld: onbekende, arme mensen in achterbuurten (Bourdieu, 1999), vrouwen (Berger Gluck & Patai, 1991), migranten (Chamberlain, 1998), of slachtoffers van natuurrampen, oorlog en seksueel geweld (Leydesdorff, 2008; 1993; Rose, 1999). Interpretaties van het verleden staan in nauwe verbinding met de manier waarop dat verleden is beleefd, aldus de Nederlandse oral historian Leydesdorff (2004). Dat geldt ook voor de veranderingen die in de sociale leefwereld van geïnterviewden kunnen optreden, zoals Leydesdorff aangeeft: "Bij een geïnterviewde levensgeschiedenis wordt begonnen met herinneringen aan de vroege jeugd, en ook als het onderzoek zich richt op een gebeurtenis van dertig jaar geleden wordt er principieel door geïnterviewd tot in het heden. Uitgangspunt is immers dat zowel vroegere als latere gebeurtenissen de kijk op een bepaalde periode kunnen beïnvloeden" (Leydesdorff, 2004: 51, 52). Deze zogenaamde levensgeschiedenisbenadering leent zich met name goed voor sociologische vragen die processen proberen te duiden. Zoals het tweede deel van de vraagstelling waarin naar de oorzaken wordt gezocht van het uitbuitingsproces waarin veel, voornamelijk ongedocumenteerde zoals zal blijken, Chinese arbeidsmigranten binnen deze sector aan bloot staan. Interviews kunnen patronen aan het licht brengen. Het gaat om een persoonlijke blik die ons nieuwe inzichten verschaft in een bepaalde tijd of in een bepaald verschijnsel. Om deze reden is aan de vrouwen in vreemdelingenbewaring ook gevraagd naar hun dromen voor de toekomst. De terugblik naar het verleden en heden wordt immers ook gekleurd door de verwachtingen voor de toekomst en bieden ons inzicht in de wijze waarop de persoon in kwestie het heden ervaart. Levensverhalen verschaffen nieuwe inzichten in het proces van uitbuiting, hoe kwetsbaarheden worden gecreëerd en de verschillende vormen van agency die de vrouwen ontwikkelen.

Door deze mensen zelf aan het woord te laten over hun leven, hun ervaringen, hun problemen en successen treedt er een perspectiefwisseling op die oral history zo interessant maakt. Hierdoor worden ervaringskennis en herinneringen van bepaalde groepen of individuele mensen over hun leven of over een bepaald onderwerp vastgelegd dat tot nieuwe inzichten en kennis kan leiden. Het gaat dus niet

zozeer over feiten en gebeurtenissen maar over de betekenis hier het voor deze persoon heeft. Zoals de oral historian Portelli het verwoordt: “Het eerste wat oral history verschillend maakt van gewone geschiedenis is dat het ons minder vertelt over *gebeurtenissen* dan over hun *betekenis*” (Portelli, 1992: 50).²¹

Een veel gehoord bezwaar tegen oral history als onderzoeksmethode, met name tijdens de opkomst van deze methode na de Tweede Wereldoorlog, was dat een historicus zich vooral moet richten op objectieve feiten die werden gestaafd door geschreven stukken (Leydesdorff, 2004: 44, 45). In mondelinge bronnen kan de werkelijkheid immers worden verdraaid, opzettelijk of bijvoorbeeld door een slecht functionerend geheugen. Zowel binnen de reguliere geschiedschrijving als ook in de sociale wetenschappen komt hier echter al snel een verandering in. Mensen gaan naar nieuwe soorten kennis op zoek dan dat op basis van de gangbare empirische sociale wetenschappen werd verkregen. Nieuwe soorten kennis waarin de ervaring een grote rol speelde. De subjectiviteit van individuele verhalen (waarvan altijd werd aangenomen dat zij niet representatief zouden zijn) bleken juist hun kracht te zijn omdat zij vaak exemplarisch waren voor andere verhalen en levensgeschiedenissen. In deze bronnen, waarin op basis van vertrouwen en begrip, informatie werd uitgewisseld, bleek juist een verdieping in het begrip teweeg te brengen en daardoor een beter inzicht. “..het gaat om een persoonlijke kijk die ons nieuwe inzichten geeft in de wijze waarop iemand in een bepaalde tijd geleefd heeft, en ook inzichten in die tijd zelf” (Leydesdorff, 2004: 47). Een ander belangrijk aspect van deze methode (de levensgeschiedenisbenadering) is dat het de geïnterviewde in staat stelt om te reflecteren over veranderingen die in een leven kunnen optreden. Hierdoor kan beter een procesmatige benadering van een verschijnsel worden doorgrond. Dit is met name van belang in onderzoek naar arbeidsmigranten en migratie- en arbeidsprocessen. Deze methode maakt het mogelijk om ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld sociale mobiliteit, op de langere termijn te analyseren.

Interviewen in detentie

Het interviewen in vreemdelingenbewaring verschaftte ons toegang tot migranten die nog steeds gebukt gaan onder hun migratieschuld en dus veelal nog onder de duim zijn van de smokkelaars. De gesprekken in detentie vormden een belangrijke bron die inzicht verschaftte in de achterliggende problematiek van mensenhandel en mensensmokkel vanuit China naar Nederland. Het bood een unieke mogelijkheid om een beter begrip te krijgen van met name methoden van rekrutering, acceptatie van dwang, succesvolle migraties met en zonder prostitutie ervaringen, agency van migranten die weloverwogen afwegingen maken en welke vrouwen wel tot het hulpverleningscircuit doordringen en welke niet.

Het interviewen in detentie bleek een grote uitdaging te zijn en een van de moeilijkste onderdelen van het etnografische onderzoek. Tijdens deze korte ontmoetingen van gemiddeld rond een uur was het buitengewoon moeilijk om een vertrouwelijke sfeer te creëren. Over het algemeen bleken de vrouwen zeer terughoudend te zijn om over hun werkervaringen als masseuse te praten. Ze voelden zich bovendien gefrustreerd en verdrietig nadat ze soms al maandenlang hadden doorgebracht in detentie zonder dat ze wisten wat er met hen ging gebeuren. Zoals één van de interviewees zei: “*Elke vrouw in deze gevangenis krijgt een zenuwinstorting*” (informant 7). Ter voorkoming dat er valse verwachtingen bij de vrouwen werden gewekt, werd er direct aan het begin van de ontmoeting uitgelegd dat de onderzoekers geen advocaten waren en niet in staat waren om iets aan hun huidige situatie te veranderen.

Om deze reden was het cruciaal om eerst een vertrouwensrelatie, oftewel *rapport*, met de vrouwen op te bouwen (Bryman, 2008). Met *rapport* wordt verwezen naar de band tussen de interviewer en de informant. De vrouwen waren aanvankelijk bang dat wat zij aan ons zouden vertellen uiteindelijk ter ore zou komen bij de Nederlandse autoriteiten, zoals bijvoorbeeld de Immigratie en Naturalisatie Dienst, en dat deze informatie tegen hen zou kunnen worden gebruikt. Dit maakten hen aanvankelijk erg wantrouwend naar ons toe. Door middel van “small talk” en het hanteren van een warme interviewstijl probeerden wij deze afstand te verkleinen en rapport te creëren (Bryman, 2008). De levensverhalenbe-

²¹ A. Portelli (1992) *The death of Luigi Trastulli, Form and Meaning in Oral History*, New York.

nadering is bijzonder effectief gebleken in het creëren van een vertrouwensrelatie met de respondent. Bij het vertellen van hun levensgeschiedenis werden de vrouwen in de gelegenheid gesteld om het gesprek grotendeels zelf te bepalen en alleen datgene te vertellen wat zij met de onderzoekers wilden delen. Wanneer de vrouwen bepaalde informatie niet wilden vertellen, dit betrof meestal gedetailleerde informatie over hun geboorteplaats of de reis, lieten zij dit altijd duidelijk weten. Hierdoor kregen we het idee dat de informatie die ze wél met ons deelden grotendeels gebaseerd waren op eerlijke antwoorden. Een aantal vrouwen zijn twee, en soms drie keer, geïnterviewd.

Om toch zoveel mogelijk waarheidsgetrouwe informatie te krijgen probeerden de onderzoekers eerst een vertrouwensrelatie op te bouwen door zich voor aanvang van het interview uitgebreid voor te stellen en uit te leggen wat het onderzoek inhield en wat de motivatie was om dit onderzoek uit te voeren. Indien de gelegenheid zich voordeed werd getracht de vrouwen te helpen bij het vinden van een goede advocaat of om hun huidige advocaat aan de tand te voelen als ze al geruime tijd niks meer van zich hadden laten horen (hetgeen regelmatig voorkwam). In een aantal gevallen waren de vrouwen bijvoorbeeld niet precies op de hoogte hoe hun zaak ervoor stond. Dit werd dan geprobeerd voor hen op te helderen door contact op te nemen met de betreffende advocaat hetgeen erg gewaardeerd werd door de vrouwen die vaak alleen maar via de tolkentelefoon met hun advocaat spraken en hem of haar nog nooit of nauwelijks gezien hadden. Daarnaast namen de onderzoekers Chinese kranten, tijdschriften en films voor hen mee en wat kleine cadeautjes zoals kleine schrijfboekjes of borduursetjes waarmee ze de tijd konden doden. Hierdoor konden de onderzoekers een vriendschappelijke basis leggen met de vrouwen. Veruit de meeste gesprekken vonden plaats in het Mandarijn waarbij we gebruik maakten van een vaste vrouwelijke Chinese tolk. Deze tolk bleek voor ons onschatbare waarde te zijn gezien haar deskundigheid als gerechtstolk en haar betrokkenheid bij het onderzoek. Vanaf het begin van het onderzoek was er een vertrouwensband met de tolk opgebouwd en was haar uitgelegd wat het doel was van het onderzoek. Daarbij boezemde zij veel vertrouwen en respect in bij de interviewees gezien haar empathie en integere houding naar de vrouwen toe en haar oudere leeftijd.

De oral history methode stelde de onderzoekers in de gelegenheid om interesse te tonen in het hele verhaal en vooral in de mens achter de, al dan niet strafbare, feiten. De levensverhalen werpen een nieuw licht op mensensmokkel en/of handel. In plaats van het vragen naar details over wie de smokkelaars of handelaars zijn met naam en toenaam en de organisatie en praktijken van de mensensmokkelaribendes, stelt het de onderzoeker in staat om aandacht te schenken aan de subjectieve ervaringen van respondenten beginnende in het thuisland, rondom de migratie en vervolgens bij aankomst in het land van bestemming. Deze methode stelt de vrouwen in de gelegenheid om te vertellen *hoe* ze bepaalde gebeurtenissen en periodes uit hun leven hebben ervaren, hoe ze hier op terugkijken en hoe ze het plaatsen in het licht van het heden. Levensverhalen geven ook de gelegenheid aan de vrouwen om te reflecteren over hun leven en zichzelf. Daarnaast stelt het hen in staat om afstand te doen van het criminele vertoog en vrijuit te spreken, zonder dat hun woorden juridische gevolgen hebben voor hun huidige situatie (zoals bijvoorbeeld bij het doen van een aangifte en het doorgeven van de namen van de daders), en zonder hun te verplichten zich te identificeren met het slachtofferschap of zich te conformeren aan dichotomieën zoals legaal/illegaal, schuldig/onschuldig, prostituee/niet-prostituee. Het feit dat de onderzoeker niet van de politie en/of overheid is, stelt de interviewee in staat om vrijuit te spreken zonder dat ze een bepaald belang heeft bij een bepaalde presentatie van zichzelf, met name als slachtoffer van mensenhandel. Voor veel vrouwen werden de interviews in detentiecentra vaak gezien als een moment om in Chinees te kunnen praten en als een sociaal moment om aan de problemen en stress in de detentiecentra te ontsnappen. Gezien het feit dat een Chinees over het algemeen ten koste van alles gezichtsverlies wil voorkomen, betekende het feit dat de vrouwen hun levensverhaal aan ons wilden vertellen en hun gevoelens naar ons uitten, dat ze ons tot op zekere hoogte in vertrouwen namen.

Standaardverhalen

De vrouwen verbleven in de vreemdelingenbewaring omdat ze ongedocumenteerd waren en opgepakt waren door de politie. Velen waren bang dat ze teruggestuurd zouden worden naar China. Zoals ook uit de literatuur naar voren komt, hadden de onderzoekers ook de indruk dat in veel gevallen de smokkelaars hen geïnstrueerd hadden wat ze moesten vertellen en wat niet om een kans te maken om hier te kunnen blijven (zie bv. Knotter, Korf & Lau, 2009; Chin, 1999). Sommigen van hen hadden een asielaanvraag ingediend. Aangenomen wordt dat een groot deel van deze aanvragen 'frauduleus' zijn (Knotter, Korf & Lau, 2009). Een aantal vrouwen die we spraken hadden al verschillende keren in de gevangenis doorgebracht en bleken goed op de hoogte te zijn welk verhaal ze het beste konden vertellen (de zogenaamde 'standaard verhalen').

De indruk van de onderzoekers was dat de vrouwen niet altijd waarheidsgetrouwe informatie gaven, bijvoorbeeld over hun geboorteplaats ter voorkoming dat informatie over hen zou worden opgevraagd en dat ze hier naar zouden worden teruggestuurd. Veel vrouwen zeiden bijvoorbeeld dat ze uit de Sichuan provincie kwamen waar een grote aardbeving heeft plaatsgevonden en dat zij hierdoor wees waren geworden. Terwijl hun accent vaak verried dat zij bijvoorbeeld uit het noordoosten van China kwamen. We kunnen er dus vanuit gaan dat het onwaarschijnlijk is dat de vrouwen de onderzoekers volledig in vertrouwen namen en dat er een aantal zaken zijn, met name feitelijkheden over bijvoorbeeld woonplaats of de reis naar Nederland, die ze achterhielden of veranderden uit angst dat de onderzoekers informatie zouden doorvertellen aan de politie of Immigratie en Naturalisatie Dienst die hen, of hun familie of vrienden, in gevaar zouden kunnen brengen.

Aangezien het achterhalen van 'de waarheid' niet het ultieme doel was van het etnografische onderzoek maar inzicht krijgen in de ervaringen van Chinese arbeidsmigranten in de Chinese beautybranche, en de redenen van een eventuele verdraaiing van de geleefde werkelijkheid, volstond het om zoveel mogelijk te checken aan de hand van bekende en geregistreerde feiten in hoeverre er sprake kon zijn van een verzonnen verhaal. Hiertoe werd er ook triangulatie toegepast door middel van het hanteren van verschillende onderzoeksmethoden (zoals observaties, interviews en internetsurvey), het raadplegen van verschillende bronnen en het gebruik van verschillende interviewers. Door de data uit verschillende onderzoeksmethodes met elkaar te vergelijken en door de interviewers te verwisselen werd een extra controle ingebouwd voor het vaststellen wat betrouwbare data was en wat niet.

Na elk interview zijn de verhalen onderworpen aan wat Bozzoli noemt een 'shifting proces', waarbij onderling besproken werd wat mogelijk onwaarschijnlijk was aan het verhaal en wat de reden zou kunnen zijn hiervan (Bozzoli, 1998). De tolk leverde hierbij een zeer waardevolle bijdrage in het herkennen van zogenaamde 'standaardverhalen'. Als gerechtstolk was de tolk volledig bekend met de rechtsprocedures en herkende zij direct bepaalde standaardverhalen die door veel illegale Chinese migranten worden verteld. Zo sprak zij een aantal keren haar twijfels uit bij bepaalde verhalen die de vrouwen ons vertelden die zij herkende als zogenaamde standaardverhalen. Na een tijd begonnen wij zelf deze standaardverhalen te herkennen. Met name rondom hun arrestaties werden deze verhalen heel duidelijk. Veel vrouwen waren door de politie opgepakt in salons of andere werkplekken. De interviewees vertelden dat ze slechts een beetje aan het 'meehelpen' waren op dat moment omdat de eigenaar aardig tegen hen was geweest en hen bijvoorbeeld eten had gegeven, terwijl onze indruk was dat ze daar gewoon aan het werk waren. Een ander standaardverhaal werd verteld rondom hun jeugd in China. Veel vrouwen zeiden dat ze wees waren geworden door een aardbeving en geen familie meer hadden. Door dergelijk verhaal wordt het traceren van familie en geboorteplaats in China praktisch onmogelijk gemaakt hetgeen hun uitzetting bemoeilijkt.

Ethische dilemma's

De socioloog Alan Bryman noemt vier ethische principes die van belang zijn bij sociaal wetenschappelijk onderzoek, namelijk: het niet schaden van de participanten, *informed consent*, het niet schenden van de privacy van participanten en niet misleiden van de participanten. Bij informed consent gaat het erom dat de mensen die onderzocht worden dit weten en dat zij zo veel mogelijk informatie zouden

moeten worden gegeven om hen zelf te laten beslissen of ze al dan niet in het onderzoek willen participeren (Bryman, 2004: 511).

Een ethische principe dat te allen tijden nauwkeurig in de gaten is gehouden tijdens het onderzoek is het eerste principe, namelijk geen schade berokkenen aan de onderzoek participanten, zover dat althans in de handen van de onderzoeker ligt. Om deze reden is er expliciet voor gekozen om hun perspectief centraal te stellen. Daarnaast is er rekening gehouden met het derde principe (het voorkomen van de schending van privacy) door in het onderzoek volledige anonimiteit te garanderen. Hiertoe zijn alle namen van salons en van leden van de onderzoeksgroep (en soms van steden) volledig geanonimiseerd.

Om tegemoet te komen aan het vierde principe is voordat de onderzoeker in een onderzoeksrelatie trad met een respondent altijd duidelijk uitgelegd waar het onderzoek over ging en gevraagd of zij hier aan mee wilden werken. Het enige moment waarop hier vanaf is afgeweken is tijdens de participerende observaties in de massage salons. Tijdens deze bezoeken aan de salons is ervoor gekozen om niet de ware aard van de aanwezigheid van de onderzoeker te vertellen. Hiervoor is gekozen om twee redenen. Ten eerste werd aanvankelijk eerst geprobeerd om een open rol als onderzoeker aan te nemen (*full informed consent*), maar dit bleek niet te werken. Zodra verteld werd dat er onderzoek naar uitbuiting werd gedaan, waren de onderzoekers meteen niet meer welkom en waren ze niet meer in de gelegenheid om gesprekken met de werknemers te voeren. Uiteindelijk is er gezien de gevoeligheid van het onderwerp voor gekozen om tijdens de observaties in de salons een *covert rol* aan te nemen waarbij dus niet werd verteld dat er sprake was van een onderzoek. Dit verschaftte de onderzoekers de gelegenheid om gemakkelijker bepaalde settings binnen te komen die anders gesloten zouden blijven voor onderzoekers (Bryman, 2004: 512). Hierbij is de richtlijn van de *American Anthropological Association* aangehouden: "It is understood that the degree and breadth of informed consent required will depend on the nature of the project and may be affected by requirements of other codes, laws, and ethics of the country or community in which the research is pursued" (AAA, 1998).²²

Een tweede reden waarom de onderzoekers ervoor gekozen hebben om een *covert rol* aan te nemen tijdens de observaties in de salons is om de situatie en de waarneembare gedragingen van de aanwezigen, zo min mogelijk te beïnvloeden. Het geheim houden van het feit dat er onderzoek wordt gedaan tijdens observaties, brengt een belangrijk voordeel met zich mee, namelijk dat mensen hun gedrag niet gaan veranderen omdat ze niet weten dat ze geobserveerd worden (Bryman, 2004: 512). Dit zijn de enige momenten geweest waarop de onderzoekers anoniem bleven als onderzoekers. In alle andere onderzoeksmethoden, zoals het interviewen en de enquête, hebben wij uiteraard onze identiteit als onderzoekers bekend gemaakt en duidelijk uitgelegd waar het onderzoek over ging. Alle respondenten hebben een pseudoniem gekregen om hun anonimiteit te garanderen. Uitzondering hierop is de naam die onder het gedicht in de conclusie staat aangezien de auteur van het gedicht het niet erg vond dat haar naam onder het gedicht zou komen.

Zoals uit bovenstaande citaat blijkt draait het uiteindelijk grotendeels om hoe de onderzoekers de onderzoekssetting inschatten. Aangezien er problemen werden verwacht bij het betreden van de massagesalons zodra verteld zou worden dat er onderzoek werd gedaan, hebben de onderzoekers er om praktische redenen voor gekozen om de identiteit als onderzoeker alleen tijdens de participerende observaties geheim te houden. Dus tijdens de participerende observaties in publieke ruimtes hebben de onderzoekers de *covert rol* aangenomen. De reden hiervoor was dat het anders onmogelijk zou worden om te observeren zonder de situatie erg te beïnvloeden. Alleen in die gevallen waar de onderzoekers niet op een andere manier aan data konden komen, heeft men de *covert rol* aangenomen. Zodra de onderzoeker zich in een privé ruimte bevond (of toetrad tot het privé leven van de onderzoeksgroep) was open rol echter altijd een voorwaarde. Dit betekende ook dat er bijvoorbeeld niet voor gekozen was om de masseuses te volgen zodra zij de salons verlieten, bijvoorbeeld om te kijken waar en hoe zij woonden, hetgeen een schending van hun privacy zou zijn. Dus op het moment dat de onderzoekers in een interviewsetting traden, of dit nu lijfelijk was of online met klanten, is de identiteit altijd bekend gemaakt en uitvoerig uitgelegd wat het onderzoek behelsde en werd de informant de keuze voorgelegd of hij of zij hieraan mee wilde werken.

²² De Codes of Ethics van de AAA: <http://www.aaanet.org/committees/ethics/ethcode.htm> (bezoekt op 15 juli 2012).

Hoofdstuk 3

Slachtoffers of ondernemende migranten?

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het concept 'uitbuiting' in de definitie van mensenhandel vanuit een juridisch kader onderzocht. Hiertoe wordt het analytische onderscheid tussen vrijwilligheid en dwang, en de overeenkomstige positionering van Chinese masseuses als slachtoffers van uitbuiting of ondernemende migranten, gecompliceerd. In de analyse van de empirische data staan twee theoretische invalshoeken centraal, namelijk: uitbuiting belicht vanuit een migratieperspectief en uitbuiting bezien als een procesmatige gebeurtenis. Beide perspectieven zullen in dit hoofdstuk worden uitgewerkt. Aangezien veruit de meeste Chinese immigranten die in de Chinese beautybranche werken vrouwen zijn, vormt *gender* een belangrijke lens waardoor de theorie zal worden geanalyseerd. De positie van de vrouwelijke arbeidsmigranten wordt, binnen de context van Chinese mensenhandel en -smokkel naar Nederland, geanalyseerd vanuit het theoretische concept van agency, oftewel het vermogen tot autonoom handelen van een individu binnen een context van machtsrelaties. Hieronder valt bijvoorbeeld de mate waarin de migranten keuzes kunnen maken en zelf hun arbeidscondities of de soort diensten die ze in een massagesalon aanbieden, kunnen bepalen. De focus op agency brengt het risico met zich mee dat machtsstructuren die een rol spelen bij het bepalen van keuzes worden ondergewaardeerd. Daarom is het van belang agency in relatie tot dominante machtsstructuren te analyseren, zoals verwantschapssystemen, culturele tradities, dwingende sociale netwerken en structuren van ongelijkheid. Wat is de mate van agency en hoe wordt agency onderhandeld binnen deze machtsstructuren? De focus in dit hoofdstuk zal liggen op de complexe relatie tussen dwang en instemming (consent), en agency versus machtsstructuren. Oftewel welke factoren beïnvloeden het handelen van deze groep Chinese arbeidsmigranten en hoe dragen deze factoren bij tot hun kwetsbare positie op de Nederlandse arbeidsmarkt? Alvorens hier dieper op in te gaan is het nodig om allereerst tot een nadere definitie van mensensmokkel en mensenhandel te komen en een analyse te maken van de beperkingen en definitieproblemen die de juridische definities met zich meebrengen. Vervolgens zullen de machtsstructuren die de positie van deze Chinese arbeidsmigranten beïnvloeden, worden besproken.

3.2 Mensensmokkel vanuit China

In 2011 was het honderd jaar geleden dat de eerste Chinese arbeidsmigranten voor het eerst voet aan wal zetten en deel gingen uitmaken van de Nederlandse samenleving. Met de groeiende aantallen Chinese migranten die naar Europa reizen en zich vestigen in grote steden in Europa, waaronder Londen en Parijs, zien we ook vanaf de jaren negentig in de twintigste eeuw een toenemend aantal onderzoeken naar Chinese migratie naar West-Europa. Ook in Nederlandse steden blijven de Chinese migranten niet onopgemerkt. Sociaal en historisch onderzoek naar de Chinese migratie en het ontstaan van de Chinese gemeenschappen in Nederland, toont aan dat Nederland verschillende migratiegolven heeft gekend vanuit China hetgeen heeft geleid tot een grote diversiteit onder de Chinese migranten die zich in Nederland hebben gevestigd.

Het gender aspect is opvallend afwezig in veel studies naar Chinese migratie naar West-Europa. Zo bestond de eerste generatie Chinezen die tussen 1910 en 1930 naar Nederland kwam voornamelijk uit mannen die als goedkope arbeidskrachten, voornamelijk als stokers en kolenscheppers, te werk werden gesteld bij Rotterdamse en Amsterdamse rederijen. Bij gebrek aan Chinese vrouwen in Nederland, trouwden veel van deze mannen met Nederlandse vrouwen. De tweede migratiegolf Chinezen kwam zo'n vijftig jaar later op gang vanwege de opkomst van de Chinese restaurants. Ook deze golf bestond voornamelijk uit mannen die als kelners gingen werken. Vanaf de jaren zeventig migreerde een aanzienlijk aantal vrouwen en kinderen in het kader van gezinshereniging naar Nederland en zien we steeds meer Chinese serveersters in de Chinese restaurants in Nederland werken.

Als gevolg van de politieke en economische ontwikkelingen in China aan het eind van de jaren zeventig in de twintigste eeuw, werden de migratiestromen vanuit China naar Europa steeds meer divers. Sinds het open deur beleid van 1978 nam de migratie toe zowel binnen China, alsook van China naar de Verenigde Staten en naar Europa. Migratie wordt steeds belangrijker geacht voor de nationale ontwikkeling van het land en wordt door de bevolking steeds meer als een geaccepteerde manier gezien om de levensstandaard te verhogen. Vooral voor de mensen op het platteland is het geld dat de migranten naar huis sturen een belangrijke bron van welvaart.

Vanaf de jaren negentig komt een derde migratiegolf Chinese migranten op gang. Deze 'nieuwkomers' in de Chinese gemeenschap in Nederland bestaat voor een groot deel uit illegale vrouwen voornamelijk afkomstig uit het Dongbei gebied; de noordoostelijke provincies in China die met behulp van Chinese mensensmokkelaars, oftewel slangenkoppen, naar Nederland zijn gekomen. Vooral illegale Chinezen en mensen die geen familie en vrienden in het buitenland hebben maken hiervan gebruik. In tegenstelling tot de Chinese arbeidsmigranten, die zich vanaf begin twintigste eeuw in Nederland vestigden, kunnen deze nieuwkomers niet terugvallen op netwerken van familie, vrienden of kennissen die al in Nederland wonen. De meesten moeten lang en hard werken om de smokkelschuld terug te betalen, zoals duidelijk naar voren kwam in de interviews met de ongedocumenteerde Chinese vrouwen in vreemdelingenbewaring en uitspraken van masseuses uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken.

In het Nederlandse Wetboek van Strafrecht wordt mensensmokkel omschreven in artikel 197a onder lid 1 als:

“ieder persoon die een ander behulpzaam is bij de toegangsverschaffing tot of doorreis door Nederland (of ander EU land etc.) terwijl hij weet of ernstige redenen heeft te vermoeden dat die toegang of doorreis wederrechtelijk is”.

Daarnaast wordt, zoals vermeld in lid 2, ook iemand schuldig bevonden aan mensensmokkel als:

“een persoon die uit winstbejag behulpzaam is geweest bij mensensmokkel, in de vorm van gelegenheid, middelen of informatie te verschaffen terwijl hij weet of ernstige redenen heeft te vermoeden dat het verblijf wederrechtelijk is.”

Het VN *Trafficking Protocol* en het *Migrant Smuggling Protocol* maken beiden deel uit van de VN Conventie tegen georganiseerde misdaad. Artikel 3 van de *Migrant Smuggling Protocol* definieert mensensmokkel als “the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or a permanent resident”.²³ Smokkel kan hier begrepen worden als een proces waarin tegen betaling aan een of meerdere personen assistentie wordt verleend bij het illegaal de grens overschrijden van een land, of het illegaal verblijven in een ander land. Met andere woorden: ‘a voluntary consensual form of migration’ (van Liempt, 2006: 28), oftewel een misdaad zonder slachtoffer. Bij aankomst wordt het contact met de smokkelaars verbroken. Smokkel heeft dus in eerste instantie betrekking op de schending van de integriteit van een staat. Tot slot vermeldt het wetsartikel (lid 3 tot en met 7) een aantal verzwarende omstandigheden, waaronder: relatie met werk, of georganiseerd verband, tijdens smokkel lichamelijk letsel veroorzaakt etc.

Mensensmokkel is geen onbekend verschijnsel voor China. De twee Chinese provincies waar van oudsher veel mensensmokkel voor kwam zijn Fujian en Yunnan (Chu, 2011). Vanuit Yunnan werden veel vrouwen en kinderen verhandeld naar rurale gebieden in China ten behoeve van gedwongen huwelijken en gedwongen werk in de seksindustrie (ibid: 49). De Fujian provincie kent een lange

²³ Aldus de UNODC: <http://www.unodc.org>, bezocht op 15 juli, 2011. Human smuggle is the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or a permanent resident (UN Treaty against Transnational organized Crime, <http://untreaty.un.org/English/TreatyEvent2003/Texts/treaty2E.pdf>).

geschiedenis van smokkel via zee en mensen die naar het buitenland migreren. Al voor de Tweede Wereldoorlog werden Chinese migranten naar Europa gesmokkeld, veelal waren dit migranten afkomstig uit Hong Kong en het zuiden van de provincie Zhejiang, op dat moment één van de armste provincies in China.

Aan het eind van de jaren zeventig in de twintigste eeuw veroorzaakten de economische hervormingen in China en de opening van de Chinese grenzen een enorme economische groei en een toename in migratie naar het buitenland. Deze ontwikkeling ging echter ook gepaard met een toename in (internationale) criminele organisaties, waaronder mensensmokkelorganisaties. Alhoewel het sinds 1980 steeds makkelijker wordt om legaal te emigreren, blijkt emigreren in de praktijk nog steeds vrij complex, tijdrovend en duur te zijn. Daarom maken veel Chinezen, waaronder de meeste HBO studenten uit het etnografisch veldonderzoek, gebruik van een agentschap dat hen helpt met de juiste papieren in te vullen. Daarnaast zoeken veel Chinezen hulp bij mensensmokkelaars en betalen gemiddeld tussen de 10.000 tot 20.000 euro om het land uitgesmokkeld te worden naar bijvoorbeeld Europa of de Verenigde Staten. Een gedeelte van dit geld moet vooraf worden betaald, een ander gedeelte moet vaak tijdens de reis worden betaald als een tussentraject is afgerond en de rest van het bedrag moet worden betaald als de migrant in het land van bestemming is aangekomen.

3.2.1 Smokkelmethoden

Naast Chinese migranten die op de klassieke manier worden gesmokkeld, waarbij zij worden verstoppt in vervoersmiddelen zoals vrachtwagens of vrachtschepen, zijn er steeds meer Chinezen die migreren door misbruik te maken van de legale kanalen. Dit kost minder geld en bovendien lopen zij minder risico hun leven te riskeren dan wanneer zij zich met klassieke mensensmokkelaars inlaten. Vooral onder de jongere generatie uit de oude migratiegebieden hebben de Dover en Morecambe Bay incidenten ervoor gezorgd dat zij anders tegen internationale migratie zijn gaan aankijken (Wu, e.a., 2011: 50). Bij het Dover incident in 2000 hadden tientallen illegale Chinese migranten extreme hoge bedragen betaald om onder miserele omstandigheden het land uit te worden gesmokkeld. Zij zijn daar nooit aangekomen. Door een fout van de buschauffeur stikten 58 migranten in een koelvrachtwagen waarin ze werden getransporteerd vanuit Rotterdam naar Dover. Bij het Morecambe Bay incident in 2004 overleden 21 illegale Chinese migranten tijdens het werk.

Voor wat betreft de nieuwe smokkelmethoden zijn er Chinese migranten die onder meer migreren met op valse gronden verkregen visa. Hierbij worden zij regelmatig geholpen door visumagentschappen die sinds de jaren tachtig in China zijn opgericht. Deze agentschappen helpen bij het aanvragen van visa voor studie, arbeid, toerisme en zaken. Volgens sinoloog Pieke bewegen de adviezen van deze agentschappen zich in de grijze zone tussen legaal en illegaal. Volgens hem raden ze mensen onder meer aan om als toerist stempels van vreemde landen te verzamelen en dan een zakenvisum aan te vragen. Zo kunnen de migranten de EU binnenkomen en als de visumtermijn is overschreden onderduiken, waardoor sprake is van *overstay*.²⁴ De agentschappen vragen verschillende bedragen voor verschillende typen verblijfsdocumenten. Zo zijn de kosten voor een verblijfsvergunning voor arbeid bijvoorbeeld hoger dan de kosten voor een studentenvisum. Verder vragen frauduleuze agentschappen vaak een veelvoud aan bemiddelingskosten ten opzichte van reguliere agentschappen.²⁵

Volgens het jaarverslag 2008 van het Belgische Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding maken ook georganiseerde misdaadorganisaties de laatste jaren misbruik van de studentenvisa. Chinezen die met een dergelijk visum naar België kwamen, zouden niet voldoen aan de ingangsdiploma die nodig zijn om te gaan studeren.²⁶ De indruk bestond dat dit fenomeen zich ook in Nederland voordoet. Hoewel er voorbeelden te vinden zijn, volgde echter uit het onderzoek binnen programma The Wall naar mensenhandel en mensensmokkel in relatie tot Chinese studenten dat er geen grootschalige fraude of misbruik van de studieprocedure door Chinezen plaatsvindt. Interessant

²⁴ NRC Handelsblad, 19 februari 2009.

²⁵ Wu, 2011: p. 75 en 76.

²⁶ Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2009: p. 31-32.

in dit verband is het onderzoek van Wu e.a. waarin naar voren komt dat Chinese migranten, die met een studentenvisum naar het Verenigd Koninkrijk kwamen, maar (tijdelijk) niet naar college gingen en in die periode van afwezigheid *full time* werkten, niet altijd fictieve studenten hoeven te zijn. Sommige studenten stoppen hun studie tijdelijk om met *full time* werken hun collegegeld bij elkaar te sparen voor het volgende studiejaar. Andere studenten stoppen hun studie tijdelijk omdat zij een werkaanbod krijgen dat te mooi is om te weigeren. Studenten worden aantrekkelijk gevonden door werkgevers omdat zij legaal in het Verenigd Koninkrijk verblijven, hoog opgeleid zijn en veelal de Engels taal spreken.²⁷

Een andere manier om illegaal naar Nederland te migreren is bijvoorbeeld met hulp van in Nederland woonachtige familieleden die de Nederlandse nationaliteit hebben en hun paspoort beschikbaar stellen. Verder zijn er illegale Chinezen in Nederland die bijvoorbeeld met een verblijfsvergunning voor arbeid, die is afgegeven door een ander Europees land, naar Nederland zijn gereisd.²⁸

3.2.2 Het grijze gebied tussen mensensmokkel en mensenhandel

Het wetsartikel over mensensmokkel gaat in eerste instantie niet uit van slachtofferschap van de gesmokkelde, maar van wederzijdse instemming tussen smokkelaar en gesmokkelde over het illegaal betreden of verblijven in een ander land. Een gesmokkelde wordt dus niet, zoals bij slachtoffers van mensenhandel, als slachtoffer beschouwd, maar als een illegale immigrant en in de toekomst wellicht ook als een overtreder van de voorgestelde wet nu de Eerste Kamer op 13 december 2011 heeft ingestemd dat illegaal verblijf in Nederland strafbaar wordt gesteld.²⁹ Met deze nieuwe wet, die nu ter beoordeling bij de Raad van State ligt, wordt een illegaal verblijvende persoon, nadat hem een zogenaamd inreisverbod is opgelegd, eerst een geldboete van maximaal 3.800 euro opgelegd en als hij of zij deze niet betaalt een vervangende hechtenis van maximaal vier maanden.³⁰ Echter, als er sprake is van schuldbinding kan mensensmokkel overgaan in mensenhandel op het moment dat een gesmokkelde wordt uitgebuit om bijvoorbeeld de reis terug te betalen. “*Whenever the ‘voluntary’ agreement between a human smuggler and the party smuggled is the result of deception, or involves high debts, and leads (directly or indirectly) to forced labour, the smuggling case becomes a trafficking case*” (Jonge van Ellemeet, de & Smit, 2006: 1,2). Veel internationale verdragen zoals het CEDAW, *the Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, dat in 1979 is aangenomen door de Verenigde Naties en verschillende vormen van discriminatie tegen vrouwen definieert, verbieden schuldbinding. Naast schuldbinding kan het transport en de georganiseerde accommodatie voor de gesmokkelde zo gevaarlijk of vernederend zijn, dat hij of zij ook om die reden als slachtoffer kan worden beschouwd wiens mensenrechten zijn geschonden.

Alhoewel de VN met de *Migrant Smuggling Protocol* tot doel heeft de rechten van de gesmokkelde migranten te verdedigen, specificeert het protocol niet welke rechten beschermd zullen worden. De scheiding van individuen in verhandelde en gesmokkelde migranten, dus in gedwongen en vrijwillige arbeid, erkent onvoldoende dat gesmokkelde migranten kwetsbaar kunnen zijn voor misbruik en uitbuiting. Het huidige juridische kader waarin de nadruk ligt op de vervolging van mensenhandelaren boven mensenrechten, suggereert dat arbeidsrechten niet bestaand zijn voor migranten die het land illegaal zijn binnengekomen, waardoor ze alsnog worden blootgesteld aan het risico om verhandeld te worden. Er moet dus voor worden gewaakt dat er niet alleen wordt gefocust op de illegale verblijfsstatus van migranten, maar dat er ook aandacht blijft voor hun mensenrechten. Beter gezegd, de mensenrechten van migranten moeten prevaleren boven hun eventuele illegale verblijfsstatus. Dit is de reden waarom in Nederland illegaal verblijf als een indicator voor mensenhandel wordt gezien en dat migranten bij het minste of geringste vermoeden van slachtofferschap de B-9 krijgen aangeboden, waardoor zij tijdens het onderzoek legaal in Nederland kunnen verblijven. In de praktijk gaat dit nog lang niet altijd goed. Binnen het etnografisch veldonderzoek ontmoetten de onderzoekers een Chinese

²⁷ Wu, 2011: p. 52 – 54.

²⁸ Huisman, 2007: p. 53.

²⁹ Kamerstukken I, 2010-2011, 32 420, B.

³⁰ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/asielbeleid-en-immigratie/immigratie/kabinetsplannen-migratiebeleid>

vrouw in vreemdelingenbewaring die duidelijk een slachtoffer van mensenhandel in de prostitutie bleek te zijn en aan wie geen bedenktijd was aangeboden. Nadat de hulpverlenende instantie was ingeschakeld voor een officieel intake gesprek, bleek na enkele weken dat haar *case* onvoldoende aanknopingspunten bood om een zaak op te starten vanwege gebrek aan juridisch bewijs. De persoon in kwestie kon, of durfde, geen gedetailleerde informatie te verstrekken over de mensen die haar verhandeld hadden of over het bordeel waar zij gedwongen arbeid moest verrichten. Als gevolg hiervan bleef de vrouw als een reguliere vreemdeling in vreemdelingenbewaring opgesloten om vervolgens uitgezet te worden naar China. Evenmin ontving de vrouw geen enkele vorm van hulpverlening, bijvoorbeeld in de vorm van psychologische hulp of extra medische zorg. Omdat zij in vreemdelingenbewaring zat, werd zij in eerste instantie als illegale migrant beschouwd, en werd zij na enkele weken weer op vrije voeten gesteld in Nederland. Illegaliteit blijkt in dergelijk geval te prevaleren boven het feit dat ze slachtoffer is geworden van mensenhandel.

Gezien de vele onduidelijkheden die dit oproept in relatie tot de definitie van mensenhandel is het precies dit grijze gebied tussen mensensmokkel en mensenhandel aan welke dit onderzoek aandacht wordt besteed. De criteria die gebruikt worden om mensensmokkel van mensenhandel te onderscheiden zijn de arbeidscondities (zoals lage lonen en een onveilige werkomgeving) en de middelen waarmee de migranten in die condities zijn gebracht zoals misleiding, dwang, slavernij of hun kwetsbare positie. Zoals gezegd hoeft mensensmokkel niet gerelateerd te zijn aan arbeidsuitbuiting, terwijl mensenhandel, daarentegen het proces is waarin een persoon gedurende het migratieproces of bij aankomst in het land van bestemming slachtoffer wordt van arbeidsuitbuiting. Dit komt duidelijk tot uitdrukking in het verhaal van Yu die met behulp van mensensmokkelaars uit China wordt gesmokkeld en vervolgens slachtoffer wordt van dwangarbeid of gedwongen arbeid gedurende het migratieproces:

Yu is een vrouw van 29 jaar die in 1999 China uit werd gesmokkeld door een Chinese smokkelbende. Toen ze 17 jaar oud was vertelde haar moeder haar dat ze naar Engeland zou reizen als ze 18 werd. Ze moest geld verdienen voor de familie net als haar broer die zich al in Engeland bevond. Haar ouders leenden geld voor de reis en betaalden hiermee een deel van de smokkelprijs aan de mensensmokkelaars. De reis duurde 15 maanden en begon aan de oostkust van China. Vandaar reisde ze naar het westen van China, ze ging de grens over naar Vietnam, Cambodja, Oekraïne, Tsjechië, Duitsland en uiteindelijk kwam ze aan in Nederland. Bij aankomst in Nederland werd ze samen met andere illegale Chinezen opgesloten in een huis (een zogeheten *safe house*) in Rotterdam. Hier moest ze wachten totdat haar familie het restant van het smokkelgeld had betaald. Tijdens de reis van China naar Nederland werd Yu slachtoffer van mensenhandel. Zij moest gedurende de reis niet alleen allerlei huishoudelijke werkzaamheden verrichten, maar de ook verkrachtten de mensensmokkelaars haar verschillende keren en dreigden haar achter te laten als ze verzet zou bieden.

Voor Yu waren de verkrachtingen tijdens de smokkelreis niet haar eerste ervaring met seksueel geweld. Ook in China was ze gedurende een aantal jaren verkracht door haar oom en hetzelfde gebeurde op haar werk in de fabriek. Ze moest hierover zwijgen. Binnen families wordt verkrachting meestal verzwegen, uit schaamte maar ook vanwege de norm om problemen zoveel mogelijk binnen de vier muren van het huis te houden. Zoals Yu zegt: *“Als een vrouw moet je zelf leren om met dit soort situaties om te gaan. Wij zijn gewend aan fysieke pijn. Fysieke pijn is tijdelijk. Binnen de Chinese cultuur is geweld niet iets waar je over praat of waar je hulp voor vraagt, want dat zou gezichtsverlies betekenen.”*

In het levensverhaal van Yu komt een aantal interessante aspecten van mensensmokkel en -handel naar voren die veel discussie opleveren in de rechtspraak, maar die ook in theoretisch opzicht interessant zijn. Daarbij gaat het om vragen als waar mensensmokkel in mensenhandel overgaat, wat onder ‘instemming’ moet worden verstaan en welke betekenis seksualiteit binnen deze context krijgt. Alhoewel veel vrouwen die in vreemdelingenbewaring zijn gesproken, zoals Yu, aanvankelijk instemden met de beslissing van de familie om naar Engeland te migreren en hiervoor gebruik maakten van de diensten van smokkelaars, lieten hun levensverhalen zien dat zij allen ervaringen hebben met dwang, geweld, seksueel misbruik en een drukkende schuldenlast.

Binnen het verhaal van Yu over haar vertrek uit China kunnen verschillende genderconnotaties worden onderscheiden die bijdragen aan haar kwetsbare positie. De levensverhalen van de vrouwen in detentie

binnen het etnografisch veldonderzoek leggen deze kwetsbaarheden bloot van veel (illegale) Chinese arbeidsmigranten in Nederland en laten zien hoe mensensmokkel over kan gaan in mensenhandel. Zoals later zal blijken gaan deze kwetsbaarheden ook voor een groot deel op voor de masseuses in de Chinese beautybranche. Met name de schuldenlast die voortkomt uit de migratie maakt de migranten extra kwetsbaar voor uitbuiting en misbruik. De beslissing om te migreren met de hulp van mensensmokkelaars is vaak geen individuele beslissing, zoals bij Yu. In veel gevallen betaalt de familie de reis van een van de familieleden opdat deze persoon geld kan verdienen voor de hele familie in China.

3.3 Mensenhandel

Mensenhandel is een wereldwijd probleem, dat zowel in Nederland als internationaal wordt gezien als een serieuze misdaad en een schending van mensenrechten (Korvinus, 2006). Onder mensenhandel kan in het algemeen worden verstaan: het transporteren van mensen, over of binnen landsgrenzen, met de intentie om hen uit te buiten. Volgens het *Palermo Protocol* en de *EU Framework Decision*, kan uitbuiting de vorm aannemen van dwangarbeid of dienstverlening, slavernij of gelijke praktijken aan slavernij. In 2005 zijn deze elementen verwerkt in het nieuwe wetsartikel 273f van het Nederlands Wetboek van Strafrecht. Vanaf dat moment is het Nederlandse wetsartikel over mensenhandel niet meer alleen van toepassing op seksuele uitbuiting, maar ook op uitbuiting in andere arbeids- en dienstverleningsrelaties, alsook naar de gedwongen verwijdering van menselijke organen.

In artikel 273f WvSr van het Nederlandse Strafrecht wordt uitbuiting onder lid 2 gedefinieerd als 'uitbuiting van een ander in de prostitutie, andere vormen van seksuele uitbuiting, gedwongen of verplichte arbeid of diensten, slavernij en met slavernij of dienstbaarheid te vergelijken praktijken'. Volgens Mevrouw Korvinus, de toenmalige Nationaal Rapporteur Mensenhandel, moet in de context van mensenhandel een brede definitie van de termen 'arbeid' en 'diensten' worden gehanteerd. Dit betekent dat de beschrijving van het misdrijf niet beperkt hoeft te zijn tot formele werkgelegenheid (arbeidsrelaties). Arbeid en diensten houden ook ander werk in dat op geld is te waarderen en dat wordt uitgevoerd in een context waarin een individu controle uitoefent over de ander (NRM, 2007: 155). Dus uitbuiting kan ook de vorm aannemen van dwang om te werken *buiten* een officiële arbeidssituatie om.

De brede definitie van uitbuiting in artikel 273f WvSr is niet toereikend om bepaalde vormen van misbruik in arbeidssituaties als uitbuiting te kwalificeren. Korvinus stelt dat de wetgever van het nieuwe artikel in het Wetboek van Strafrecht niet precies genoeg de legale voorwaarden waaraan een gedraging moet voldoen om gekwalificeerd te kunnen worden als mensenhandel, heeft gedefinieerd waardoor het wordt overgelaten aan degenen die het artikel in de praktijk moeten toepassen (Korvinus, 2006). Met andere woorden, de politie en juridische autoriteiten zijn de instanties die de situatie beoordelen en beslissen wanneer de omstandigheden gezien kunnen worden als mensenhandel en wanneer niet. Korvinus definieert uitbuiting binnen de betekenis van mensenhandel als een schending van mensenrechten zoals vastgelegd in het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens:

"..gross abuses, whereby the victim's fundamental human rights are violated and he /she is or reasonably believes himself/ herself to be seriously restricted in his/ her freedom to escape from this situation" (Korvinus, 2006).

In een literatuurstudie naar uitbuiting in Nederland constateren de criminologen Joanne van der Leun en Lisette Vervoorn (2004) dat er een toenemend risico is op uitbuiting in overige arbeidssectoren dan de seksindustrie. Bij 'overige uitbuiting' is het niet de aard van het werk die het verschil uitmaakt, maar gaat het meer om *de ernst* van de afwijkende omstandigheden, *de weg daar naartoe* en *het effect* op de betrokken persoon. Er wordt gekeken of er sprake is van een *exces*. Oftewel, zoals gesteld in de *Aanvullende maatregelen bij het Nationaal Actieplan Mensenhandel*, is mensenhandel gerelateerd aan "excessively degrading circumstances in employment or service relationships involving fundamental breaches of human rights" (NRM, vijfde rapportage, 2007: 150). Het probleem hierbij is de vraag: wanneer wordt de grens van een situatie van laakbare arbeidscondities naar uitbuiting overtreden zoals

gedefinieerd in artikel 273f WvSr. Het is deels aan de rechter om dit te bepalen (NRM, 2007: 209).

De hoogste Nederlandse rechterlijke instantie, de Hoge Raad stelt in zijn arrest van 27 oktober 2009 (LJB: B17099) in een zaak die handelt over ‘overige arbeidsuitbuiting’ dat niet in algemene termen is te beantwoorden wanneer sprake is van uitbuiting. Dit is volgens hem sterk verweven met de omstandigheden van het geval waarbij onder meer moet worden gekeken naar 1) de aard en duur van de tewerkstelling, 2) de beperkingen die zij voor betrokkene meebrengt, en 3) het economisch voordeel dat daarmee door de tewerksteller wordt behaald. Verder stelt de Hoge Raad dat bij de weging van deze en andere relevante factoren de in de Nederlandse samenleving geldende maatstaven als referentiekader dienen te worden gehanteerd. Het Gerechtshof Arnhem heeft in zijn uitspraak van 20 december 2010 (LJN: BO8400) deze redenering van de Hoge Raad overgenomen in een zaak over seksuele uitbuiting. Interessant te vermelden is de volgende passage uit de conclusie van advocaat generaal mr. Knigge (nr. 08/03895) bij het arrest van de Hoge Raad:

“Wel merk ik op dat de indicatoren [uit de Indicatorenlijst Mensenhandel van het openbaar ministerie] zich lijken te centreren rond twee polen. De eerste pool is die van de afhankelijkheid van de tewerkgestelde en de mate van onvrijheid waarmee de tewerkstelling gepaard gaat. De tweede pool is die van de (slechte) arbeidsvoorwaarden en van het economisch gewin dat als gevolg daarvan door de werkgever wordt behaald. Men zou kunnen spreken van communicerende vaten: hoe groter de onvrijheid, hoe minder belangrijk het economisch gewin wordt. Als de werknemer tijdens het werk wordt vastgeketend en ‘s nachts wordt opgesloten (zodat de tewerkstelling de dwangarbeid nadert of daaraan gelijk wordt), is sprake van uitbuiting, ook als met het loon weinig mis zou zijn. Als daarentegen de werknemer wel bewegingsvrijheid wordt gelaten, zal de uitbuiting vooral gezocht moeten worden in de erbarmelijke arbeidsvoorwaarden en het daardoor behaalde economisch gewin.”

Arbeidsomstandigheden worden als excessief beschouwd als zij onacceptabel zijn volgens de standaarden die gehanteerd worden in de Nederlandse samenleving en het Nederlandse rechtssysteem. Eén van de bepalende factoren betreft of er sprake is van een schending van fundamentele mensenrechten, zoals de aantasting van de menselijke waardigheid, fysieke integriteit en persoonlijke vrijheid van het individu. Een situatie kan als excessief worden beschouwd als iemand wordt gedwongen om te werken of wanneer misbruik wordt gemaakt van iemands afhankelijke positie als die persoon redelijkerwijs geen andere keuze heeft dan te worden uitgebuit, zoals extreem lange werkweken voor naar verhouding lage lonen in slechte arbeidscondities” (NRM, 2007: 150). Ook is er sprake van een exces als er een accumulatie is van een aantal zaken. In dergelijke gevallen is het exces gelegen in de opeenstapeling van misbruik.

Voor de bewezenverklaring van mensenhandel is het niet van belang of het slachtoffer zichzelf uitgebuit voelt. Deze subjectieve dimensie van uitbuiting bemoeilijkt de aanpak van uitbuiting onder Chinese werknemers in Nederland. Immers, het is aannemelijk dat Chinezen in vergelijking met Nederlanders een hogere drempel hebben voor de beoordeling van een onacceptabele arbeidssituatie. Tevens kan gelden dat migranten geen redenen zien om iets aan hun arbeidsomstandigheden te veranderen wanneer de arbeidsomstandigheden in Nederland beter zijn dan in China (BlinN, 2008: 19). In dergelijke gevallen zullen deze personen zichzelf niet als slachtoffer beschouwen. Om deze reden wordt bij uitbuiting in eerste instantie naar de intentie en opzet van de dader gekeken. Wel zegt Korvinus dat de subjectieve ervaring van het slachtoffer een rol kan spelen bij de beantwoording van de vraag in welke mate het zou kunnen hebben ontsnappen aan de uitbuitingssituatie (Korvinus, 2006: 4). Dus de subjectieve ervaring van de persoon in kwestie is van belang om te bepalen of deze geen reëel of acceptabel alternatief heeft (gehad) dan zich te onderwerpen aan misbruik en/ of uitbuiting. Juridisch is dit in het Mensenhandel Protocol³¹ vastgelegd als het “misbruik maken van iemands kwetsbare positie”.

Het *Palermo Protocol* beschouwt mensenhandel als een proces (rekrutering, transport en controle) in

³¹ Trafficking Protocol Art. 3(a) and Art. 3 (b).

plaats van een eenduidige (enkelvoudige) handeling. Ook de politieke filosoof Goodin stelt dat uitbuiting gezien moet worden als een procesmatige gebeurtenis: “Het proces in aanloop naar de uitbuiting is belangrijk om de essentie van uitbuiting te kunnen achterhalen” (Goodin, 1987: 180). Deze essentie moet volgens Goodin worden gezocht in de karakteristieken van het proces in aanloop naar uitbuiting (idem: 180-181). Het is dus onvoldoende om afhankelijkheid alleen te meten aan de hand van schulden of verplichtingen van de werknemer bij de werkgever, maar men moet ook kijken naar het migratieproces dat hieraan is voorafgegaan en de leef- en werksituatie waarin een Chinese arbeidsmigrant zich in Nederland bevindt. Zo kan een Chinese migrant door een opgedane smokkelschuld afhankelijk worden van een mensensmokkelaar en vervolgens in een afhankelijkheidssituatie terechtkomen bij een werkgever.

In haar onderzoek *Chinese migrants and forced labour in Europe* (2004), deelt Gao Yun internationale Chinese mensenhandel op in drie fasen: 1) tot aan vertrek, oftewel de rekruteringsfase, 2) het transport, oftewel de reis van China naar het land van bestemming en 3) de fase van uitbuiting, oftewel het verblijf en integratie in de arbeidsmarkt in het bestemmingsland (Gao, 2004: 15). Gao constateert dat dwang met name plaatsvindt in de tweede en derde fase wanneer de migranten zich realiseren dat zij in gevaar verkeren of misleid zijn en weerstand bieden. Zij stelt dat Chinese migranten die gebruik hebben gemaakt van smokkelnetwerken vaak slachtoffer worden van mishandeling, gijzeling en/of gedwongen arbeid. Niet in elke situatie zal dwang voorkomen, maar vaak wel indien de gesmokkelde niet genoeg geld heeft om de reis te betalen. Het is met name in de derde fase (na aankomst in bestemmingsland) dat het probleem van dwangarbeid zich voordoet (ibid: 18).

De mate van uitbuiting in deze derde fase varieert volgens Gao naar gelang de verschillende factoren, waaronder de manier waarop de reis is georganiseerd, de kenmerken en het gedrag van de agentschappen die de reis organiseren, de regio in China waar de migranten vandaan komen, de netwerken waar mensen gebruik van maken om te migreren, de hoogte van de schuldenlast bij aankomst en de capaciteit om deze schulden af te betalen. Andere factoren die van invloed kunnen zijn op uitbuiting, zijn het opleidingsniveau, de verblijfsstatus in het land van bestemming en de economische druk in bepaalde economische sectoren (Gao: 170, 171).

Bovenstaande werpt een aantal belangrijke dilemma's op die veel discussie opleveren binnen zowel de rechtspraak, alsook in theoretisch opzicht interessant zijn, zoals de vraag: hoe worden kwetsbaarheden gecreëerd in deze drie fasen? Wanneer gaat smokkel over in dwang? En wat moeten we onder 'instemming' verstaan? Om deze vragen te kunnen beantwoorden moet eerst meer inzicht worden verkregen in het proces dat tot uitbuiting leidt en in de machtsstructuren waar Chinezen die naar Nederland reizen mee te maken krijgen en waarbinnen zij bepaalde keuzes maken. Hiervoor moet de analyse van mensenhandel binnen het agency-structure debat worden geplaatst.

3.4 Keuzevrijheid en dwang

Joanne van der Leun en Lisette Vervoorn (2004) spreken in hun studie naar 'slavernijachtige uitbuiting' in Nederland van uitbuiting van een ander door gedwongen of verplichte arbeid of diensten, indien er sprake is van een sterke inperking van de vrije keuze. Hiermee wordt het belang benadrukt van het hebben van een eigen keuze. Kan een persoon bijvoorbeeld kiezen waar hij of zij gaat werken of wonen of is er sprake van misleiding of enige vorm van dwang? Het gaat dus om keuzevrijheid en dwang. Volgens van der Leun en Vervoorn kan van 'slavernijachtige uitbuiting' worden gesproken als er sprake is van verschillende vormen van dwang. Zo kan er sprake zijn van een meervoudige afhankelijkheid van de werkgever op het gebied van huisvesting, werk, vervoer, kleding en de inperking van basisvrijheden, zoals het verbieden van contact met anderen, het innemen van het identiteitsbewijs en het onthouden van salaris. Daarnaast kan er sprake zijn van een gebrek aan informatie over de eigen positie (misleiding), werken onder zeer slechte arbeidsomstandigheden (lange werkdagen, lage loon, gevaarlijk werk), aantasting van de lichamelijke integriteit en uitbuiting in een patroon of georganiseerd verband. De beperkte zichtbaarheid, sociaal isolement en veelvoudige afhankelijkheid kunnen makkelijk ontwikkelen in een situatie van slavernij, aldus de auteurs, en deze illegale arbeiders extra kwetsbaar maken voor

uitbuiting. Maar, zo benadrukken de onderzoekers om van uitbuiting te spreken, hoeven niet al deze kenmerken aanwezig te zijn. Het probleem hierbij is dat de grens tussen illegale arbeid en uitbuiting in de betekenis van mensenhandel niet altijd helder is.

Het BNRM heeft op basis van de elementen die van der Leun en Vervoorn onderscheiden, enkele indicatoren opgesteld die op uitbuiting kunnen wijzen. Volgens het BNRM (2007: 158) is er sprake van uitbuiting bij een gebrek aan vrijheid, waaronder het niet kunnen beschikken over het eigen paspoort, als constante factor in combinatie met ten minste één van de volgende praktijken die wijzen op gedwongen arbeid of diensten:

- dwang (waaronder (dreiging met) fysieke of seksueel geweld, of aangeven van illegaal verblijf of werk, misbruik van autoriteit of misbruik van kwetsbare positie);
- slechte arbeidscondities (waaronder onredelijke werktijden, onderbetaling en gevaarlijk werk zonder de benodigde bescherming);
- meervoudige afhankelijkheid (waaronder werken om schulden af te betalen en afhankelijk zijn van dezelfde persoon voor werk en bijvoorbeeld huisvesting en identiteitspapieren).

Niet alle indicatoren hoeven dus aanwezig te zijn om te spreken van een mogelijke situatie van uitbuiting, maar het is van belang te kijken naar de mogelijke relatie tussen verschillende factoren, zoals een illegale verblijfsstatus in combinatie met lange werkdagen en/ of te lage beloning en/ of huisvesting door de werkgever. In het etnografische onderzoek naar massagesalons zijn deze indicatoren aangehouden. In het onderzoek is ook onderzocht of er seksuele dienstverlening plaatsvindt als een indicator voor mogelijke uitbuiting.

Hoewel het wetsartikel over mensenhandel, de rechtspraak en de opgestelde indicatoren al enig inzicht verschaffen in het uitbuitingsbegrip is het nog altijd niet helemaal helder waar laakbare arbeidsomstandigheden overgaan in uitbuiting (BNRM, 2007: 210). Om het spanningsveld tussen keuzevrijheid en dwang verder te onderzoeken is agency een belangrijk theoretisch concept.

3.5 Agency en machtsstructuren

3.5.1 Agency

In deze paragraaf worden verschillende benaderingen van agency in relatie tot verschillende machtsstructuren besproken. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat een deel van de Chinese masseuses op basis van vrije keuze ervoor kiest om in de Chinese beautybranche te werken, maar ook in situaties van uitbuiting terecht kunnen komen. Als gevolg hiervan werpt de vraag van agency zich op, oftewel de capaciteit van het individu om autonoom te handelen. Aan de hand van Franse socioloog Pierre Bourdieu zal getracht worden de mate waarin arbeidsmigratie en de arbeidssituatie in het land van bestemming als persoonlijke keuzes begrepen kunnen worden en in hoeverre een individu in staat is om te kunnen beschikken over zijn of haar eigen leven.

Agency is op verschillende manieren binnen sociale wetenschappen geanalyseerd, zoals onder andere door Bourdieu (Bourdieu, 1977).³² Volgens Bourdieu wordt het individu gedeeltelijk bepaald door aanwezige structuren in een samenleving. Enerzijds wordt het individu bijvoorbeeld beïnvloed door een proces van sociale interactie waar iedereen ondergeschikt aan is, zoals de relatie met ouders in de Chinese samenleving en groepen vrienden en de verplichtingen en verwachtingen die hiermee samenhangen. Anderzijds wordt het handelen van ieder mens ook bepaald door grotere structuren in de samenleving, zoals verwantschapsnetwerken of situaties van armoede, werkloosheid en gebrek aan scholing. In de visie van Bourdieu creëren deze overkoepelende structuren zogenaamde 'velden' (*fields*). Dit zijn sociale omgevingen in een samenleving, zoals een religieuze of politieke omgeving of

³² Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

een werkomgeving, waarbinnen mensen zich bewegen en waar bepaalde 'spelregels' gelden. Met andere woorden, elk individu staat in het dagelijkse leven bloot aan verschillende complexe en met elkaar verbonden structuren die zijn handelen bepalen en richting geven. De posities van individuen binnen een sociaal veld is volgens Bourdieu afhankelijk van de hoeveelheid kapitaal die iemand tot zijn of haar beschikking heeft. Bourdieu stelt dat het verkrijgen van kapitaal het doel is van ieder individu – alhoewel dit kapitaal niet altijd materieel (economisch kapitaal) van aard hoeft te zijn, het kan ook symbolisch, cultureel of sociaal kapitaal zijn.³³ Ieder individu 'speelt het spel' (*playing the game*) om zoveel mogelijk kapitaal te verkrijgen. Degenen die goed aanvoelen hoe het spel gespeeld moet worden ('*having a good feel for the game*'), verkrijgen meer kapitaal en hebben hierdoor een betere onderhandelingspositie waardoor ze hun doel makkelijker kunnen bereiken dan anderen. Het is binnen deze velden waar individuen hun agency kunnen uitoefenen.

Binnen de verschillende vormen van kapitaal die Bourdieu onderscheidt zijn het symbolisch en het sociaal kapitaal in het bijzonder van toepassing om de mate van autonomie in het handelen van de werknemers binnen de Chinese beautybranche te kunnen duiden. Symbolisch kapitaal is een begrip dat gerelateerd is aan de status of prestige die iemand geniet binnen een bepaalde groep of samenleving. Deze status kan aangeboren zijn, zoals bij Chinezen bijvoorbeeld het verbonden zijn aan een bepaalde persoons- of familienaam, of verkregen zijn doordat iemand zich een bepaalde kwaliteit heeft toegeëigend, bijvoorbeeld het spreken van een bepaalde taal. De tweede vorm van kapitaal die van toepassing is op deze onderzoeksgroep en hun mate van autonoom handelen is sociaal kapitaal dat bestaat uit een sociaal netwerk en sociale relaties waar iemand deel van uitmaakt, zoals een familie, een groep vrienden en collega's. Bourdieu gebruikt het concept als instrument om gemeenschapsrelaties binnen het netwerk te analyseren. Hij kijkt naar in hoeverre hulpbronnen, zoals bijvoorbeeld het hebben van een baan of belangrijke contacten, binnen het netwerk circuleren om op deze manier de hechtheid van het netwerk weer te geven. Bourdieu verwijst met sociaal kapitaal naar 'hulpbronnen die voortvloeien uit het bezit van een netwerk van relaties' (Bourdieu, 1989: 132). Bepaalde relaties die mensen hebben, bijvoorbeeld op het werk of op school, kunnen worden omgezet in een systeem van verplichtingen en gunsten.

Interessant in dit verband is de studie *Georganiseerde Criminaliteit in Nederland* van de criminologen Kleemans, Van den Berg en Van den Brunt (1998) naar de werkwijze en structuur van mensenhandelorganisaties. Het onderzoek is gebaseerd op veertig opsporingsonderzoeken van georganiseerde misdaad, waaronder elf mensensmokkel- en mensenhandelzaken, en toont aan dat vrijwel alle onderzochte misdaadverbanden, waaronder mensensmokkelbendes, zich kenmerken door ketens van sociale relaties die veelal langs etnische lijnen lopen en zich baseren op familiale en vriendschappelijke bindingen of een gedeelde herkomststreek. Ditzelfde is terug te zien onder de Chinese arbeidsmigranten in Nederland. Zo kan het hebben van een bepaalde achternaam in de Chinese cultuur van doorslaggevend belang zijn voor het verkrijgen van bepaalde gunsten of diensten, zoals bijvoorbeeld een baan of onderdak.

Een Chinees slachtoffer van mensenhandel vertelde dat ze op een dag werd aangeklampt door een onbekende Chinees op het treinstation in haar woonplaats in Nederland. Hij was ongedocumenteerd, had geen geld en wist niet waar hij heen moest gaan. Omdat hij dezelfde achternaam had als zij en hij uit dezelfde regio kwam, had ze hem mee naar huis genomen en eten en onderdak aangeboden in haar huis. Meeuwse noemt in dit verband het grote sociale belang van het concept *lineage* in Zuid-China (Meeuwse, 2010: 50). Een lineage, oftewel een gemeenschappelijke afstamming binnen een familie, is weer onderverdeeld in clans en groepen families die gezamenlijk land beheren en bestaat uit mensen met dezelfde familienaam, afstammend van een gemeenschappelijke voorouder die destijds als nieuwkomer het dorp had gesticht. Ze zijn met elkaar verbonden door een (verre) verwantschap maar ook door wederzijdse verplichtingen. Dergelijke familie- en verwantschapsstructuren kunnen voor bepaalde mensen voordelen opleveren, maar tegelijkertijd kan het Chinese systeem van familie en verwantschap door anderen ook ervaren worden als een dwingende structuur die hun handelen in grote

³³ Bourdieu, P. (2002) 'The Forms of Capital', in: Woolsey Biggart, N. (red.) *Readings in Economic Sociology*. Blackwell Publishers Ltd., 280-291.

mate beperkt. Bourdieu's theorie over structuren en agency laten ruimte over voor zowel vrijheid als beperking van het individu – een spanningsveld dat een belangrijke rol speelt binnen theorievorming over agency.

3.5.2 Machtsstructuren in relatie tot mensenhandel en mensensmokkel

In de zienswijze van Bourdieu heeft het individu nog steeds ruimte om autonoom te handelen. Voor de Franse filosoof Michel Foucault daarentegen, is het individu echter vrijwel geheel gevangen binnen machtsstructuren, oftewel *regimes of power*, en is de ruimte tot autonoom handelen zeer beperkt. Foucault lokaliseert macht in veel verschillende gebieden in de samenleving, waarmee hij suggereert dat macht overal aanwezig is. Hierdoor wordt het individu in een geheel van complexe en met elkaar samenhangende machtsrelaties geplaatst die zijn handelen reguleren en bepalen. Door zijn machtsanalyse plaatst Foucault weinig tot geen nadruk op individuele zelfbeschikking. In plaats daarvan suggereert hij dat meer moet worden gekeken naar hoe mensen bepaalde strategieën in interactie met andere mensen aanwenden (Foucault 1982: 793). Foucault suggereert dat iemand zijn of haar omgeving kan manipuleren door zich strategisch te richten op de beste oplossingen. Dit is vergelijkbaar met Bourdieu's notie van 'fields', maar het verschil voor Foucault is dat elke interactie begrepen kan worden vanuit het standpunt van machtsrelaties (Foucault, 1982: 794). Dit strategisch handelen is ook terug te zien bij de Chinese arbeidsmigranten die binnen de bestaande machtsstructuren zoveel mogelijk hun agency aanwenden.

In navolging van Foucault's machtsanalyse, onderscheidt Aiwa Ong in *Flexible Citizenship. The Cultural Logics of Transnationality* (1999) drie machtsstructuren die betrekking hebben op de Chinese cultuur: de structuur van Chinese verwantschap en familie, het regime van de natiestaat en het regime van de mondiale marktplaats. Deze machtsstructuren hebben eveneens invloed op het migratie- en arbeidstraject van nieuwe Chinese migranten in Nederland. Binnen deze structuren worden mogelijkheden en onmogelijkheden voor arbeidsmigranten gecreëerd en worden zij beperkt of juist gestimuleerd in het (kunnen) inzetten van hun agency. Naast de drie machtsstructuren die Ong onderscheidt kan nog een vierde machtsstructuur die uit de onderzoeksdata naar voren komt, worden onderscheiden, namelijk de machtsstructuur op basis van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Deze lokale machtsstructuur komt met name tot uiting in het een-kind-beleid in China en is een belangrijke factor die bijdraagt aan de achtergestelde positie van veel Chinese vrouwen in de Chinese samenleving, in het bijzonder van de gesmokkelde, arme plattelandsvrouwen die voor dit onderzoek in de vreemdelingenbewaring zijn geïnterviewd. Hieronder zal verder worden ingegaan op deze verschillende machtsstructuren en hoe deze van invloed zijn op het handelen van Chinese arbeidsmigranten in Nederland.

Het regime van de Chinese verwantschap en familie

De eerste structuur is het regime van de Chinese verwantschaps- en familierelaties. Wanneer meer vanuit een antropologisch perspectief naar de sociale netwerken bij Chinese migranten wordt gekeken, wordt duidelijk dat het begrip *guanxi*, dat kan worden vergeleken met het sociale kapitaal van Bourdieu, een belangrijke rol speelt. *Guanxi* verwijst naar de relatie tussen familieleden, kennissen en vrienden. Daarnaast speelt het begrip *mianzi* een belangrijke rol. Beide begrippen zijn te herleiden tot de filosofie van Confucius. In de traditionele Chinese samenleving staat het confucianisme of de Confucische leer centraal. De Chinese maatschappijvisie van vóór het communisme werd gekenmerkt door de geest van Confucius. De regels van het Confucianisme zijn diep geworteld in de Chinese cultuur die gebaseerd was op oude gebruiken en tradities, zoals Chinese waarden waaronder dankbaarheid jegens de ouders, respect voor de familie en gehoorzaamheid aan de vaderlijke autoriteit.

Een geloofsaspect dat van oorsprong voortkwam uit het Confucianisme en dat bij mensen van alle klassen navolging vond, was de voorouderverering (Meeuwse, 2010: 38). Uit het Confucianisme komt ook de verplichting voort om familie – waar ook ter wereld – te helpen. De familieband is heel sterk bij Chinezen. Familie komt op de eerste plaats en wordt beschouwd als de voornaamste bron van autoriteit. Eerbied voor en gehoorzaamheid aan de ouders en een sterk gevoel van familiehiërarchie

zijn sterk ingebed in de Chinese cultuur. Van hieruit hebben waarden en normen in het alledaagse leven vorm gekregen. Dit geldt ook voor veel Chinese jongeren, zoals duidelijk wordt geïllustreerd in het volgende citaat uit een interview met een studente aan de Haagse Hogeschool:

“Mijn moeder is echt grappig; Ik vroeg haar wat zij zou willen als cadeau. Ze antwoordde me dat ze niks nodig had: ‘Je geeft gewoon het geld uit dat we je zelf hebben gegeven.’ Na twee dagen zei ze tegen me: ‘Je bent nu al een aantal jaren in Nederland en je geeft me nooit iets.’ Toen zei ik: ‘Ik vroeg ‘t je laatst en toen wilde je niets.’ Ze antwoordde me: ‘Nou, ik zei dat ik niks wilde, maar koop je dan niet iets voor me? Je moet toch op z’n minst een beetje je respect voor je ouders tonen.’”

Binnen het Confucianisme vormt *xiao*, vrij vertaald als piëteit, de basis van de samenleving. Piëteit kan worden begrepen als eerbied. Deze piëteit bepaalt in de Chinese samenleving de omgang tussen vader en zoon, oudere broer en jongere broer, en vrouw en man’ (Yang, 1988). ‘Het familieregime brengt een bepaalde sociale norm voort die implicaties heeft voor de migrant.’ Twee concepten die vanuit het Confucianisme diep verankerd zijn in de Chinese samenleving en cultuur en die iemands houding en gedrag bepalen, zijn *guanxi* en *mianzi*.

Guanxi

‘Ondanks dat er geen eenduidige betekenis wordt gegeven van *guanxi* in de wetenschappelijke literatuur, kan het vrij vertaald worden als ‘sociale relaties of sociale connecties’ (Smart, 1993:399; Yang, 1988: 411). Een meer gedetailleerde definitie van *guanxi* geeft Yang die *guanxi* omschrijft als: “*relationships of social connections built on pre-existing relationships of classmates, people from the same native-place, relatives, superior and subordination the same workplace, and so forth*” (Yang, 1989: 41). Yang spreekt over ‘the art of *guanxi*’, oftewel: de kunst van het ‘bouwen aan je sociale netwerk’ waarmee hij verwijst naar het proces waarin je *guanxi* ontwikkelt. De kunst van *guanxi* ligt volgens Yang in: “*the skilful mobilization of moral and cultural imperatives such as obligation and reciprocity in pursuit of both diffuse social ends and calculated instrumental ends*” (Yang, 1988: 35).

Chinezen maken op basis van hun *guanxi* onderdeel uit van een netwerk (*guanxiwang*) dat andere netwerken overlapt (Gold ea., 2002: 6). Indien nodig kunnen persoonlijke doelen worden bereikt via (tussen)personen met relevante *guanxi* uit het eigen, of (via via) uit een ander netwerk.³⁴ Veelal is er sprake van een verticale machtsstructuur. Dat wil zeggen dat iemand van een lagere sociale status zijn of haar *guanxi* met mensen van een hogere sociale status (bijvoorbeeld de docent, baas of advocaat) ontwikkelt. *Guanxi* wordt dus instrumenteel ingezet voor verschillende doeleinden. Dit kan bestaan uit het geven van cadeaus, geld, het maken van vleierende opmerkingen, iets speciaals doen om de aandacht te trekken etc.

Volgens Yang (1988: 36) is *guanxi* gebaseerd op een alternatieve relationele ethiek van wat hij ‘de gift economy’ noemt, namelijk de ethiek van verplichting, wederkerigheid en wederzijdse hulp en de verantwoordelijkheden van vriendschap en verwantschap. De uitwisselingen worden gebruikt om bepaalde sociale relaties waarvan men verwacht dat ze zullen continueren, te cultiveren en te versterken (Smart, 1993).

In het hedendaagse China refereert *guanxi* aan ‘bijzondere banden’ tussen personen (Gold e.a., 2002: 6). Hierbij kan het om oorspronkelijke banden zoals bloedverwantschap en het hebben van dezelfde geboorteplaats of etniciteit gaan, maar ook om banden die gaandeweg zijn ontstaan, zoals het bezocht hebben van dezelfde school, samen in het leger gezeten hebben, het hebben van gedeelde historische ervaringen en het samen zaken doen. Volgens Gold e.a. kunnen de banden dus op allerlei niveaus in de samenleving aanwezig zijn; op het niveau van bloedverwantschap tot vriendschap en op het niveau van politiek tot het bedrijfsleven.

Mianzi

³⁴ Personen met ter zake doende *guanxi* om bepaalde doelen te bereiken worden *guanxihu* genoemd.

Het concept *guanxi* kan verder worden uitgelegd door het te relateren aan het idee van “mianzi” of gezicht, wat gezien kan worden als een Chinese benaming van symbolisch kapitaal (aanzien en prestige). *Mianzi* heeft te maken met sociale status, aanzien en eigenwaarde. Dit begrip resulteert in de angst om gezichtsverlies (*diou mianzi*) te lijden. Het is belangrijk voor Chinezen om hun gezicht te bewaren. Yang stelt dat ‘the art of *guanxi*’, oftewel het ontwikkelen van *guanxi*, als doel heeft om symbolisch kapitaal op te bouwen (Yang, 1989: 46). Dit symbolisch kapitaal neemt de vorm aan van ‘gezicht’ (of verplichting) in China en verwijst naar de morele superioriteit tussen de gever en de ontvanger. ‘Gezicht’ is belangrijk in de Chinese cultuur omdat het niet alleen een kwestie is van prestige, maar het is ook “een embleem voor je persoonlijke identiteit, voor de autonomie en integriteit van persoonlijkheid” (Yang, 1988: 42). Door te geven vergroot de gever zijn of haar aanzien (meer gezicht krijgen) en verkrijgt daardoor een morele en symbolische superioriteit ten opzichte van de ontvanger die iets aan de gever verschuldigd is. De ontvanger kan hierdoor ondergeschikt worden gemaakt aan de wil van de gever (ibid: 43). ‘Gezicht hebben’ betekent het gebruik maken van relaties om iets te bereiken.

In China is het voorkomen van gezichtsverlies het hoogste goed. Een Chinees wil ten koste van alles gezichtsverlies voorkomen. Gezichtsverlies gaat op bij een mislukte migratie en treft niet alleen het individu in kwestie maar de hele familie. Een schuld bij iemand hebben, kan dus gezien worden als gezichtsverlies of verlies van status. Om weer gezicht te krijgen, en daarmee zelfrespect, moet de schuld eerst worden terugbetaald. Juist deze dynamiek tussen helper en begunstigde en de eerder uitgelegde hiërarchie tussen ouder en kind maken het regime van de verwantschap en familie zo bruikbaar in het analyseren van het migratieverhaal van de nieuwe Chinese migranten. In het volgende citaat van een illegale vrouw die in vreemdelingenbewaring zit, wordt duidelijk welke betekenis het ‘hebben van een gezicht’ heeft voor Chinezen:

“Nee, ik heb geen contact met het thuisfront. Ik schaam me om hun te vertellen dat ik in detentie zit. En als ik contact zou hebben, dan zou ik geen geld kunnen sparen. Ik hoor mijn moeder te ondersteunen”
(Interviewee 4).

Ook al lijkt bovenstaande citaat niet specifiek voor Chinezen op te gaan, de gevoelens van schaamte waar haar mislukte migratie mee gepaard gaat tegenover haar moeder omdat ze niet goed voet aan de grond heeft gekregen in Nederland, lijkt in het bijzonder op te gaan voor Chinese immigranten. De verwachting dat ze zou slagen - en haar familie financieel zou ondersteunen – was zo groot, dat ze, nu dit niet is gelukt, uit gezichtsverlies alle contact met haar familie heeft verbroken. Eén van de implicaties van het familieregime op haar migratietraject is dat ze niet terug kan naar haar familie, en zelfs geen contact meer onderhoudt met haar familie.

Volgens Ong is *guanxi* “a mix of instrumentalism (fostering flexibility and the mobility of capital and personnel across political borders) and humanism (helping out relatives and hometown folk on the mainland)” (Ong, 1999: 177). Het instrumentalistisch deel van de *guanxi* netwerken voor veel lager opgeleide migranten tekent zich af in kettingmigratie. Migrant zijn vaak verbonden met transnationale netwerken van familie en vrienden in de herkomstlanden. Dit veroorzaakt kettingmigraties. Ong (1999) stelt dat het binnen de Chinese moraal normaal is dat een deel van de familie in het buitenland werkt en het verdiende kapitaal naar China stuurt. Migratie voor veel Chinese arbeidsmigranten is daarom vaak geen individuele keuze maar meer een familiestrategie, hetgeen bijdraagt aan de kwetsbaarheid van de positie van de migrant.

Guanxi in combinatie met de autoritaire familiehiërarchie lijken voor Yan, één van de gesmokkelde vrouwen in vreemdelingenbewaring, geresulteerd te hebben in de beslissing dat zij op een dag naar Europa werd gestuurd door haar moeder om geld te verdienen voor het gezin. In veel gevallen lijkt heel de familie betrokken bij het migratietraject van de migranten. Dit komt ook terug in het antwoord van Yan op de vraag of het haar eigen keuze is geweest om naar Nederland te komen: “Nee, het was de keuze van mijn ouders. Mijn ouders zijn meteen na het vertrek gaan vluchten voor de schuldeisers. Ik kan geen contact meer met hen zoeken”. De familie heeft de beslissing voor Yan gemaakt om te

migreren en om haar financiën te regelen. De familie is in grote problemen geraakt omdat de schuldeisers het geld terug willen zien. Yan heeft ten opzichte van haar ouders mianxi verloren oftewel gezichtsverlies geleden. Het is voor haar geen optie meer om terug te keren naar China omdat de kans groot is dat haar familie het haar kwalijk neemt dat ze niet geslaagd is in Nederland.

Deze druk om geen gezichtsverlies te leiden wordt ook duidelijk in het gesprek met Cai:

“Mensen die terugkeren naar China en daar vertellen dat alles goed is in het buitenland worden gekenmerkt door valse trots. Hun trots is niet echt. Voor Chinese mensen is het belangrijk om niet hun gezicht te verliezen. Daarom vertellen zij niet dat ze geleden hebben.” (Cai)

‘Valse trots’ is de term die Cai kiest om te illustreren dat Chinezen geen negatieve verhalen vertellen en moeilijkheden niet openbaar maken. Deze gewoonte maakt dat zij moeilijk eerlijk kunnen zijn over hun ervaringen en in angst leven of hun familie wel een ‘goed’ beeld van hen heeft.’

Volgens Ong kan het regime van de familie ook een negatieve invloed uitoefenen voor veel migranten: “Guanxi as a historically evolved regime of kinship and ethnic power, controls and often traps woman and the poor while benefiting fraternal business associations and facilitating the accumulation of wealth for Chinese families in diasporas” (Ong, 1999: 177). Deze negatieve invloed van de familie zien we ook terug in de Chinese horeca sector. In verschillende rapporten over uitbuiting wordt er veel aandacht geschonken aan de Chinese horecasector (Hiah, 2010; BNRM, 2007; Van der Leun et. al, 2004). Onderlinge hulp kan namelijk omslaan in commercialisering waardoor winstbejag het meest belangrijke motief wordt voor reguliere migranten om gemeenschapsgenoten te helpen. Het gevaar ligt hierin dat het streven naar winst ten koste kan gaan van mensen zonder wettige verblijfsstatus en dat in verdergaande mate kan resulteren in uitbuiting (van der Leun en Vervoorn, 2004: 25-26). Volgens Hiah (2010) is een verklaring voor het verhoogde risico voor uitbuiting in de Chinese horeca in Nederland een sterke functionering van het sociaal kapitaal (of in dit geval de Chinese variant guanxi) in een gesloten gemeenschap als de Chinese. Hiah benadrukt hierbij de rol van negatieve reciprociteit in relatie tot uitbuiting: “Mensen zonder wettig verblijf die deelnemen aan een gemeenschap waar sociaal kapitaal sterk functioneert hebben beschikking over betere mogelijkheden om te kunnen overleven. Echter een persoon loopt hierdoor ook eerder de kans dat hij/ zij een slachtoffer kan worden van misstanden” (Hiah, 2010:112). Dit toont aan dat sociaal kapitaal naast positieve effecten, zoals vrienden helpen aan werk, ook een negatieve werking hebben en zelfs bij kan dragen aan het creëren van een kwetsbare positie.

Het regime van de natiestaat

Een tweede machtsstructuur die Ong onderscheidt is het regime van de natiestaat. Vaak is het de staat die een dwingende structuur aan de migrant oplegt door bijvoorbeeld het gevoerde migratiebeleid. Naast de bestaande migratienetwerken en guanxi hangen de latere migratiestromen vanuit China ook samen met veranderingen in het emigratiebeleid in China. Vanaf 1949 was China gesloten tijdens het communistische regime van Mao Zedong. Na 1950 vestigden zich nog nauwelijks Chinezen uit de Volksrepubliek in Nederland. Tot 1966, het jaar van de Culturele Revolutie, was emigratie weliswaar niet geheel onmogelijk maar wel heel erg moeilijk (Meeuwse, 2010: 175). Met Mao's opvolger, Deng Xiaoping, veranderde het klimaat in China ingrijpend. Het jaar 1978 markeert een keerpunt in de Chinese geschiedenis. Het communistische China veranderde in hoog tempo in een markteconomie. Deze economische omwenteling leidde onder andere tot de opkomst van nieuwe rijken en tot een groeiende kloof tussen arm en rijk.

In 1978 opende Xiaoping opnieuw de grenzen van de Volksrepubliek. Met deze zogenaamde ‘Open Deur Politiek’ vindt er in China een versoepeling plaats van het migratiebeleid, waardoor zowel intern van platteland naar stad, alsook extern naar het buitenland een toenemende migratie optrad (Knotter, 2009: p. 154). Vanaf 1978 migreren tientallen miljoenen Chinezen uit rurale gebieden naar de grote steden in de welvarende oostelijke kustgebieden, oftewel de Speciale Economische Zones (SEZ).³⁵

³⁵ In 2006 wordt geschat dat het ondertussen om 80 tot 120 miljoen Chinezen gaat.

Tegelijkertijd gaan er door de privatisering van de staatsbedrijven veel banen verloren waardoor een overschot aan arbeidskrachten in de grote steden ontstaat en de prostitutie in China herleeft. In hun zoektocht naar een goede bron van inkomsten, biedt prostitutie voornamelijk veel Chinese vrouwen een uitkomst. Hun gedachte is dat zij op deze manier in een korte periode snel veel geld kunnen verdienen om hun doelen te bereiken. In 2009 werd het aantal prostituees in China op ongeveer 20 miljoen geschat (Pham, 2009: p. 24).

Ook emigratie bleek een oplossing te zijn voor het overschot aan arbeidskrachten dat op zoek was naar een bron van inkomsten. De Chinezen achtten migratie steeds belangrijker voor de nationale ontwikkeling van het land en zagen migratie steeds meer als een geaccepteerde manier om de levensstandaard te verhogen. Vooral voor de mensen op het platteland werd het geld dat de migranten naar huis sturen de belangrijkste bron van welvaart.

In de eerste plaats migreerden Chinezen uit kustprovincies met een langere migratiegeschiedenis, zoals Zhejiang, Guangdong en Fujian naar de Verenigde Staten en Europese landen, waaronder Nederland. Veel in Nederland gevestigde migranten uit Zhejiang lieten hun familie overkomen, waardoor hun aantal dat van de Kantonezen oversteeg. In de loop van de jaren zeventig groeit het aantal Chinezen in Nederland van vierduizend naar twaalfduizend (Meeuwse, 2010: 222). Daarnaast migreerden vanaf de jaren tachtig Chinezen uit nieuwe Chinese migratiegebieden naar landen als Nederland. Onder de 'nieuwe' Chinese migranten bevinden zich sinds eind jaren tachtig in toenemende mate personen uit Dongbei. Vooral de sluiting van de staatsfabrieken en de daaruit voortvloeiende grote hervorming van de arbeidsmarkt aan het eind van de jaren negentig was een belangrijke reden voor de inwoners van dit gebied om naar Europa te migreren.³⁶ Dit deden zij vaak via Rusland. Hoewel over de migranten uit Dongbei nog steeds weinig bekend is, stelt Gao dat zij vaak minder doelgericht migreren dan 'oude' migranten uit provincies als Zhejiang. Dit komt doordat de Chinezen uit Dongbei minder vaak al een vrienden- of kennissennetwerk in het bestemmingsland hebben voordat zij migreren (Gao, 2010).³⁷ Volgens Lieber en Levy zijn de migranten uit Dongbei door dit verschil minder gebonden aan een gebied of land.³⁸

Uit CBS-gegevens (zie figuur 2) volgt dat het aantal Chinezen van het Chinese vasteland en uit Hong Kong, Taiwan en Macau, dat tussen 1995 tot en met 2010 naar Nederland migreerde, voornamelijk een opgaande lijn kent.³⁹ Overigens betreft dit alleen geregistreerde Chinezen. Vanaf 2008 neemt het aantal, geregistreerde, Chinese migranten dat jaarlijks naar Nederland komt nauwelijks toe, terwijl dit in de twee jaar ervoor wel sterk het geval was. Dit zou een gevolg kunnen zijn van de schuldencrisis in de eurozone en de dreigende recessie.

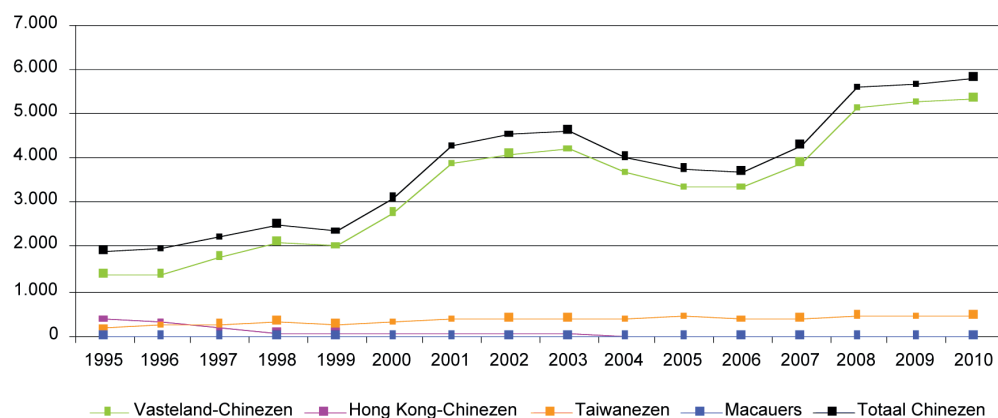
³⁶ Wu, B., 2010: p. 15.

³⁷ Zie ook Pieke, 2002: p.11

³⁸ Levy & Lieber, 2008: p. 630

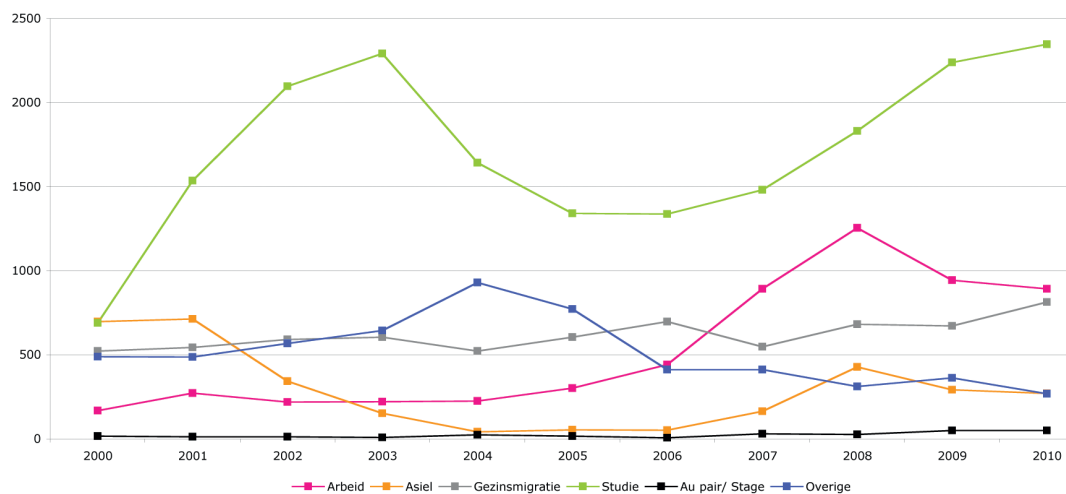
³⁹ In de telling zijn alleen migranten opgenomen die zich hebben ingeschreven in de gemeentelijke bevolkingsregisters en die verwachten minimaal vier maanden in Nederland te verblijven. Het CBS maakt geen onderscheid tussen vasteland-Chinezen uit verschillende provincies.

Figuur 2 – Emigratie Chinezen naar Nederland (CBS: 27 september 2011)

Ondertussen woonden in 2010 officieel ruim 74 duizend Chinezen sterk verspreid over Nederland. De grootste groepen wonen in Rotterdam (ruim 8 duizend), Amsterdam (bijna 6,5 duizend), Den Haag (bijna 5,5 duizend), Utrecht (bijna 2,5 duizend) en Eindhoven (bijna 2,5 duizend). Figuur 3 toont de migratiemotieven van Chinezen die legaal naar Nederland migreren.

Figuur 3 – Motieven van Chinezen om naar Nederland te migreren 2000 tot en met 2010 (CBS: 16 augustus 2012)

Aangezien hiervoor werd gezegd dat een groeiende groep Chinezen naar het buitenland emigreerde op zoek naar een bron van inkomsten, is het opvallend dat volgens het CBS arbeid pas vanaf 2007 het tweede migratiemotief voor Chinezen vormde om naar Nederland te migreren. Na 2000 is studie voor Chinezen altijd het belangrijkste migratiemotief geweest en lange tijd is ook gezinsmigratie, en van 2000 tot en met 2002 asiel, een belangrijker migratiemotief voor Chinezen geweest dan arbeid. Vanaf 2000 is nooit meer dan 25% van de Chinezen als arbeidsmigrant naar Nederland gemigreerd. Dit lijkt te zeggen dat economische motieven niet de belangrijkste motieven voor Chinezen zijn om naar Nederland te migreren. In de literatuur wordt echter vaker gezegd dat het niet zozeer de armste Chinezen zijn die migreren, maar Chinezen die op zoek zijn naar betere economische kansen en betere

werkomstandigheden dan zij in hun eigen land hebben.⁴⁰ Hoe kan dit verschil tussen resultaten in de literatuur en de cijfers van het CBS worden verklaard?

Het kan zijn dat de literatuur over migratiemotieven van vóór 2000 handelt. Maar ook kan het zijn dat een deel van de door het CBS geregistreerde Chinezen op valse gronden migreren door bijvoorbeeld zich voor te wenden als student, of bijvoorbeeld als gezinsmigrant of asielzoeker naar Nederland is gemigreerd of gesmokkeld en feitelijk is gekomen om hier te werken (zie ook paragraaf 3.5 over illegale migratie/ mensensmokkel). Daarnaast is er een niet door het CBS geregistreerde groep Chinezen die de afgelopen jaren illegaal naar Nederland is gemigreerd, waarvan verondersteld kan worden dat een aanzienlijk deel vanwege economische motieven naar Nederland is gekomen. Tot slot is het aannemelijk dat veel Chinezen die naar Nederland komen om te studeren, hiermee voor ogen zullen hebben om op langere termijn hun economische kansen te vergroten. Het kan dus zijn dat deze Chinezen in ander onderzoek ook worden gecategoriseerd als personen met een economisch motief om uit China te migreren.

De groep Chinezen die voor studiedoeleinden naar Nederland migreert wordt met name vanaf de jaren negentig steeds beter zichtbaar. Uit de CBS-gegevens volgt dat vasteland-Chinezen tussen 1995 en 2009 relatief het vaakst als student, arbeidsmigrant, gezinsmigrant of asielzoeker naar Nederland migreerden. Vanaf 2001 migreert jaarlijks tussen de 40% en 58% van de vasteland-Chinezen als student naar Nederland en daarmee is studie vanaf dat moment het belangrijkste motief om naar Nederland te migreren. Meeuwse (2010) schrijft de toenemende migratie van hoger opgeleide Chinezen naar vooral de Verenigde Staten en Engeland, maar ook naar andere Europese als Nederland, toe aan de toenemende migratie naar het buitenland in het algemeen. Door de economische hervormingen aan het eind van de jaren zeventig ontstond een groeiende middenklasse in China die over de financiële middelen beschikte om hun kinderen in het buitenland te laten studeren. Vanaf 1978 worden studenten bovendien door de Chinese overheid gestimuleerd om een buitenlandse studie te volgen. Niet alleen de Chinese overheid stimuleerde Chinese studenten om in het buitenland te gaan studeren. Ook in Nederland werd deze ontwikkeling gestimuleerd. 'Nederland heeft de laatste decennia veel geïnvesteerd in het aantrekkelijk maken van studies voor internationale studenten.' Het was het eerste niet-Engels sprekende land dat Engelstalige cursussen aanbood. Bovendien heeft Nederland van alle Europese landen, op Engeland na, het grootste aanbod Engelstalige opleidingen' (Van Vliet, 2011). Dit neemt niet weg dat de Verenigde Staten en Engeland bovenaan het lijstje staan van 'meest gewilde landen om te studeren'.

Volgens een binnen programma The Wall opgestelde rapportage over mensenhandel en mensensmokkel in relatie tot Chinese studenten hadden in 2005 ongeveer 4,5 duizend Chinese studenten in Nederland een verblijfsvergunning voor studie of aanvullende examens en in 2010 ongeveer 5,5 duizend (The Wall, 2012: 16). In de periode 2005 tot en met 2010 volgde – voor zover bekend – 54% van de Chinese studenten een HBO opleiding en 46% een wetenschappelijke opleiding. De meerderheid (59%) van de studenten was vrouw.

Bijna alle geïnterviewde studentes binnen het etnografische onderzoek geven aan dat de Verenigde Staten of Engeland hun voorkeur had, maar dat de Verenigde Staten een hoge ingangseis stelt voor de beheersing van de Engelse taal. Eén van de studentes aan de Hoge School zegt: *"Ik denk dat als je naar Amerika gaat je eerst veel examens moet doen voor de beheersing van de Engelse taal. Dat is een tijdverspilling."* (Tu) Nederland heeft relatief lage ingangseisen voor taalvaardigheid en vooropleiding en, samen met de relatief lage kosten die het studeren met zich meebrengt, heeft Nederland zich ontwikkeld tot een goed alternatief voor deze studenten. Tot slot heeft Nederland naast de relatief lage ingangseisen voor taal en lage kosten, ook aantrekkelijke regels voor (recent) afgestudeerde studenten. Om de kennismigratie te stimuleren kan een student tot een jaar na de studie in Nederland blijven om een baan te zoeken. Deze mogelijkheid lijkt door veel studenten met beide handen aangepakt te worden: *"Ik wil mijn diploma halen en dan heb ik een jaar om een baan in Nederland of in Europa te zoeken. Ik wil niet terug gaan naar China"* (Rebecca).

⁴⁰ Skeldon, 1996: p. 420-454, Arrango, 2000: p. 291-292, Pieke, 2002: p. 7-15, Gao, 2004: p. 5, Soudijn, 2006, Knotter e.a., 2009: p. 39-40, 154.

Het regime van de marktplaats

Een derde machtsstructuur die Ong onderscheidt is het regime van de mondiale marktplaats dat steeds meer Chinezen stimuleert om te emigreren naar andere landen. De versoepeling van het Chinese migratiebeleid stimuleert steeds meer Chinezen om naar het buitenland te migreren. Chinezen worden beïnvloed door de regels en wetten die gelden op de mondiale marktplaats. Zoals Frei, één van de vrouwen in vreemdelingenbewaring, vertelde:

“Ik wil niet terug naar China als ik hier een baan heb. Hier werk je een uur en verdien je 5 euro. Je kan hier veel dingen kopen voor 5 euro, melk, boter etc. In China verdien je voor een uur 3,5 rand (35 cent per uur). Hier kan ik 300 euro verdienen in mijn part time baan. Je bent minder tijd kwijt en verdient meer dan in China. Geld verdienen is makkelijk hier” (Frei).

Wat Frei hier zegt is een direct gevolg van het regime van de mondiale markt. In Nederland verdient ze meer geld, en kan ze meer voor dit geld kopen dan in China. Marktwerving brengt rationele argumenten naar voren die de keuze om in Nederland te willen blijven vertegenwoordigen. Het regime van de marktplaats draagt bij aan de keuzes die migranten maken tussen economische voor- en nadelen (Van Vliet, 2011). De migranten maken een rationele overweging gebaseerd op economische argumenten. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat Wu e.a. (2010: 47) constateren dat een deel van de Chinese arbeidsmigranten in Groot-Brittannië, en dan met name degenen uit de stedelijke Chinese gebieden die nooit van plan waren lang in het buitenland te verblijven, terug naar China keert sinds daar in 2009 de recessie is ingetreden en de Britse pond is gedevalueerd ten opzichte van de Chinese yuan. Tegelijkertijd neemt het aantal Chinese migranten naar Groot-Brittannië af. Uit het onderzoek van Wu e.a. (2011) volgt dat het voor Chinezen alleen de moeite waard is om in het buitenland te werken als zij daarmee meer geld naar hun familie in China kunnen sturen dan dat zij in China kunnen verdienen. Als dat niet (meer) het geval is, hebben zij het er niet (meer) voor over om in slechte omstandigheden gescheiden van hun familie te moeten leven, lange werkdagen te moeten maken en soms ook in risicovolle beroepen te moeten werken.

Het regime van de man-vrouw verhoudingen in China

Een vierde machtsstructuur die uit het onderzoek voortkomt en hier aan toe zou kunnen worden gevoegd is de machtsstructuur op basis van gender ongelijkheid in China. Deze lokale machtsstructuur komt vooral tot uiting in het een-kind-beleid in China en is een belangrijke oorzaak van de achtergestelde positie van veel Chinese plattelandsvrouwen. In China, heeft het een-kind beleid gedurende vele jaren de positie van meisjes en vrouwen in China bepaald. In januari 1979 introduceerde China het vierde familie planning programma met als prioriteit de introductie van het een-kind beleid. Vanaf begin jaren tachtig startte de Chinese overheid een campagne voor geboortebeperking. Deze campagne moest mensen stimuleren om minder kinderen te nemen en meer te investeren in hun opvoeding en opleiding. Als gevolg hiervan ontvingen families met één kind allerlei soorten voordelen, zoals vermindering van medische kosten. Het doel van dit beleid was om de bevolkingsgroei tegen te gaan omdat dit de economische groei negatief zou beïnvloeden. Aangezien China een lange traditie kent van patriarchale familie ideologie waarin jongens als belangrijker worden beschouwd dan meisjes, resulteerde dit een-kind-beleid bij veel families in een sterke voorkeur voor jongens in plaats van meisjes.

In de leer van Confucius zijn vrouwen niet gelijkwaardig aan mannen en werd er een groot onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen. Vrouwen werden verwacht onderdanig te zijn aan hun vaders, echtgenoten en zonen. Naast het Confucianisme, dat over het sociale leven heerst, is het taoïsme een tweede geloofsleer dat meer over het mentale leven van de Chinezen heerst en een vrijere manier van denken toeliet. Beiden zijn van belang voor het begrijpen van de Chinese denkwijze, vooral van de niet gelovige Chinezen. Meeuwse zegt hierover: “Familierelaties werden in het Confucianisme gebonden aan strenge hiërarchische regels: een zoon moest volledig gehoorzamen aan de vader, de jongere broer aan de oudere broer, een echtgenote aan haar echtgenoot. De deugden van een vrouw waren: zuinigheid, meegaandheid, zwijgzaamheid en bekoorlijkheid en het belangrijkste doel van een vrouw was het

voortzetten van de familielijn van haar echtgenoot; pas als ze een zoon had gebaarnd kon ze zeker zijn van haar positie in de familie” (Meeuwse, 2010: 39). Volgens Meeuwse is in een Chinese familie de vader-zoon relatie zonder meer de belangrijkste, nog belangrijker dan die tussen man en vrouw. De macht ligt bij de vader en hij geniet het respect van de zoon. Een vader die voor de hele gemeenschap gezichtsverlies leed vanwege een ‘slechte’ zoon of dochter, bezorgde zijn kind een ondraaglijk schuldgevoel (ibid: 171, 172).

Lisa Lee (2006: 29) beschrijft hoe China vanuit het Confucianisme een viertal traditionele Chinese deugden naleeft die betrekking hebben op de vrouw. Deze traditionele waarden worden met name in het buitenland nageleefd. Chinese vrouwen in het buitenland zijn ingebed in een Confuciaanse culturele achtergrond en geloof ten aanzien van hun rol als vrouw. Deze Confucianistische waarden hebben nog steeds grote invloed op het dagelijks leven van vrouwen, vooral op het platteland. Als gevolg hiervan willen veel families op het platteland dat het eerste, levengeboren, kind een jongetje moet zijn. Een vrouw moet de familie een erfgenaam schenken. Een zoon zet immers de afstammingslijn van de familie voort. Dit is vooral op het platteland zo. De komst van een jongetje wordt daarom met vreugde verwelkomd en dat van een meisje met teleurstelling. Als een vrouw geen zoon en erfgenaam kan baren om de stamboom voort te zetten, heeft zij een heel moeilijk leven in China. “De zonen verzekeren niet alleen de voortzetting van de familienaam, ze brengen ook offers aan hun overleden ouders en eren hun voorvaders”, aldus Meeuwse (Meeuwse, 2010: 146).

Vanaf de geboorte van het jongetje moeten ouders beginnen te sparen om later een huis of een flat voor hun zoon te kopen. Dit geldt niet voor een meisje want die trekt bij haar echtgenoot in huis. Het een-kind beleid behoort tot de nationale wetgeving in China. In juli 2009 kondigde het bestuur van Shanghai een officiële versoepeling aan van het een-kindbeleid. Omdat het zich zorgen maakt over de bevolkingsbalans die is ontstaan door een afname van het geboortecijfer onder de opgeleide bevolking en de vergrijzing, wordt nu onder bepaalde bevolkingsgroepen het verwekken van twee kinderen gestimuleerd.

In Chinese dorpen was, en is, er nog altijd een tweeduizend jaar oud landverdelingsysteem in gebruik. De akkers en het graanrantsoen worden verdeeld op basis van het aantal gezinsleden, maar meisjes tellen niet mee. Als een zoon wordt gebaarnd krijgt het gezin extra land toegewezen op het platteland. De verantwoordelijke ambtenaren geven geen extra land als er een meisje wordt geboren. Omdat meisjes na hun huwelijk overgingen naar de schoonfamilie kregen zij geen land toegewezen zolang ze nog bij hun eigen familie in huis wonen. Toch is het een-kind beleid niet alleen maar merkbaar op het platteland. Van de studenten die binnen het etnografisch veldonderzoek zijn geïnterviewd en die allen vanaf de jaren negentig naar Nederland waren gemigreerd, was veruit de meerderheid enig kind. Alle studenten waren geboren in grote steden, waaronder Chongqing, Tianjin en Shanghai.

Sinds Mao Zedong in 1949 aan de macht kwam, is de positie van vrouwen erg veranderd. De communistische regering propageerde de emancipatie van vrouwen en gelijkheid tussen mannen en vrouwen. De economische veranderingen in 1978 leidden tevens het begin van een seksuele revolutie in en hiermee verbeterde ook de positie van vrouwen aanzienlijk. Echter, ondanks al deze veranderingen genieten vrouwen in China nog steeds niet dezelfde status als mannen. Dit geldt vooral voor het Chinese platteland.

Ook Chu (2011) en Chin (1999) leggen een relatie met China's een-kind beleid en de kwetsbare positie die veel vrouwelijke Chinese arbeidsmigranten in het Westen innemen. Volgens Chu resulteerde dit een-kind-beleid in de handel in meisjesbaby's naar geïsoleerde rurale gebieden in China ten behoeve van gedwongen huwelijken en adoptie. Chu beschouwt genderongelijkheid als één van de belangrijkste oorzaken van interne mensenhandel in China. In deze geïsoleerde rurale gebieden in China prefererden families jongens boven meisjes. Indien ze een meisje kregen werd het verkocht aan mensensmokelaars of ter adoptie aangeboden. Het gevolg hiervan was dat er een gebrek aan meisjes was die als toekomstige bruid konden dienen voor hun zonen (Chu, 2011: 46).

Sommige statistieken laten zien dat de mannelijke bevolking in ruraal China het aantal vrouwen met

20%-40% overtreft vanwege het een-kind beleid (ibid: 48). Rurale families gaven hun meisjes baby's weg hetgeen resulteerde in een tekort aan vrouwen in veel delen van China. In deze plaatsen vonden mannen het moeilijk om een huwelijkspartner te vinden en nageslacht te produceren. In arme dorpen maakten de lage status van vrouwen, op het gebied van scholing en werkgelegenheid, het makkelijker voor de handelaren om hen te misleiden. In sommige gevallen worden ook jongens verhandeld aan welgestelde families die een erfgenaam nodig hebben om de familie business voort te zetten (ibid: 48).

Hoewel in mindere mate spelen genderissues in het hedendaagse China nog steeds een rol. Het beïnvloedt nog steeds het leven van veel informanten uit het etnografisch veldonderzoek, met name van de oudere vrouwen boven de 40 jaar. Ook in het levensverhaal van Shao zijn sporen van genderdiscriminatie terug te zien. Shao werd geboren in 1969 in een familie van zes kinderen (4 meisjes en 2 jongens) in een klein dorp in Guangdong. Haar vader verbouwde rijst en hield varkens en kippen. Door de week ging Shao naar school, maar in het weekend hielp ze haar vader met het voeden van de dieren. Ze vertelt:

“Mijn vader had twee huizen gebouwd voor zijn twee zoons. Dit gebeurde alleen voor jongens, want als meisje werd toch van je verwacht dat je het huis uitging als je ging trouwen. Ik was nummer vier van de dochters. Na mij werden de twee zoons geboren. Mijn oma prees mij altijd door te zeggen: ‘Jij hebt de jongens naar deze familie gebracht!’ Tegenwoordig maken ze niet meer zoveel verschil tussen jongens en meisjes in de steden, maar dit deden ze wel op het platteland toen ik klein was omdat jongens mijn ouders konden helpen met het werk op het land. Dat was erg belangrijk” (Shao).

Naast de geringe status die deze vrouwen genieten, zijn vrouwen extra kwetsbaar tijdens het migratieproces in vergelijking met mannen. Gedurende de vaak lange reis naar Europa lopen zij het risico om verkracht te worden door de slangenkoppen. Ook al spraken de meeste vrouwen in vreemdelingenbewaring niet over hun eigen ervaringen, een aantal van hen was getuige geweest van zulke verkrachtelingen. Bij aankomst lopen zij het risico om gedwongen te worden om in de prostitutie te werken als zij de reis niet snel genoeg kunnen afbetalen. Vrijwel alle vrouwen die in vreemdelingenbewaring zijn geïnterviewd waren geboren op het platteland waar nog steeds traditionele Chinese normen en waarden heersen en de meeste Chinese families de voorkeur geven aan een zoon. Meisjes worden als duur beschouwd vanwege de bruidsschat die moet worden betaald als ze gaat trouwen. Daarbij was een meisje minder belangrijk dan een jongen omdat alleen zonen de familienaam kunnen doorgeven.⁴¹ Ying legt uit dat haar broer, in tegenstelling tot haar, veel liefde ontving van haar ouders. Bovendien werd de scholing van meisjes niet belangrijk gevonden. Zij moest van school af toen ze 8 jaar oud was. *“Als meisje wordt van je verwacht dat je toch gaat trouwen; en als je eenmaal getrouwd bent ben je niet langer meer een lid van dezelfde familie.”*

De invloed van het een-kind beleid is ook duidelijk zichtbaar in het levensverhaal van Han. Han is een vrouw van rond de veertig jaar. Ze is afkomstig van het platteland in de provincie Guangdong. Nu meer dan 10 jaar geleden kwam zij naar Nederland. Ze heeft slechts enkele jaren basisschool gevolgd. In haar verhaal relateert Han haar beslissing om te emigreren rechtstreeks aan haar verboden zwangerschap. Wanneer één van de onderzoekers haar vraagt naar haar motivatie om naar Nederland te migreren, legt ze uit dat zij en haar echtgenoot de wet rondom geboortebeperking in China hadden overtreden. Ze hadden twee kinderen waarvoor zij werd gestraft door haar onder dwang te steriliseren. Ze beschrijft hoe de Chinese regering steeds strenger werd en toen ze zwanger werd van haar derde kind, namen ze haar baarmoeder onder dwang bij haar weg. Haar man verliet als eerste China. Zijn aanvraag tot verblijf (asielverzoek) in Nederland was echter afgewezen en hij werd teruggestuurd naar China. Hier was Han echter niet van op de hoogte en toen zij naar Nederland reisde om zich bij hem te voegen. Haar migratie naar Nederland duurde een half jaar. Ze herinnert zich de reis als “een reis vol bitterheid”. Zij zegt hierover:

⁴¹ De traditionele Chinese samenleving is overwegend patrilokaal, wat betekent dat vrouwen bij de familie van hun echtgenoot gaan wonen wanneer zij gaan trouwen. Volgens de Chinese traditie wordt verwacht van de zoon dat hij samen met zijn vrouw in zijn ouderlijk huis blijft wonen nadat ze getrouwd zijn.

“Omdat ik geen familie in Nederland had die voor mij garant kon staan, moest ik het land worden uitgesmokkeld. De dag voordat we vertrokken werd ik opgesloten in een huis. De smokkelaars waren allemaal mannen en werden erg agressief tegen ons als wij niet deden wat zij wilden. Ze zeiden tegen ons dat de reis slechts een paar dagen zou duren. Als ik had geweten dat het een halfjaar zou duren, zou ik nooit met hen zijn meegegaan!”

Han wil niet vertellen hoe groot haar schuld precies was, maar het kostte haar bijna tien jaar om het bedrag terug te betalen aan de smokkelaars. Net toen ze begon om voor zichzelf te verdienen had de politie haar opgepakt. Tot dat moment leefde ze tien jaar lang illegaal in Nederland. In haar verhaal beschouwt ze zichzelf niet als een slachtoffer maar meer als een overlever, en benadrukt ze haar rol als een hardwerkende arbeidster.

3.6 Slachtoffers of ondernemende migranten?

Voorafgaande laat zien dat het handelen van de Chinese migrant door vier verschillende machtsstructuren wordt bepaald: de structuur van Chinese verwantschap en familie, het regime van de natiestaat en het regime van de mondiale marktplaats en structuren van gender ongelijkheid. De Chinese arbeidsmigrant staat bloot aan verschillende complexe machtsrelaties die de bewegingen en acties van een persoon bepalen en richting geven. Door hen alleen als slachtoffer af te schilderen wordt de bewuste keuze van migratie en om te gaan werken in bijvoorbeeld de beautybranche, genegeerd.

Wanneer in de levensverhalen van de vrouwen, zoals bijvoorbeeld in het verhaal van Yu, alleen de sociaaleconomische factoren worden beschouwd vanuit een structuralistische benadering, kan al snel worden afgeleid dat de mate van agency in de beslissing om te migreren naar Europa laag is of soms vrijwel afwezig. Echter, om alleen pushfactoren te beschouwen geeft een te beperkt beeld. Wanneer naar de levensverhalen van de vrouwen in vreemdelingenbewaring wordt geluisterd, wordt duidelijk dat agency niet tot uitdrukking komt in termen van verzet of weersin om te handelen, maar dat het integraal is aan een lange termijn project van migratie en sociale mobiliteit. Het concept slachtoffer-schap moet dan ook opnieuw worden bekeken in het licht van dit verlangen naar sociale mobiliteit en van culturele waarden, en binnen de mogelijkheden die voor deze onderzoeksgroep open staan in de Nederlandse samenleving. Zo blijken de Dongei vrouwen die naar Nederland gesmokkeld waren en die we in vreemdelingenbewaring interviewden minder sociaal kapitaal te hebben in vergelijking met de eerdere generatie Chinese arbeidsmigranten in Nederland. De nieuwkomers daarentegen blijken nauwelijks familie in Nederland te hebben waar ze op terug konden vallen waardoor ze hard moeten werken om hun smokkelschuld terug te betalen. In deze fase zijn ze extra kwetsbaar voor uitbuiting.

Door het concept van uitbuiting vanuit een emic perspectief te analyseren blijkt dat verschillende structuren van invloed zijn op de leef- en werksituatie van veel Chinese arbeidsmigranten in Nederland. Deze benadering kan verder worden ontwikkeld door het gebruik van het concept ‘intersectionaliteit’ (Crenshaw, 1989). De advocate Kimberlé Crenshaw introduceert de term intersectionaliteit om de samenhang te onderzoeken van verschillende discriminatoire structuren in een samenleving die ongelijkheid creëren op basis van bijvoorbeeld gender, klasse en etniciteit. Crenshaw benadrukt het belang om deze patronen van onderdrukking in relatie tot elkaar te analyseren om te onderzoeken hoe het de positie van bepaalde groepen vrouwen in de samenleving bepaalt en hun handelen beïnvloedt. Door het concept ‘intersectionaliteit’ benadrukt Crenshaw de interactieve aard van onderdrukking. Hiervoor is het nodig om te kijken naar hun dagelijkse ervaringen, of zoals Crenshaw het verwoordt: “Rather than settling for top-down analytical strategies, we need to listen to ground-level experts-the marginalized women themselves-and examine their experience and actual conditions, exploring how these reflect overlapping systems of discrimination” (Crenshaw, 2003: 56).

In dit onderzoek biedt het een manier om te onderzoeken hoe de verschillende machtsstructuren met elkaar samenhangen en bijdragen aan de kwetsbare positie van deze groep arbeidsmigranten in de Chinese beautysector in Nederland. Deze machtssystemen zijn nauw aan elkaar gerelateerd en moeten dus ook in onderlinge relatie met elkaar worden begrepen. Dus in dit onderzoek verschaft intersectionaliteit inzicht in de verschillende dimensies van kwetsbaarheden en slachtofferschap in de levens van Chinese masseuses. In de verhalen van de Chinese masseuses spelen zowel gender, klasse en migrantenstatus een belangrijke rol. Om te kijken hoe deze analytische categorieën met elkaar samenhangen en de ervaringen van de Chinese vrouwen bepalen, is in dit onderzoek een intersectionele benadering gehanteerd.

De levensverhalen van deze arbeidsmigranten laten zien dat zij gevangen zitten binnen bepaalde machtsrelaties, zoals familiestructuren en ongelijke man-vrouw verhoudingen in China en een restrictieve migratie- en arbeidswetgeving in het land van bestemming. Deze beperkingen kunnen verschillende vormen aannemen en in bepaalde omstandigheden meer van invloed zijn dan in andere contexten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de interviews met de studentes die met geld van hun ouders in Nederland verblijven en veel minder onder financiële druk staan dan de gesmokkelde vrouwen. De levensverhalen laten ook zien dat binnen deze settings individuen in staat zijn om richting te geven aan hun leven en zich aan te passen aan de situatie, zelfs binnen de beperkte mogelijkheden die voor hen open staan. Het geven van erotische massage met happy endings in een massagesalon kan beschouwd worden als een manier om 'het spel te spelen' om bijvoorbeeld te kunnen overleven als ongedocumenteerde arbeidsmigrant in een moeilijke situatie. Echter om op een effectieve manier te kunnen spreken over agency binnen de context van mensenhandel is het essentieel om niet alleen te kijken naar de geleefde ervaringen van deze migranten, maar ook naar de machtsstructuren waarbinnen zij moeten manoeuvreren, zoals familiewaarden, verwantschapsnetwerken en -relaties. Door ook naar culturele factoren te kijken, kan worden begrepen hoe dit vertoog over vrouwelijk agency is ingebed binnen noties van gehoorzaamheid, loyaliteit, wederzijdse verplichtingen en gezichtverlies, maar ook binnen de meer permanente machtsstructuren die aanwezig zijn binnen de Chinese en Nederlandse samenlevingen.

3.7 Conclusie

Uitbuiting is een centraal begrip als het om mensenhandel gaat. Bij sommige vrouwen begon dit uitbuitingsproces al in China, bij anderen tijdens de reis en bij weer anderen bij aankomst in Nederland. Er bestaat echter geen consensus over hoe ernstig de uitbuiting moet zijn wil er sprake zijn van mensenhandel. Door te onderzoeken welke machtsstructuren het handelen van veel Chinese arbeidsmigranten beperken en hoe deze hen kwetsbaar maken voor eventuele misbruik kan inzicht worden verkregen in de mate van agency van de werknemer en wanneer bepaalde arbeidssituaties als uitbuiting kunnen worden gekwalificeerd. In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat veel Chinese arbeidsmigranten, ondanks het feit dat zij zich bewegen in de marges van de samenleving (bijvoorbeeld vanwege een illegale status of omdat zij illegale handelingen verrichten zoals het aanbieden van seks in een massagesalon) en daar worden gehouden door structurele factoren waar zij moeilijk aan kunnen ontsnappen (zoals een restrictieve migratiewetgeving), nog steeds, weliswaar beperkte, capaciteit hebben tot handelen. Hun agency is in dat geval afhankelijk en gerelateerd aan grote structuren die hun beslissingen, zoals het aanbieden van een *happy ending*, in grote mate beïnvloeden of hen ertoe brengen om bepaalde risico's te nemen om te kunnen overleven, zoals het verrichten van illegale arbeid. Om een goed inzicht te krijgen in hun positie zullen zowel deze structurele factoren als ook de strategieën die zij ontwikkelen binnen die structuren in beschouwing worden genomen. Om iemand als slachtoffer van mensenhandel te kunnen identificeren is het belangrijk om een beter begrip te hebben van hun realiteit en de beslissingen die ze nemen binnen de bestaande mogelijkheden. Een te enge blik op de vraag of de vrouwen ervoor kiezen om als masseuse te werken, of niet, beperkt ons begrip van mensenhandel. De onduidelijkheid van het concept consent (instemming) leidt tot een overgesimplificeerde indeling tussen vrijwillige en gedwongen migratie- en arbeidsprocessen. Om een duidelijker begrip te krijgen van uitbuiting is het van belang om een procesmatige benadering

van uitbuiting te hanteren en niet alleen te kijken naar de situatie op de arbeidsvloer, maar ook naar het proces dat hieraan vooraf is gegaan, waaronder de positie van de migrant in China en het migratietraject. Dit migratieperspectief is belangrijk omdat het migratieproces, en met name de schulden die hiermee gepaard gaan en de illegale migrantenstatus, van grote invloed kunnen zijn op de leef- en arbeidssituatie in het land van bestemming en het individueel handelen in grote mate kunnen beïnvloeden en beperken.

Naast sociaaleconomische of politieke structuren kunnen ook bepaalde culturele waarden, zoals het Confucianistische gedachtegoed waarin gehoorzaamheid en loyaliteit een grote rol spelen, invloed hebben op de positie van de Chinese migrant in Nederland. Enerzijds kunnen deze culturele waarden bescherming of ondersteuning bieden, zoals hulp bij het vinden van een baan of een verblijfplaats. Tegelijkertijd kan een mislukte migratie als gevolg van bepaalde culturele waarden, al snel wordt opgevat als een persoonlijk falen. Als gevolg hiervan lijdt niet alleen de persoon in kwestie gezichtsverlies maar de hele familie, hetgeen een belangrijke rol kan spelen in het accepteren en bestendigen van situaties van uitbuiting.

Hoofdstuk 4

De Chinese beautybranche, beautysaloneigenaars en masseuses

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van verschillende bronnen, waaronder interviews met masseuses, data uit opsporingsonderzoeken en een enquête onder klanten van massagesalons, een beeld geschetst van de Chinese beautybranche in Nederland. In deze rapportage vallen onder de Chinese beautybranche alle ondernemingen waarbij één of meerdere eigenaars Chinees zijn en/ of een groot deel van het personeel Chinees is en waarbij de dienstverlening zich richt op lichamelijke ontspannings- en schoonheidsbehandelingen. Dit zijn ondernemingen als massage- en kapsalons, nagelstudio's, schoonheidssalons, sauna's en zonnebankstudio's. In paragraaf 3 worden de Chinese beautysalons in Nederland beschreven en de dienstverlening die daar plaatsvindt. In de paragrafen 4 en 5 worden kenmerken van respectievelijk de beautysaloneigenaars en de masseuses besproken. Voordat tot de beschrijving van de Chinese beautybranche in Nederland wordt overgegaan, zal in paragraaf 2 eerst de Chinese beautybranche in China worden belicht.

4.2 Prostitutie binnen de Chinese beautybranche in China⁴²

In het huidige China zijn beautysalons, kapsalons, badhuizen, sauna's, fitnesscentra en massagesalons bekende plekken waar seksuele diensten worden aangeboden (Hong en Li, 2008: 631). Volgens Huang en Pan (2004) zijn prostituees, of sekswerkers, in China illegaal en worden zij door de samenleving gestigmatiseerd. Het stereotype prostituee wordt enerzijds omschreven als een *“poor girl from the rural areas and is forced to do the immoral job for survival”* en anderzijds als een persoon *“who can sell anything including body and soul just for money”*.⁴³ Huang en Pan onderscheiden zeven categorieën prostituees die zijn gedifferentieerd naar werksituatie & tewerkstelling, inkomen en demografische kenmerken van prostituees (zie tabel 2). Binnen deze categorieën staan de prostituees die in massagesalons en beautysalons (kapperszaken, kleine bars waar wordt gezongen en gedanst en kleine wegrestaurants) werken op respectievelijk de vierde en vijfde plaats. De prostituees die in beautysalons werken, de *falang xiaojie*, vormen van de zeven categorieën de grootste groep. Opvallend is dat deze prostituees, die onder meer in kapperszaken werken, lager in aanzien staan dan prostituees die in massagesalons werken, de *anmo nu*. De *falang xiaojie* zijn dan ook lager opgeleid en vaker ouder dan de *anmo nu*. De sekswerkers die het hoogst in aanzien staan, zijn de *e'nai*. Deze vrouwen zijn volgens Jeffreys voor een langere periode minnaressen van mannen met een hoge politieke en sociaal-economische status en worden door deze mannen onderhouden en gehuisvest (Jeffreys, 2004: p. 168-169). Aan de onderkant van de ladder staan de straatprostituees en prostituees die seksuele diensten aanbieden aan de nieuwe arbeidersklasse van China. Laatstgenoemde groep verdient het minst. Deze prostituees krijgen alleen eten of een tijdelijke verblijfsplaats voor hun dienstverlening.

⁴² Deze paragraaf is een verkorte en op onderdelen bewerkte weergave van de pagina's 24 tot en met 35 uit de rapportage De weg naar schoonheid, Literatuurstudie naar mensenhandel en mensensmokkel in de Chinese beautybranche die in 2009 door Tuyet Hanh Pham tijdens haar stage bij de DNR is geschreven.

⁴³ Huang, Y. & S. Pan (2004) Job Mobility of brothel-based Female Sex Workers in Current Northeast China: the process from xiagang worker (lay-offs) to sex worker, Beijing: Renmin University of China.

Tabel 2 – Zeven categorieën prostituees gedifferentieerd naar werksituatie & tewerkstelling, inkomen en demografische kenmerken volgens studie van Huang en Pan (2004)

Categorie	Werksituatie & Tewerkstelling	Inkomen	Demografische kenmerken
Second wive (E'nai)	- Voor een periode door een klant ingehuurd - Zelfstandig	Hoog en stabiel	- Variabel opleidingsniveau
Courtesan	- Groot hotel, VIP club - Zelfstandig	Hoog	- Goede opleiding - Mooi en jong
Karaoke/ Dancing girl	- Grote karaokebar grote bar waar wordt gedanst - Tewerkgesteld door manager	Gemiddeld	- Middelbare opleiding - Mooi en jong
Massage girl (Anmo nu)	- Massagesalon - Tewerkgesteld door manager	Gemiddeld	- Middelbare opleiding - Jong
Beauty Parlor girl (Falang xiaojie)	- Kapperszaak, kleine bar waar wordt gezongen en gedanst, klein wegrestaurant - Tewerkgesteld door manager of pooier	Gemiddeld tot laag	- Middelbare tot lage opleiding - Middelbare leeftijd
Streetstanding girl (Zhanjie nu)	- Straat en park - Tewerkgesteld door pooier of zelfstandig	Laag	- Lage opleiding - Doorgaans ouder
Factory girl (Gongpeng nu)	- Bouwsector en kleine fabrieken - Tewerkgesteld door pooier of zelfstandig	Laagst	- Lage opleiding - Middelbare tot oudere leeftijd

Sekswerkers veranderen van branche als ze een beter aanbod krijgen. Een deel van de masseuses komt op deze manier in de escort te werken. Er zijn in China escortbureaus die bereid zijn te investeren in vrouwen die een hoge potentie hebben om klanten aan te trekken. Deze vrouwen krijgen training of scholing om zich als kantoormedewerkers aan klanten te presenteren.⁴⁴

Niet in alle beautysalons in China worden seksuele handelingen aangeboden en binnen beautysalons waar seksuele handelingen worden aangeboden, bieden niet alle werkneemsters deze handelingen aan. In 2004 is een specifiek op de masseuses gerichte studie verricht in de stad Shenzhen in de provincie Guangdong (Li, 2007: 6-7). Uit deze studie blijkt dat in deze stad ongeveer 40.000 masseuses in ongeveer 5.000 salons werken. Van deze groep verleent ongeveer 80% voor een gemiddelde periode van twee jaar seksuele diensten. De meeste masseuses zijn niet bereid om alleen de reguliere diensten van een kapper of masseur te verlenen. Op het moment dat de onderzoeker de kapsalon annex massagesalon betreedt, verwelkomt het uitdagend geklede personeel hem enthousiast. Nadat hij aangeeft alleen gebruik te willen maken van de kappersdiensten loopt dit personeel weg en maakt plaats voor een niet uitdagend geklede dame die vervolgens zijn haar wast en zijn hoofd masseert. Voor deze diensten verdient de kapster slechts 2 RMB (ongeveer €0,18), terwijl een massage 20 RMB (ongeveer €1,80) oplevert. Dit verschil in verdiensten beïnvloedt niet alleen de bereidwilligheid van het personeel om bepaalde diensten te verlenen, maar ook de machtsverhoudingen tussen de personeelsleden. Hoe meer klanten een masseuse aantrekt, des te meer aanzien ze heeft binnen de beautysalon.

⁴⁴ "Escortbureau dat seksuele diensten verleent zegt dat er een keuze is tussen studentes of kantoorpersoneel". Beschikbaar op [http://news.tom.com/1006/3877/2005428-2084395.html], geraadpleegd op 6 november 2009.

Uit negen studies die tussen 2002 en 2006 zijn verricht naar het profiel van vrouwelijke sekswerkers in voornamelijk de Chinese beautybranche blijkt dat hun leeftijd varieert tussen 17 en 31 jaar en dat 60% tot 83% ongehuwd is.⁴⁵ Driekwart van de vrouwen is afkomstig uit rurale gebieden (75-80%) en 57% tot 72% heeft maximaal negen jaar onderwijs genoten.⁴⁶

Uit een studie in Jiading (provincie Shanghai) volgt dat de reguliere beautysalons over het algemeen groter en luxueuzer zijn dan de zaken die de beautybranche als dekmantel gebruiken. Bovendien is het personeel in de reguliere zaken vaak in uniform gekleed. Toch is het niet eenvoudig om salons die seksuele diensten verlenen op basis van uiterlijke kenmerken van reguliere salons te onderscheiden. Dit komt doordat massage en het wassen van lichaamsdelen, zoals voeten en hoofd, deel uitmaken van de Chinese cultuur en dagelijks gebruik zijn. Om deze reden is een uiterlijk kenmerk zoals een 'armoedige uitstraling' geen indicator voor betrokkenheid bij seksuele dienstverlening. Een luxueus ontspanningscentrum kan immers ook meer diensten verlenen dan wat het doet lijken.⁴⁷ Bordelen die de beautybranche als dekmantel gebruiken, hebben gemiddeld drie tot tien vrouwen in dienst. Deze vrouwen opereren soms als onafhankelijke groepen, maar vaker onder leiding van één of meerdere zogenaamde "prostitutiebemiddelaars" (*yinmei*) die over het algemeen ook de eigenares-sen (*laobanniang*) zijn. De *laobanniang* bepaalt de de slaap-, eet-, werk- en pauzetijden voor het personeel en na sluitingstijd gaan de vrouwen terug naar een door de *laobanniang* gehuurde woonruimte of een door de masseuse zelf gehuurde kamer. De *laobanniang* van de beautysalons komen oorspronkelijk uit de plaats waar de beautysalon is gevestigd en hebben een chiquere verschijning dan de werkneemsters. In het geval de masseuses voor een pooier werken blijft hij op de achtergrond omdat zijn aanwezigheid een ontmoedigend effect heeft op klanten. De *laobanniang* treedt in dat geval op als de verantwoordelijke of de eigenaar van de zaak en leidinggevende van de masseuses.⁴⁸ Op deze wijze is het voor buitenstaanders niet makkelijk te ontrafelen wie uiteindelijk de verantwoordelijke of de eigenaar is van de zaak en wie in werkelijkheid de masseuses aanstuurt.

Hoewel volgens Pan (1999) ook escortdiensten worden verleend, is er in de beautybranche vaker sprake van aftrekken of orale seksuele diensten. De techniek van "vliegtuig schieten" (*da feiji*), in Nederland ook wel een *happy ending* genoemd, duidt op het aftrekken van de klant terwijl deze op de rug op bed ligt. Een van de orale seksuele diensten is "ijs en vuur" (*binghuo*). De kapster of masseuse gebruikt eerst ijs en daarna heet water om de klant oraal te bevredigen. De zogenaamde "negen wolken" is de duurste dienstverlening. Alle gevoelige delen van de klant worden oraal (ook met de tong) bevredigd. De prijs van deze dienst is 20 tot 33 keer het loon van een Chinese arbeider. In de beautybranche betasten de masseuses hun klanten. Omgekeerd gebeurt dit volgens Pan niet vaak, tenzij de masseuses overgaan tot het verlenen van escortdiensten. Sommige vrouwen verkiezen daarom het werk van een masseuse boven de escortservice of andere vormen van seksuele dienstverlening waarbij de klant hun lichaam kan aanraken. Er zijn ook vrouwen die het onacceptabel vinden om tijdens de seksuele dienstverlening naakt te zijn. Volgens een studie op basis van de ervaring van een klant met een masseuse in Shenzhen worden de masseuses tussen 12 uur 's ochtends en 3 uur 's nachts verdeeld over drie ploegendiensten waarin iedere masseuse ongeveer 11 uur werkt (Bao, 2009). Klanten kiezen de masseuses op basis van de nummers die de masseuses toegewezen hebben gekregen. Als de klant ontevreden is kan hij voor een ander nummer te kiezen. Voor elke 120 minuten betalen klanten 198 RMB (ongeveer € 17,75). Deze prijs komt volgens Dougherty ongeveer overeen met de gemiddelde prijs in Jiading (provincie Shanghai) waar 200 RMB (ongeveer € 18,-) gevraagd wordt (Dougherty, 2006: 24). Klanten kunnen over de prijs onderhandelen. De masseuses verlenen tevens escortdiensten voor diezelfde prijs of vergezellen de klant voor een hele nacht voor een iets hogere prijs. Pirkle geeft aan dat de prijzen sterk afhankelijk zijn van de "klasse" van de zaak en van het soort diensten dat wordt verleend (Pirkle e.a., 2007: 700). Een middelmatige kapperszaak kan 100 RMB (ongeveer € 9,-) vragen, terwijl een

⁴⁵ De studies zijn verricht in de provincies Shanghai, Yunnan, Guangxi Zhuang, Hainan, Guangdong en een aantal niet verder gespecificeerde welvarende steden in het Zuidwestelijke kustgebied.

⁴⁶ Pirkle e.a., 2007: 697.

⁴⁷ Dougherty, 2006: 23.

⁴⁸ Dougherty, 2006: 24.

badhuis 455 RMB (ongeveer € 40,-) of meer in rekening kan brengen.

Volgens Wu (2008) dienen de vrouwen bij hun indiensttreding een borgsom aan hun werkgever te betalen. Deze varieert tussen 1.000 RMB en 1.400 RMB (ongeveer € 90,- tot € 125,-). De vrouwen werken op basis van een contract of voor een pooier. Zij verdienen over het algemeen niet meer dan een arbeider, tenzij ze fooien van klanten krijgen en deze mogen houden (Dougherty, 2006: 24). Voor hun werknemerschap krijgen ze maandelijks een minimumloon (Hong en Li, 2008: 631). Voor het verlenen van de seksuele diensten dienen ze tot 70% af te staan aan de werkgever. Fooien die klanten zonder medeweten van de werkgever aan de masseuse geven, kunnen ze zelf houden. Gemiddeld verdienen ze met seksuele dienstverlening netto 1.000 tot 2.000 RMB (ongeveer € 90,- tot € 180,-) per maand. De besten kunnen per maand ruim 6.000 RMB (ongeveer € 540,-) verdienen. De masseuses dienen zelf te betalen voor hun werkkleding, make-up en eventueel de omkoopsom aan de politie (Hyde, 2007: 140, 145). Jeffreys (2006: 148-149, 154) geeft bovendien aan dat de sekswerkers door het harde politioptreden ook een deel van hun inkomen dienen af te staan aan zogenaamde “derde partijen”. Deze kunnen eigenaars van de zaak zijn waar ze werken of pooiers die hen onder hun hoede nemen. Ze lichten de vrouwen in als er controles zijn of zorgen voor de nodige documenten (zoals een valse huwelijksakte om aan te tonen dat een prostituee getrouwd is en legaal in het gebied verblijft).

4.3 De Chinese beautybranche in Nederland

4.3.1 De Chinese beautysalons

Opkomst Chinese beautysalons

De eerste massagesalons in Nederland waar veelal ook sprake was van seksuele dienstverlening dateren uit begin twintigste eeuw. De opkomst van deze salons was nauw gerelateerd aan de ontwikkelingen binnen de prostitutiewetgeving. In 1911 werd in Nederland het bordeelverbod uitgevaardigd. Vanaf dat moment was een zeer strikte zedelijkheidswetgeving van kracht. Het was verboden pornografie en voorbehoedsmiddelen uit te stallen, homoseksueel verkeer tussen een meerder- en een minderjarige werd strafbaar en het geven van gelegenheid tot prostitutie werd verboden (niet prostitutie als zodanig). Door dit verbod verdwenen de meest in het oog springende verschijningsvormen van prostitutie, zoals bordelen en tippelen. Dit wil echter niet zeggen dat prostitutie verdween, maar dat het andere vormen aannam. Zo verschenen in de jaren dertig in Amsterdam verspreid door de hele stad, maar met een concentratie in de buurt van de Leidsestraat en Leidsegracht, de zogenoemde massage-inrichtingen. Deze ondernemingen kwamen aan hun klanten door advertenties in bladen als *Pan* en *Zwarte Kat*, waarin diverse vormen van massage werden aangeboden: “‘Massage de luxe, Franse, Zweedse en Russische massage’ in ‘aparte luxueuze omgeving’ door ‘zeer galante jonge dames’” (De Wildt en Arnoldussen, 2002: 24). In totaal kende Amsterdam ruim tachtig massage-inrichtingen (ibid).

Een dergelijke situatie doet zich nu ook voor in de seksindustrie. In een poging om misstanden in de prostitutie tegen te gaan, besloot onder meer de gemeente Amsterdam een deel van de prostitutieramen te sluiten. In deze periode is de Chinese beautybranche in Nederland tegelijkertijd erg in beweging. Er komen in snel tempo nieuwe ondernemingen bij, terwijl andere juist verdwijnen.⁴⁹ Per saldo is de afgelopen jaren echter een sterke stijging van het aantal Chinese beautysalons waar te nemen. Dit heeft er onder meer toe geleid dat de gemeente Amsterdam in 2010 een wijziging in het bestemmingsplan heeft doorgevoerd, zodat er vanaf dat moment geen massagesalons meer bij kunnen komen in de stad.⁵⁰ Een deel van deze massagesalons voorziet in de vraag van klanten naar een ‘extra service’. Dit deel van de Chinese massagesalons onderscheidt zich van reguliere massagesalons door aan het eind van de reguliere massage als extra service een *happy ending* aan te bieden en van de reguliere seksindustrie door eerst een massage te geven voordat de seksuele dienstverlening plaatsvindt. Chinese

⁴⁹ Knotter en Korf 2009, p. 69 en 70, eigen waarneming en waarneming gemeenteambtenaren.

⁵⁰ De Telegraaf, 4 maart 2010.

massagesalons weten zich verder van reguliere massagesalons te onderscheiden door goedkope massages aan te bieden, lange openingstijden tot in de avonduren te hanteren en altijd masseuses voorhanden te hebben waardoor klanten geen afspraak van tevoren hoeven te maken.

Het is bijzonder lastig om het aantal Chinese beautysalons in Nederland te tellen, omdat zij niet vergunningplichtig zijn. Hierdoor hebben gemeenten geen centraal overzicht van de ondernemingen en staan zij ook niet altijd ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Chinese beautysalons moeten in de meeste gemeenten wel een vergunning hebben wanneer binnen de ondernemingen tevens seksuele handelingen worden verricht, zoals de *happy ending*. In dat geval moeten de ondernemingen in het bezit zijn van een exploitatievergunning voor een seksinrichting. Voor zover bekend, beschikken de ondernemingen binnen de Chinese beautybranche niet over een dergelijke exploitatievergunning. Binnen de Chinese beautybranche verschilt de zichtbaarheid van de Chinese beautysalons. Een deel van de ondernemingen is zichtbaar doordat het in een zakelijk pand is gevestigd en op de ruiten een naam staat vermeld die duidelijk maakt dat het om een beautysalon gaat. Er zijn echter ook beautysalons die in woningen zijn gevestigd en daardoor van buitenaf niet als zodanig herkenbaar zijn. Het komt voor dat in of via deze woningen masseuses worden tewerkgesteld, die ter plekke of via de escort tevens prostitutie bedrijven. Deze illegale ondernemingen kunnen misschien beter illegale clubs/privéhuizen en/of escortbedrijven worden genoemd. Binnen de zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn zestien beautysalons in beeld geweest waar verdachten aan verbonden zijn (geweest) en waar beter zicht op is verkregen. Eén van deze salons behoorde tot het onzichtbare deel van de beautybranche en was in een woning gevestigd waar masseuses tevens als prostituee werkten. De Chinese eigenaar uit Hong Kong heeft tijdelijk ook een zichtbare massagesalon met een Nederlands-Indonesisch echtpaar gerund van waaruit hij volgens het echtpaar in de avonduren vrouwen escorteerde. Ook tijdens een bestuurlijke controle in het kader van programma *The Wall/ Flock* is in twee woonhuizen waargenomen dat masseuses zich daar mogelijk prostitueren.

Omvang, rechtsvorm en vestigingsplaats

Om enig inzicht te krijgen in de omvang (en aard) van de Chinese beautysalons is in oktober 2009 binnen het programma *The Wall/Flock* een analyse gemaakt van het bestand van de Kamer van Koophandel (KvK). Gekeken is naar ondernemingen met een Bedrijfsidentificatiecode (BIC) die aangeeft dat deze ondernemingen actief zijn in de beautybranche en waarbij minstens één eigenaar, bestuurder, gevolmachtigde en/of vennoot in China is geboren. Deze methode geeft een beperkt inzicht in het daadwerkelijke aantal ondernemingen binnen de Chinese beautybranche. Ten eerste staat niet elke Chinese beautysalon ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Ten tweede zijn ondernemingen die na oktober 2009 zijn ingeschreven niet in de analyse meegenomen. Ten derde kan het zijn dat Chinese massagesalons onder een andere Bedrijfsidentificatiecode bij de Kamer van Koophandel staan vermeld, omdat zij andersoortige bedrijfsactiviteiten hebben opgegeven. Ten vierde zijn de ondernemingen die geen Chinese eigenaars hebben, maar wel Chinees personeel niet meegeteld.⁵¹

In het bestand van de Kamer van Koophandel van eind 2009 zijn 98 ondernemingen binnen de Chinese beautybranche bekend. Binnen deze ondernemingen hebben 57 ondernemingen (58%) een bedrijfsomschrijving waaruit lijkt te volgen dat hier massagebehandelingen plaatsvinden.⁵² In de andere ondernemingen (42%) vinden voornamelijk kappersactiviteiten en ook wel acupunctuur plaats. De meeste beautysalons zijn in Amsterdam en Den Haag gevestigd. In deze steden is het ook het vaakst mogelijk om binnen deze beautysalons een massagebehandeling te ondergaan.

⁵¹ Zo bleek bijvoorbeeld uit persoonlijke observatie op de Wallen en in Utrecht dat hier ondernemingen zijn gevestigd die niet staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Ook de Inspectie SZW liet bij de briefing voor een bestuurlijke controle in Rotterdam weten dat hun overzicht van ondernemingen binnen de Chinese beautybranche meer ondernemingen oplevert dan het bestand van de Kamer van Koophandel.

⁵² In de bedrijfsomschrijving van deze ondernemingen staat dat er massagebehandelingen, schoonheidsbehandelingen of lichaamsverzorging plaatsvindt.

Een onderzoek van het bureau Onderzoek en Statistiek van de Dienst Ruimtelijke Ordening in Amsterdam heeft aangetoond dat in Amsterdam in 2012 ruim anderhalf keer zoveel massagesalons zijn gevestigd als in 2010.⁵³

Meestal zijn de beautysalons eenmanszaken (70%) of Vennootschappen Onder Firma (21%). Minder vaak gaat het om een Besloten Vennootschap (8%) of een Commanditaire Vennootschap (1%). De beautysalons zijn verspreid over heel Nederland, met de grootste clustering in de Randstad. Zo is iets minder dan de helft van de beautysalons gevestigd in Amsterdam.⁵⁴ Eén op de vijf beautysalons is gevestigd in Den Haag⁵⁵ en één op de twaalf in Rotterdam⁵⁶ (zie tabel 3). Een relatief klein aantal beautysalons (veertien procent) is gevestigd op het woonadres van de eigenaar(s).

Veertien van de zestien Chinese massagesalons binnen de geanalyseerde opsporingonderzoeken zijn onderdeel van de 100 geselecteerde Chinese beautysalons uit het Kamer van Koophandel- bestand van oktober 2009. De Chinese beautysalon in een woning stond niet ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en de andere Chinese beautysalon in hetzelfde opsporingonderzoek heeft een Indonesische eigenaresse. Tien van de zestien Chinese beautysalons binnen de geanalyseerde opsporingonderzoeken waren in Amsterdam gevestigd en twee in Den Haag. In Breda, Delft, Leeuwarden en Tilburg was ieder één Chinese beautysalon gevestigd. Ten tijde van de opsporingsonderzoeken ging het om negen eenmanszaken en zes Vennootschappen Onder Firma. De Chinese beautysalon in een woning, die niet staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, werd door een persoon gerund.

Tabel 3 – Vestigingsplaats Chinese beautysalons (BS) onderscheiden naar beautysalons waar massagesbehandelingen (M) plaatsvinden

Vestigingsplaats	X BS	% BS	M	% M
Amsterdam	44	45	35	61
Den Haag	21	21	10	18
Rotterdam	8	8	3	5
Maastricht	4	4	0	0
Utrecht	3	3	2	4
Overig	18	18	7	12
Totaal	98	100	57	100

Activiteiten

Doorgaans (89%) vinden binnen de Chinese beautysalons massage- en/ of kappersactiviteiten plaats. Verder worden binnen de beautysalons verschillende vormen van schoonheidsverzorging (zoals pedicure, manicure, visagie, nagelverzorging en hairstyling), acupunctuur, Chinese geneeskunde en kruidentherapie aangeboden. Door Chinezen gerunde zonnebankstudio's en sauna's komen in het bestand van de Kamer van Koophandel niet voor. Soms worden beautysalons gecombineerd met andere handelsactiviteiten die niet direct aan de beautybranche te relateren zijn zoals een internetcafé, vermogensbeheer, groothandel/ detailhandel in cd's en souvenirs en het verlenen van assistentie aan inkomende Chinezen. Zoals hiervoor al is gezegd, wordt de massage ook wel gecombineerd met seksuele dienstverlening.

⁵³ <http://www.os.amsterdam.nl/nieuws/10596>

⁵⁴ In Amsterdam bevindt 64% van de ondernemingen zich in postcodegebied 1012 (De Wallen). Elf andere ondernemingen bevinden zich in de volgende omliggende postcodegebieden: 1011, 1013, 1015, 1016 en 1017. Deze gebieden bevinden zich alle in de Amsterdamse binnenstad en het Oostelijk Havengebied

⁵⁵ In Den Haag is 45% van de ondernemingen in postcodegebied 2512 gevestigd, ofwel in het centrum van Den Haag. Ruim een derde van de ondernemingen bevindt zich in de volgende omliggende postcodegebieden: 2511 (2 keer), 2513 (3 keer), 2516 (1 keer) en 2518 (1 keer).

⁵⁶ De beautysalons in Rotterdam bevinden zich ten slotte, op twee ondernemingen na, alle in het postcodegebied 3014. Ook dit gebied ligt in het centrum en hierin ligt het Rotterdamse Chinatown.

Levensduur en wisseling van eigenaars en rechtsvorm

Volgens het bestand van de Kamer van Koophandel zijn de Chinese beautysalons meestal vrij jong.⁵⁷ Iets meer dan de helft van de beautysalons is minder dan vier jaar oud. Slechts dertien procent van de ondernemingen is voor 2000 gevestigd. Verder dient opgemerkt te worden dat binnen de salons met enige regelmaat van eigenaar wordt veranderd. Ruim een op de drie beautysalons is één of meerdere keren van eigenaar veranderd.⁵⁸ In de praktijk heeft een medewerker van de belastingdienst Amsterdam ook geconstateerd dat er steeds wisselende personen als eigenaar staan vermeld en veel beautysalons afwisselend eenmanszaak of Vennootschap Onder Firma zijn. De zestien Chinese beautysalons binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn volgens het bestand van de Kamer van Koophandel voornamelijk na 2005 gevestigd.⁵⁹ Ook binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is waargenomen dat beautysalons van eigenaar en rechtsvorm wisselen.

Een Chinese beautysalon (Vennootschap Onder Firma) in stad A, die oorspronkelijk door twee verdachte zussen uit het opsporingsonderzoek was gevestigd, was zeven maanden voor de start van het opsporingsonderzoek al overgegaan op een nieuwe eigenaar (eenmanszaak) die niet centraal stond in het opsporingsonderzoek. Op het moment dat de zussen de beautysalon overdeden, vestigden zij een nieuwe Chinese beautysalon (Vennootschap Onder Firma) in stad B. Eén van de twee zussen had op dat moment al ruim twee jaar eerder een Chinese beautysalon (eenmanszaak) in stad C overgenomen van een andere eigenaar die ook niet centraal stond in het betreffende opsporingsonderzoek. Tien maanden na de start van de Vennootschap Onder Firma in stad B vestigde deze zus tijdens het opsporingsonderzoek nog een eenmanszaak op een ander adres in stad B.

Een andere verdachte beautysaloneigenaresse binnen een ander geanalyseerd opsporingsonderzoek vestigde ook tijdens het opsporingsonderzoek een Chinese beautysalon (eenmanszaak) in stad B. Tevens maakte zij met een medevenoot, waarmee zij tot vlak daarvoor twee jaar lang een andere Chinese beautysalon (Vennootschap Onder Firma) in stad B had gerund, maar die ondertussen was overgenomen door een andere verdachte Chinese vrouw (eenmanszaak) uit het betreffende opsporingsonderzoek, een doorstart in een derde Chinese beautysalon (Vennootschap Onder Firma) in stad B. Voordat zij als vennoten in de derde Chinese beautysalon actief werden, waren zij beiden na elkaar eigenaar geweest van deze beautysalon (eenmanszaak). Met uitzondering van twee Chinese beautysalons die *tijdens* de geanalyseerde opsporingsonderzoeken (zie casus in kader hierboven) zijn gestart en de Chinese beautysalon die in een woning is gevestigd, geldt dat zij volgens de Kamer van Koophandel drie maanden tot vijfeneenhalf jaar voordat de opsporingsonderzoeken startten op naam van een of meerdere verdachten uit het opsporingsonderzoek zijn gevestigd (geweest).⁶⁰ Van de vijftien 'zichtbare' Chinese beautysalons uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is bijna de helft, en dat is dus meer dan het gemiddelde van de 100 ondernemingen uit het Kamer van Koophandelbestand, een of twee keer (gedeeltelijk) van eigenaar veranderd. Van deze zes beautysalons zijn er drie bij de verandering van eigenaar tegelijkertijd van rechtsvorm veranderd. In de zes gevallen dat (gedeeltelijk) van eigenaar is veranderd, betrof het vier keer een geheel nieuwe eigenaar. In de andere twee gevallen maakte binnen één beautysalon een van de twee oude eigenaressen na een ruzie met haar vennoot een doorstart met haar man en het tweede geval betreft de hiervoor

⁵⁷ Hoewel de meeste ondernemingen bij de oprichting meteen als beautysalon zijn ingericht hadden sommige ondernemingen voor de vestiging van de beautysalon een bedrijfsomschrijving die niet gerelateerd is aan de Chinese beautybranche. Te denken valt hierbij aan scheepsreparaties of het verkopen van souvenirs. Als vestigingsdatum van de beautysalon is gekozen voor het moment waarop de onderneming voor het eerst een bedrijfsomschrijving kreeg, die voldoet aan de definitie van Chinese beautysalon in Nederland die wordt gehanteerd in programma The Wall/FLOCK.

⁵⁸ Indien binnen een Vennootschap Onder Firma één of enkele eigenaars zijn gewisseld, maar de onderneming nog steeds wordt bestuurd door één eigenaar die tevens de oprichter van de salon betrof, is deze onderneming meegeteld als beautysalon, waarvan de huidige eigenaars tevens de oprichters zijn. In twee van de totaal vijftenzestig ondernemingen is de salon tijdelijk in handen geweest van (een) andere eigenaar(s).

⁵⁹ Drie Chinese beautysalons zijn in respectievelijk 2003, 2004 en 2005 gevestigd en van de Beautysalon in de woning is onbekend wanneer deze is gestart.

⁶⁰ Gemiddeld ging het om twee jaar.

besproken situatie waarin een nieuwe eigenaresse van een Chinese beautysalon korte tijd later met de oude eigenaresse verder gaat als vennoten.

Categorieën Chinese massagesalons

Op basis van het etnografisch veldonderzoek kunnen drie soorten massagesalons worden onderscheiden: 1) de massagesalons met seksuele dienstverlening, 2) de grijze sector, en 3) de professionele massage salons. Tijdens beide observatieperiodes in het etnografisch onderzoek zijn verkennende onderzoeken uitgevoerd waarin alle Chinese massagesalons in Amsterdam en Den Haag in kaart zijn gebracht. Hiervan is een selectie gemaakt van in totaal 23 salons in beide steden voor het uitvoeren van intensievere observaties. Om mogelijke situaties van uitbuiting nader te onderzoeken heeft deze selectie plaatsgevonden op basis van het vermoeden van slechte arbeidscondities en het vermoeden dat er seksuele dienstverlening plaatsvond, alsmede de toegankelijkheid tot de masseuses voor wat betreft de mogelijkheid om met hen te praten en de mate waarin zij Engels spreken. Vrijwel alle geselecteerde salons vallen in de eerste twee categorieën, namelijk de massagesalons met seksuele dienstverlening en het grijze circuit.

De massagesalons met seksuele dienstverlening

Deze massagesalons met seksuele dienstverlening zijn duidelijk gericht op het geven van extra service als belangrijkste activiteit. Deze conclusie kan worden getrokken uit de wijze waarop zij zich profileren op de arbeidsmarkt, de manier waarop zij hun klanten behandelen, alsook de inrichting van de salon. De salons doen geen enkele moeite om zich als een professionele massagesalon op de markt te positioneren. Er hangen bijvoorbeeld geen professionele, medische posters in de salons met bijvoorbeeld de meridianen en drukpunten van het menselijk lichaam. De salons zijn zodanig ingericht dat er sprake kan zijn van privacy en vaak worden in deze salons douches aangetroffen. Het lijkt erop dat deze douches voorzien in de behoefte van klanten die een *special service* hebben gehad, hetgeen ook is af te leiden uit berichten op Hookers.nl. De laatste sterke indicatie voor deze categorie massagesalons zijn de kleren en schoenen die de masseuses dragen gedurende hun werk. Korte rokjes en jurkjes, laag ingesneden bloesjes en hoge hakken zouden een indicatie kunnen zijn dat de salon zich hoofdzakelijk richt op seksuele dienstverlening aangezien dit niet bepaald comfortabele kleding is om een medische massage in te geven. In het geval (bijna) al deze indicatoren aanwezig zijn kan de salon worden gekenmerkt als een massagesalon met seksuele dienstverlening. Dit gold voor zes massagesalons die tijdens het etnografisch veldonderzoek zijn bezocht. Bij één van deze zes massagesalons stond op een klein wit papier op de deur: 'Geen seks service'. De onderzoekers ontdekten echter dat dit geen garantie is dat er geen seksuele dienstverlening wordt aangeboden.

In drie van de vier salons waar de onderzoekers een *special service* werd aangeboden, moesten zij direct bij binnenkomst het ondergoed uitdoen. Dit wekte de indruk dat de masseuse duidelijk wilde maken dat er ook andere zaken zouden plaatsvinden dan een 'gewone massage'.

Het grijze segment

Het grootste deel van de bezochte massagesalons, namelijk 15 van de geselecteerde salons, bevond zich in het grijze segment. Deze salons profileren zich op een professionele manier door bijvoorbeeld medische posters met het zenuwstelsel in de zaak op te hangen en medische tijdschriften neer te leggen voor de klanten. In dit segment zijn echter ook masseuses aanwezig die seksuele dienstverlening aanbieden. Er is vaak toiletpapier aanwezig in de massagekamers, hetgeen een indicatie zou kunnen zijn voor seksuele dienstverlening. De onderzoekers hebben in ieder geval niet gezien dat het toiletpapier voor andere zaken werd gebruikt. Soms hing er een erotische sfeer in de massagekamers doordat de masseuses schaars gekleed waren, aan het flirten waren met de klanten, of de klant sensueel aanraakten tijdens de massage. Er kan dus niet worden geconcludeerd dat in elke massagesalon die tot de het grijze segment behoort seksuele diensten werden aangeboden aangezien de onderzoekers het niet zagen gebeuren, maar er zijn sterke indicaties dat het in veel van dit soort massagesalons gebeurt. Op basis van de interviews met klanten en masseuses kan worden opgemaakt dat

sommige masseuses die er werkzaam zijn het doen en sommigen niet. Het lijkt erop dat de salons in dit grijze circuit de beslissing, om wel of geen *extra service* te verlenen, overlaten aan de masseuses zelf. Opvallend is dat de masseuses die in deze salons werken regelmatig aandringen op seksuele dienstverlening, met name op het verlenen van *happy endings*, alsook op het nemen van langere massages en het aandringen bij de wachtende partner van een klant om óók een massage te nemen. Hier zal verder op worden ingegaan in hoofdstuk 5.

Professionele massagesalons

Er is een aantal massagesalons dat duidelijk meer professioneel is, namelijk twee van de geselecteerde salons. De masseuses droegen in deze massagesalons een lange witte doktersjas. Vaak troffen de onderzoekers diploma's aan op de muur en combineerden de masseuses de massage met andere activiteiten zoals medische dienstverlening en de verkoop van medische kruiden.

In tegenstelling tot de professionele massagesalons hebben masseuses binnen de andere twee segmenten niet of nauwelijks een training achter de rug voordat zij aan de slag gaan in de beautysalons. Volgens een saloneigenaresse die al vijftien jaar lang een salon heeft in de hoofdstad en vele salons om haar heen heeft zien komen en gaan, heeft 99% van de masseuses geen diploma. Met name "in die soorten salons" waar ook seksuele dienstverlening wordt verleend. Ze zegt hierover:

"99% van de mensen hier (in Amsterdam) heeft geen diploma. Van die soorten massagewinkels, heeft van alle mensen die ik ken, geen enkele een officieel diploma. Ik heb gewoon een massage diploma. Andere mensen leren alleen van kijken. Kijken hoe andere mensen werken. Ze weten niet wat goed is en wat slecht. Ze gaan gewoon maar doen. (nu met verontwaardiging in stem) en dan leren ze 't in de praktijk. Ik denk dat die mensen er een ervaring bij hebben, want ze werken elke dag. Ze werken jaren en jaren lang. Maar ze kennen jouw lichaam niet goed. Ze kunnen geen goed idee hebben wat er met de klant aan de hand is. Alleen lekker masseren. Lekker aaien..."

In 11 van de 23 geselecteerde salons, waar de onderzoekers uit het etnografisch onderzoek zich lieten masseren, viel het hen op dat de massagetechnieken zeer verschillend van elkaar waren en varieerden van ruw tot zacht, en van goede massage tot ronduit slechte massage. In geen van de salons werd bijvoorbeeld aan de klant gevraagd of er sprake was van een lichamelijke klacht. Evenmin werd een medische uitleg gegeven en er werd niet geluisterd wanneer door de klant kenbaar werd gemaakt dat de massage te hard was op bepaalde plekken.

Ook in de online enquête geven sommige klanten aan dat ze soms onvakkundige massages krijgen. Vaak wordt dit dan gecompenseerd door het aanbieden van andere diensten, zoals een reguliere klant (42 jaar) van een Chinese kapsalon waar tevens massages worden gegeven, vertelt:

"Later kwam er een nieuwe illegaal werken in deze kapsalon. Ze was opvallend vrolijk en vriendelijk. Haar massage was slecht en dat compenseerde zij duidelijk met ander diensten. Zij speelde niet alleen uitvoerig met mijn penis, maar zij tongzoende ook. Nu overkomt het mij helaas niet vaak dat een vrouw met mij wil tongzoenen, dus deed ik daaraan mee. Op een gegeven moment begon zij mij zelfs te pijpen" (Disco dancer).

Een andere klant (67 jaar) die gemiddeld twee keer per week een Chinese beautysalon bezoekt, voor een massage van gemiddeld 1 uur, zegt over zijn ervaringen:

"Heel tevreden ben ik als ik een goede massage heb gehad van een aardig /vriendelijk meisje/ dame waar ook nog mee gecommuniceerd kon worden. (...) Sommige Chinese dames zijn alleen op je geld uit en hebben niet eens de bedoeling om je een goede massage te geven. Hier wordt dus direct aan de extra diensten begonnen, na 20 minuten kun je je gaan douchen, maar er wordt wel een heel uur plus veel extra's in rekening gebracht" (Jan Tabak).

Veel klanten geven aan dat de massage een stuk minder wordt wanneer zij aangeven dat ze geen *happy ending* willen, en dat de massage wordt afgeraffeld.

“Het komt ook voor dat als je zegt geen happy end te willen, dat de massage ineens een stuk minder wordt en de dame minder vriendelijk. Voor mij dan de laatste keer bij haar” (Hirawata).

4.3.2 Seksuele handelingen binnen de Chinese beautybranche

Etnografisch veldonderzoek

In bepaalde massagesalons is het overduidelijk dat er seksuele dienstverlening wordt geleverd. Uit verschillende bronnen voor dit onderzoek, waaronder de participerende observatie, de interviews met de masseuses, de enquête onder de klanten, de innovatief uitgevoerde bestuurlijke controles en de geanalyseerde opsporingsonderzoeken, is de indruk ontstaan dat dit in meer dan de helft van de massagesalons het geval is. Tijdens de participerende observaties in Amsterdam en Den Haag bleek bijvoorbeeld dat de masseuses in vier van de elf beautysalons tijdens de tweede onderzoeksperiode van het etnografisch veldonderzoek aanboden om de genitaliën te masseren, oftewel de penis af te trekken. Drie keer werd dit geweigerd hetgeen resulteerde in een grote teleurstelling van de masseuses. Eén keer weigerde één van de onderzoekers dit aanbod niet en gaf de masseuse hem een *extra service*. Ondanks dat de onderzoekers in slechts vier van de elf beautysalons seksuele dienstverlening kregen aangeboden is hun indruk dat in de meerderheid van de 23 geselecteerde massagesalons seksuele handelingen plaatsvinden. Dit baseren de onderzoekers op het feit dat in de meerderheid van de salons de volgende indicatoren zijn aangetroffen:

- Kledingstijl en uiterlijk van de masseuses: schaars en sexy gekleed, zoals korte rokjes en topjes, hoge hakken, zwaar opgemaakt, lange nagels
- Inrichting van de salon: sfeerverlichting, erotische posters aan de muur
- Soort massage: onderbroek uit, erotische massage met veel wrijven, waarbij veel aandacht voor billen en gebied tussen navel en knieën,

De indruk van de onderzoekers is dat in de meerderheid van de elf bezochte massagesalons seksuele handelingen plaatsvinden. Daarbij was in acht van de elf massagesalons toiletpapier of een tissuebox aanwezig in de massagekamer. Toen een masseuse de onderzoeker een handjob gaf, werd na afloop de tissuebox gebruikt. De aanwezigheid van een tissuebox hoeft op zichzelf geen indicator te zijn dat er seksuele dienstverlening plaatsvindt, maar dit wordt aannemelijk indien deze wordt aangetroffen in combinatie met andere indicatoren, zoals een douche en/of schaars geklede masseuses. Een andere indicator voor het aanbieden van seksuele dienstverlening is de erotische sfeer die in een massagesalon aanwezig kan zijn door de manier waarop de masseuses gekleed zijn.

Uit de enquête onder klanten komt naar voren dat er verschillende seksuele diensten worden aangeboden door bepaalde masseuses, zoals: de happy ending (aftrekken), pijpen, het laten strelen van borsten en billen door de klanten, tongzoenen, naakt masseren, het vingeren van de masseuse door de klant en een enkele keer het hebben van geslachtsgemeenschap, zowel in de salon alsook elders. Een regelmatig bezoeker van de salons heeft een ruime ervaring met deze dienstverlening:

“In de eerste plaats word ik altijd afgetrokken na een massage. Daarnaast ben ik een keer gepijpt. Ik heb meerdere malen een masseuse gevingerd (geen betaalde dienst), aan borsten gezogen (geen betaalde dienst) en met masseuses gezoend (geen betaalde dienst). Er is ook een keer een masseuse mee uit geweest en in mijn bed beland waar we seks hebben gehad” (Bruce).

In de meeste gevallen werd de happy ending door de masseuses aan de klanten aangeboden door te wijzen op hun, al dan niet stijve, penis en hen te vragen 'die ook?'. De extra service kost dan gemiddeld 15 tot 20 euro extra bovenop de 35 euro voor de reguliere massage. In de meerderheid van de gevallen bleef het bij de happy ending en ging de masseuse niet verder.

Op de vraag hoe klanten wisten dat er in bepaalde salons *extra service* wordt verleend, antwoordt vrijwel iedereen dat ze dat wisten vanwege de zeer sexy geklede meisjes met hele korte rokjes. In dergelijke gevallen wisten zij dat de nadruk in deze salons niet op massage ligt. Dit wordt eveneens bevestigd in het Trendrapport van de Stichting De Rode Draad (2011) waarin veldwerkers verschillende keren hebben gezien dat de vrouwen die daar werken, kleding droegen die niet de associatie oproept van medische massage (2011: 10).

Een andere bron is Hookers.nl. Op deze website schreef een bezoeker van massagesalons het volgende:

*"Laatst de stoute schoenen aangetrokken en naar binnen gestapt bij de Chinese Massagesalon aan de Houtmarkt in Breda, midden in het centrum. Half uurtje kostte 20 euro, waren slechts 2 vrouwen aanwezig, heb helaas niet naar de naam gevraagd. Tijdens de massage stelde ze voor ook mijn Harry te masseren, dat kostte wel 25 euro extra maar was de moeite waard."*⁶¹

Weer een andere manier waarop de extra service voor klanten duidelijk was, was wanneer de massage steeds sensueler werd. Wanneer bijvoorbeeld langdurig de billen worden gemasseerd kan dit een indicatie zijn dat er een erotische sfeer wordt opgebouwd. Een klant uit de enquête die één keer per week een beautysalon bezoekt, beschrijft het als volgt:

"Als ze veel aandacht aan je billen schenken en vaker dan toevallig mijn genitaliën aanraken, dan is de kans groot. (...) Op een gegeven moment werden haar massages steeds sensueler. Zij streelde mijn dijen uitvoerig en mijn penis en scrotum door de stof heen. Uiteraard kreeg ik daar een erectie van, dat voelde zij natuurlijk ook. Dat ging zo een paar keer door, tot zij uiteindelijk mijn onderbroek naar beneden trok" (Disco Dancer, 42 jaar).

Dezelfde klant zegt dat het ook duidelijk is wanneer een masseuse geen extra service wil verlenen:

"Masseuses die geen seksuele diensten willen bieden vermijden het hele gebied tussen navel en knieën, masseuses die wel seksuele diensten bieden zitten vaak langdurig te zeuren om toch maar wat extra's te verdienen".

Volgens deze klant betreft dit meestal studenten die minder vaak een seksuele dienstverlening verlenen:

"Sinds een jaar heb ik een vaste massagesalon in de stad waar ik woon. De masseuses, voornamelijk studentes, bieden geen extra diensten aan. De massages zijn niet formidabel, maar redelijk goed. En niet minder dan andere salons in de stad. Ik kom er graag omdat ik er goed wordt behandeld. Mijn tevredenheid hangt er niet van af of er extra diensten worden geleverd. Vaak is dat niet eens lekker, bijvoorbeeld als mijn voorhuid wordt kapotgetrokken. Dat is me echt overkomen." (Disco Dancer)

Ook andere klanten uit de enquête bevestigen dat studenten die als masseuse werken minder vaak een seksuele dienstverlening verlenen dan de niet-studenten. Hirawata bezoekt één tot twee keer per maand een beautysalon. Op de vraag of de masseuses wel eens weigerden om een happy ending te geven, antwoordt hij:

⁶¹ Hookers (<http://www.hookers.nl/showthread.php?t=73050>)

“Ja, ik heb regelmatig massage van studentes gehad (zij studeerden in Nederland). Zij deden alleen massage. Ook enkele andere dames deden dit niet” (Hirawata, 59 jaar).

Naast de kleding van de masseuses en de manier waarop de masseuses de klanten aanraken is het vaak ook te merken aan de inrichting van de salon:

“Als er veel privacy is kan je er vanuit gaan dat er seksuele diensten worden geboden”.

Geanalyseerde opsporingsonderzoeken

Uit een telefoongesprek tussen een beautysaloneigenaresse (B) en haar contactpersoon (C) volgt dat zij van mening zijn dat seksuele handelingen op grote schaal voorkomen binnen de Chinese beauty-branche in Nederland.

B: “Elke zaak heeft wel van zoiets.

C: Ze staan dan hoerig gekleed voor de ingang.

B: “Precies”.

In vier van de zeven bestudeerde opsporingsonderzoeken is komen vast te staan dat binnen de Chinese beautysalons seksuele handelingen worden verricht, die in drie onderzoeken, naast happy ending mede geslachtsgemeenschap omvatten.⁶² In een onderzoek vindt geslachtsgemeenschap alleen met Aziatische, vooral Chinese, klanten plaats en krijgen andere klanten niet meer dan een happy ending. Wanneer in een beautysalon seksuele handelingen worden verricht, betekent dat net als in China overigens niet meteen dat alle werknemers dit doen. Degenen die geen geslachtsgemeenschap met klanten hebben, kunnen last hebben van de concurrentie van degenen die dat wel doen. Dit laat een fragment uit een telefoongesprek tussen een man en een beautysaloneigenaresse zien.

“Momenteel heeft ze er weer twee aangenomen. Eentje komt uit Wenzhou. Ze heeft vroeger in Shanghai als xiaojie [=prostituee] gewerkt. De mensen hebben wat tegen haar, want zodra zij kwam, kwamen alle mannen voor haar en willen ze geen massage meer. Echt, alleen maar ‘spelen’. Ze is hitsig [lachend].”

Uit de bestudeerde opsporingsonderzoeken volgt dat een deel van de beautysaloneigenaars actief op zoek is naar personeel dat seksuele handelingen verricht (zie ook paragraaf 5.1.1), terwijl een ander deel er huiverig voor is. Met name als het om geslachtsgemeenschap gaat, komt het voor dat beautysaloneigenaars eerst door tussenpersonen overtuigd moeten worden, voordat zij personeel aannemen dat deze handelingen verricht. Dat met personeel dat seksuele handelingen verricht (veel) meer geld kan worden verdiend dan met personeel dat dit niet doet, lijkt voor veel beautysaloneigenaars zwaarder te wegen dan de risico's die zij lopen wegens het ontbreken van een vergunning voor seksuele dienstverlening.⁶³ Dit laat onderstaande casus in het roze kader zien.

Tijdens een tapgesprek benadrukt de contactpersoon van een beautysaloneigenaresse dat een vrouw uit Sichuan interessant is om aan te nemen omdat zij ‘sanpei’ is.⁶⁴ Als de eigenaresse zich afvraagt wat zij daaraan heeft, vraagt de contactpersoon haar of zij weet dat in een Utrechtse Chinese massagesalon een ‘sanpei’-meisje werkt dat veel geld oplevert. De eigenaresse vraagt vervolgens of de eigenaars in Utrecht niet bang zijn, waarop de contactpersoon antwoordt dat dát niet het geval is omdat het meisje in een ander huis, bijvoorbeeld boven de massagesalon, verblijft. Vervolgens zegt

⁶² In de overige drie onderzoeken is dit tijdens de opsporingsfase niet bevestigd, terwijl er bij de start van het onderzoek wel aanwijzingen waren dat in de betreffende beautysalons seksuele handelingen worden verricht. Bijvoorbeeld door meldingen van ex-werknemers, omwonenden en/ of CIE-informatie.

⁶³ Hierbij moet worden aangetekend dat de masseuses, anders dan geslachtsgemeenschap, bij de happy ending het hiermee verdiende geld regelmatig in zijn geheel zelf mogen houden. Doordat het aanbieden van de happy ending waarschijnlijk meer klanten aantrekt, kunnen beautysaloneigenaars hier toch voordeel uit halen.

⁶⁴ ‘Sanpei’ houdt in dat de persoon seksuele diensten aanbiedt.

hij dat 'eerlijke massages' geen geld opbrengen, terwijl dat wel het geval is bij seksgerelateerde massages. De vrouw in Utrecht zou volgens hem meer dan 700 euro per dag verdienen. Aan het eind van het gesprek vraagt de beautysaloneigenaresse nog een keer of de vrouw uit Sichuan een jonge vrouw is en laat merken dat zij niet gelooft dat het om een aantrekkelijke vrouw gaat. Dit, omdat de vrouw slechts tussen de 40 en 80 euro voor haar seksuele diensten vraagt, terwijl een van haar eigen werknemers hiermee 120 euro verdient. Ondanks deze twijfel vraagt de beautysaloneigenaresse toch om het telefoonnummer van de vrouw.

Gezien het voorgaande is de inschatting dat er weinig beautysaloneigenaars zijn die het uitvoeren van seksuele handelingen expliciet verbieden. Zelfs als dit wel het geval is, is er een gerede kans dat een beautysaloneigenaar zijn of haar eerder opgelegde verbod door de vingers ziet als de gelegenheid zich voordoet om veel geld te verdienen. In twee opsporingsonderzoeken wordt tijdens telefoongesprekken tegen elkaar gezegd dat *"als je geld kan verdienen, je dit toch gewoon doet"*. Dit neemt niet weg dat beautysaloneigenaars worstelen met het risico opgepakt te worden als het personeel wordt betrappt tijdens de seksuele dienstverlening.

Beautysaloneigenaars lopen het risico tegen de lamp te lopen als zij zonder de vereiste vergunning voor seksuele dienstverlening personeel in dienst hebben dat seksuele handelingen verricht. Vooral als er geslachtsgemeenschap plaatsvindt, trachten beautysaloneigenaars dit op verschillende manieren te verbergen door de activiteit bijvoorbeeld buiten de salon in een andere woning te laten plaatsvinden, of in de salon alleen op telefonische afspraak in de avonduren waarbij klanten bijvoorbeeld eerst moeten aanbellen voordat zij in de salon worden binnengelaten. Wanneer nieuwe klanten die meer dan alleen een massage willen naar de beautysalon bellen, laten beautysaloneigenaars niet altijd meteen blijken dat seksuele dienstverlening tot de mogelijkheden behoort. Pas wanneer de klant doorvraagt wordt de mogelijkheid bevestigd en worden zaken besproken als wat de openingstijden van de beautysalon zijn, waar het pand is, hoe klanten het pand kunnen bereiken, hoeveel vrouwen aanwezig zijn, welke diensten de klanten tegen welke tarieven kunnen krijgen en of een vrouw meegenomen mag worden.

In een door de politie afgeluisterd telefoongesprek tussen een beautysaloneigenaresse en potentiële klant zegt de eigenaresse in eerste instantie dat zij "echte massages" door gediplomeerde masseuse aanbiedt. Pas als de man vraagt of de eigenaresse ook de niet echte variant van massage aanbiedt, zegt zij dat dit mogelijk is. De man kan kiezen uit een illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouw van 30 jaar oud voor 120 euro per uur en een 24 jarige Chinese studente voor 150 euro per uur. De eigenaresse vertelt verder dat geslachtsgemeenschap alleen mogelijk is als hiervoor is gereserveerd en dat de vrouwen die dit doen niet permanent in de salon aanwezig zijn. De eigenaresse zegt tegen de man dat hij zich eerst een keer gewoon kan laten masseren voor 35 euro en dat hij dan foto's kan zien van de vrouwen.

Deze werkwijze, waarbij de beautysaloneigenaars over de telefoon met de klant afspraken maken over het type seksuele dienstverlening dat verleend zal worden en het bijbehorende tarief, komt vaker voor. De afspraken worden vervolgens, eventueel telefonisch in codetaal, aan de werknemer doorgegeven voordat zij de klant bedienen. Zo zegt een van de beautysaloneigenaars uit een ander opsporingsonderzoek in een telefoongesprek tegen een van zijn werknemers dat zij de klant eerst drie uur kan masseren en daarna een uur 'het grote' kan doen. Hij zegt dat er dan voor vier uur betaald moet worden; drie kleine uren en één groot uur. In dit voorbeeld betaalt de klant dus achteraf. Het komt ook voor dat een klant vooruit moet betalen. Hoewel de hiervoor beschreven werkwijze in grote lijnen de meest voorkomende lijkt, zijn er uiteraard ook beautysaloneigenaars die op een andere manier te werk gaan. Tijdens een getuigenverhoor vertelt een werknemer dat het in de beautysalon, die zich in een woning bevond, waar zij werkte als volgt ging:

"De klant belt [eigenaar beautysalon]. Beneden staan banken en daar zitten wij dan op. De klant kan dan kiezen met welk meisje hij wil. Ze kiezen jou door te wijzen en dan neem je ze mee naar de kamer. Er wordt dan niet gesproken. Ik zit soms ook op mijn kamer en dan belt [eigenaar beautysalon] mij op. Het is allemaal in hetzelfde huis. De klant kiest een meisje en dan wordt er in de kamer afgesproken wat ze willen: massage, blow of seks. Maar er is geen verschil in prijs. Het gaat om de tijd. Half uur of een uur. Er is een soort

tijdklok en als de tijd om is, dan wordt erover gesproken. De baas geeft de klant tien minuten extra als hij nog niet klaar is. Komt de klant boven die tien minuten, dan rekent de baas een uur. De tijd gaat in vanaf dat wij in de kamer zijn. [Eigenaar beautysalon] houdt de tijd in de gaten. De klant betaalt erna aan [eigenaar beautysalon]. Hij houdt het geld en als ik wil gaan winkelen, dan vraag ik geld aan hem.”

In één van de opsporingsonderzoeken blijkt duidelijk dat de beautysaloneigenaars bang zijn dat de politie erachter komt dat een van hun werknemers zich prostitueert. Daarom vraagt een van de beautysaloneigenareses aan haar man of ze de betreffende vrouw nog in dienst moeten houden. Hij antwoordt dat zij tegen de vrouw moet zeggen dat zij geen seks meer mag hebben. In latere gesprekken blijkt echter dat de vrouw zich nog steeds prostitueert en dat dit mede komt doordat de man van de beautysaloneigenaresse vrienden van hem naar deze prostituee stuurt. Een week later, als de vrouw een gebruikte condoom in de zaak heeft achtergelaten, herhaalt de beautysaloneigenaresse tegen haar zus, die mede-eigenaresse is, dat de vrouw ermee moet stoppen als haar seksuele dienstverlening hun zaken schaadt. Dat de daad telkens niet bij het woord wordt gevoegd, heeft wellicht te maken met het feit dat de prostitutiewerkzaamheden van de vrouw de beautysaloneigenaars hoge inkomsten opleveren.

Door het illegale karakter ontkennen zowel de beautysaloneigenaars als de werknemers vaak dat er seksuele handelingen plaatsvinden in de beautysalons. Een beautysaloneigenaresse verklaarde bijvoorbeeld niet precies te weten wat zich afspeelt tussen de vrouwen en de klanten in de kamers en niet toe te staan dat haar werknemers seks met klanten hebben. Zij zei te vermoeden dat haar werknemers op deze manier extra geld proberen te verdienen. Uit getapte telefoongesprekken blijkt echter dat deze eigenaresse afspraken maakt met mannen die een werknemer voor een nacht mee willen nemen. Daarnaast hebben twee werknemers bevestigd dat zij met een man zijn mee geweest om seksuele diensten te verlenen.

4.3.3 Seksuele fluiditeit

Het is niet altijd even duidelijk waar (erotische) massage, in de vorm van strelen en aaien, ophoudt en overgaat in seksuele dienstverlening (*happy ending* of meer). Oftewel: vanaf welk moment is er sprake van prostitutie? In de meeste gevallen lopen de reguliere massage en prostitutie in elkaar over. Tijdens het etnografisch veldonderzoek boden de masseuses in vier van de elf massagesalons bijvoorbeeld aan om ook de genitaliën te masseren. Toen een van de onderzoekers dit één keer niet weigerde, eindigde de massage in een *happy ending*. De klanten van Chinese massagesalons laten het verschil tussen gewone massage en seks ook duidelijk in het midden. Een klant die al zo'n jaar of zeven Chinese salons bezoekt vertelt over zijn eerste keer:

“Ze sprak zo goed als geen Nederlands. Wel werd de massage steeds een beetje erotischer en ondeugender. Toen plotseling deed ze mijn onderbroek naar beneden en kwam er een erectie tevoorschijn. Ze keek me glimlachend aan en vroeg met een gebaar of ik wilde dat ze mij aftrok”. (Verdi, 67 jaar)

De meeste klanten uit de enquête maken een onderscheid tussen ‘erotische massage’ en ‘seks’ en zijn van mening dat een *happy ending* geen seks is. Een klant die gemiddeld twee keer per week een beautysalon bezoekt, zegt hierover:

“Ik heb ervaring met de zogenaamde happy ending, wat voor mij geen seksuele maar een erotische dienst is. Seksuele diensten zijn mij in al die jaren nog nooit aangeboden bij een Chinese salon. Voor dat doel bezoek ik wel eens Thaise salons die daar meer en beter op ingericht zijn”

Uit bovenstaand citaat blijkt dat de klant de *extra service* in de vorm van aftrekken niet echt als een seksuele dienstverlening beschouwt, maar meer als een onderdeel van de massage. Tevens toont het citaat aan dat volgens hem de ‘harde seks’ niet in de Chinese massagesalons wordt aangeboden maar eerder in de Thaise salons.

Dat aftrekken niet echt als seksuele dienstverlening wordt beschouwd, komt ook naar voren in een gesprek met een eigenaar van een massagesalon in Amsterdam:

Onderzoeker: Denkt u dat in de meeste massagesalons ook seks plaatsvindt?

L: Ik denk ehhh, misschien niet. Echte seks niet. Maar dit (gebaar van aftrekken) meestal wel omdat dat niks voorstelt. Dit heeft geen slechte kant. En ook geen kans om ziektes over te dragen. En dan krijgen de vrouwen toch geld.

Onderzoeker: Wordt dat dan niet als 'slecht' gezien?

L: Nee. En ook, ehh, ze vertellen het natuurlijk niet. En als klanten tevreden zijn, lekker tevreden. Waarom niet? En ze worden niet ziek”.

Deze 'seksuele fluiditeit' in relatie tot seksuele dienstverlening wordt ook binnen meerdere onderzoeken naar prostitutie geconstateerd, bijvoorbeeld in onderzoek naar sekstoerisme (Brennan, 2004) of in relatie tot de toeristische industrie (Cabezas, 2009), of bij homoseksuele prostitutie (Marlowe, 2006; Hall, 2007). Een interessant onderzoek in dit verband is Laud Humphrey's *Tea Room Trade* (1970) een onderzoek naar homoseksuele sekscontacten tussen mannen in openbare toiletten ("tearooms") in verschillende Noord-Amerikaanse steden. Op basis van observaties van mannen die daar komen op zoek naar seks met andere mannen geeft Humphrey een gedetailleerde beschrijving van de wijze waarop seksueel contact tot stand komt tussen deze mannen op deze heimelijk plekken en de seksuele handelingen die er plaats vinden. Met dit etnografisch onderzoek toont Humphrey aan dat seksualiteit ook een dynamische sociale interactie kan zijn en hoe deze veranderlijke seksuele actoren, die zich zelf niet identificeren als homoseksueel, actief betrokken zijn in het uitvinden van 'het seksuele'. Dit laat zien hoe in de wereld van de tearoom seksuele categorieën en betekenissen die aan een specifieke context gerelateerd zijn niet eenduidig en stabiel zijn maar verschillende vormen kunnen aannemen.

In het etnografische onderzoek naar de Chinese beautybranche komen deze fluïde en verschillende betekenissen van seksuele handelingen ook duidelijk naar voren. De interactie tussen de masseuse en klant begint in veel gevallen als een 'gewone' massage en loopt geleidelijk over in een seksuele interactie, bijvoorbeeld in de vorm van aftrekken van de klant door de masseuse of het door de klant laten betasten van de borsten of billen van de masseuse. Voor de klant geldt dit in de meeste gevallen niet als een seksuele handeling maar als een onderdeel van de massage.

4.3.4 Vergelijking met de Chinese horecabranche in Nederland

De Chinese beautybranche is te vergelijken met de Chinese horecabranche. Het zijn beide etnische sectoren. In *Door de Ogen van de Baas* (2010) onderzoekt criminologe Hiah illegale arbeid en uitbuiting in de Chinese Horeca in Nederland. Hiah typeert de Chinese horeca of restaurantsector als 'een etnische economie', oftewel een sector binnen de vrije markteconomie met Chinese werkgevers en werknemers en een etnische specifieke dienstverlening (Hiah, 2010). Ook in de Chinese beautybranche is de meerderheid van de werkgevers en werknemers etnisch Chinees en wordt met de dienstverlening een niche gecreëerd op de arbeidsmarkt. Tijdens het etnografisch veldonderzoek presenteerden alle Chinese massagesalons hun dienstverlening als 'Chinese' of 'Aziatische' massage. De vaardigheid van het (Chinees) masseren wordt aan etniciteit gerelateerd. Met andere woorden: voor een 'echte' Chinese massage is een Chinese masseur nodig. De massagesalons hebben hierdoor een duidelijk etnisch karakter. Daarbij zijn er ook culturele gewoontes en regels die een belangrijke rol spelen in de voorkeur van Chinese beautysaloneigenaars voor Chinees personeel. Chinese mensen werken harder en maken langere werkdagen.

Een ander kenmerk van etnische economieën dat voor de Chinese beautybranche opgaat, is dat het starten van ondernemingen laagdrempelig is. Voor het starten van een Chinese massagesalon is geen vergunning en geen grote investering nodig. Ook is de beheersing van de Nederlandse taal geen voorwaarde om een massagesalon te kunnen starten en heeft het personeel geen massagediploma nodig. Evenals bij de Chinese horeca, zoals Hiah in haar onderzoek aantoonde, heeft de laagdrempeligheid ook het ontstaan en de groei van de Chinese beautybranche deels bepaald.

Het voorgaande neemt niet weg dat de klanten van verschillende etnische afkomst kunnen zijn. In een opsporingsonderzoek blijkt uit tapgesprekken dat een beautysaloneigenaar over de telefoon in het Kantonees, Mandarijn, Engels en Nederlands afspraken met klanten maakt. De diversiteit aan klanten gaat voor meerdere beautysalons op. Ook kunnen de klanten van een beautysalon uit heel Nederland komen.

Hiah constateert dat er momenteel sprake is van een daling binnen het aantal (illegaal) tewerkgesteld in de Chinese horeca (ibid: 68). Naast strenge controles door de Inspectie SZW, schrijft Hiah de oorzaak van deze daling toe aan een mogelijke verschuiving van (illegale) werknemers van de Chinese horecabranche naar de Chinese beautybranche (massagesalons en kapperszaken) en de Chinese persoonlijke dienstverlening binnen Chinese gezinnen, zoals oppaswerk door *baomu's* (Chinese oppasmoeders) en schoonmaakwerk. Ook binnen het etnografisch veldonderzoek onder Chinese vrouwen in vreemdelingenbewaring werd een groot verloop geconstateerd van vrouwen die bijvoorbeeld eerst in een massagesalon werkzaam waren en later als *baomu* of als horecamedewerker werkten. Binnen de verschillende Chinese branches waar veel Chinezen zonder legale verblijfsstatus werkzaam zijn, treedt dus een waterbedeffect op. Vooral als er binnen één bepaalde branche veel controles plaatsvinden treden er verschuivingen op naar andere branches.

4.4 Beautysaloneigenaars, Schijnconstructies, Illegale activiteiten en Netwerken

4.4.1 Beautysaloneigenaars

Aan de in de vorige paragraaf beschreven 100 Chinese beautysalons uit het Kamer van Koophandel-bestand zijn in totaal 114 eigenaars verbonden. Het gaat om 112 natuurlijke personen, 1 B.V. en 1 Ltd.⁶⁵ Vijfenzestig procent van de saloneigenaars is jonger dan veertig jaar. De meeste eigenaars zijn tussen de eenendertig en veertig jaar oud als zij eigenaar worden van een beautysalon. Bijna allemaal hebben ze één onderneming. Ondernemers die (onder meer) in Amsterdam actief zijn hebben soms meerdere ondernemingen. Verder zijn verreweg de meeste Chinese beautysaloneigenaars in China geboren. Daarnaast komen de meeste (mede-)eigenaars uit Singapore en Nederland (zie tabel 4).

Tabel 4 – Geboorteland eigenaars beautysalons

Geboorteplaats	Totaal	%
China	99	88
Singapore	4	4
Nederland	3	3
Australië	1	1
Indonesië	1	1
Iran	1	1
Zuid-Afrika	1	1
Onbekend	2	2
Totaal	112	100

⁶⁵ Een Ltd is een Engelse bedrijfsvorm.

De 99 eigenaars die in China zijn geboren, komen allemaal uit de zuidoostelijke en noordoostelijke provincies van China (zie tabel 5). De meesten komen oorspronkelijk uit de provincies Zhejiang, Dongbei en Guangdong. Het relatief grote aantal eigenaars uit Dongbei valt op. Dit is het noordoosten van China en bestaat uit de drie provincies Liaoning, Heilongjing en Jilin. Van de eigenaars die oorspronkelijk uit Dongbei komen, is ruim zeventig procent geboren in Liaoning, de meest welvarende van de drie provincies. Dat relatief veel eigenaars uit Dongbei komen is opvallend, omdat dit voor zover bekend niet eerder in de wetenschappelijke literatuur is beschreven. De gegevens van de Kamer van Koophandel uit oktober 2009 laten zien dat de vestiging van Dongbei-Chinezen als eigenaars van beautysalons een vrij recente ontwikkeling is. Van de eigenaars uit Dongbei, die nu een beautysalon beheren, of in het verleden een beautysalon in Nederland hebben beheerd, heeft 81% zich na 2006 als eigenaar gevestigd.

Tabel 5 – Geboorteprovincie Chinese eigenaars beautysalons

Geboorteprovincie China	Totaal	%
Zhejiang	24	24
Dongbei (Liaoning, Heilongjing, Jilin)	22	22
Guangdong	17	17
Fujian	14	14
Hong Kong	7	7
Shanghai	5	5
Overig	7	8
Onbekend	3	3
Totaal	99	100

Aan de vijftien verdachte Chinese massagesalons die bij Kamer van Koophandel bekend zijn, zijn volgens de Kamer van Koophandel-gegevens in totaal vijftien unieke verdachten/ medevennoten als beautysaloneigenaar verbonden, waarvan de meesten (80%) uit China komen. Het gaat om negen Chinese vrouwen en drie Chinese mannen en verder om een Indonesische vrouw en een Singaporese en Nederlandse man. Aan de 'onzichtbare' Chinese massagesalon in een woning is, zoals eerder gezegd, één Chinese man uit Hong Kong als eigenaar verbonden. De twaalf bij de Kamer van Koophandel bekende Chinese eigenaars zijn afkomstig uit Liaoning (4), Fujian (3), Zhejiang (3), Guangdong (1) en Shanghai (1). De Hong Kongnese man die eigenaar is van de 'onzichtbare' massagesalon heeft een Brits overzees paspoort, maar geen verblijfsvergunning. Twee andere mannelijke Chinese beautysaloneigenaars zijn respectievelijk als alleenstaande minderjarige vreemdeling en asielzoeker naar Nederland gekomen en zijn ondertussen genaturaliseerd.⁶⁶ Er is slechts één vrouwelijke Chinese beautysaloneigenaar als asielzoeker naar Nederland gekomen. Zij heeft ondertussen een reguliere verblijfsvergunning voor bepaalde tijd met 'arbeid vrij toegestaan'. Een andere vrouwelijke Chinese beautysaloneigenaar is met een visum voor studie (aanvullende examens) naar Nederland gekomen, heeft vervolgens een verblijfsvergunning voor studie gekregen en tot slot een verblijfsvergunning voor verblijf bij echtgenoot waarbij arbeid vrij is toegestaan. De andere vrouwelijke Chinese beautysaloneigenaars zijn met een visum voor verblijf bij partner of echtgenoot naar Nederland gekomen en zijn ondertussen genaturaliseerd of hebben een verblijfsvergunning voor verblijf bij partner of echtgenoot waarbij arbeid vrij is toegestaan.

Toen de beautysaloneigenaars zoals vermeld in het Kamer van Koophandel-bestand hun eerste Chinese beautysalon startten waren zij gemiddeld 36 jaar en bij de start van de opsporingsonderzoeken waren zij gemiddeld 38 jaar. In vijf van de zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken komen

⁶⁶ Van de vierde Chinese beautysaloneigenaar is onbekend of hij met een visum naar Nederland is gekomen en of hij een verblijfsvergunning heeft.

meerdere verdachte beautysaloneigenaars voor die samen of los van elkaar één of meerdere beautysalons runnen. In vier onderzoeken is er een (familie)relatie tussen deze beautysaloneigenaars. In één onderzoek gaat het om twee echtparen en in de andere drie onderzoeken om respectievelijk twee zussen, twee zwagers en twee kennissen. In het geval van de kennisrelatie is een beautysaloneigenaar bevriend met de man van een beautysaloneigenaresse.

Vanuit het cultuurfenomeen guanxi (zie hoofdstuk 3) wordt ervan uitgegaan dat Chinezen met eenzelfde achtergrond samenwerken en samenleven. Daarom is het opvallend, dat in zes van de negen Vennootschappen Onder Firma uit het Kamer van Koophandelbestand, die minimaal twee Chinese eigenaars hebben, de eigenaars niet uit dezelfde provincie komen. Vier van deze zes ondernemingen worden gerund door een persoon afkomstig uit Dongbei die samenwerkt met een persoon afkomstig uit respectievelijk Guangdong (twee keer), Zhejiang en Fujian. Verder komen de eigenaars uit één onderneming uit de provincies Guangdong en Fujian en uit een andere onderneming uit de provincies Fujian en Zhejiang. Van de drie ondernemingen waarbij de eigenaars wel uit dezelfde provincie komen, gaat het om ondernemingen met eigenaars uit respectievelijk Liaoning, Guangdong en Zhejiang. Een verklaring voor het onverwachte resultaat dat relatief veel Dongbei-Chinezen (mede-) eigenaar zijn van Chinese beautysalons zou kunnen zijn dat zij niet daadwerkelijk de eigenaar zijn. Een andere verklaring kan zijn dat Chinezen uit Dongbei een sterkere positie hebben, omdat zij ondertussen langer in Nederland verblijven en daardoor betere toegang tot sociale netwerken hebben. Maar ook kan het zijn dat deze werknemers als stroman fungeren voor het geval overtredingen aan het licht komen.

4.4.2 (Schijn)constructies

De vraag is of de geregistreerde eigenaars in het Kamer van Koophandelbestand werkelijk de eigenaars zijn. Volgens eerdergenoemde belastingambtenaar zijn tijdens bestuurlijke controles in Amsterdam constructies aangetroffen, waarbij oud-werknemers in een ondertekende overeenkomst als mede-eigenaar van de Beautysalons (Vennootschappen Onder Firma) staan vermeld. In dergelijke overeenkomsten staat ook de winstverdeling beschreven. Om tot de Vennootschap Onder Firma toe te kunnen treden moeten de oud-werknemers bedragen van veertien- tot zestienduizend euro betalen. Tijdens de bestuurlijke controles bleek dat deze zogenaamde mede-eigenaars niets van de bedrijfsvoering afweten. Hierdoor is bij de belastingdienst het vermoeden ontstaan dat deze personen in werkelijkheid nog steeds werknemer zijn die de door de toetreding opgelopen schulden moeten afbetalen door voor de daadwerkelijke beautysaloneigenaar te werken. Een gemeenteambtenaar uit Amsterdam bevestigt deze zienswijze en zag iets soortgelijks. Volgens haar zijn er oud-werknemers die ineens een eigen beautysalon starten, terwijl zij niets van de bedrijfsvoering afweten. Het zou dus kunnen zijn dat het om 'gewone' werknemers gaat, die, zoals in China gebruikelijk is, een toetredingssom moeten betalen om in de massagesalon te kunnen werken. Dit moet nader worden onderzocht.

Eigenaars op papier zijn geen werkelijke eigenaar

In twee van de zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn er aanwijzingen dat de bij de Kamer van Koophandel vermelde eigenaar/ eigenaars van Chinese beautysalons niet de werkelijke eigenaars zijn. In één van deze twee opsporingsonderzoeken is volgens de Kamer van Koophandel ten tijde van het opsporingsonderzoek een 27-jarige Chinese vrouw uit Zhejiang eigenaresse van een Chinese beautysalon annex internetcafé in Den Haag. Zij heeft de beautysalon voor de start van het opsporingsonderzoek overgenomen van een 24-jarige Chinese man uit Zhejiang die bevriend is met haar illegaal in Nederland verblijvende Chinese vriend uit Heilongjiang.⁶⁷

⁶⁷ De vriend van de huidige beautysaloneigenaresse is als minderjarige illegaal naar Nederland gereisd. Hier heeft hij twee keer een visum aangevraagd met respectievelijk de beperkingen 'asiel' en 'verblijf als vreemdeling die buiten zijn schuld niet uit Nederland kan vertrekken'. Beide aanvragen zijn afgewezen.

In de praktijk lijkt de voormalige eigenaar en/ of zijn 24-jarige vriendin uit Fujian nog steeds een belangrijke rol te spelen in de Chinese beautysalon annex internetcafé.

In de tijd dat de voormalige Chinese eigenaar op papier eigenaar was van de beautysalon annex internetcafé runde zijn vriendin de zaak in de praktijk en ook heeft zij hem geld geleend om de beautysalon te verbouwen. Nadat de huidige beautysaloneigenaresse de zaak van de voormalige eigenaar heeft overgenomen houdt haar illegaal in Nederland verblijvende vriend zich voornamelijk bezig met het internetcafé en het werven van personeel voor de beautysalon door personeelsadvertenties op het internet te plaatsen. Saillant detail is, dat hij in de advertenties het telefoonnummer van de vriendin van de vorige eigenaar vermeldt.

Verder zouden de illegaal in Nederland verblijvende vriend van de huidige eigenaresse en de voormalige Chinese eigenaar in het verleden al hebben samengewerkt. Ook na de overdracht van de beautysalon hebben zij nog regelmatig telefonisch contact en zou de oude eigenaar nog regelmatig in de beautysalon komen. Ook zou de oude eigenaar een aantal (geld)zaken van zijn illegaal in Nederland verblijvende vriend hebben overgenomen.

Het is niet zo dat de – volgens de Kamer van Koophandel – huidige beautysaloneigenaresse helemaal geen rol heeft in de beautysalon. Zij houdt zich met de dagelijkse gang van zaken en de administratie van de beautysalon bezig. Ook onderhoudt zij het contact met het administratiekantoor. Zij is zelf van maandag tot en met vrijdag in de beautysalon aanwezig en haar illegaal in Nederland verblijvende vriend is dat van maandag tot en met zaterdag. Bovendien is er een relatie met de Chinese horeca zichtbaar, aangezien de huidige beautysaloneigenaresse op zaterdag en zondag voornamelijk in een restaurant in Noord-Brabant aanwezig is. Dit restaurant was oorspronkelijk van haar ouders en zij is hier sinds 1992 medevennoot van. In het restaurant is de huidige beautysaloneigenaresse verantwoordelijk voor de personeelszaken en administratie. Bij diverse controles zijn in het restaurant illegaal in Nederland verblijvende Chinezen aangetroffen. Hieruit volgt dat de vrouw het werken met illegaal in Nederland verblijvende migranten niet schuwt.

In het tweede opsporingsonderzoek waarin de eigenaars op papier niet de werkelijke eigenaars lijken te zijn gaat het om twee Chinese zussen van 31 en 28 jaar uit Dongbei die volgens de Kamer van Koophandel ten tijde van het opsporingsonderzoek eigenaar zijn van een Chinese beautysalon (Vennootschap Onder Firma). Eén van de twee zussen is volgens de Kamer van Koophandel bovendien eigenaar van twee andere beautysalons. Het lijkt er echter op dat een 44-jarige illegaal in Nederland verblijvende Chinese man uit Hubai de daadwerkelijke eigenaar is. Van hem is bekend dat hij, net als de zus met de twee eigen massagesalons, door de medewerkers 'baas' wordt genoemd. Deze man blijkt tijdens een bestuurlijke controle in één van de beautysalons aanwezig te zijn. Op een folder van één van de andere beautysalons staan twee telefoonnummers, waarvan er één van hem is en in telefoongesprekken die hij voert, voert hij gesprekken over de drie beautysalons waarvan de zussen op papier eigenaar zijn. De man houdt zich verder bezig met mensensmokkel. Hiervoor wordt hij geholpen door een illegaal in Nederland verblijvende vrouw die boven één van de massagesalons van één van de zussen woont. Op een bepaald moment heeft de man een tas in de trein laten liggen met daarin onder meer zeven mobiele telefoons, een vals Engels paspoort en een blanco Frans paspoort. Deze paspoorten worden door de man gebruikt en hebben verschillende namen, maar wel ieder zijn foto. Op één van de zeven telefoons staat een sms met daarin lengtes van personen waardoor de indruk wordt gewekt dat voor andere personen valse/ vervalste paspoorten worden gemaakt. In één van de beautysalons werd tijdens een WAV-controle van de Vreemdelingenpolitie een illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouw aangetroffen met een vals Brits paspoort.

Niet alle eigenaars op papier zijn werkelijke eigenaar

Verder zijn er twee opsporingsonderzoeken waarbij niet alle bij de Kamer van Koophandel vermelde eigenaars de werkelijke eigenaar lijken te zijn. In één van deze twee opsporingsonderzoeken is volgens de Kamer van Koophandel tijdens het opsporingsonderzoek een 41-jarige Indonesische vrouw de eigenaresse van een Chinese beautysalon en haar 43-jarige Nederlandse man de gevolmachtigde. Volgens de boekhouder is de man in de praktijk degene die de leiding heeft. De boekhouder verklaart dat de vrouw niet echt verstand heeft van hoe een bedrijf moet worden gerund. Hoewel de vrouw wel

rekeningen betaalde, deed zij dit volgens hem slecht en deed hij alle zakelijke besprekingen met haar man. Voorafgaande aan het opsporingsonderzoek is een 49-jarige Hong Kongnese man, die de eerder besproken 'onzichtbare' beautysalon in een woning runt, ook actief geweest in de beautysalon van het Indonesisch-Nederlandse stel. De Nederlandse man heeft via zijn Nederlandse boekhouder de totstandkoming van deze samenwerking geregeld. Het kan goed zijn dat de Nederlandse man niet als medevennoot maar als gevolmachtigde bij de Kamer van Koophandel is ingeschreven om zo minder aandacht te trekken. In zijn jeugd was hij onder meer bevriend met twee jongens die op latere leeftijd geliquideerd zouden worden op het moment dat zij bekenden waren binnen de Amsterdamse onderwereld en verder heeft hij ten tijde van het opsporingsonderzoek nog altijd contact met de Hells Angels. Zelf is hij in het verleden betrokken geweest bij vechtpartijen.

In het tweede opsporingsonderzoek waarbij niet alle bij de Kamer van Koophandel vermelde eigenaars de werkelijke eigenaar lijken te zijn, is volgens de Kamer van Koophandel ten tijde van het opsporingsonderzoek een Chinees-Singaporees echtpaar eigenaar van een Chinese beautysalon. In de praktijk is de 62-jarige Singaporese man echter niet heel intensief bij de massagesalon betrokken. De 48-jarige Chinese vrouw uit Shanghai runt de onderneming voornamelijk en doet ook het grootste deel van de administratie. Daarnaast verklaart zij het nieuwe personeel aan te nemen en hen te bellen als er klanten zijn. Als het druk is, masseert zij af en toe ook zelf. Bovendien is het de Chinese vrouw die een hoge lening bij vrienden in China heeft afgesloten om de beautysalon te kunnen starten. Wel helpt haar man op drukke momenten. De man verklaart zelf ongeveer drie tot vier keer per week in de salon aanwezig te zijn. Soms helpt hij mee met masseren, belt werknemers of ontvangt klanten. In dit voorbeeld lijkt het niet om een schijnconstructie te gaan. Wanneer dit wel het geval zou zijn is de verwachting dat de Singaporese man zich niet als de Nederlandse man in het vorige voorbeeld zich niet als vennoot zou hebben ingeschreven.

Eigenaars op papier maken gebruik van een beheerder

Ook is er een opsporingsonderzoek waarin volgens de Kamer van Koophandel twee zwagers uit Guangdong en Fujian van 25 en 23 jaar ieder eigenaar van één Chinese beautysalon zijn, maar waarbij de werknemers van deze salons in de praktijk niet door hen, maar door hun 23-jarige vrouw/ zus uit Dongbei worden aangestuurd.⁶⁸ Daarnaast regelt zij de financiën/ administratie en de contacten in Nederland die betrekking hebben op de dienstbetrekkingen in de beautysalons. Haar broer heeft geïnvesteerd in een illegaal online kansspel en verder houdt hij zich bezig met een renovatie-/ onderhoudsbedrijf dat mede op het adres van zijn beautysalon staat ingeschreven. Haar man is vooral actief in het organiseren van mensensmokkel, waarbij hij lijkt te worden aangestuurd door een man in China. Verder houdt haar man uit Guangdong zich bezig met XTC-handel. Ook onderhoudt hij telefonisch contact met de illegaal in Nederland verblijvende vriend uit Dongbei en de voormalige eigenaar uit Zhejiang uit het eerste besproken onderzoek en komt hij af en toe bij hen langs in de beautysalon die centraal staat in dat onderzoek. In deze zaak laten de twee zwagers die – zoals op papier vermeld – de werkelijke eigenaars zijn, hun vrouw/ zus als beheerder werken.

Huidige eigenaars op papier zijn voormalige beautysalonmedewerkers

Tot slot is er een opsporingsonderzoek waarin de huidige 26-jarige Chinese beautysaloneigenaresse uit Guangdong eerder medewerkster was in de beautysalon. Een 46-jarige Chinese medewerkster uit Dongbei van deze beautysalon is ook een eigen beautysalon gestart. Eerstgenoemde beautysaloneigenaresse uit Guangdong geeft anderen opdracht om verblijfsvergunningen te regelen en vraagt iemand een huur- en arbeidscontract te maken van een fictieve werkplek. Daarnaast regelt zij zelf paspoorten en verblijfsvergunningen voor illegalen. Dit wordt ook gedaan door een 39-jarige illegaal in Nederland verblijvende Chinese man uit Fujian, die tot ongewenst vreemdeling is verklaard, waarmee zij tijdens

⁶⁸ Tijdens het opsporingsonderzoek ontstond de indruk dat gebruik is gemaakt van aliassen. De personen leken ouder te zijn dan de leeftijden die in hun paspoorten stonden vermeld en hoewel het mogelijk is, is het niet voordehandliggend dat de zus uit Dongbei en de broer uit Fujian komt. Dus ook de herkomstprovincies kunnen niet kloppen.

het geanalyseerde opsporingsonderzoek vaker telefonisch contact heeft over vrouwen die de man naar Nederland haalt om illegaal in beautysalons te laten werken. In een eerder opsporingsonderzoek spraken zij ook al met elkaar over de telefoon over “een zaak” van waaruit zij meisjes konden leveren die ‘stoute dingen’ konden doen. In datzelfde onderzoek is gebleken dat de man vrouwen in een restaurant aan ‘de bazen’ toont, omdat zij willen zien of de vrouwen mooi zijn.⁶⁹ Eén van de illegale werknemers⁷⁰ van de beautysaloneigenaresse in het huidige opsporingsonderzoek is in opdracht van de man op zoek naar werknemers die in (de) massagesalons kunnen werken. De man heeft ook nog contact met twee Chinese mannen van 30 en 31 jaar uit Fujian en Guizhou die worden verdacht van mensensmokkel en wegens het gebruik maken van valse/ vervalste reisdocumenten zijn aangehouden op Schiphol. Verder maakt hij zich schuldig aan afpersing, waarvoor hij veroordeeld is en ook heeft hij de Opiumwet overtreden. De man zou verder een “graantje meepikken in de gokhallen”, maar geen grote rol spelen in de Chinese onderwereld. Het zou dus kunnen zijn dat de beautysaloneigenaresse een radertje is in een groter crimineel netwerk.

4.4.3 Illegale (neven)activiteiten

In de hiervoor besproken opsporingsonderzoeken waarin verschillende situaties zijn besproken waarbij vragen kunnen worden gesteld over het werkelijke eigenaarschap van de massagesalons is gebleken dat sommige eigenaars van Chinese beautysalons zich bezig houden met illegale activiteiten die direct aan de beautysalons zijn te relateren, zoals het tewerkstellen van illegaal in Nederland verblijvende personen en illegale seksuele dienstverlening. Daarnaast is gebleken dat verschillende beautysaloneigenaars zich bezig houden met, of betrokken zijn bij mensensmokkel en een enkele bij XTC-handel. Dit is ook te zien in het geval van beautysaloneigenaars waarbij geen twijfel lijkt te zijn over het eigenaarschap van de beautysalons. Zo is bijvoorbeeld één beautysaloneigenaresse actief in het arrangeren van schijnhuwelijken. Zij heeft zelf ook een schijnhuwelijk met een Nederlandse man, waarvan zij gescheiden woont. Uit een afgeluisterd telefoongesprek wordt duidelijk dat zij na vijf jaar, als zij haar permanente verblijfsvergunning heeft verkregen, officieel van hem wil scheiden. Daarna wil zij verder met haar Chinese minnaar. Verder verhuurt deze beautysaloneigenaresse kamers boven de beautysalon aan onder meer illegaal in Nederland verblijvende Chinezen. Volgens een ex-werknemer zou de beautysaloneigenaresse allerlei zaken rondom woningen in Groningen en Rotterdam regelen.

4.4.4 Netwerken/ faciliteerders van beautysaloneigenaars

De beautysaloneigenaars zijn onderdeel van bredere netwerken. Zij maken als dit nodig is gebruik van (eventueel in het buitenland verblijvende) derden om hun bedrijfsactiviteiten goed uit te kunnen voeren. Binnen de netwerken wordt kennis over overheidscontroles met elkaar gedeeld. In een afgeluisterd telefoongesprek tussen een beautysaloneigenaresse (B) en haar mannelijke contactpersoon (C) blijkt dat de laatste goed op de hoogte is van wat de media over het onderwerp berichten.

C: *“In Nederland controleren ze erg streng. Nederland is gek geworden. (...) In Nederland wordt vanouds streng gecontroleerd. Een paar dagen geleden hebben ze [Massagesalon] gecontroleerd. Nu zijn er amper mensen aan het werk.*

B: *Wanneer?*

C: *Vorige week zoals ik zei. Het staat nu ook in de krant. Daarin wordt verteld dat de mensen in Amsterdam in de prostitutie zitten. Undercover journalisten hebben meer dan een maand onderzoek gedaan bij alle massagesalons in Den Haag en Amsterdam en gekeken of er aan prostitutie gedaan wordt. Het is zelfs op tv geweest. Het is erg serieus.”*

⁶⁹ Niet met zekerheid kan worden gezegd dat ‘de zaak’ en het betreffende restaurant hetzelfde zijn.

⁷⁰ De leeftijd en herkomstprovincie van deze vrouw zijn onbekend.

In een ander telefoongesprek wordt aan elkaar verteld dat de overheid nu “op belasting controleert” en dat “ze nu camera’s plaatsen om te kijken hoeveel uren ze aan het werk zijn enzo”. Degene die dit vertelt is van mening dat “als ze geen boete kunnen uitschrijven, ze toch wel een manier vinden om aan je te zitten”. Hij denkt dat “ze gewoon proberen te treiteren”.

De contacten binnen de netwerken kunnen familieleden, vrienden en kennissen, maar ook andere beautysaloneigenaars, medewerkers, contacten van medewerkers en puur zakelijke connecties zijn. Zo werkt de beautysaloneigenaar van de ‘onzichtbare’ beautysalon in een woning voor de rekrutering en mensensmokkel naar Nederland van medewerksters voor zijn beautysalon onder meer samen met een connectie in Hong Kong. Deze connectie is tot stand gekomen doordat een Hong Kongnese vrouw, die voor ‘een baas’ werkt, naar Nederland is gereisd om de situatie te verkennen. In Nederland ontmoette zij de beautysaloneigenaar, waarna een samenwerking tot stand is gekomen. Bij de smokkel van werknemers naar Nederland maken zij gebruik van een Hong Kongnese garantsteller, die in een restaurant werkt waar de beautysaloneigenaar zijn prostitutieklanten ophaalt. De man ontvangt hiervoor twintig euro per garantstelling.

Verder is te zien dat enkele andere beautysaloneigenaars gebruikmaken van een Hong Kongnese boekhouder die bekend is in het Chinese milieu. Tachtig procent van de clientèle van deze boekhouder is Chinees. De boekhouder verklaart niet op de hoogte te zijn geweest van de gepleegde strafbare activiteiten door zijn klanten, maar dit valt te betwisten. Uit tapgesprekken van eerdere opsporingonderzoeken volgt dat hij, wanneer een klant hierom vraagt, een aantal illegale personen die bij de klant werkzaam zijn, in de administratie wegwerkt.

In één van de opsporingsonderzoeken wordt de beautysaloneigenaresse voor het arrangeren van schijnhuwelijken geholpen bij het ronselen van Nederlandse mannen en/of Chinese mannen met een verblijfsvergunning voor illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouwen door haar zus, de man van haar zus, haar illegaal in Nederland verblijvende nicht en een illegaal in Nederland verblijvende medewerkster uit Sichuan. Een andere medewerkster uit Sichuan, die bevriend is met de beautysaloneigenaresse, en een schijnhuwelijk heeft met een Nederlandse man die bevriend is met de man van de beautysaloneigenaresse, heeft samen met haar man geldbedragen voor de beautysaloneigenaresse naar China overgemaakt. Dit geldt ook voor de illegaal in Nederland verblijvende medewerkster uit Sichuan. Zij heeft voor de eigenaresse onder het mom van *family support* geldbedragen overgeboekt naar personen in China en Hong Kong.

Het probleem van schijnhuwelijken wordt ook ter sprake gebracht in een interview binnen het etnografisch onderzoek met een eigenaresse van een massagesalon in Amsterdam. Volgens haar zijn de schijnhuwelijken één van de grootste problemen waar Chinese vrouwen in Nederland nu mee te maken hebben:

“Het is één groot drama. De Chinese vrouwen zijn met een Nederlandse man getrouwd. Heel vaak is er sprake van een tussenpersoon, hè. (praat nu wat zachter...) De meeste vrouwen zijn rond de 30 en komen uit Fujian. Veel vrouwen uit Fujian gaan naar 't buitenland om een ander leven te beginnen. Ze willen weg uit de armoede en een beter leven. Maar wie zijn die mannen met wie ze gaan trouwen? Vijf jaar lang moeten die mensen samen leven, samen slapen... Ze kennen die mensen niet. Ze weten niet wat 't inhoudt. Ik ken een meisje. Een vrouw van rond de 30. Ze was eerder getrouwd in China. Die man was een junkie, zat in de gevangenis. En hij ging scheiden. Toen heeft zij een paar weken daarna die man leren kennen. Die man was 30 jaar ouder dan haar. Boven de 60 en met pensioen. Ze kwam naar Nederland en toen moest ze met die man samen slapen. Die mannen kunnen geen seks en dan gebruiken ze de vinger in de vagina. En dan zijn de vrouwen zo bang! Ze kan niet vechten, ze kan niks, anders moet ze terug naar eigen land. Want ze moet 5 jaar met man samen. Maar ze kunnen niet met elkaar praten. Mannen zoeken die vrouwen die willen trouwen met een buitenlander via de computer. Ze betalen die vrouw via de computer. Ze leren elkaar via computer kennen. Het is ellende. Die mannen zitten met pensioen. De Chinese vrouw gebruikt haar gespaarde geld om hierheen te komen. Hier gaan de vrouwen niet naar de huisarts, maar gebruiken kruiden en dan komen ze bij mij. Maar wie gaat dat betalen? Dat is een probleem”.

In een ander opsporingsonderzoek maken de beautysaloneigenaars gebruik van Chinese fictieve werknemers met een verblijfsvergunning die in de plaats van de illegale werknemers in de administratie staan vermeld. Tot slot lichten verschillende Chinese beautysaloneigenaars elkaar in over overheidscontroles, geven elkaar informatie over beschikbaar personeel en wisselen personeel met elkaar uit. In één van de opsporingsonderzoeken is het de minnaar van de beautysaloneigenaresse die haar op de hoogte stelt van overheidscontroles. Een Amsterdamse gemeenteambtenaar meldt dat Chinese beautysaloneigenaars vanuit concurrentieoverwegingen soms juist ook belastende informatie over elkaar doorgeven aan de overheid, zoals bijvoorbeeld dat bij collega-beautysaloneigenaars illegale prostitutie plaatsvindt. De politie heeft dit ook kunnen constateren, maar ook dat het soms om jaloerse ex-partners gaat die belastende meldingen doen die niet altijd waar hoeven te zijn.

Internationale contacten

Volgens Trouw maken de Chinese beautysaloneigenaars voor de uitvoering van hun bedrijfsactiviteiten niet alleen gebruik van andere Chinezen. Op 8 juli 2008 schrijft de krant dat kadastrale gegevens laten zien dat Bulgaren, Turken en Nederlanders een connectie hebben met de beautysalons in de zin dat zij panden in eigendom hebben die door Chinese beautysaloneigenaars worden gehuurd. Ook blijkt uit een analyse van Kamer van Koophandelgegevens, die Trouw verrichtte, dat in dat jaar Turken en Bulgaren als bedrijfsleider stonden vermeld.

“In sommige bedrijven hebben groepen uit deze drie landen aandelen, zijn ze mede-eigenaar of bedrijfsleider. Soms worden Bulgaren, Turken en Nederlanders in de massagesalons gesignaleerd die er duidelijk niet als klant zijn, maar vermoedelijk wel om ‘zaken te doen of geld te innen’.”

Eerder dat jaar schreef Trouw ook al dat Chinese vrouwen door Chinese mensenhandelaren naar Europa worden gebracht en daar worden overgedragen aan Bulgaren. De Bulgaren zouden hen vervolgens naar West-Europese landen als Nederland brengen om hen daar door te verkopen aan onder meer Chinese beautysaloneigenaars.

“De illegale Chinese vrouwen die [in Nederland] in een massagesalon werken, vertrekken via grote steden als Shanghai en Peking vanuit China naar Europa. Daar worden ze steeds vaker door hun Chinese mensenhandelaren overgedragen aan Bulgaren die de vrouwen met de auto naar West-Europa brengen. Bulgarije behoort inmiddels tot de Europese Unie, waardoor Bulgaren gemakkelijk Nederland binnen kunnen rijden. Eenmaal in Nederland worden de vrouwen ‘doorverkocht’ aan Chinezen van onder meer Chinese massagesalons.”⁷¹

Ook in de geanalyseerde opsporingsonderzoek zijn internationale connecties terug te zien. In een van de opsporingsonderzoeken is de verhuurder van de woning waarin de ‘onzichtbare’ beautysalon is gevestigd waar seksuele handelingen en escortdiensten worden aangeboden door met name Maleisische vrouwen, een Turk. De woning is aan de Hong Kongnese eigenaar van de beautysalon verhuurd via een Amsterdamse makelaar. Deze makelaar heeft de huurovereenkomst opgesteld. Een criminaliteitsanalist van de politieregio Kennemerland kent ook een voorbeeld waarbij een Turkse verhuurder via een makelaar een pand aan een Chinese man verhuurt, die in dat pand een karaokebar is gestart via welke hij Maleisische vrouwen in de prostitutie tewerkstelt. Onduidelijk is in hoeverre de Turkse verhuurders betrokken zijn bij of op de hoogte zijn van de seksuele uitbuiting door Chinezen in hun panden. In het geanalyseerde opsporingsonderzoek lijkt het erop dat de Turkse verhuurder op zijn minst op de hoogte moet zijn van de illegale activiteiten, aangezien geconstateerd is dat hij het pand af en toe bezoekt. Daarbij werd een keer verondersteld dat hij bij zijn bezoek aan de woning contact zou hebben met de Hong Kongnese beautysaloneigenaar. Hij verklaarde zelf dat een keer een doos met condooms in de woning was aangetroffen, maar dat hij niets met de illegale activiteiten te maken had. De man komt verder ook niet in de politiestructuren voor. De woning waarin de Hong Kongnese

⁷¹ Trouw, ‘Eigenaar massagesalon in Den Haag gearresteerd; Illegale prostitutie, Doorbraak in strijd tegen verborgen wantoestanden’ 26 februari 2008.

beautysaloneigenaar vrouwen lijkt te huisvesten is van een Pakistaanse vrouw. Onduidelijk is hoe hij aan deze woning is gekomen.

De Hong Kongnese beautysaloneigenaar van de 'onzichtbare' beautysalon maakt verder gebruik van drie Turkse mannen die voor de escortactiviteiten prostituees vervoeren. Eén van deze Turkse chauffeurs zou kamers verhuren aan Roemeense escortprostituees. Uit een mutatie van een opsporingsambtenaar blijkt dat hij ook op de Amsterdamse Ruysdaelkade aanwezig was, terwijl hij in zijn auto voor een raambordeel stond te wachten. Na enkele minuten kwam een vrouw met lang blond haar naar de auto en stapte bij hem in. De eigenaar van de 'onzichtbare Chinese beautysalon komt in een ander opsporingsonderzoek naar seksuele uitbuiting door Roemenen voor, waarbij hij zelf chauffeur lijkt te zijn voor Roemeense escortprostituees. In een van de afgeluisterde tapgesprekken vraagt hij aan één van de Roemeense pooiers of hij *"de meisjes moet ophalen en terug brengen"*. Tot slot heeft hij binnen het geanalyseerde opsporingsonderzoek tijdelijk samengewerkt met een Nederlands-Indonesisch echtpaar. Het echtpaar had al een beautysalon en vanaf het moment van samenwerking zou het echtpaar tot zeven uur 's avonds in de beautysalon actief zijn en de Hong Kongnese man in de avonduren. Dit contact is tot stand zijn gekomen via de Nederlandse boekhouder van het echtpaar die de Hong Kongnese man al tien jaar kende.

Ook in een ander opsporingsonderzoek hadden de beautysaloneigenaars een internationale connectie in de vorm van een Nederlandse boekhouder. Het betreft een 63-jarige gepensioneerde man die een relatie heeft met een van de illegaal in Nederland verblijvende Chinese medewerkers in de beautysalon. De man is ervan op de hoogte dat hij gefingeerde dienstverbanden heeft verwerkt. De beautysaloneigenaars die gebruikmaken van deze Nederlandse boekhouder worden bij de mensensmokkel van werknemers, die via Marokko naar Spanje worden gesmokkeld, verder waarschijnlijk onder meer geholpen door een 23-jarige Marokkaanse man die als tolk lijkt te hebben gefungeerd.

4.5 De masseuses

4.5.1 Kenmerken masseuses

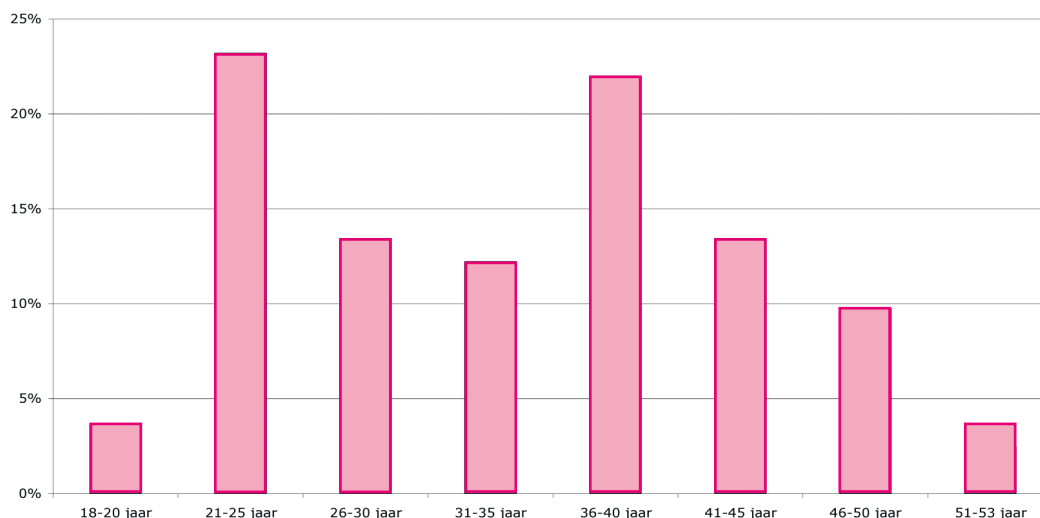
Volgens het Kamer van Koophandelbestand zijn de Chinese beautysalons kleine ondernemingen. Er staan nooit meer dan vier werknemers bij een onderneming ingeschreven. In iets meer dan de helft van de ondernemingen staat één werknemer ingeschreven en in 39% van de ondernemingen staan twee of drie werknemers ingeschreven. Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt echter dat er feitelijk doorgaans meer werknemers in de beautysalons werkzaam zijn.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn 83 personen geïdentificeerd die bij één of meerdere van de 15 Chinese beautysalons werk(t)en.⁷² Daarnaast zijn er ongeveer 70 personen waarvan alleen de (roep)naam en soms de nationaliteit of het geboorteland bekend zijn. Verder zijn er binnen één opsporingsonderzoek veertien Chinese vrouwen bekend die door de eigenaars weliswaar bij de belastingdienst zijn aangemeld, maar die niet in de opsporingsonderzoeken zijn gesignaleerd. Omdat niet duidelijk is of het hier echte of gefingeerde werknemers betreft, worden deze vrouwen bij de bespreking van kenmerken van de werknemers verder buiten beschouwing gelaten.

Van de hiervoor genoemde 83 geïdentificeerde werknemers (verder werknemers) zijn er 81 vrouw. Ten tijde van de opsporingsonderzoeken lopen de leeftijden van de werknemers uiteen van 18 tot en met 53 jaar en kennen een behoorlijke spreiding (zie diagram 1). De grootste groepen werknemers zijn 21 tot en met 25 jaar (19%) en 36 tot en met 40 jaar (18%) en de gemiddelde leeftijd is 34 jaar.

⁷² Van deze (ex-)werknemers zijn de naam, geboortedatum, geslacht en geboorteland en/ of nationaliteit bekend.

Diagram 1 – Leeftijdverdeling werknemers Chinese Beautybranche binnen geanalyseerde opsporingsonderzoeken (in procenten)

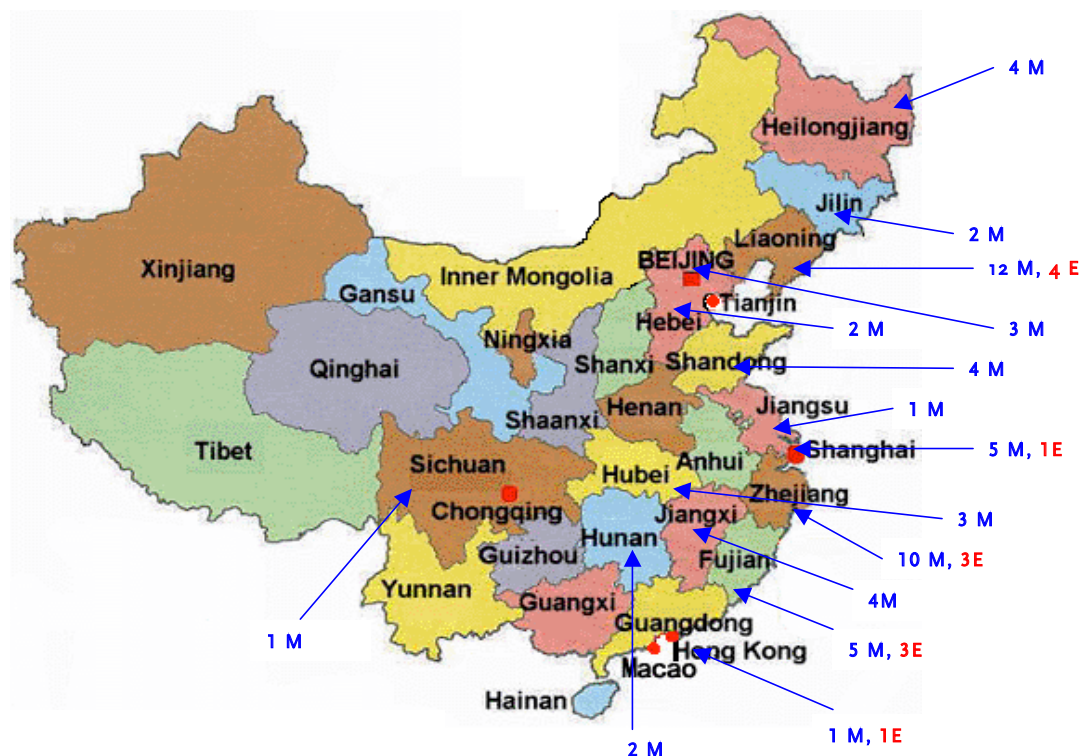

Van de 83 werknemers zijn er 66 (80%) in China geboren. Verder komen negen werknemers (11%) uit Maleisië, drie werknemers uit Thailand (4%) en uit Colombia, Peru, de Filipijnen en Vietnam komt steeds één werknemer. De Maleisische werknemers zijn etnische Chinezen. Onbekend is of hetzelfde geldt voor de andere werknemers die niet in China zijn geboren. Maleisische vrouwen zijn aantrekkelijke werknemers omdat zij voor het Schengengebied een vrije verblijfstermijn van drie maanden hebben. Een ander voordeel van deze vrouwen is, dat zij bij de beautysaloneigenaars bekend staan om hun goede service naar de klanten. In tegenstelling tot de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn tijdens het participerend onderzoek, met uitzondering van enkele Thaise meisjes, alleen Chinese masseuses in de beautysalons aangetroffen. Vaak worden deze vrouwen door andere Chinezen 'de nieuwkomers' genoemd om aan te geven dat het om de nieuwe groep Chinese vrouwelijke migranten gaat die vanaf de jaren 90 naar Nederland zijn gekomen en voornamelijk in de massagesalons werken.

Volgens Knotter en Korf komt de meerderheid van de Chinese werknemers binnen de Chinese beautybranche uit het Noordoostelijke Dongbei-gebied.⁷³ Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is van 59 Chinese werknemers bekend in welke Chinese provincie zij zijn geboren. Hoewel beautysaloneigenaars binnen de bestudeerde opsporingsonderzoeken voor wat betreft het aanemen van personeel een aantal keer telefonisch over werknemers uit Dongbei spraken, komt 'slechts' krap een derde van de werknemers uit de noordoostelijke Dongbei-provincies Liaoning, Jilin en Heilongjiang. Ruim de helft (52%) van de werknemers is zeer verspreid over de zuidoostelijke en oostelijke kustprovincies geboren en krap een vijfde (17%) komt uit het Chinese binnenland (zie figuur 4). De grootste groepen werknemers zijn geboren in de provincies Liaoning (20%) en Zhejiang (17%).

⁷³ Knotter en Korf 2009, p.70-71

Figuur 4 – Herkomstprovincies Chinese masseuses (M) en eigenaars (E) in Chinese Beautysalons

Ongelijke herkomst beautysaloneigenaars en masseuses

Vanuit het begrip *guanxi* valt te verwachten dat beautysaloneigenaars voornamelijk personeel in dienst hebben met eenzelfde herkomst. Knotter en Korff (2009) constateren dat de Chinese respondenten binnen hun onderzoek onderling vaak een duidelijk onderscheid maken tussen verschillende migranten uit China. Mensen uit de provincie Dongbei bijvoorbeeld worden als minderwaardig gezien door de oudere Chinezen.⁷⁴ Waar de sociale cohesie tussen migranten uit hetzelfde Chinese gebied vaak zeer sterk is, is dit volgens hen duidelijk niet het geval tussen landgenoten die oorspronkelijk uit een andere landstreek komen. In het laatste geval is het onderlinge wantrouwen vaak groot. Ook binnen het etnografisch onderzoek werd een hiërarchische structuur waargenomen tussen de meer gevestigde Chinese immigranten en de 'nieuwkomers' onder de Chinese migranten in Nederland. De nieuwkomers uit Dongbei staan binnen deze hiërarchie onderaan omdat ze als 'lui' worden beschouwd en omdat zij vaak seksuele handelingen in de Chinese beautysector verrichten en daardoor al snel als prostituees worden gezien.

In andere onderzoeken worden deze bevindingen bevestigd. Gao Yun stelt dat de Chinese migranten in Europa afkomstig uit het Dongbei-gebied worden gediscrimineerd door Chinezen afkomstig uit de zuidoostelijke provincie Zhejiang (2004: 6). Daarnaast stelt zij dat de meeste Chinese sekswerkers in grote steden als Milaan en Parijs oorspronkelijk afkomstig zijn uit Dongbei. Levy en Lieber deden kwalitatief onderzoek naar Chinese sekswerkers in Parijs. Voor het onderzoek interviewden zij veertig Chinese sekswerkers, waarvan een aantal werkzaam was in de Chinese beautybranche in Frankrijk. De meerderheid van de geïnterviewden bleek eveneens oorspronkelijk afkomstig uit Dongbei. Volgens hen zijn de onderlinge gezagsverhoudingen tussen de Chinese migranten een van de mogelijke verklaringen waarom onder de geïnterviewde Chinese prostituees uit hun onderzoek zich voornamelijk

⁷⁴ Knotter e.a. 2009, p. 70.

migranten uit Dongbei bevonden (Levy en Lieber, 2008: 632).⁷⁵ Ook uit het onderzoek van Knotter en Korf komt naar voren dat in de Chinese massagesalons in Nederland verhoudingsgewijs veel vrouwen uit Dongbei werken en dat dit kan komen doordat deze vrouwen door de reeds gevestigde Chinese migranten als minderwaardig worden gezien (2009: 70).

Gezien het voorgaande is de verwachting dat binnen de bestudeerde opsporingsonderzoeken de werknemers veelal uit dezelfde geboorteprovincies komen als de beautysaloneigenaars voor wie zij werken en/ of dat zij grotendeels uit Dongbei komen. Toch laat figuur 4 zien dat dit niet het geval is. De werknemers waarvan de Chinese geboorteprovincie bekend is, komen vrijwel nooit uit dezelfde geboorteprovincie als de beautysaloneigenaars.

Een verklaring voor het verschil in onderzoeksresultaten tussen de bestudeerde opsporingsonderzoeken en de veldstudies van Knotter en Korf en Levy en Lieber kan zijn dat de werknemers uit de opsporingsonderzoeken valse identiteitsdocumenten gebruiken. Een andere verklaring kan zijn dat de veldstudies een beperkt zicht hebben gehad op de werknemers binnen de Chinese beautysalons doordat zij zich bijvoorbeeld voornamelijk op illegalen richten. Binnen het etnografisch veldonderzoek voor deze rapportage, dat zich op illegaal in Nederland verblijvende masseuses en studenten die parttime als masseuse werken richtte, werd duidelijk dat binnen de eerste groep weliswaar veel vrouwen uit Dongbei komen, maar dat de Chinese studenten uit heel China vandaan komen.

4.5.2 Verblijfsstatus masseuses

Volgens Knotter en Korf (2009) beschikt een deel van de Chinese werknemers in de Chinese beautybranche niet over een legale verblijfsvergunning en verblijft en werkt dus illegaal in Nederland.⁷⁶ Dit komt overeen met de onderzoeksresultaten uit het etnografisch veldonderzoek, de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en de verslagen van bestuurlijke controles. In de periode november 2009 tot november 2010 zijn in het kader van het programma *The Wall/Flock* 27 beautysalons bestuurlijk gecontroleerd, waarvan negentien in Amsterdam, zes in Den Haag en twee in Rotterdam. In een deel van de Amsterdamse en Rotterdamse beautysalons bleken zeventien medewerkers te werken die op dat moment illegaal in Nederland verbleven. In Den Haag werden tijdens deze controles geen medewerkers met een illegale verblijfsstatus gesignaleerd.⁷⁷ Eerder zijn wel meldingen gemaakt dat personeel van Haagse beautysalons wegrende tijdens controleacties.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn om te beginnen tenminste vijftien van de 66 Chinese werknemers (23%) binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken illegaal naar Nederland gereisd. Van veertien personen is namelijk bekend dat zij geen visum voor de reis naar Nederland hadden en van één werknemer dat zij met een op oneigenlijke gronden verkregen zakenvisum naar Nederland reisde. Van nog eens 29 Chinese werknemers (44%) zijn geen gegevens bij de IND bekend over het visum waarmee zij naar Nederland zijn gereisd. Waarschijnlijk is binnen deze groep dus ook een belangrijk deel illegaal naar Nederland gereisd. Dit betekent dat van de 66 geïdentificeerde Chinese werknemers 23% tot 67% illegaal naar Nederland is gereisd. Van de 22 Chinese werknemers (33%) die wel een visum hadden voor hun reis naar Nederland, hadden elf een visum met de beperking Verblijf bij partner of echtgenoot, tien een visum met de beperking Studie en één een visum met de beperking Gezinshereniging ouders.

Van de 44 Chinese werknemers die zonder visum naar Nederland zijn gereisd, of waarvan onbekend is of zij een visum voor de reis naar Nederland hadden, en de Chinese werknemer die op een op oneigenlijke gronden verkregen zakenvisum reisde, verblijven 35 personen ten tijde van de opsporingsonderzoeken illegaal in Nederland. De andere negen personen hebben ondertussen de Nederlandse nationaliteit gekregen (4 personen), een verblijfsvergunning voor Verblijf bij partner of echtgenoot (1 persoon), de Speciale regeling asiel (1 persoon), de B-9 regeling (1 persoon), of een verblijfsvergunning met een onbekende beperking (2 personen).

⁷⁵ Levy en Lieber 2008, p. 632

⁷⁶ Knotter en Korf 2009, p. 70-71

⁷⁷ Liefink, M. en M. Bottenberg (2011), Verslag bestuurlijke controles binnen de Chinese beautybranche in drie grote steden in Nederland, Driebergen: KLPD/ DNR/ TSO.

De elf personen die op een visum met de beperking Verblijf bij partner of echtgenoot naar Nederland zijn gereisd hebben ten tijde van de opsporingsonderzoeken ondertussen een verblijfsvergunning met de beperking Verblijf bij partner of echtgenoot. Hetzelfde geldt voor drie van de tien werknemers die met een studentenvisum naar Nederland kwamen. De andere zeven studenten hebben ondertussen een verblijfsvergunning met de beperking Studie.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn de grootste groepen masseuses dus vrouwen die 1) illegaal in Nederland verblijven, 2) een verblijfsvergunning voor verblijf bij partner of echtgenoot hebben en 3) in Nederland studeren. Uit het etnografische veldonderzoek volgt dat de groep illegaal in Nederland verblijvende masseuses qua achtergrond een hele andere groep is dan de student-masseuses. De leeftijd van de 15 student-masseuses uit het etnografisch veldonderzoek, die part time in de Chinese beautysalons werken, schommelde tussen de 20 en 28 jaar. Geen van hen was getrouwd of had kinderen en zij zijn allen afkomstig uit over China verspreide steden, waaronder Chongqing, Tianjin en Shanghai. Op een enkele uitzondering na zijn de meesten, onder invloed van het één-kind beleid, enig kind. De meeste studenten zeggen terug te kijken op een gelukkige jeugd. Hun families behoren tot de middenklasse of hogere klasse en hun ouders waren in de gelegenheid om hen financieel te ondersteunen tijdens hun studie in het buitenland. Voordat ze naar Nederland kwamen, studeerden de meeste meisjes, of hadden zij net de middelbare school afgerond, of een aantal jaren vervolgonderwijs gevolgd. De studenten spreken allemaal Engels. Veel meisjes zeggen naar het buitenland te zijn gegaan om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten door middel van een buitenlandse studie en om te zien hoe het er buiten China uitziet.

In tegenstelling tot de student-masseuses komt de meerderheid van de illegaal in Nederland verblijvende vrouwen in vreemdelingenbewaring uit het etnografisch veldonderzoek, waarvan enkelen in de Chinese beautysalons werkten, uit het Dongbeigebied en de rest uit het zuidoostelijke deel van China. Meer de helft van deze vrouwen is afkomstig van het platteland. Ze werkten meestal op de boerderij van hun ouders, maar ook wel op de boerderij van iemand anders. De rest van de vrouwen in vreemdelingenbewaring is afkomstig uit de stad. Hun ouders werkten meestal in een fabriek of waren ondernemers. De meerderheid van de vrouwen in vreemdelingenbewaring is laag geschoold en spreekt geen Engels. Ze hebben helemaal geen opleiding genoten, of slechts een paar jaar middelbare school gevolgd. Voor het niet kunnen doorleren werd als meest voorkomende reden het gebrek aan hoge cijfers en/ of geld genoemd. De meerderheid van de vrouwen vertelde dat hun kindertijd een bittere tijd was en sommigen weigerden ze te praten over hun leven in China. De banen die zij in China hebben gehad, varieerden van werken op het land, in een fabriek, in hun eigen winkel of restaurant. De meeste vrouwen waren naar Nederland gesmokkeld met behulp van slangenkoppens en moesten hard werken om hun smokkelschuld af te betalen. Voor zover zij in Nederland in de beautysalons werkten, deden zij dit full time.

4.5.3 Illegale arbeiders onder masseuses

Voor de 35 Chinese werknemers (53%) die ten tijde van de opsporingsonderzoeken illegaal in Nederland verbleven was het volgens de wet niet toegestaan om in de Chinese beautysalons te werken. De 31 overige Chinese werknemers konden dit, eventueel met een tewerkstellingsvergunning, wel. Echter voor acht werknemers (12% van alle Chinese werknemers) had de werkgever over de gehele of een gedeelte van de werkperiode geen tewerkstellingsvergunning. Kort gezegd werkte dus 65% van de Chinese werknemers binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken illegaal binnen de Chinese beautysalons. Daar kan nog bijkomen dat een deel van de Chinese studenten illegaal in de Chinese beautysalons werkzaam kan zijn. Zij mogen, met uitzondering van de zomermaanden, naast de studie niet meer dan 10 uur per week werken. Op het moment dat de studenten meer dan tien uur per week in de beautysalons werken, werken zij ook illegaal. Wanneer de werkgever over een tewerkstellingsvergunning voor deze personen beschikt, zijn zij echter erg moeilijk als illegale werknemer te detecteren. Om dit te bewijzen, dient aangetoond te worden dat zij daadwerkelijk meer dan tien uur per week werkzaam zijn in de beautysalon.⁷⁸

⁷⁸ Interview projectleider Flock(23-06-09).

4.5.4 Ontkenning werkzaamheden in Chinese beautysalons

Als zij tijdens controles niet werkend worden aangetroffen is het voor controlerende instanties lastig aan te tonen dat illegaal in Nederland verblijvende Chinezen in de Chinese beautysalons werken. Zelf ontkennen ze in de salons te werken, ook als uit voorgehouden tapgesprekken het tegendeel blijkt. Vaak zeggen ze wegens bezoek toevallig in de salon aanwezig te zijn, of een kamer boven de salon te huren. En zo zijn er vele andere varianten. Een illegale Chinese vrouw zei niet in de salon te werken maar alleen “op de winkel te passen” als de eigenaresse “naar boven gaat”, een ander dat zij in de salon aanwezig was omdat zij zich ziek voelde en even mocht rusten en weer een ander dat zij in de salon aanwezig was om Nederlands te leren van Chinese studenten die wel in de salon werkten. Tijdens de interviews met de vrouwen in detentie was dit ook een veel gehoorde reactie op hun aanhouding. Veel vrouwen werden opgepakt door de politie terwijl ze zich in de salons bevonden of op andere werkplekken, zoals restaurant of snackbar. Soms vermoedden de onderzoekers dat de vrouwen aan het werk waren, maar soms was het ook minder duidelijk zoals in het volgende verhaal dat een 25-jarige gesmokkelde vrouw uit Fujian (A) aan de onderzoekers (B) vertelt:

A: “Ik heb veel gereisd en ben overal geweest. Maar ik herinner me vrijwel niets meer. Ik weet niets. In China heb ik geen huis en familie meer. Ik ben niet naar school geweest. Ik ben analfabeet. Hele slechte mensen kwamen in China in ons huis om ons weg te jagen. Ik liep overal naar toe om voedsel te zoeken. Ik ontmoette een man in China. Hij zei: ik breng je naar een plaats waar het beter is. Nu ben ik al 8 jaar illegaal in Nederland. Ik heb een tijdje gewerkt in de horeca. Als ik niet werkte liep ik een restaurant binnen en dan gaven ze me wat te eten wat over was. Dan sliep ik hier dan daar. Ik heb geen vaste woonplaats. Ik was op een gegeven moment in een kapsalon om naar de wc te gaan. Toen ik op de wc zat kwam de politie binnen en namen me mee.

B: Interviewer: was je daar aan het werk?

A: Nee. Ik had geen werk” (informant 8).

4.5.5 Redenen voor het werken met illegaal in Nederland verblijvende masseuses

Binnen één van de zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken zegt een beautysaloneigenaresse over het feit dat zij illegaal in Nederland verblijvende masseuses in dienst had:

“Ik weet dat ik geen illegale mensen aan het werk mocht zetten, maar het is gebeurd. Ik weet ook dat ik ze geen onderdak mag verschaffen, maar ik kan hen niet op straat laten staan. Toen ik het erg druk had, heb ik niet nagedacht dat deze mensen illegaal waren en niet mochten werken. Ik had andere dingen aan mijn hoofd en heb hen daarom gevraagd om mij te helpen.”

In meerdere opsporingsonderzoeken hebben beautysaloneigenaars geregeld contact over illegale werknemers die zij aan elkaar kunnen leveren. In één van de onderzoeken vraagt een beautysaloneigenaar op een bepaald moment aan een beautysaloneigenaresse of zij een masseuse zonder verblijfsvergunning voor hem kan regelen. Daarop antwoordt zij dat er vrouwen uit Noordoost-China zonder verblijfsvergunning zijn die mogelijk in aanmerking komen.

Eén van de redenen om met personeel met een illegale verblijfsstatus te werken, is dat voor dit personeel doorgaans minder wordt betaald. Hierdoor kunnen de lasten van de beautysalons eenvoudiger gedragen worden. Zo zegt een beautysaloneigenaar over de telefoon tegen een vrouw die een eigen zaak wil openen dat zij illegalen in dienst moet nemen omdat zij anders “niet uitkomt met de huur en de belasting”. In een ander telefoongesprek vertelt de beautysaloneigenaresse aan een potentiële werknemster wat zij kan verdienen en zegt daar expliciet bij dat dit de [lagere] verdiensten zijn die voor legale werknemers gelden.

Een andere reden om met illegaal in Nederland verblijvend personeel te werken is dat het eenvoudiger aan te sturen kan zijn. Dit wordt door een medewerkster van een Chinese beautysalon gesuggereerd:

“Ik heb nooit gevraagd waarom de eigenaar met illegale mensen werkt. Misschien kunnen deze mensen goed masseren en de mensen met vergunning niet. Als het druk is, vinden zij het waarschijnlijk niet goed om de klanten te laten wachten. (...). Ik denk dat legale mensen slecht luisteren. Ik weet dat er ook legale mensen hebben gewerkt, maar die kwamen niet altijd als het druk was.”

Een derde voordeel is dat werknemers met een illegale verblijfsstatus in het algemeen de Nederlandse en Engelse taal niet of minder goed machtig zijn dan werknemers die legaal in Nederland verblijven. In een telefoongesprek vraagt de eerdergenoemde saloneigenaresse, die een illegale vrouw uit Sichuan als werknemer kreeg aangeboden, aan haar contactpersoon of de vrouw Nederlands of Engels spreekt. Als de contactpersoon antwoordt dat dit niet het geval is, laat zij weten dat dat “beter is, omdat ze anders vluchten”. Overigens moet hierbij worden gezegd dat er ook beautysaloneigenaars zijn die juist wel Engelssprekend personeel willen hebben omdat deze masseuses met niet-Chinese klanten kunnen communiceren.

4.5.6 Omgaan met risico's van het werken met illegaal in Nederland verblijvende masseuses

Het werken met personeel zonder legale verblijfsstatus brengt naast voordelen ook risico's voor de werkgevers met zich mee. Beautysaloneigenaars zijn zich ervan bewust dat er bestuurlijke controles plaatsvinden en zijn op de hoogte van de media-aandacht voor het onderwerp (zie ook paragraaf 4.4.4). Naast het feit dat beautysaloneigenaars elkaar meteen telefonisch informeren als de overheid controles uitvoert, proberen zij ook op andere manieren te voorkomen dat zij betrappt worden op het in dienst hebben van illegaal personeel.

In een onderzoek speelt de beautysaloneigenaar bij het aannemen van personeel in op de frequentie waarmee hij denkt dat er controles plaatsvinden. Uit tapgesprekken blijkt dat deze beautysaloneigenaar regelmatig op zoek is naar legaal personeel. Dit hangt waarschijnlijk samen met zijn idee dat het op dat moment een “gevaarlijke periode” is omdat de beautysalon ondertussen een half jaar open is zonder dat er controles hebben plaatsgevonden. In een ander onderzoek hadden de eigenaars van de beauty-salons feitelijk uitsluitend illegaal personeel in dienst. Echter, op papier bestond het personeel uit legaal in Nederland verblijvende katvangers. Verder is in meerdere onderzoeken gebleken dat het illegale personeel alleen in de beautysalons verblijft op het moment dat er een klant is. Als de behandeling voorbij is, verlaten deze masseuses de beautysalon. Zij verblijven dan veelal in de omgeving van de salon tot zij worden gebeld met de mededeling dat er een volgende klant is. Een werknemer verklaarde:

“Als de baas aanwezig was (in de salon), belde de baas ons om te zeggen dat wij moesten werken. Als het rustig was, gingen wij terug naar de woning om te rusten. Tijdens rustige momenten kon je slapen of winkelen buiten. Als je in de salon blijft, is het wel een risico. Dit wisten we wel. Je weet allemaal dat je op een dag wordt aangehouden zonder vergunning”.

Tijdens het etnografisch veldonderzoek is tijdens observaties ook meerdere keren waargenomen dat masseuses van buiten de massagesalons werden opgeroepen op het moment dat er klanten waren. Een van de onderzoekers rapporteerde dat tijdens een bezoek in de middag aan een salon in Amsterdam:

“Toen we binnenkwamen zaten er twee masseuses binnen. Ze waren aan het praten met een Europese (Nederlandse?) man. De oudste van de twee vrouwen kwam naar ons toe en vroeg wat wij wilden waarop wij zeiden dat we beiden een massage wilden. Ze knikt en leidt ons naar beneden. Beneden is een donkere kamer zonder ramen met vier massagebedden naast elkaar; elk bed gescheiden door een gordijn. De vrouw zegt dat we ons al kunnen uitkleden en een moment moeten wachten. Ze gaat de trap op naar voren en we horen de masseuses met elkaar praten. Na tien minuten komt dezelfde vrouw weer naar beneden met een ander meisje bij zich die er niet was toen we de salon binnenkwamen. We hadden geen idee waar deze vrouw vandaan was gekomen” (observatie Moos).

Ook tijdens een ander bezoek aan het eind van de middag in een Amsterdamse massagesalon namen de onderzoekers binnen het etnografisch veldonderzoek een dergelijke werkwijze waar:

“Wanneer we de salon binnen gaan, komt een Chinese vrouw met bril ons tegemoet en zegt ons gedag. Ze vraagt of ik een massage wil van een man, ‘voor harde massage’. Dit verbaast me want ze hebben me nog nooit een masseur aangeboden. Ik zei tegen haar dat ik graag een massage zou willen hebben van degene waar ik de vorige keer ook een massage van had en zeg haar naam. Ze zegt: ‘Ok, come with me’. Ik volg haar naar beneden. De vrouw praat met een andere masseuses in één van de kamers die bezet is. De vrouw zegt tegen me dat het heel druk is en ik denk dat ze me daarom een man hadden aangeboden. De vrouw brengt me naar de laatste massagekamer en zegt dat ik hier een minuutje moet wachten. Na twee minuten wachten komt een Chinese vrouw van rond de 40 jaar binnen en doet haar jas uit (ze kwam zo te zien van buiten) en vraagt me om op de tafel te gaan liggen. Na de massage van een halfuur doet mijn masseuse haar jas weer aan en loopt naar buiten toe” (observatie Moo6M).

En wanneer de onderzoekers op een avond een massagesalon in het centrum van Amsterdam binnenlopen:

“Eén van ons vraagt of hij een massage mag en de ander vraagt of hij ondertussen even mag wachten. De aanwezige masseuses kijken hier een beetje vreemd van op en praten in het Chinees met elkaar. Eén van de twee masseuses vraagt of de ander écht geen massage wilt. Na herhaaldelijk aandringen legt ze zich er teleurgesteld bij neer. Eén van ons volgt één van de vrouwen naar beneden waar de massages plaatsvinden en de ander neemt plaats in één van de stoelen in de wachtkamer. Na twee minuten komt de vrouw terug en gaat naast mij zitten. Vervolgens komt een derde vrouw naar binnen lopen. Ze kijkt naar mij, zegt iets in Chinees tegen de twee wachtende vrouwen en loopt vervolgens de trap af naar beneden. Zij blijkt de masseuse te zijn. Vanaf het moment dat we de salon binnenkwamen kostte het nog minder dan 5 minuten om deze nieuwe masseuse op te roepen” (observatie Moo6Y).

Verschillende beautysaloneigenaars zien de risico's van het werken met illegaal personeel en geven aan dat zij (in de toekomst) niet of met minder illegaal personeel willen werken. Eén van hen zegt:

“Ook als wij een nieuwe zaak openen, kunnen wij niet zoveel mensen zonder [illegale] verblijfsstatus hebben, net als nu. De meeste mensen van ons zijn zonder [legale verblijfs]status. Dat kunnen wij niet meer maken.”

Een werkneemster van deze eigenaar zegt:

“Niemand wil mij meer werk aanbieden, omdat ze bang zijn dat de politie langs komt. Dat is mijn grootste probleem. Ik heb zelf ook geen oplossing voor dit probleem. Ik hoop in de toekomst dat er nog een keer een generaal pardon komt en dat ik dan een verblijfsvergunning krijg.”

Tegelijkertijd is gebleken dat het voor beautysaloneigenaars lastig kan zijn de verleiding te weerstaan om illegaal personeel in dienst te nemen. De beautysaloneigenaresse die over de telefoon de illegale vrouw uit Sichuan als werkneemster kreeg aangeboden, vertelde haar gesprekspartner in eerste instantie dat zij geen illegaal personeel wil aannemen. Toen de man haar aanhoudend voorhield hoeveel geld zij zou kunnen verdienen aan de vrouw en dat de vrouw op dat moment in Rotterdam “deze dingen doet” (extra service) en daarmee veel geld verdient, wilde de eigenaresse toch het telefoonnummer van de vrouw hebben. Wellicht speelt hierbij mee dat zij aan het begin van het gesprek vertelde dat de zaken matig gaan. Er wordt hier niet expliciet over seksuele handelingen gesproken maar gezien het feit dat ze er meer mee verdient wekt het wel deze suggestie.

4.5.7 Manieren om met legaal in Nederland verblijvende masseuses te werken

Het lijkt erop dat beautysaloneigenaars wegen zoeken om met legaal in Nederland verblijvend personeel te werken. Opvallend is bijvoorbeeld dat in personeelsadvertenties in Chinese kranten regelmatig naar *studenten* wordt gevraagd die als masseuse *all-in service* willen verlenen. Als beautysaloneigenaars een tewerkstellingsvergunning voor de studenten hebben, mogen de studenten maximaal 10 uur per week werken en in juni, juli en augustus zelfs *full time*. Echter, in de vakantieperiode lijkt het lastiger te zijn om aan studenten te komen. De eerder genoemde persoon, die personeelsadvertenties plaatst voor een saloneigenaresse, waarin hij vraagt naar “uitwisselingsstudenten”, zegt:

“Weet je waarom het niet lukt voor jou? Zij zijn allemaal weg. Er zijn er niet veel over. Ze zijn heel moeilijk te vinden. Als je eerder een advertentie plaatste namen ze zeker contact op. Deze studenten zullen waarschijnlijk over een of twee weken terug komen.”

In twee van de zeven bestudeerde onderzoeken hebben in totaal 10 werknemers binnen de Chinese beautysalons een tijdelijke verblijfsvergunning voor studie of aanvullende examens. En in twee andere onderzoeken blijkt uit taggesprekken en een verhoor dat beautysaloneigenaars studenten voor zich hebben werken en/ of willen laten werken. In het eerdere onderzoek van Knotter en Korf (2009) kwamen student-masseuses nog niet voor.

In de praktijk is het eenvoudig om de studenten meer uren te laten werken dan de toegestane tien uur, aangezien het voor de controlerende instanties vrijwel onmogelijk is om het daadwerkelijke aantal door de studenten gewerkte uren te bepalen. Bovendien is het voordeel van werken met Chinese studenten dat zij jong (en daarmee wellicht aantrekkelijk voor mannelijke klanten) zijn. Bovendien spreken ze allemaal Engels hetgeen ze een meerwaarde geeft voor de eigenaars want hierdoor kunnen ze met de klant communiceren.

Een andere manier om aan legaal in Nederland verblijvend personeel te komen is door vrouwen in het buitenland te rekruteren, die een nationaliteit hebben waarvoor in het Schengengebied een vrije verblijfstermijn van drie maanden geldt. Deze vrouwen hebben geen visum nodig om naar Nederland te reizen. Dit verklaart waarom in drie onderzoeken naast Chinese ook Maleisische, Hong Kongnese, Zuid-Koreaanse, Singaporese en Macaoese vrouwen worden gerekruteerd.⁷⁹

Een van de Chinese beautysaloneigenaars heeft, naast een rekruteerder in Hong Kong, een rekruteerder in Maleisië werken, die personeel aanlevert voor de beautysalon in Nederland. In de salon hebben ten minste vijftien Maleisische vrouwen gewerkt. In een taggesprek geeft de eigenaar aan nooit Thaise meisjes in dienst te hebben, omdat die een visum nodig hebben om Nederland binnen te komen. Ook de in Frankrijk verblijvende coördinerende contactpersoon van een beautysaloneigenaar uit het smokkelnetwerk van een ander onderzoek let op de vrije verblijfstermijn van drie maanden die voor bepaalde nationaliteiten geldt. Om deze reden geeft hij bij het gebruik van valse paspoorten de voorkeur aan paspoorten met de Hong Kongnese en Zuid-Koreaanse nationaliteit. Waarschijnlijk weet ook dit netwerk dat de vrije termijn voor de Maleisische nationaliteit geldt, aangezien de beautysaloneigenaar op een gegeven moment tegen de coördinator zegt, dat hij interesse heeft in meisjes uit Maleisië. De coördinator kan de meisjes tegen een provisie vanuit Frankrijk naar Nederland brengen. Overigens hebben enkele medewerkers met een nationaliteit waarvoor de vrije verblijfstermijn geldt, zich bij aankomst in Nederland niet binnen drie dagen bij de Vreemdelingenpolitie gemeld. Hierdoor verbleven zij alsnog illegaal in Nederland. Een ander punt is, dat voor deze vrouwen, evenals voor studenten een tewerkstellingsvergunning is vereist. Deze hadden de beautysaloneigenaars niet altijd aangevraagd, waardoor (een deel van) dit personeel alsnog illegale arbeid verrichte.

⁷⁹. Eerder is al gezegd dat de Maleisische vrouwen etnische Chinezen zijn. Van de andere masseuses is de etniciteit niet bekend.

4.6 Conclusie

Per saldo is het aantal Chinese beautysalons de afgelopen jaren sterk gestegen in Nederland. De meeste salons bevinden zich in de Randstad en dan met name in Den Haag en Amsterdam. De Chinese beautybranche in Nederland wordt gekenmerkt door een grote mobiliteit. De salons komen en gaan en wisselen regelmatig van eigenaar en rechtsvorm. Meestal zijn het eenmanszaken en ook wel Vennootschappen Onder Firma. De verdachte beautysalons zijn vaker Vennootschappen Onder Firma. Ook de werknemers worden gekenmerkt door een grote mobiliteit. De masseuses komen uit heel China vandaan. In tegenstelling tot de verwachting (op basis van *guanxi*) komen masseuses lang niet altijd uit dezelfde geboorteprovincies als de beautysaloneigenaars. Ook de beautysaloneigenaars binnen Vennootschappen Onder Firma kunnen verschillende achtergronden hebben qua geboorteprovincie.

Op basis van het etnografisch onderzoek kunnen drie categorieën beautysalons worden onderscheiden, te weten: salons die seksuele diensten verlenen, het grijze segment en professionele massagesalons. In de eerste twee categorieën wordt onvakkundig (zonder diploma) gewerkt. De seksuele dienstverlening vindt plaats in de eerste twee categorieën beautysalons. Aangenomen wordt dat in meer dan de helft van de Chinese beautysalons seksuele handelingen worden verricht, waarbij sprake is van seksuele fluiditeit. Hiermee spelen de salons in op een gat in de markt. Voor zover bekend heeft geen enkele beautysalon een exploitatievergunning voor een seksinrichting. In bepaalde salons is ook geslachtsge-meenschap mogelijk. Hiermee kunnen beautysaloneigenaars veel meer geld verdienen dan met *happy endings*. Te meer omdat sommige beautysaloneigenaars de verdiensten van de *happy ending* als fooi zien die masseuses zelf mogen houden (wel kan dit aanbod hun extra klanten opleveren en in die zin ook meer verdiensten).

De Chinese beautybranche is een etnische niche in markteconomie. Masseuses en beautysaloneigenaars zijn voornamelijk (etnisch) Chinees en het product massage wordt als etnisch specifiek gepresenteerd. Klanten zijn ook niet-Chinezen. De belangrijkste groepen masseuses zijn de vrouwen met een verblijfsvergunning voor verblijf bij partner of echtgenoot, studenten en vrouwen die illegaal in Nederland verblijven. Voor deze groepen gelden verschillende *push* en *pull*-factoren. Met name de illegale vrouwen staan het meeste onder financiële druk om snel geld te verdienen en hun smokkel-schuld af te betalen. Bij de illegaal in Nederland verblijvende masseuses was de keuze om te migreren vaak een familiebeslissing en was de keuze voor Nederland als bestemmingsland geen bewuste keuze. Dit is ook de groep die over de minste *agency* beschikt en het meest kwetsbaar is voor uitbuiting, waaronder seksuele uitbuiting. De meeste vrouwen hebben niet veel arbeidsopties vanwege hun illegale status, taalbarrière en hun lage opleidingsniveau. Bovendien kunnen zij niet terugvallen op een sociaal netwerk in Nederland.

Beautysaloneigenaars hebben verschillende redenen om met illegaal in Nederland verblijvend personeel te werken (bijvoorbeeld omdat het goedkoop en makkelijker aan te sturen is). Ze passen verschillende strategieën toe om niet door overheidsinstanties gepakt te worden op het in dienst hebben van dit soort personeel. Door het toenemende risico gepakt te worden zoeken de beautysaloneigenaars naar wegen om met legaal in Nederland verblijvend personeel te werken, zoals studentes en personen met een nationaliteit waarvoor een vrije verblijfstermijn geldt. In enkele gevallen lijken de beautysaloneigenaars op papier niet de werkelijke eigenaars te zijn. Soms wordt gebruik gemaakt van een beheerder. De beautysaloneigenaars zijn onderdeel van bredere netwerken. Zij maken als dit nodig is gebruik van (eventueel in het buitenland verblijvende) derden om hun bedrijfsactiviteiten goed uit te kunnen voeren. Onder hun contacten bevinden zich soms ook personen met een andere nationaliteit, zoals de Nederlandse, Turkse en de Roemeense.

Hoofdstuk 5

Het tewerkstellingsproces van Chinese masseuses

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het logistieke proces rondom de tewerkstelling van Chinese masseuses binnen de Chinese beautybranche besproken. Het tewerkstellingsproces is het geheel aan stappen dat Chinese beautysaloneigenaars moeten doorlopen om Chinese masseuses binnen de Chinese beautysalons tewerk te stellen.⁸⁰ Binnen dit proces kunnen factoren aanwezig zijn die Chinese masseuses in een situatie van uitbuiting brengen. Binnen het logistieke proces rondom de tewerkstelling van Chinese masseuses moeten Chinese beautysaloneigenaars de volgende stappen doorlopen:

- Contactlegging: Chinese beautysaloneigenaars moeten in contact komen met (potentiële) Chinese masseuses om hen te kunnen tewerkstellen;
- Entree: Chinese beautysaloneigenaars moeten (potentiële) Chinese masseuses over de grens naar Nederland vervoeren, of hen naar Nederland smokkelen om hen in Nederland te kunnen laten werken;
- Documenten: Chinese beautysaloneigenaars moeten ervoor zorgen dat (potentiële) Chinese masseuses in het bezit zijn van geldige reis-, verblijfs- en identiteits- documenten, of er indien nodig voor zorgen dat zij goede valse/ vervalste/ *look alike* reis-, verblijfs- en identiteitsdocumenten verkrijgen. Daarnaast moeten Chinese beautysaloneigenaars ervoor zorgen dat (potentiële) Chinese masseuses ingeschreven staan in de GBA. Verder moeten Chinese beautysaloneigenaars, in het geval van tewerkstelling via werkgeverschap, ervoor zorgen dat afhankelijk van het type verblijfsvergunning van de Chinese masseuses een tewerkstellingsvergunning is geregeld;
- Huisvesting: Chinese beautysaloneigenaars moeten voor Chinese masseuses die voor meer dan een dag in Nederland worden tewerkgesteld, en de werkplek niet tijdig vanuit de eigen woonplaats kunnen bereiken, huisvesting regelen. Voorafgaande aan de tewerkstelling in Nederland kan het voorkomen dat Chinese masseuses tijdelijk in het land van herkomst of tijdens de reis naar Nederland moeten worden gehuisvest;
- Arbeid: Chinese beautysaloneigenaars moeten een werkplek voor de Chinese masseuses hebben waar zij hen kunnen tewerkstellen.
- Financiën: Chinese beautysaloneigenaars moeten via de tewerkstelling van Chinese masseuses hun inkomen genereren en voor zover deze inkomsten door uitbuiting van de Chinese masseuses zijn verkregen, moeten zij de op illegale wijze verkregen inkomsten, eventueel voorafgegaan door het witwassen hiervan, buiten het zicht van opsporingsinstanties investeren in de legale economie;

Uiteraard kan het zijn dat Chinese beautysaloneigenaars niet alle stappen hoeven te doorlopen om Chinese masseuses in hun beautysalons tewerk te stellen. Het actief contactleggen met potentiële Chinese masseuses is bijvoorbeeld niet van toepassing als zij de beautysaloneigenaars zelf benaderen om voor hen te werken. Ook is het niet nodig om Chinese masseuses over de grens naar Nederland te vervoeren of te smokkelen als beautysaloneigenaars Chinese masseuses in dienst nemen die al in Nederland verblijven of zelf voor hun reis zorgdragen. En Chinese masseuses hoeven niet te worden gehuisvest als zij zelf al geschikte huisvesting hebben gevonden etc.

Chinese beautysaloneigenaars, of de Chinese masseuses als zij bepaalde stappen binnen het logistieke proces zelf zetten, zijn soms genoodzaakt om bij één of meerdere stappen gebruik te maken van tussenpersonen, zoals documentvervalsers en koppelbazen. De kosten die hieraan verbonden zijn komen in beide gevallen voor rekening van de masseuses, soms met een fikse verhoging als dit met behulp van de Chinese beautysaloneigenaars geschiedt.

Onderstaande resultaten zijn gebaseerd op het etnografisch veldonderzoek en de zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken. Van belang is dat de lezer in de gaten houdt dat vier opsporingsonderzoeken voortijdig zijn afgebroken en dat in slechts één opsporingsonderzoek is veroordeeld voor seksuele uitbuiting. Verder is de Nationaal Rapporteur Mensenhandel van mening dat gezien de bewezen

⁸⁰ Omdat binnen de Chinese beautybranche voornamelijk Chinese beautysaloneigenaars en Chinese masseuses actief zijn, wordt in dit hoofdstuk over Chinezen gesproken. Dit neemt niet weg dat binnen deze branche af en toe ook personen met andere nationaliteiten betrokken zijn (zie hoofdstuk 4). Wanneer dit aan de orde is, wordt dit vermeld.

verklaarde feiten ook in een tweede opsporingsonderzoek voor seksuele uitbuiting veroordeeld had kunnen worden. Omdat niet in alle onderzoeken veroordelingen zijn uitgesproken, wordt in dit hoofdstuk niet over mensenhandelaars maar over beautysaloneigenaars gesproken. Het hoofdstuk geeft dus met name inzicht in hoe beautysaloneigenaars in de Chinese beautybranche te werk gaan. Dit neemt niet weg dat de beautysaloneigenaars die geen bewezen mensenhandelaar zijn, werkwijzen kunnen hebben waarbij gebruik wordt gemaakt van masseuses die in een kwetsbare positie verkeren en dat de beschreven werkwijzen ook van toepassing zijn op de bewezen mensenhandelaars onder de beautysaloneigenaars.

5.2 Contactlegging

In deze paragraaf wordt ingegaan op de motivatie van masseuses om binnen Chinese beautysalons te werken en op hoe eigenaars van Chinese beautysalons aan personeel komen. Uit de bestudeerde opsporingsonderzoeken komt naar voren dat de meeste masseuses pas in Nederland in contact komen met de beautysaloneigenaars, aangezien zij hier vaak al meerdere jaren verblijven voordat zij in de beautysalons zijn gaan werken. Dit brengt met zich mee dat, zoals ook in het vorige hoofdstuk al naar voren kwam, medewerkers in de Chinese beautysalons regelmatig eerst ander werk hebben verricht. Zo geven sommigen aan dat ze in steden als Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag (veelal illegaal) in Chinese restaurants (afwasser), als *baomu* (oppasmoeder of babysitter), in een fabriek (inpakker), of als schoonmaker hebben gewerkt. Vaak hebben ze voor korte periodes voor meerdere werkgevers gewerkt. Ook komt het voor dat masseuses gelijktijdig naast het werk in de beautysalons ander laaggeschoold werk doen, zoals schoonmaakwerk en werk op de Chinese markt in Beverwijk. Dat Chinezen een grote arbeidsmobiliteit hebben, volgt ook uit het etnografisch onderzoek en uit andere bronnen.⁸¹

5.2.1 Motivatie om in Chinese beautysalons te werken

Uit het etnografisch veldonderzoek volgt dat studenten een andere motivatie hebben om in de Chinese beautysalons te werken dan illegaal in Nederland verblijvende masseuses. Het grote verschil tussen de twee groepen is dat de illegaal in Nederland verblijvende Chinese masseuses tot een lagere sociaaleconomische klasse behoren en vanuit een economische noodzaak migreerden. Hun eerste verlangen is hun levensstandaard te verhogen. Eenmaal in Nederland aangekomen hebben deze laag- of ongeschoolde, veelal gesmokkelde vrouwen uit Dongbei, een keuze uit een beperkt aantal banen, zoals huishoudelijke hulp, in werk restaurants, als oppasmoeder of werk in de beautybranche. Dit geldt het sterkst voor de oudere illegaal in Nederland verblijvende vrouwen die niet of nauwelijks Nederlands spreken. Su Yin vertelt:

“Het was moeilijk om een baan te krijgen. Andere mensen zijn jong en kunnen (een beetje) Nederlands praten. Daarom gaven mensen de voorkeur aan hen in plaats van aan mij. En als ik me geestelijk slecht voelde, was ik niet in staat om te werken. Mensen hielpen me om een baan te vinden. Ik werkte altijd met Chinese mensen. Ik verdiende dan 4 of 5 euro per uur, soms een beetje meer. Zelfs als mensen slechts een beetje betaalden, werkte ik!”.

De Chinese studentes kwamen in eerste instantie naar Nederland om te studeren. De redenen waarom de Chinese studentes op zoek gaan naar een *part time* baan zijn verschillend. De meeste studenten uit het etnografisch veldonderzoek gaan werken omdat ze wat extra geld willen hebben om te reizen, uit te gaan en kleren te kopen en om aan hun ouders te laten zien dat ze zichzelf kunnen onderhouden. Voor de meeste studentes is het relatief hoge salaris dat zij als masseuse verdienen in vergelijking tot andere banen het meest aantrekkelijke deel van de baan:

⁸¹ Wu e.a. 2010, p. 46; Chang, 2009; Knotter & Korf, 2009.

“Het is veel geld dat je kan verdienen. We konden nu onze eigen spullen kopen en hoefden niet steeds geld aan onze ouders te vragen” (Tu, 2011).

Sommige studenten werken alleen binnen de beautysalons, omdat hun vrienden dat ook doen en zij zich anders vervelen.

“In het eerste jaar heb ik gesolliciteerd voor een baan. Sommige studenten raken eerst gewend aan hun studie wanneer ze hierheen komen, ze raken vertrouwd met hun leven hier, en dan gaan ze een baan zoeken. Mijn Chinese klasgenoten en mijn Chinese vrienden zijn allemaal eerstejaars studenten en gingen gelijk op zoek naar een nieuwe baan. Maar in het begin wilde ik nog niet werken. Maar toen ze allemaal een parttime baan hadden gevonden dacht ik: ‘Wow, jullie gaan allemaal werken in het weekend. Hey, zullen we naar de film gaan?’ Maar iedereen antwoordde: ‘Nee, ik moet werken.’ Ik zei toen: ‘Wat, jullie gaan allemaal naar jullie parttime baan en ik blijf hier alleen achter! Niemand blijft hier dat is saai.’ En toen dacht ik: ‘Misschien moet ik ook maar eens een parttime baan gaan zoeken.’ Want tja, ik had vrije tijd maar niks om te doen. Daarom ben ik ook een baan gaan zoeken. Ik heb geen gebrek aan geld, maar ik wilde gewoon een parttime baan hebben om mijn vrije tijd te besteden” (Grace, 2010).

Een andere reden die studenten noemen om als masseuse te gaan werken zijn de goede arbeidsomgeving en aardige baas:

“De baas is echt aardig; ze zorgt altijd goed voor ons. Ik voelde me echt goed in de salon, zelfs wanneer ik heel moe was vanwege het werk. Maar ik werk er nog steeds, de goede arbeidscondities is hiervoor de belangrijkste reden” (Wu, 2010).

5.2.2 Wijze waarop contactlegging tot stand komt

Uit de zeven opsporingsonderzoeken komt naar voren dat de beautysaloneigenaars enerzijds zelf actief personeel rekruteren en anderzijds dat potentiële werkneemsters regelmatig zelf contact leggen om in de Chinese beautysalons te kunnen werken. Al met al werven de Chinese beautysaloneigenaars hun personeel op de volgende manieren:

- Via advertenties in Chinese kranten
- Via Chinese online sociale netwerken
- Via contactpersonen van Chinese beautysaloneigenaars
- Op eigen initiatief of via Chinese contactpersonen van potentiële Chinese masseuses
- Via (smokkel)netwerk Chinese beautysaloneigenaars in herkomstland potentiële Chinese masseuses

Via advertenties in Chinese kranten

Verschillende masseuses verklaarden in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken dat zij via Chinese krantenadvertenties contact hebben gezocht met de beautysaloneigenaars om daar te kunnen werken. Ook in het etnografisch veldonderzoek vertelt een Chinese vrouw dat zij verschillende banen via de Chinese kranten heeft gevonden: *“Ik las veel Chinese kranten die zijn gratis en daar staan vacatures in.”*

Uit een krantenscreening van mei 2009 tot en met april 2010 is gebleken dat met enige regelmaat naar personeel voor Chinese beautysalons wordt gevraagd in de *China Times*, *Asian News* en de *CPC reclamekrant*.⁸² In deze periode adverteerden 47 adverteerders met een uniek telefoonnummer één tot zes keer in één van deze kranten.⁸³ De meesten (83%) adverteerden in de *Asian News*. In vrijwel alle advertenties werd uitsluitend personeel gezocht. Een enkele keer kwam het voor dat een masseuse zich aanbood, of een compagnon werd gezocht.

⁸² De *China Times* komt elke twee weken uit, de *Asian News* en de *CPC Reclamekrant* elke drie weken. Deze kranten richten zich alle op Chinezen in Nederland.

⁸³ Doorgaans stonden geen namen van adverteerders of beautysalons in de advertentie.

In ten minste een kwart van deze advertenties lijkt naar personeel te worden gevraagd waarvan *waarschijnlijk* wordt verlangd dat het seksuele handelingen verricht. Het is onmogelijk om het precieze percentage te noemen, omdat in de advertenties nooit expliciet naar personeel wordt gevraagd dat seksuele handelingen wil verrichten. Een contactpersoon van een beautysaloneigenaresse, die personeelsadvertenties voor haar plaatst, zegt over de telefoon:

“Ik heb er niet te veel bijgezet. Volgens mij heb ik ‘massage zonder bijbedoelingen’ neergezet. Als je dat niet erbij zet, wordt ie verwijderd”

Hieronder staat een aantal voorbeelden van personeelsadvertenties waarbij waarschijnlijk van de masseuses wordt verwacht dat zij seksuele handelingen verrichten.

Dames gezocht: Den Haag, hoog salaris, zoekt masseuses voor all-in service, in het buitenland studerende studenten kunnen parttime werken. Tel.: [...]

Asian News, 18 maart 2010

Dames gezocht: oproepdames gezocht, mooi uiterlijk vereist, leeftijd 20-35 jaar, uitstekend maand-salaris, bij interesse graag bellen. Tel.: [...]

Asian News, 29 september 2009

Massagepersoneel gezocht: Belgisch massagesalon dichtbij NL, zoekt een aantal masseuses voor all-in service, kost en inwoning inbegrepen! Tel.: [...]

Asian News, 8 april 2010

In een telefoongesprek vertelt een contactpersoon, die advertenties voor een beautysaloneigenaresse op het internet plaatst, dat zij ook in de lokale Chinese krant *Huaqiao Xintiandi* kan adverteren. Daar zouden vooral meisjes zonder verblijfsvergunning uit het noordoosten van China (Dongbei) op reageren.

“Voor meisjes uit het Noordoosten moet je de Huaqiao Xintiandi hebben. Maar weinig hebben een identiteit.”

Via Chinese online sociale netwerken

Zowel uit het veldonderzoek als uit één van de bestudeerde opsporingsonderzoeken blijkt dat Chinese beautysaloneigenaars op het internet adverteren voor personeel. Uit telefoongesprekken tussen de eigenaresse van een Chinese beautysalon en haar contactpersoon volgt dat de laatste meerdere keren een advertentie voor haar op de Chineestalige website *gogodutch.com* heeft geplaatst in de rubrieken ‘Oranje arbeider’ en ‘Pionieren en werken’. Ook binnen het etnografisch veldonderzoek werd duidelijk dat via het online sociale netwerk *GoGoDutch* masseuses worden geworven, waarvan waarschijnlijk net als in de krantenadvertenties wordt verwacht dat zij seksuele handelingen verrichten.

Looking for a lady..

‘Den Haag Netherlands, is looking for beautiful Young massage ladies always’, prefer overseas students. Tel. ± 06....

GoGoDutch, april 2011⁸⁴

De meerderheid van de studenten binnen het etnografisch veldonderzoek heeft haar baan in een massagesalon via een advertentie op *GoGodutch* (GGD) gevonden.

⁸⁴. Deze advertenties is uit het Chinees naar het Engels vertaald.

“Ik heb mijn baan gevonden via de website GGD. Mijn baas had een advertentie daar geplaatst en ik heb haar gebeld.”

Via contactpersonen van beautysaloneigenaars

Het komt regelmatig voor dat de beautysaloneigenaars personeel krijgen aangeboden via de eigen (ex-) werknemers, collega-beautysaloneigenaars of andere contactpersonen. Eventueel krijgen de ‘toeleveranciers’ hier een commissie voor. In één geval is dit laatste expliciet gebleken. Collega-beautysaloneigenaars bellen elkaar regelmatig om een praatje te maken over hoe de zaken ervoor staan en of de ander nog personeel kan gebruiken. In één van deze telefoongesprekken vraagt de contactpersoon van een beautysaloneigenaresse of zij een illegale vrouw uit Sichuan in haar beautysalon kan laten werken. De contactpersoon zegt dat hij constant door de illegale vrouw gebeld wordt.

Uit het etnografisch veldonderzoek komt naar voren dat de contactpersonen van de Chinese beautysaloneigenaars onder meer slangenkoppen zijn. Hoewel dit niet altijd het geval is worden gesmokkelde vrouwen bij aankomst in het land van bestemming soms door de slangenkoppen aan een baan geholpen. Veel laagopgeleide vrouwen uit het Noordoosten van China gaan als masseuse of als baomu aan het werk. Dit blijkt uit het verhaal van een 52-jarige vrouw uit de provincie Liaoning die met behulp van slangenkoppen naar Nederland was gereisd. Bij aankomst had één van de slangenkoppen werk als baomu voor haar geregeld. Hiervoor moest zij hem 150 RMB betalen:

“Ik wist niet naar welk westers land ik precies zou gaan. Pas bij aankomst wist ik waar ik was. Ik wist ook niet welk werk ik zou gaan doen en of er überhaupt werk voor me was. Bij aankomst regelde de slangenkop werk. (...) Ik heb de slangenkop moeten betalen voor het werk dat hij had geregeld als baomu”. Bij mijn eerste baan (oppasmoeder) heb ik de slangenkop betaald, die had al binnen enkele dagen werk gevonden, want hij is niet alleen er zijn meerdere slangenkoppen die meewerken bij het zoeken van werk, daarom gaat het zo snel. Ik begon meteen als oppas, gezien mijn leeftijd kan ik niet snel in de horeca terecht. Daar werken zoveel jonge mensen en die spreken snel de taal. Ik heb altijd als oppas gewerkt” (informant 6).

Ook via contactpersonen wordt personeel geworven dat seksuele handelingen kan verrichten. Zo zegt de eigenaar van de ‘onzichtbare’ massagesalon in een woning in een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken tegen zijn contactpersonen:

“Zoek knappe meiden voor me, dan krijg je te eten. [...] Dan moet je ze eerst versieren, en daarna tegen ze zeggen dat ze moeten komen, dan kan je van deze business leven. [...] Ik merk dat negen van de tien jongens daar bij jullie in Maleisië van vrouwen leven.”

“Gelukkig weet ik dat meiden het niet goed doen in Nederland als ze al eind 30 zijn. [...] Wat heeft het dan voor zin als ze wel van jou zijn. Van die van 38/ 39 (verwijzend naar de leeftijd van de vrouwen) krijg je alleen hoofdpijn. Dan komen ze hier en dan krijg jij de schuld [dat de zaken niet goed gaan].”

In een ander opsporingsonderzoek zegt de beautysaloneigenaresse over de telefoon tegen haar contactpersoon dat zij zeven vrouwen heeft die ‘totaal massages’ doen.⁸⁵ Indien de vrouw die de contactpersoon aanbeveelt dit ook wil doen, kan ze komen werken.

In weer een ander opsporingsonderzoek is er een contactpersoon die vrouwen rekruteert voor onder meer de beautysalons van deze eigenaresses. Voor de start van het onderzoek bleek uit een telefoonsprek, dat deze rekruteerder met een beautysaloneigenaar voerde, dat hij één of meerdere vrouwen naar een restaurant zou brengen om hen aan ‘de bazen’ te laten zien. De bazen wilden weten of de vrouwen mooi waren. Het lijkt aannemelijk dat de bazen de vrouwen wilden ‘keuren’ voor ze aan het werk kunnen als masseuse of als prostituee. Maar dan blijft nog steeds onduidelijk of het de bedoeling was om deze vrouwen in de beautysalons te laten werken, of dat zij via het restaurant te werk zouden worden gesteld.

⁸⁵ ‘Totaal massages’ zijn massages waarbij seksuele handelingen worden verricht, aldus de betreffende tolk.

Op eigen initiatief of via contactpersonen van potentiële werkneemsters

Potentiële werkneemsters van Chinese beautysalons hebben zelf ook contacten in het Chinese informele circuit die hen voor werk op de beautysalons attenderen. Zo zegt een illegale werkneemster dat zij het adres van de massagesalon in het asielzoekerscentrum heeft gekregen van een meisje dat vertelde dat je daar kan werken zonder een legale verblijfsstatus te hebben. Ook een deel van de studenten binnen het etnografisch veldonderzoek vond hun baan met de hulp van vrienden. Uit onderzoek in het Verenigd Koninkrijk van Wu e.a. (2010: p. 71-72) volgt dat voor het uitwisselen van informatie over werkplekken vaak commissies worden betaald. Commissies die vrienden aan elkaar vragen zijn doorgaans veel lager dan de commissies, veelal een weekloon in het Verenigd Koninkrijk, die commerciële arbeidsbemiddelaars vragen. Soms behoren commerciële arbeidsbemiddelaars in het Verenigd Koninkrijk tot georganiseerde misdaadgroeperingen die bekend staan om hun gewelddadige reputatie. Bovendien kan het voorkomen dat de via een commerciële arbeidsbemiddelaar bemiddelde werknemer na een week wordt ontslagen zonder de commissie terug te krijgen. Wanneer vrienden geen commissie aan elkaar vragen, zal degene die geholpen is, geneigd zijn om een presentje te geven:

“Later some friends introduced jobs for me. If they were too timid to ask for introduction fees, I bought them two packs of cigarettes, as I did not want to owe them any debt.” 86

Uit de bestudeerde opsporingsonderzoeken komt naar voren dat potentieel personeel zich ook regelmatig direct bij de beautysalon meldt met de vraag of er werk voor hen is. Vaak zijn dit vrouwen die illegaal in Nederland verblijven. In de vorige subparagraaf werd duidelijk dat er slangenkoppen zijn die de gesmokkelde vrouwen bij aankomst in Nederland aan werk helpen, maar dat geldt lang niet voor alle slangenkoppen. Uit het etnografisch veldonderzoek komt naar voren dat de meeste slangenkoppen de gesmokkelden aan hun lot overlaten, waarna deze vrouwen zelf aan werk moeten zien te komen. Dit laat het verhaal van een 34-jarige vrouw uit Zhejiang zien die na een lange, zware reis in Nederland aankwam:

“Eén slangenkop belofde mij een baan bij aankomst in Nederland. In Nederland vingen buitenlanders ons op. Eén buitenlander bracht mij naar Chinatown in Amsterdam. Toen ging hij weg en liet mij daar alleen achter. Ik vroeg ook aan een Nederlandse oudere vrouw die voorbij kwam of ze werk voor mij had. Toen gaf ze mij schoonmaakwerk bij haar thuis. Ik heb hier af en toe gewerkt. “Hier in Nederland hoef ik tenminste niet die mishandeling te ondergaan van de schuldeisers. Hier ben ik veilig.” (informant 6).

Deze vrouw heeft in een jaar tijd veel korte baantjes gehad, zoals schoonmaakwerk en oppaswerk bij Chinese families, en is net als andere Chinese vrouwen meerdere keren in vreemdelingendetentie geweest. Na haar laatste detentie gaat zij opnieuw naar Chinatown en vraagt dan bij een Chinese beautysalon om werk.

“Na de vrijlating van de vorige detentie kon ik geen werk vinden. Ik kende alleen Amsterdam een beetje. Daarom ging ik naar Chinatown waar veel Chinese werkgevers zitten. Toen kwam ik bij een massagesalon binnen en ik zag dat ze ook voetmassages gaven. En de inrichting was heel simpel en puur [zonder seks volgens tolk].

Interviewer: Hoe kon je zien dat het ‘puur’ was?

Er hingen tussen de bedden alleen gordijnen. Daarom vroeg ik aan de eigenaresse of ik er mocht werken. Omdat ik illegaal ben in Nederland durfde ze me niet aan te nemen. Ze was wel vriendelijk. Ze gaf me eerst eten, ik mocht ook wat kleren hebben die ze nog had liggen. Ik ben uren gebleven in de winkel. Als dank voor het eten en de kleding was ik van plan te helpen. Er waren drie medewerkers in de winkel en al een paar klanten en toen kwam er een echtpaar binnen. Ik heb meteen gevraagd of ik hen mocht helpen zodat de medewerkers die achter de computers zaten te internetten gewoon konden blijven zitten. De bazin ging me eerst van te voren vijf minuten voorbereiden. Ik had de klanten gegroet en nog voordat ik ze überhaupt kon helpen kwam de politie, arbeidsinspectie en belastingdienst binnen. Echt zoveel mensen! Ik werd direct

⁸⁶ Wu, 2010: 72.

aangehouden. De politie beweerde dat ik daar werkte. Omdat ik ook geen legale verblijfsstatus had en daar in de winkel stond alsof ik er werkte, hebben ze me meegenomen. Daarom zit ik hier”.

De meeste vrouwen in detentie gingen zelf naar Chinatowns om werk te zoeken. Ze bezochten Chinese restaurants en winkels, of spraken Chinese mensen aan op straat en vroegen hen om een baan. In veel gevallen waren zij afhankelijk van de vriendelijkheid van mensen die hen eten gaven, een baan of een plaats om te slapen. Een vrouw vertelt dat zij naar het casino ging op momenten waarop zij het moeilijk had omdat zij geen baan of verblijfplaats had. Volgens haar is het een goede ontmoetingsplaats voor het vinden van onderdak en een baan. Su Yin:

“Vier dagen later nadat ik in Nederland arriveerde, werd ik gearresteerd. Een Chinese man wilde mij helpen. Ik had vieze kleding aan en was op zoek naar hulp. Hij nam me mee naar een plaats om te eten. De politie had me daar gearresteerd want ik kon hen geen identiteitspapieren laten zien. Ik was toen voor de eerste keer in de gevangenis gestopt. Ik bracht mijn dagen door in casino's omdat je daar gratis kan drinken. Mensen zagen me en hadden medelijden met me. Sommige Chinese mensen boden me een plek aan om te slapen. En als ik wat werk had en geld verdiende kon ik daar slapen.”

Binnen een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken vertelde een illegaal in Nederland verblijvende masseuse dat zij druk had uitgeoefend om in de beautysalon te kunnen werken:

“Ik ben de beautysalon binnengelopen om werk te zoeken. Ik kende de eigenaars van de salon nog niet voordat ik daar ging werken. (...). Ik heb [tegen de eigenaresse] gezegd dat ik het moeilijk had in Nederland en dat ik moest overleven en wilde werken en ik vroeg haar of ik mocht blijven. De eigenaresse wist dat ik geen [legale verblijfs]status had, maar ik mocht toch werken. Ik heb haar gesmeekt of ik mocht werken”.

Via (smokkel)netwerk beautysaloneigenaars in herkomstland potentiële werkneemster

Hoewel de meeste werkneemsters via bovenstaande manieren bij de massagesalons lijken te zijn gaan werken, is in meerdere opsporingsonderzoeken gebleken dat de beautysaloneigenaars, eventueel via Chinese contactpersonen in Nederland, ook personeel werven met behulp van in het buitenland verblijvende contactpersonen. Deze in het buitenland verblijvende contactpersonen rekruteren potentiële werkneemsters in hun land van herkomst.

In een onderzoek, waarin de beautysaloneigenaar contacten in Maleisië en Hong Kong heeft, wordt duidelijk hoe vrouwen daar voor de onzichtbare Chinese beautysalon in Nederland, die in een woning is gevestigd en waar seksuele handelingen worden verricht, worden gerekruteerd. In Maleisië legt de vrouwelijke rekruteerder, eventueel via derden, contact met potentiële werkneemsters en hun eventuele ‘eigenaars’ en/of partners. Vervolgens koppelt ze aan de Chinese beautysaloneigenaar terug of de betreffende vrouwen potentie hebben om geld te verdienen. Daarna bespreken de beautysaloneigenaar en de rekruteerder de commissies en verdiensten. Daarbij wordt ingegaan op wat de potentiële werkneemster zal verdienen en wat de overige betrokkenen krijgen. Dit koppelt de rekruteerder weer terug aan de potentiële werkneemster en hun eventuele ‘eigenaars’ en/of partners. Nadat de afspraken over de commissies en verdiensten zijn gemaakt, regelt de rekruteerder de reis.

5.3 De reis naar Nederland

Vanwege hoge kosten voor visa en financiële ondersteuning tijdens het verblijf in het buitenland is het voor de meeste Chinezen niet makkelijk om het land uit te reizen. Omdat Nederland één van de Schengenlanden is, biedt het de mogelijkheid om binnen Europa te reizen. Een studente uit het etnografisch veldonderzoek zegt:

“Mijn vader suggereerde me om naar de VS te gaan om te studeren, maar ik drong erop aan om naar Nederland te gaan, want ik wilde plezier hebben en door Europa reizen” (Grace, 2010).

Een deel van de masseuses is via de legale weg naar Nederland gemigreerd. In de eerste plaats geldt dat, voor zover de onderzoekers dat kunnen inschatten, voor vrijwel alle studenten uit het etnografisch veldonderzoek. Ook geldt dat voor een deel van de masseuses uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken die wegens gezinshereniging of verblijf bij echtgenoot of partner naar Nederland zijn gemigreerd. Met name binnen de groep masseuses die illegaal in Nederland verblijft, bevinden zich vrouwen die naar Nederland zijn gesmokkeld (zie ook hoofdstuk 4). Binnen het etnografisch veldonderzoek geldt dat slechts een paar vrouwen die in vreemdelingenbewaring zijn geïnterviewd zelfstandig, oftewel zonder begeleiding van mensensmokkelaars, een visum hebben verkregen en met een officieel visum en/of werkvergunning naar Nederland zijn gereisd. Van de vrouwen in detentie hadden de meesten geen specifieke voorkeur voor Nederland. Ook binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken was Nederland niet voor alle masseuses het beoogde eindbestemmingland. Enkele keren is gebleken dat zij eigenlijk naar Groot-Brittannië, Frankrijk of Duitsland wilden reizen. Doordat zij tussentijds door de autoriteiten zijn aangehouden of omdat in het beoogde bestemmingsland geen geld kon worden verdiend, zijn zij (illegaal) in Nederland gebleven, of naar Nederland doorgereisd. Ook is gebleken dat sommige masseuses tijdelijk in landen als België en Italië hebben gewoond. In de eerstvolgende subparagraaf 5.2.1 wordt beschreven hoe de studenten uit het etnografisch veldonderzoek naar Nederland zijn gereisd. Vanaf subparagraaf 5.2.2 richt deze paragraaf zich op de masseuses die naar Nederland zijn gesmokkeld. In subparagraaf 5.2.2 wordt besproken in hoeverre er een relatie is tussen de smokkelorganisaties en de eigenaars binnen de Chinese beautybranche. In subparagraaf 5.2.3 komen verschillende smokkelmethoden en kosten aan de orde. Subparagraaf 5.2.4 besteedt aandacht aan migratievormen binnen de mazen van de wet en subparagraaf 5.2.5 aan reisroutes en reisomstandigheden. In subparagraaf 5.2.6 wordt afgesloten met het beeld dat gesmokkelden hebben van slangenkoppen.

5.3.1 Migratie naar Nederland van Chinese studenten

Vrijwel alle Hbo-studenten die binnen het etnografisch veldonderzoek zijn geïnterviewd hebben gebruik gemaakt van een agentschap om in Nederland te gaan studeren. Zo ook Rebecca. Via dit agentschap heeft ze eerst de mogelijkheden verkend voor het studeren in Nederland. Dit gebeurde op een grote beurs waarvan het doel was om het Nederlandse onderwijs te introduceren aan Chinezen. Vervolgens heeft Rebecca bijna 1000 euro aan dit agentschap betaald voor advies en het regelen van de inschrijving.

Opvallend was dat de studenten die een universitaire studie volgden in de meeste gevallen geen gebruik hebben gemaakt van een agentschap. Universitair studente Ling antwoordde op de vraag of ze gebruik heeft gemaakt van een agentschap: *“Nee, ik heb het zelf gedaan. Ik denk dat ik 't sneller kan dan een agentschap! (...) Ik heb het agentschap gebeld, maar ik denk niet dat ze meer weten dan ik.”* Dit laat zien dat Ling eerst zelf de mogelijkheden heeft onderzocht en in staat was om haar eigen keuzes te maken zonder bemiddeling van een agentschap.

Op basis van de interviews ontstaat het beeld dat studenten die een lagere opleiding hebben gevolgd in China en in Nederland een Hbo-opleiding volgen, vaker van een agentschap gebruik maken dan studenten die een universitaire opleiding volgen. Voor Hbo-studente Wei was een agentschap een uitkomst omdat ze niet wist hoe ze anders naar Nederland moest komen. Haar antwoord op dezelfde vraag was:

“Via een agentschap in Beijing. Ik heb eerst informatie gevonden op internet en daar adviseerden ze mij om deze te kiezen. Toen heb ik hen opgebeld en een afspraak met hen gemaakt. Toen ben ik naar Beijing gereisd voor een handtekening en hen te betalen. Het agentschap hielp mij om het vliegticket te kopen. (...) Ik heb me nooit aangemeld voor een school en ik wist ook niet wie mij kon helpen. Ik dacht gewoon ik betaal hen het geld en laat hen ‘t doen, dat is een stuk makkelijker” (Wei).

5.3.2 Relatie mensensmokkelorganisaties en eigenaars in de Chinese beautybranche

De masseuses kunnen door smokkelnetwerken naar Nederland zijn gesmokkeld met het doel om hen in de Chinese beautybranche tewerk te stellen. Net als andere onderzoekers (onder andere Ceccagno, Rastrelli en Salvati, 2004) hebben de onderzoekers binnen het etnografisch veldonderzoek echter geen continuïteit kunnen ontdekken tussen de reis van de Chinese immigranten naar Nederland en hun leef- en werkomstandigheden in Nederland. Wanneer zij eenmaal de reis hebben betaald worden de banden met de smokkelaars over het algemeen direct verbroken. Derhalve is binnen het etnografisch veldonderzoek niet geconstateerd dat er relaties worden onderhouden tussen het smokkelnetwerk dat de vrouwen naar Nederland heeft gesmokkeld en de beautysaloneigenaars. Indien de smokkelschuld nog niet is betaald kan het voorkomen dat de smokkelaars de vrouwen meenemen naar de Chinese buurten en hen daar in contact brengen met beautysaloneigenaars. Vervolgens worden zij aan hun lot overgelaten.

Ook van de beautysaloneigenaars en/ of hun levenspartners die binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken betrokken zijn bij mensensmokkelnetwerken lijkt dit lang niet altijd uitsluitend voor het rekruteren van eigen personeel te zijn. Dit was in slechts enkele bestudeerde opsporingsonderzoeken expliciet het geval. In één van deze opsporingsonderzoeken maken de beautysaloneigenaars deel uit van een mensensmokkelnetwerk dat onder meer personeel voor de beautysalon(s) levert. Het smokkelnetwerk is onder andere actief op routes die via Marokko en Hongarije lopen. Overigens zijn de beautysaloneigenaars en/ of hun levenspartners die betrokken zijn bij mensensmokkelactiviteiten niet alleen betrokken bij grensoverschrijdende vormen van mensensmokkel. Ook komt het voor dat deze personen tegen een commissie schijnhuwelijken arrangeren voor hun illegaal in Nederland verblijvend personeel, of voor anderen die illegaal in Nederland verblijven. Sommigen hebben zelf ook een schijnhuwelijk (gehad). Bovendien is al gebleken dat het vaker voorkomt dat zij illegaal in Nederland verblijvend personeel onderdak verschaffen.

Van de geïnterviewde vrouwen in detentie is geen enkele vrouw naar Nederland gesmokkeld om daarna via hetzelfde smokkelnetwerk een baan in de Chinese beautybranche te krijgen. Enkele van deze vrouwen vonden op een later moment wel een baan in deze branche. De meeste vrouwen in vreemdelingenbewaring hoorden via familie, vrienden of bekenden in hun stad of dorp over de slangenkoppen en zijn dus niet ‘geronseld’ om hen vervolgens in de Chinese beautybranche in Nederland te kunnen tewerkstellen. Huan zegt dat ze informatie over haar reis naar Nederland bij de burens heeft ingewonnen, die al familie in Nederland hadden wonen: *“Je hoort over hen [de slangenkoppen] van de mensen die door slangenkoppen naar het buitenland zijn gesmokkeld. Je vraagt bijvoorbeeld aan je burens of zij slangenkoppen kennen die jou kunnen helpen”* (Huan). Een andere vrouw (46 jaar) (A) uit Sichuan, vertelt het volgende over hoe zij in contact is gekomen met de slangenkoppen, welke afspraken werden gemaakt en hoe zij vervolgens in een kwetsbare positie terecht kwam doordat zij haar paspoort moest inleveren:

“Je hoort over hen via andere mensen die gesmokkeld zijn door slangenkoppen. Je kan bijvoorbeeld aan je buurman vragen of hij slangenkoppen kent die jou kunnen helpen. Toen ik een slangenkop vond onderhandelden we over de prijs. Ik zou hem in termijnen terugbetalen. Mijn moeder diende als onderpand (als zij niet zou terugbetalen was zij hen geld schuldig en zouden ze mijn moeders hostage in beslag nemen). Ik betaalde hem wat geld van tevoren en gaf hem mijn paspoort zodat hij een visum voor mij kon aanvragen. We vlogen naar Frankrijk en reisden naar België met de trein. Toen ik in Nederland aankwam namen ze mijn paspoort in beslag en verdwenen. Zijn vrienden zouden voor werk voor mij zoeken. Ondertussen betaalde ik het hele bedrag terug. Ik ben hier nu al zes jaar in Nederland. Nu zit ik vast in deze gevangenis, al voor 10 dagen. Ik was gearresteerd in Den Haag toen ik naar een kapper ging om mijn haar te laten knippen.”

De meeste vrouwen verwezen naar de smokkelaars als “shetou” oftewel slangenkop⁸⁷ en sommigen beschreven hen als reisagentschappen.

5.3.3 Smokkelmethoden en kosten

De meerderheid van de vrouwen in vreemdelingenbewaring is met vervalste identiteitspapieren naar Nederland gesmokkeld. De meeste vrouwen leenden geld van Chinese woekeraars voor de reis. De kosten voor de smokkelreis lagen tussen de 70.000 and 150.000 RMB (ongeveer 7.000 tot 15.000 Euro). De vrouwen betaalden dit bedrag van tevoren, bij aankomst in het land van bestemming of in termijnen. Als ze in termijnen betaalden, deden ze daar vaak tussen de vijf en tien jaar over om de hele schuld terug te betalen. Als ze eenmaal het hele bedrag hadden betaald, werd het contact tussen de vrouwen en de slangenkoppen verbroken. Voordat de reis begon moesten de vrouwen hun paspoort afgeven aan de slangenkoppen. Zij kregen deze pas weer terug op het moment dat zij in Nederland aankwamen.

Voor zover hierover binnen de zeven bestudeerde onderzoeken iets bekend is, zijn de gesmokkelde masseuses binnen de Chinese beautysalons niet of nauwelijks op de klassieke manier gesmokkeld, waarbij personen worden verstoep in vervoersmiddelen. Voor het ‘moderne’ smokkeltraject werden valse/ vervalste paspoorten (eventueel van landen met een vrije termijn) gebruikt en werd misbruik gemaakt van verschillende wettelijke regelingen zoals de:

- Gezinsvormingsregeling (gefingerde vaste relatie, zoals het schijnhuwelijk)
- Regeling verblijf korter dan drie maanden (gefingerde vakantie of zakenreis, eventueel gecombineerd met overstay)
- Studieregeling (gefingerde studie)
- Asielzoekersregeling (gefingerde asielzoeker)
- Generaal Pardonregeling

Uit de bestudeerde opsporingsonderzoeken is niet gebleken dat beautysaloneigenaars via hun netwerk op grote schaal toekomstige masseuses uit China naar Nederland, of in eerste instantie naar andere Europese landen, smokkelen met een studentenvisum dat op oneigenlijke gronden is verkregen. Wel is zeker dat tien masseuses binnen de massagesalons met een studentenvisum naar Nederland zijn gereisd.⁸⁸ Daarbij stonden onderwijsinstellingen garant. Van vijf studenten is het visum afgegeven door de Nederlandse ambassade in Beijing. Drie studenten verkregen gedurende de periode dat zij in de beautysalons werken een verblijfsvergunning voor verblijf bij de partner of echtgenoot. Onduidelijk is of het hier om schijnrelaties gaat.

⁸⁷ Human smugglers are called this way because they are able to wiggle through tight border controls (Chin 1999).

⁸⁸ Onbekend is of het hier om personen gaat die echt studeerden. In hoofdstuk 3 is echter aangegeven dat weinig misbruik wordt gemaakt van het studentenvisum. Ook in het etnografisch veldonderzoek was de indruk dat de geïnterviewde Hbo-studenten daadwerkelijk een Hbo studie volgden.

Een medewerker die naar Europa is gemigreerd om te studeren en daarmee zijn arbeidskansen in China wilde vergroten, betaalde voor een 'totaalpakket studeren in het buitenland' 15.000 euro. Hij noemt het bedrag dat zijn "bemiddelaars" in rekening hebben gebracht "normaal". Bijzonder is ook dat hij denkt dat de reis meer geld zou hebben gekost als hij het via de officiële weg zou hebben geregeld.

"[De bemiddelaars] regelen dit voor mensen in China die niet veel geld hebben om het rechtstreeks via de officiële weg te doen. Ik denk dat ik nu ook veel minder heb betaald."

Volgens een criminaliteitsanalist die betrokken was bij een van de bestudeerde opsporingsonderzoeken hadden de verdachten veel kennis van Europese wetgeving. Ze wisten bijvoorbeeld in welk land er generaal pardonregelingen waren voor Chinezen zoals in Spanje. De illegalen werden naar die landen gestuurd. Vervolgens werden documenten vervalst en kregen de illegalen een verblijfsvergunning voor het betreffende land. Met deze op valse gronden verstrekte verblijfsvergunning konden ze vervolgens ogenschijnlijk (weer) vrij door het Schengengebied reizen en gebruik maken van de vrije termijn van 3 maanden. Als de verblijfsvergunning in een ander Schengenland is verkregen, is het overigens niet toegestaan om in Nederland te werken, tenzij de persoon al voor langere tijd ingezetene is van het land waar de vergunning is verstrekt, maar dan nog moet de betrokkene een verblijfsvergunning bij de Immigratie en Naturalisatie Dienst aanvragen waarbij getoetst wordt of hij of zij aan de eisen voor verblijf voldoet.

In een ander opsporingsonderzoek belt de beautysaloneigenaresse met een man over de generaal pardon regeling in België. Ze vraagt hem of hij oude contracten kan regelen zoals een huur- en arbeidscontract. Hij zegt dat hij haar eraan kan helpen en dat hij er zelf wel eentje voor haar kan maken met gegevens van een restaurant dat al is opgeheven. Hij zegt daarbij dat hij "wel dingen kan verzinnen". De man wil maximaal twee à drie mensen "helpen", omdat anders gedacht kan worden dat hij een slangenkop (mensensmokkelaar) is. In hetzelfde opsporingsonderzoek informeert een illegaal in Nederland verblijvende man, die vaker personeel regelt voor de beautysaloneigenaresse, bij een andere man naar het regelen van een legale verblijfsstatus in Portugal. De man geeft hem vervolgens tips. Dat over Portugal wordt gesproken is volgens een medewerker van de Immigratie en Naturalisatie Dienst niet onlogisch, omdat het Chinese eiland Macau, dat in de buurt van Hongkong ligt, een vroegere kolonie van Portugal is.⁸⁹ Verder heeft een verdachte uit de Doverzaak zich hoogstwaarschijnlijk in Portugal gevestigd. Mogelijk hebben de betrokkenen binnen het geanalyseerde opsporingsonderzoek contact met hem, of via hem contacten in Portugal. Overigens verblijven meer Chinezen op visa en verblijfsvergunningen in Nederland die door andere West-Europese landen zijn afgegeven, zoals Frankrijk, Italië, Duitsland, Denemarken en Portugal.

5.3.4 Migratie binnen de mazen van de wet

In één van de bestudeerde opsporingsonderzoeken laat de beautysaloneigenaar met behulp van zijn rekruteerders in Maleisië en Hong Kong Maleisische en Hong Kongnese vrouwen naar Nederland reizen om in zijn beautysalon te werken. Hierbij maakt hij handig gebruik van de migratieregelgeving. Zoals eerder gezegd, hebben personen met de Maleisische en Hong Kongnese nationaliteit een vrije termijn van drie maanden om zonder visum binnen een periode van zes maanden in het Schengengebied te verblijven. De vrouwen krijgen de opdracht om aan de Nederlandse douane-ambtenaren te vertellen dat zij in Nederland op vakantie gaan. De beautysaloneigelaar draagt de rekruteerders, die tevens de retourtickets voor de vrouwen regelen, op om vliegtickets te bestellen die een geldigheidsperiode van drie of zes maanden hebben, en waarbij de terugreisdatum gewijzigd kan worden. Het ticket wordt voor zeven tot tien dagen, maximaal voor twee weken, geboekt. Dit, omdat de passagier bij aankomst voor het gehele verblijf een minimumbedrag per dag te besteden moet hebben om te kunnen voorzien in zijn of haar eerste levensbehoeften. Als de passagier dat niet heeft, wordt deze bij controle door de douane niet doorgelaten. Na aankomst in Nederland wordt de terugreisda-

⁸⁹ Nu is Macau een Special Administrative Region (SAR). Het eiland valt onder China, maar gebruikt nog zijn oorspronkelijke wetgeving. Alleen wetgeving op het gebied van defensie en buitenlandse politiek wordt door China bepaald.

tum op het vliegticket zonder enig probleem naar een latere datum gewijzigd. De vrouwen krijgen van de rekruteerders de instructie om bij aankomst op Schiphol de naam van een Hong Kongnese faciliteerder, die voor 20 euro per keer als referent voor de zogenaamde vakantiegangers optreedt, op te geven bij de douane. De vrouwen worden door de beautysaloneigenaar en een chauffeur bij de Burger King opgewacht. Als hij de vrouwen heeft ontmoet, laat hij de rekruteerder in het land van herkomst via een sms of per telefoon weten dat zij zijn aangekomen.

Aan het eind van de drie maanden (net binnen de vrije verblijfstermijn) worden de vrouwen weer teruggestuurd naar Maleisië en Hong Kong, waardoor geen sprake is van overstay en dus ook niet van mensensmokkel. Overigens is er in sommige gevallen wel sprake van illegale arbeid, aangezien de beautysaloneigenaar niet altijd een tewerkstellingsvergunning voor de vrouwen heeft. In een sms geeft de beautysaloneigenaar blijk van zijn visie op de Nederlandse douane na afloop van de terugreis van twee vrouwen naar Maleisië:

"Ze zijn aangekomen, telefonisch verteld aan mij, vertrekkend van de Nederlandse grens gevraagd waarom 3 maanden gebleven, zo lang? Ze wisten niet te zeggen dat ze in andere landen op vakantie zijn geweest, (ze hebben) alleen gezegd dat ze Nederland leuk vinden en daarom langer zijn gebleven, maar toen ze het land uit gingen werd het hen niet moeilijk gemaakt, tenslotte lieten ze hen gaan, echt dom!"

Binnen het etnografisch veldonderzoek is er ook een voorbeeld van een student, die gebruik heeft gemaakt van de mazen van de wet om naar Nederland te migreren. Deze student, waarvan de moeder al in Nederland woonde, had al eerder geprobeerd om op basis van gezinshereniging naar Nederland te migreren. Het lukte haar niet om via deze weg naar Nederland te migreren, omdat zij er niet in slaagde de integratiecursus goed af te ronden. Vervolgens is zij voor studie naar Nederland gemitreerd. Haar eerste studie mislukte. De HBO studie die ze nu volgt, valt haar erg zwaar en ze vertelt vaak niets te begrijpen van de colleges. Hoewel deze vrouw dus daadwerkelijk colleges volgt, was studie niet de eigenlijke reden om naar Nederland te migreren.

5.3.5 Reisroutes en reisomstandigheden

De reisroutes via welke de masseuses binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken naar Nederland zijn gekomen lopen uiteen. De volgende routes zijn in de 6 onderzoeken naar voren gekomen:

China -> Marokko -> Spanje -> **Frankrijk** -> Nederland
China -> Zwitserland -> **Frankrijk** -> Nederland
China -> **Frankrijk** -> Nederland
China -> Joegoslavië -> Hongarije -> **Duitsland** -> Nederland
China -> Oekraïne -> Slowakije -> Tsjechië -> **Duitsland** -> Nederland
China -> **Duitsland** -> Nederland
China -> Denemarken -> Nederland
Hong Kong -> Zuid-Korea -> Nederland
Shanghai -> **Frankrijk** -> Nederland

Bovenstaande routes laten zien dat Frankrijk en Duitsland belangrijke transitlanden zijn voor de reis van China naar Nederland. De route via Marokko is afwijkend van de andere routes, aangezien deze nooit via Afrika gaan. Deze route verliep vanuit China met het vliegtuig naar Marokko, vervolgens met de boot naar Spanje, met de auto naar Frankrijk en tenslotte met de trein naar Nederland. Het traject via Hongarije is een langdurig traject waarbij misbruik werd gemaakt van studentenvisa. Chinezen gingen in Hongarije naar de Hoge School om te studeren. Ze moesten twee jaar lang een bepaald percentage van de colleges volgen en dan hadden ze recht op een studentervisum waarmee ze ook naar Nederland konden reizen. Onbekend is of een deel van deze Chinezen uiteindelijk in de Chinese beautysalons kwam te werken.

De directe routes en de routes waarbij in maximaal één land een tussenstop wordt gemaakt, worden bijna altijd per vliegtuig afgelegd. Doorgaans reist de gesmokkelde in dit geval zelfstandig en wordt hij of zij op het vliegveld opgewacht door een lid van het (mensensmokkel)netwerk die de persoon verder vervoert. Ook binnen het etnografisch veldonderzoek werd geconstateerd dat wanneer de vrouwen in detentie in Nederland aankwamen er andere mensen waren die het overnamen en die verder voor hun zorgden.

Zowel uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken als uit het etnografisch veldonderzoek volgt dat wanneer tijdens de smokkelreis in meer dan één land wordt gestopt de gesmokkelden in groepen van verschillende grootten reizen. Zij worden doorgaans, eventueel door verschillende personen, begeleid en meestal worden meerdere vervoersmiddelen gebruikt. Naast met het vliegtuig worden personen gedeeltelijk met de trein, boot, auto en/ of vrachtwagen gesmokkeld. Ook komt het voor dat gesmokkelden een deel van de reis te voet moeten afleggen. De reizen kunnen lang duren. Binnen het etnografisch veldonderzoek varieerde de reisduur van de vrouwen in detentie van een maand tot een jaar en duurde meestal een aantal maanden. Verder is duidelijk geworden dat de reizen onder erbarmelijke omstandigheden kunnen plaatsvinden. Eén van de Chinese masseuses binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken vertelde dat zij vanuit China in drie tot vier maanden onder begeleiding van verschillende slangenkoppen naar Nederland is gesmokkeld. Zij zegt tijdens de reis 20 tot 30 keer te zijn verkracht en te zijn geslagen en uitgescholden.

“Wij werden geslagen en uitgescholden. Zowel de mannen als vrouwen werden geslagen door [naam slangenkop] en de andere begeleiders. De vrouwen meer dan de mannen. De vrouwen werden onderweg echt gepest en verkracht door de begeleiders. [...] Er werd door [naam slangenkop] alleen tegen mij gezegd dat ik naar hem moest luisteren. Als ik niet zou luisteren, zou hij mij doodslaan.”

Binnen het etnografisch veldonderzoek antwoordden alle vrouwen in vreemdelingenbewaring op de vraag wat hun migratie ervaringen waren dat die zwaar en bitter waren. Zij vonden de reis fysiek vermoeiend. Hu zegt over de smokkelroute: “Onderweg zijn mijn tranen droog gehuild.”, waarmee ze doelt op de eindeloze moeilijkheden die ze heeft ondervonden. Verhalen over maanden vastzitten met tientallen andere Chinese migranten in een kleine woonkamer, verkrachtingen en zelfmoord zijn voor veel migranten realiteit. Seksueel geweld blijkt een veel voorkomend verschijnsel te zijn van deze illegale reizen (Chin 1999). Dat is waarschijnlijk ook de reden waarom sommige vrouwen in detentie niet meer over hun reis wensten te spreken. Terwijl zij metaforisch met haar vingers een lijn op haar arm trekt, zegt Ming hierover bijvoorbeeld: “Ik wil die vraag niet beantwoorden. Wat is het nut van het openen van oude wonden?”

5.3.6 Beeld van slangenkoppen

Ondanks de zware reiservaringen van de vrouwen in detentie constateren de onderzoekers binnen het etnografisch veldonderzoek, evenals de onderzoekers Knotter & Korf, dat veel vrouwen in vreemdelingenbewaring de slangenkoppen in eerste instantie niet als criminelen beschouwen, maar als helden aan wie ze veel te danken hebben (Knotter, Korf & Lau, 2009). Sommige slangenkoppen blijken zelfs een erg goede reputatie te hebben en worden meer als een gerespecteerd zakenman beschouwd dan een crimineel (Chin, 1999). Een aantal van de geïnterviewde vrouwen in detentie beschouwde de smokkelreis puur als een zakelijke transactie. Wanneer naar hun mening over de slangenkoppen werd gevraagd, antwoordde Fei Yen bijvoorbeeld: “Wat voor mening moet ik over hen hebben? Hij bracht me hierheen en ik heb hem daarvoor betaald.” Toch bleek na enig doorvragen dat de mening van de vrouwen over dit onderwerp enigszins verdeeld waren en dat hun antwoorden van neutraal tot negatief varieerden. Zo waren er vrouwen die het afkeurden dat de slangenkoppen alleen maar geïnteresseerd waren in zoveel mogelijk geld verdienen:

“Dong Mei: Gedurende de reis deed hij alsof hij een reisgids was, maar hij kon ineens in een andere persoon veranderen.”

Interviewer: Wat bedoel je?

Dong Mei: Hij kan je de weg laten zien, maar hij is alleen maar op jouw geld uit. Het kan gebeuren dat hij ineens niet meer verder met je wil" (Dong Mei).

Xiao Li zegt hierover:

"Ik had zelfs de slangenkop 1500 RMB moeten betalen voor een baan als bao mu die hij voor mij had geregeld!"⁹⁰ [Toen ze aankwam in Nederland.]

Zodra de reis is betaald verdwijnen de slangenkoppen weer. Veel vrouwen zijn ontevreden over de slangenkoppen en klagen over hen. Zij vinden dat de slangenkoppen hen hebben misleid door hen te vertellen dat het heel makkelijk is om in Nederland geld te verdienen en om een legale verblijfsstatus te krijgen. Yan Yu zegt hierover:

"Die mensen zijn niet realistisch. Ze hadden me niet over de echte situatie in Nederland verteld. Ze moeten duidelijk de waarheid vertellen. Dan kan ik goede beslissingen maken. Nu hebben ze mij sprookjes verteld".

De vrouwen keurden ook de wijze af waarop de slangenkoppen te werk gingen:

"Mei Lin: Het zijn geen goede mensen [bu hao]

[interviewer]: Sommige mensen zien hen als helden omdat zij mensen helpen om naar het buitenland te gaan. Zie jij ze niet op deze manier?

Mei Lin: Nee, omdat ze mensen misleiden door hen te vertellen dat ze heel makkelijk veel geld kunnen verdienen, wat niet waar is! Zij vragen veel geld en bedreigen je familie als je niet op tijd betaalt".

5.4 Huisvesting

In een aantal opsporingsonderzoeken is nauwelijks iets bekend over het type woningen, de leefomstandigheden en omgeving waarin de medewerkers en eigenaars van massagesalons wonen. Ook is over de eventuele betrokkenheid van het de beautysaloneigenaars bij de huisvesting van de medewerkers van de massagesalons lang niet altijd iets bekend. In de eerstvolgende subparagraaf wordt besproken in hoeverre masseuses eigen woonruimte hebben of dat deze door de beautysaloneigenaars wordt geregeld. In paragraaf 5.3.2 wordt ingegaan op de kosten voor huisvesting en in paragraaf 5.3.3 op eventuele meervoudige afhankelijkheid van beautysaloneigenaars.

5.4.1 Eigen woonruimte of woonruimte via de beautysaloneigenaar?

Medewerkers van de massagesalons, die legaal in Nederland verblijven, hebben regelmatig eigen woonruimte en wonen vaak samen met hun partner. Mede afgaande op GBA-gegevens, lijken zij zeer verspreid over het land te wonen en met grote regelmaat te verhuizen, zowel binnen de woonplaats als naar andere woonplaatsen. Onderstaande figuur 6 laat de spreiding van Chinezen over Nederland zien per 1 januari 2012 volgens het CBS.

⁹⁰ A bao mu is iemand die in dienst is bij een Chinese familie om voor de kinderen te zorgen. Vaak gaat dit ook gepaard met huishoudelijk werk en koken voor de familie..

Figuur 6 – Spreiding Chinezen over Nederland per 01/01/12 volgens het CBS

Zowel binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken als binnen het etnografisch onderzoek is de indruk dat het vooral de illegale medewerkers zijn die eventueel door de eigenaars van de massagesalons worden gehuisvest. De medewerkers verblijven veelal in (een van) de (particuliere) huurwoning(en) van de beautysaloneigenaars, in een kamer boven de massagesalon, of overnachten in de massagekamers van de massagesalon, terwijl deze niet als woonruimte zijn ingericht. De verblijfsruimten van de (veelal) illegale werknemers bevinden zich dus vrijwel altijd in de (directe) omgeving van de massagesalons en worden ook als 'wachtruimte' voor illegaal in Nederland verblijvende werknemers gebruikt als er geen klanten in de beautysalon zijn. In sommige gevallen verblijft de eigenaar van de massagesalon in hetzelfde pand als waar de medewerkers zijn gehuisvest. Niet alle illegaal in Nederland verblijvende masseuses worden door de eigenaars van de massagesalons gehuisvest. In een geanalyseerd opsporingsonderzoek is gebleken dat sommigen, die geen vaste woonruimte hebben, woonruimte vinden via advertenties in Chinese kranten, via via, of bijvoorbeeld via een onder Chinezen bekende pandeigenaresse die woonruimte verhuurt aan illegaal in Nederland verblijvende Chinezen. Volgens een werknemer met een verblijfsvergunning voor studie zijn in het Amsterdamse Chinatown briefjes op deuren geplakt, waarop woonruimte wordt aangeboden. Een illegaal in Nederland verblijvende Chinese werknemer verklaart:

"Ik verblijf hier en der en heb geen vaste woning. Dat komt doordat ik meerdere mensen ken die in dezelfde situatie zitten zoals ik. Er is altijd wel iemand die wel een bed vrij heeft ergens. Zo'n bed wordt dan verhuurd aan jou."

De werknemers die binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken door de beautysaloneigenaars worden gehuisvest lijken vrijwel altijd een eigen sleutel van de woonruimte te hebben en deze vrijelijk te kunnen betreden en verlaten. In één onderzoek kon dit alleen als de werknemers met zijn tweeën waren. Aangezien de masseuses die door de beautysaloneigenaars worden gehuisvest veelal illegaal in

Nederland verblijven, staan zij vrijwel nooit in de Gemeentelijke Basisadministratie ingeschreven op de adressen waar zij door de eigenaars worden gehuisvest. De eigenaars, die op dezelfde adressen verblijven, staan wel vaker op deze adressen ingeschreven in de Gemeentelijke Basisadministratie.

In twee onderzoeken beroepen de beautysaloneigenaresses zich op hun medemenslievendheid en culturele achtergrond als reden waarom ze de illegale medewerkers hebben gehuisvest. Zij zeggen de illegalen te willen helpen.

5.4.2 Kosten huisvesting

De medewerkers die door de eigenaars van de massagesalons worden gehuisvest, betalen binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken tot 300 euro per maand voor een kamer. Waar sommige werknemers, evenals sommige eigenaars, zeggen dat zij niets hoeven te betalen voor de woonruimte, zeggen anderen dat dit wel het geval is. Voor Nederlandse begrippen lijkt het doorgaans niet om extreem hoge prijzen te gaan. Wel is het zo dat de bedragen voor de individuele werknemers hoog kunnen zijn als zij in de beautysalons weinig verdienen en tegelijkertijd hoge schulden voor bijvoorbeeld de reis naar Nederland moeten afbetalen. Tegelijkertijd kunnen de beautysaloneigenaars door meerdere kamers en/ of slaapplekken aan illegalen te verhuren hun eigen huurkosten (voor een groot deel) terug verdienen. Volgens een illegaal in Nederland verblijvende werknemer die zelf voor haar slaapplek zorgt, wordt voor een bed soms tien euro per nacht betaald. Degenen die langer willen blijven, betalen rond de 300 euro per maand.

5.4.3 Meervoudige afhankelijkheid

Wanneer zowel het onderdak als het eten van de masseuses door de beautysaloneigenaars wordt verschaft, creëert dit voor de werknemers een meervoudige afhankelijkheid. Dit is met name het geval bij de ongedocumenteerde vrouwen, zoals het volgende citaat van een Chinese vrouw laat zien, die overigens niet in een Chinese beautysalon werkzaam was:

“Ik werkte als babysitter (bao mu), en leefde boven het restaurant. In de avond werkte ik in het restaurant. Mijn taken daar bestonden uit schoonmaken en afwassen. Mijn salaris was erg laag. Ik had slechts één dag vrij in een maand. Maar zelfs als ik vrij was wist ik niet goed wat ik moest doen. Ik kon niet naar de film want ik begreep de taal niet”

Interviewer: Als je de kans had om te klagen wat zou je dan zeggen?

De illegale status dwingt je in een onderdrukte en moeilijke positie, en mensen maken daar misbruik van. Het is erg moeilijk om te overleven, je kan hier bijna niet overleven. Je kan ook geen aangifte doen want je bent bang dat ze je aangeven bij de IND. Ik wenste dat ik een beter salaris zou hebben. Als je gesmokkeld bent door slangenkoppen ben je gewoon verkocht, dan heb je geen vrijheid” (informant 12).

Een andere illegale vrouw die wel in een massagesalon kwam te werken:

“Bij de massagesalon waar ik ben opgepakt, hadden we het nog niet gehad over het salaris. Ik had nog niet officieel onderhandeld. Ik wilde iets terugdoen omdat ik van de eigenaresse kleding en eten kreeg. Toen ik werkte als oppas van een kind van 3 jaar oud, kreeg ik 600 euro per maand, kost en inwoning inbegrepen. De ouders van het oppaskindje werkten allebei, ik deed dus ook het huishouden erbij. Met schoonmaakwerk kreeg ik uitbetaald per uur, soms twee uur schoonmaak tussen 10 en 20 euro. Maar dat was ook echt tijdelijk, het was nooit vast werk” (informant 6).

Bovenstaande laat zien dat veel Chinezen die illegaal in Nederland verblijven worden onderbetaald door hun Chinese werkgevers en in een groot isolement terecht komen waar moeilijk uit is te komen omdat ze niet bekend zijn met de taal en hun rechten. Veelal wonen ze boven de restaurants. Dit creëert een grote afhankelijkheid waar niet zelden misbruik van wordt gemaakt door de werkgever.

5.5 Arbeid

In deze paragraaf wordt in de eerste plaats ingegaan op de arbeidscondities binnen Chinese beautysalons. Vervolgens wordt besproken in hoeverre masseuses seksuele handelingen onder dwang uitvoeren of dat dit hun eigen strategische keuze is om meer geld te verdienen. Tot slot wordt ingegaan op het beeld dat masseuses van hun eigen situatie hebben.

5.5.1 Arbeidscondities in Chinese beautysalons

In paragraaf 4.3.4 is al aan de orde gekomen dat de Chinese beautybranche en de Chinese horecabranche beide etnische sectoren zijn waartussen verschuivingen van werknemers plaatsvinden. Net als in de Chinese horecabranche vormen binnen de Chinese beautybranche arbeidskosten de hoogste kostenpost en heeft zij te maken met een sterk fluctuerende vraag en grote onderlinge concurrentie. Het aantal klanten dat een beautysalon bezoekt, kan per beautysalon en per dag sterk variëren. Om die reden wordt ook in de Chinese beautybranche met flexibele arbeidskrachten (en openingstijden) gewerkt en op arbeidskosten bezuinigd. De werkneemsters binnen de opsporingsonderzoeken werken veelal niet langer dan een jaar in de beautysalons en worden soms uitgewisseld tussen verschillende beautysalons. Een aantal werknemers verklaart in twee of drie salons van de beautysaloneigenaars te hebben gewerkt of nog steeds werkzaam te zijn.

Hoewel in verschillende beautysalons tijdens de openingstijden een vaste kern medewerksters aanwezig is, hebben zij veelal niet dezelfde en/of vaste werkdagen en –tijden. Een legaal in Nederland verblijvende werkneemster zegt:

“Omdat niet duidelijk was hoeveel klanten we zouden krijgen, is onze werktijd ook niet vastgesteld. Soms zaten we te wachten, soms gingen we naar huis of winkelen.”

Een illegaal in Nederland verblijvende werkneemster uit een ander opsporingsonderzoek verklaart:

“Er is geen vaste tijd. Het is afhankelijk of ik wilde werken of niet. In principe werkte ik elke dag, behalve als ik ongesteld was.”

Evenals in de Chinese horecabranche wordt op arbeidskosten bezuinigd door (voor een deel) met illegaal in Nederland verblijvende masseuses te werken (zie ook paragraaf 4.5). Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en het etnografisch veldonderzoek volgt dat legaal in Nederland verblijvende masseuses, zoals vrouwen met een verblijfsvergunning voor verblijf bij partner of echtgenoot en studentes, twaalf tot veertien euro per uur en illegaal in Nederland verblijvende masseuses rond de acht euro per uur voor het geven van een bodymassage verdienen. Van het verdiende geld moeten de werknemers doorgaans hun eigen eten en – als zij die niet hebben – een slaapplek betalen. In een opsporingsonderzoek betalen de werknemers 220 tot 300 euro per maand voor een kamer boven de beautysalon en in een ander onderzoek 100 euro per maand voor een slaapplek in de beautysalon. Het beeld dat illegaal in Nederland verblijvende masseuses minder verdienen dan medewerkers met een legale verblijfsstatus wordt ook in de literatuur bevestigd.⁹¹ Dat illegaal in Nederland verblijvende masseuses lagere lonen ontvangen, wordt door hen niet als uitbuiting ervaren. In een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zegt een van hen:

“Het is gebruikelijk dat je als illegaal minder salaris krijgt dan gebruikelijk en dat je wordt uitgescholden. Gezien de omstandigheden accepteer ik dat en vind ik dit normaal.”

⁹¹ Wu, 2010: p. 58 en Knotter en Korf, 2009: p.156.

Opvallend is dat het uurloon van acht euro voor illegaal in Nederland verblijvende masseuses vrijwel aan het wettelijk vastgestelde bruto minimumuurloon voor 23 jarigen voldoet.⁹² Het uurloon van 12 tot 14 euro voor legaal in Nederland verblijvende masseuses is in die zin zelfs hoog te noemen. Dit is ook de mening van een van de studentes uit het etnografisch veldonderzoek:

“In vergelijking met andere banen, verdiende ik hier veel geld. Ik verdiende veel geld met het geven van massages in haar salon; in ieder geval meer dan werken in een restaurant.. Als ik in een restaurant zou werken zou ik slechts 5 euro per uur verdienen en kan ik de fooi niet houden” (Fei, 2010).

Het uitbuitingsaspect vloeit dan ook niet zo zeer voort uit het uurloon, maar meer uit het feit dat, óók legaal in Nederland verblijvende masseuses, alleen uitbetaald worden voor de uren dat zij een klant bedienen. Daarnaast krijgen zij voor zover bekend geen vakantiegeld uitbetaald en worden zij niet doorbetaald tijdens ziekte. Toen tijdens een van de bestuurlijke controles in het kader van The Wall/Flock aan een beautysaloneigenaar werd gevraagd waarom hij zijn werkneemsters niet betaalt als zij op klanten wachten, reageerde hij verbaasd en zei: “Maar dan verdien ik zelf toch ook geen geld? Waarvan moet ik dat dan betalen?”

Doordat geen loon wordt uitbetaald voor de uren dat op klanten wordt gewacht, verdienen de masseuses regelmatig weinig geld op een dag. Door verschillen in het aantal klanten dat masseuses per dag kunnen bedienen en verschillen in de hoogte van fooien die zij ontvangen, zeggen masseuses binnen een opsporingsonderzoek dat hun dagloon uiteen kan lopen van 10 tot 80 euro en in een ander opsporingsonderzoek zegt een masseuse dat haar dagloon varieert van 30 tot 50 euro. Op maandbasis variëren de lonen van 200 tot 700 euro. Ook verschillende studentes binnen het etnografisch veldonderzoek vertelden dat zij in de praktijk uiteindelijk niet veel geld verdienen tijdens de lange werkdagen in de massagesalons en dat het werk bovendien zwaar en vermoeiend is. Voor een aantal was dit dan ook de reden om te stoppen met het werk.

“Het is niet zo makkelijk als iedereen denkt. Na twee dagen werken kan ik mijn handen helemaal niet meer bewegen!” (Wu, 2010).

“Ik hou er echt niet van om de hele dag in een massagesalon te blijven om op klanten te wachten.” (...) “Het is écht een hele, hele zware baan.” (...) “Sommige klanten vragen om een happy ending, dat is een andere reden waarom ik ben gestopt met het werk. Er zitten soms hele vreemde klanten tussen.” (Grace, 2010).

Slechts in één opsporingsonderzoek komt voor zover bekend een masseuse voor met een vast minimum inkomen van 700 euro per maand. Daarmee heeft deze masseuse een uitzonderingspositie ten opzichte van de andere masseuses in de beautysalon. Over de telefoon zegt de beautysaloneigenaar tegen de masseuse: ‘Jij mag niet aan anderen vertellen dat jij 700 euro garantieloon krijgt, ook niet aan (...). De anderen hebben allemaal een 40-60 verdeelsleutel met mij. (...) Voor je verraad zal jij met je leven diep in de zee van Rotterdam betalen’. Ook laat hij de masseuse weten dat zij het zal bezuren als zij ergens anders gaat werken: ‘Als je bij mij weggaat om elders in Nederland te werken, dan zal ik je gaan zoeken. Ik zal je niet met rust laten.’ Wanneer deze beautysaloneigenaar tijdens het verhoor met de door hem geuite doodsb bedreiging wordt geconfronteerd, antwoordt hij: ‘Ik zeg wel vaker tegen iemand dat ik hem dood maak. Dat is heel normaal in China.’

Gezien het voorgaande kunnen zowel ondernemers als personeel binnen de Chinese beautybranche belang hebben bij informele activiteiten, zoals het aanbieden van seksuele dienstverlening in de vorm van *happy endings* en/ of geslachtsgemeenschap. De ondernemers hebben hier belang bij door de veranderende vraag in combinatie met de grote onderlinge concurrentie en het personeel door de bezuinigingen op de arbeidskosten. Wanneer masseuses een *happy ending* geven wordt het geld dat zij hiermee verdienen door veel beautysaloneigenaars als een fooi gezien die de masseuses mogen houden. In andere gevallen wordt een verdeelsleutel gehanteerd. In het geval werkneemsters geslachts-

⁹² Op 1 juli 2012 is dit 8,40 euro. Zie <http://www.st-ab.nl/normwml.htm>

gemeenschap hebben met klanten zullen de dag- en maandlonen van de masseuses en de daarmee de inkomsten van de beautysaloneigenaars beduidend hoger liggen. In hoofdstuk vier werd al aangegeven dat volgens de telefonische gesprekspartner van een beautysaloneigenaresse geslachtsgemeenschap per dag 700 euro extra voor de beautysaloneigenaar oplevert. In de geanalyseerde opsporingsonderzoeken waar geslachtsgemeenschap wordt aangeboden hanteren de beautysaloneigenaars een verdeelsleutel voor het geld dat de masseuses van de inkomsten krijgen (zie paragraaf 5.5 over Financiën).

5.5.2 Seksuele handelingen onder dwang of als strategische keuze?

Een belangrijk vraagstuk is in hoeverre de seksuele dienstverlening die in de meerderheid van de Chinese beautysalons plaatsvindt (zie hoofdstuk 4), zich voltrekt onder dwang. Worden de masseuses onder druk gezet om deze diensten te verlenen, of spelen andere factoren hierbij een rol?

Dwang en geweld

Net als bij de reguliere prostitutie blijken klanten een belangrijke bron van informatie te zijn voor eventuele dwang tijdens het verrichten van seksuele handelingen. In de enquête onder klanten komt een aantal keren naar voren dat een masseuse onder dwang bepaalde handelingen verricht. Zo vertelt een klant (42 jaar) die gemiddeld 1 keer per week een salon bezoekt:

“Het blijft natuurlijk werk en niemand heeft daar altijd zin in. In het algemeen zijn ze wel opgewekt tijdens de massage. Nu is het zo dat ik altijd schoon ben, vriendelijk en niet lelijk. Masseuses voelen zich praktisch altijd bij mij op hun gemak. Ook bij seksuele diensten kwam het voor dat een masseuse plezier had in haar werk. Een masseuse heeft een half uur met mijn penis gespeeld, een andere had constant een grote glimlach op haar gezicht wanneer ze hem in haar hand had. Maar dat is niet altijd zo. In de (...) kapsalon kwam een nieuwe masseuse. Een lief en eerlijk meisje, sinds haar 13e illegaal in Nederland. Ze heeft me tientallen keren gemasseerd en we sloten vriendschap. Ze vertelde mij dat zij van de eigenaresse klanten af moest trekken wanneer die klanten dat wilden. Dat deed zij met grote tegenzin” (Disco dancer).

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn weinig voorbeelden te vinden van masseuses die onder dwang van derden en/ of door (dreiging met) geweld binnen de Chinese beautybranche zijn gaan werken om daar seksuele handelingen te verrichten, of er door die omstandigheden blijven werken. In één van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken, waarin een Chinese beautysalon die in een woning is gevestigd centraal staat en waarvan de beautysaloneigenaar is veroordeeld voor seksuele uitbuiting, komen twee masseuses voor waarvoor dit wel het geval is. De eerste is een masseuse uit Hong Kong die daar 4.500 euro schuld bij de bank had en 4.500 euro schuld tegen 10% rente per tien dagen bij een woekeraar die volgens haar tot de maffia in Hong Kong behoort. Toen zij haar schulden niet meer kon terug betalen, werd haar verteld dat zij in de Chinese beautysalon in Nederland moest gaan werken om haar schulden af te lossen. De masseuse zegt:

“Er is toen gesproken over mijn reis, mijn nieuwe baas en de verdeling van mijn verdiensten. (...) Er werd gezegd dat ik daar naartoe moest gaan om te werken en geld te verdienen. (...) Ik moest mij ook goed gedragen en braaf zijn. Er was geen onderhandeling en geen keus. Ik moest daar gewoon heen om geld te verdienen. Ik wist wat voor werk ik moest gaan doen.”

Toen haar vlucht twee dagen vertraging had, werd ze door de woekeraar en zijn handlangers in haar gezicht geslagen:

“Ze vonden de vertraging van twee dagen ook een vertraging van de inkomsten. Ik kon die twee dagen niet werken en dat was een verlies voor hen.” (...) “Ik ben hen geld schuldig. Zij bepalen dat ik naar het buitenland moet. Als ik het geld in een keer terug had kunnen betalen, had ik niet hoeven gaan. Ze geven heel makkelijk leningen, maar daar zit iets achter. Als je niet terug kan betalen door de hoge rentes, kan het niet anders dan dit soort werk te gaan doen. Ik bedoel prostitutie.”

Deze beautysaloneigenaar in Nederland kreeg van de tussenpersoon van de groepering in Hong Kong de opdracht om de masseuse 20 euro zakgeld per dag te geven en de rest van haar verdiensten in te houden tot de schuld in Hong Kong is afbetaald. Bovendien mocht de masseuse tot die tijd niet naar buiten. De masseuse geeft aan dat zij zich onder druk voelde staan om zich “te gedragen”, omdat zij anders geen klanten zou krijgen.

De tweede masseuse is naar eigen zeggen in eerste instantie door een Nederlandse man opgesloten en meerdere keren door hem verkracht en tot prostitutie gedwongen. Op het moment dat zij niet meer aantrekkelijk was voor klanten, heeft de man haar naar station Amsterdam Centraal gebracht. Vervolgens werd zij met een busje naar de in de woning gevestigde Chinese beautysalon gebracht, waar zij zich gedwongen voelde om als masseuse te werken en als klanten dat wilden seksuele handelingen te verrichten. Voordat zij in de beautysalon aan de slag ging, zou de beautysaloneigenaar in het kader van ‘de nieuwe medewerkster inwerken’ tegen haar zin seksueel contact met haar hebben gehad in de beautysalon.

Misleiding

Naast masseuses die door derden worden gedwongen om seksuele handelingen te verrichten zijn er masseuses die door beautysaloneigenaars zijn misleid over het type werkzaamheden dat zij binnen de beautysalons zullen verrichten. Als de masseuses eenmaal in de beautysalons werken en hen duidelijk wordt dat er seksuele handelingen worden verricht, worden de zij onder druk gezet om deze handelingen ook te verrichten. Binnen het etnografisch veldonderzoek zeiden sommige studentes dat hun bazen hen in eerste instantie vertelden dat er alleen professionele en normale massages in de salons plaatsvinden. Eén van de studentes zegt: *“Ik dacht er wel aan (seks service), dus vroeg ik het aan mijn baas. Ze zei: nee, nee, nee, we geven niet dergelijke dienstverlening, maar dat doen ze wel degelijk”* (Yu, 2011). Ook Dai was verbaasd te merken dat er wel degelijk *happy endings* plaatsvonden in de salon waar zij werkzaam was:

“Aangezien de baas vertelde dat we alleen normale massage gaven en dat we geen extra service hoefden te geven, dacht ik dat de massage uiteindelijk niet zou eindigen in seks. Ik wist wel dat je extra geld kon verdienen als je een extra massage gaf, maar ik verwachtte niet dat dit ook in het buitenland gebeurde, want ken je die soapserie Friends? Daar speelt dat meisje Phoebe in als masseuse en dat is een normale massage. Dus ik dacht dat zo ook de massages zouden zijn in het buitenland” (Dai, 2011).

Wanneer de studentes ontdekken dat er toch seksuele dienstverlening wordt verstrekt, reageren ze aanvankelijk vaak geschokt of angstig. Bij navraag hierover, reageert de beautysaloneigenaar vaak laconiek met de mededeling dat dit er nu eenmaal bij hoort en een onvermijdelijk onderdeel van het werk is waar klanten nu eenmaal om vragen. Er zijn verschillende voorbeelden waaruit blijkt dat de studentes door de beautysaloneigenaars onder druk worden gezet om seksuele handelingen te verrichten.

“Mijn baas probeerde de hele tijd mijn mening te veranderen, ze wilde dat ik het (=happy ending) deed, en zei, nou ja, dat het niets was, dat het niks voorstelde blabla.” (Yu, 2011).

“Mijn baas zei tegen mij: je mag geen klanten wegsturen, je moet eerst de massage beëindigen.” (Grace, 2010)

Ook binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komen masseuses voor die onder druk van de beautysaloneigenaars seksuele handelingen zijn gaan verrichten. Zo vertelde een masseuse dat zij in eerste instantie geen seksuele handelingen wilde verrichten, maar dit uiteindelijk toch deed omdat de eigenaresse tegen haar had gezegd dat *‘als je geld kan verdienen je dit toch gewoon doet’*.

Meestal gaan de klachten van de studentes binnen het etnografisch veldonderzoek over hun werk in de beautysalons over de *happy endings*. Eén van de studentes zegt: *“Ik ben misselijk van al die klanten die mij hun penis laten zien”* (Yu, 2011). Omdat de studentes niet in de eerste plaats naar Nederland zijn gekomen om geld te verdienen, maar gedeeltelijk tot volledig door hun ouders worden gefinancierd en alleen in de beautysalons werken om extra zakgeld te verdienen, hebben zij *agency* om geen seksuele handelingen te verrichten of desnoods met het werk te stoppen. *“Ik heb ’t niet nodig om dit soort dingen te doen (klant aftrekken), Ik wil dan liever wat minder verdienen”* (Yu, 2011). Dit is anders voor de illegaal in Nederland verblijvende masseuses die in de beautysalons werken om te overleven. Deze groep masseuses is minder kieskeurig in het werk dat ze moet verrichten, zolang het maar goed verdient, zo ook betaalde seks in bordelen, escort of meer verdekt, in de Chinese beautybranche.⁹³

De studenten staan, in tegenstelling tot veel andere masseuses, niet zo zeer onder druk omdat zij schulden bij derden hebben, maar voelen bijna zonder uitzondering een enorme druk van hun ouders om hun studie goed af te ronden. Ling vertelt: *“Mijn ouders hebben het (de studie in het buitenland) voor mij betaald. Het kostte 9000 euro voor één jaar voor één student. Toen ik hier kwam heb ik een identiteitskaart aangevraagd, en je moet aantonen dat je minimaal 5000 euro op je bankrekening hebt staan! Daarom zei ik dat niet zoveel studenten hierheen komen. Het is duur!”* Naast de noodzakelijke kosten die gemaakt moeten worden, worden er ook kosten gemaakt voor de reis, de woning en het dagelijkse leven.

De studentes die geen seksuele handelingen willen verrichten, bedenken vaak strategieën om klanten te weigeren die om een seksuele dienstverlening vragen: *“Je zegt nee, met een glimlach en eindigt de gewone massage. Het was niet de baas die ons dat vertelde om te doen maar het was meer een soort van natuurlijke reactie”*, zegt Wu (2011). Een andere strategie die wordt toegepast in massagesalons die seksuele dienstverlening geven is om de massage over te laten nemen door collega's die wel een seksuele service verlenen: *“na een tijdje weten alle klanten dat ik het niet doe, dus vragen ze mij niet meer maar gaan ze allemaal naar mijn collega toe die vaak de happy ending service aanbiedt. Soms als de klanten ernaar vragen dan stuur ik 'm gelijk door naar mijn collega”* (Wu, 2011).

Dat studentes meer *agency* hebben dan illegaal in Nederland verblijvende masseuses neemt niet weg dat ook zij kwetsbaar kunnen zijn voor afpersing als zij eenmaal seksuele handelingen hebben verricht.

Afpersing

Uit de interviews met de masseuses binnen het etnografisch veldonderzoek komt naar voren dat veel Chinese vrouwen niet openlijk over seksuele dienstverlening praten en er een groot taboe op het onderwerp rust. Gedurende de interviews zeiden de studentes vaak: *“wij doen dat niet maar sommige andere salons doen dat wel”* of *“Ik doe dat niet maar andere mensen doen dat”*. Zij omschreven de *happy ending* vaak met *“dat soort dingen”* of *“dat soort service”*, hetgeen laat zien dat ze zich zoveel mogelijk willen distantiëren van de seksuele dienstverlening en dat ze zich schamen om het bij naam te noemen. Dit komt ook naar voren uit ander onderzoek naar massagesalons, zoals bijvoorbeeld het onderzoek van Velarde en Marlick waarin een hand job wordt omschreven als *‘to give a local’* (Velarde and Marlick, 1973: 63). Hoewel dit binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en het etnografisch veldonderzoek zich niet heeft geopenbaard, bestaat het risico dat masseuses die de seksuele grenzen binnen de Chinese cultuur overschrijden door schaamtegevoelens in de macht kunnen komen van beautysaloneigenaars en afgeperst kunnen worden. Zo zegt een vrouw in één van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken in een verhoor:

“Voor de baas stelde het niks voor, maar naar buiten toe klinkt het erg slecht, daarom wil ik er niet over praten. Ik denk niet zozeer aan de baas, maar ik denk meer aan mijn eigen gezichtsverlies. Ik zat in over mijn eigen gezichtsverlies daarom duurde het zo lang voordat ik dit durfde te vertellen.”

⁹³ Knotter, Korf & Lau, 2009: 100.

Veel studentes binnen het etnografisch veldonderzoek praten niet openlijk tegen familie over hun werk in de beautysalons vanwege het prostitutiestigma dat er in de Chinese gemeenschap aan kleeft. Ze vertellen dan bijvoorbeeld dat ze in een Chinese snackbar, restaurant of kapsalon werken.

“Ik vertelde mijn ouders en mijn Chinese vrienden dat ik als een ‘shampoo girl’ (kapster) werk ... Ik vertelde hen niet dat ik met Chinese mensen werk maar met buitenlanders. Ze hebben geen vooroordelen over massage, ze denken dat het een normale baan is. Ik vertelde hen dat ik ook massages geef, maar ik voeg er altijd aan toe dat ik normale professionele Chinese massage geef” (Yu, 2010).

Tijdens het etnografisch veldonderzoek in een professionele massagesalon vraag de onderzoeker (Á) aan de saloneigenaresse (B) hoe ze in China tegen massages aankijken. De eigenaresse antwoordt hierop het volgende:

“L: Net als halve hoeren. Dat is niet een echte hoer, maar een halve hoer. Het heeft een hele slechte naam bij ons. Mensen durven het niet te zeggen als ze in een salon werken .

M: Omdat er ook seks plaatsvindt?

L: Ja. Veel mensen maken daar gebruik van omdat alle Chinezen gek op geld zijn. Iedere Chinees wil snel rijk worden. Waar krijg je dat geld? Je werkt de hele dag maar je krijgt maar 10 euro per klant. Dat is heel weinig. Dan word je niet snel rijk. Terwijl met extra service wel. Die mensen zijn gek op geld. Daarom doen ze dat.”

Dat werken in de Chinese beautybranche ook niet voor alle vrouwen in detentie een gewone zaak is, blijkt uit de volgende reactie van een vrouw afkomstig uit de provincie Guangdong (zuid-oost China) die naar Nederland is gesmokkeld met behulp van Slangenkoppen. Op de vraag of ze wel eens heeft overwogen om in Nederland in een massagesalon te gaan werken kijkt Hao verontwaardigd en daarna vies en zegt:

“Een massagesalon? Nee echt niet! Ik ken wel een Chinees Maleisische vrouw die hier in detentie zat die onder controle werd gehouden door de Chinese maffia om te prostitueren. Over het algemeen wordt over zulke onzedelijke praktijken niet gesproken. Verder was er nog een Chinese vrouw hier in detentie die een eigen massagesalon had. Zij had meerdere Chinese illegalen werken bij haar. Die meiden doen het werk vrijwillig omdat ze snel geld willen verdienen.

Onderzoeker: Wat vind jij van dit werk?

Salons hebben zeg maar een slechte naam. Voor Chinezen is salonwerk geen goed beroep. Het is gewoonweg verkapte prostitutie. Mijn vader was altijd heel streng naar zijn dochters. Zulk werk en onzedelijk gedrag is heel slecht ook in China. De meisjes komen daar jong terecht en blijven daar lang werken” (informant 4).

Een andere illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouw uit het etnografisch veldonderzoek, die vanuit China naar Europa was gesmokkeld, vertelde dat zij toen zij in Spanje aankwam door haar smokkelaars gedwongen werd in de prostitutie te werken. In eerste instantie vertelde zij dat ze na enkele dagen als prostituee te hebben gewerkt, kon ontsnappen. Later tijdens een intakegesprek bij Fairwork, dat de onderzoekers voor haar hadden geregeld, blijkt echter dat ze een veel langere periode gedwongen in de prostitutie heeft gewerkt, maar dit uit schaamte niet durfde te vertellen.

“Ik zei eerder dat ik drie dagen als prostituee had gewerkt , maar dat was niet waar. Eigenlijk had ik vier of vijf maanden gewerkt. [Dong Mei verontschuldigt zich dat ze daarover gelogen had tegen ons. Ze voegt er aan toe dat dit het enige is waarover ze had gelogen.] Zeg dit alsjeblieft niet tegen de Chinese mensen. In de Chinese cultuur wordt prostitutie als iets heel slechts gezien. Ik schaam me daar erg over. In onze cultuur schamen wij ons echt heel erg hierover. (...) Na een half jaar daar (in bordeel) verbleven te hebben, vertrouwden de bewakers mij omdat ik me altijd goed gedroeg. Toen vroeg ik hen of ik toestemming mocht krijgen om boodschappen te doen en toen ben ik gevlucht”.

Dit verhaal laat duidelijk de schaamte zien die Dong Mei voelt evenals de angst om te worden gestigmatiseerd als bekenden uit China zouden uitvinden over haar prostitutieverleden. Dat deze vrouw uiteindelijk de waarheid vertelde over de periode dat zij in de prostitutie werkzaam is geweest, kwam

doordat zij zich realiseerde dat het in haar belang zou kunnen zijn om de waarheid te vertellen. Indien ze immers geaccepteerd zou worden als slachtoffer van mensenhandel zou ze in aanmerking komen voor de Bg regeling hetgeen haar in de gelegenheid zou stellen om tijdelijk legaal in Nederland te kunnen blijven.

Misbruik van kwetsbare positie of uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht

Zoals gezegd zijn er niet veel masseuses binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken die door dwang van en/ of geweld door derden in de Chinese beautybranche werken en daar onder dwang seksuele handelingen verrichten. Wel is er een belangrijke groep masseuses die te maken heeft met omstandigheden als illegaliteit, (reis)schulden, gebrek aan een sociaal netwerk en reciprociteit waardoor zij weinig andere mogelijkheden zien dan in de betreffende beautysalons te werken onder de voorwaarden die de beautysaloneigenaars stellen. Voor beautysaloneigenaars die op een markt van grote onderlinge concurrentie alleen kunnen overleven door een flexibel werksysteem, dat met een scherpe prijsstelling continu inspeelt op de vraag van de klant, is het eenvoudig om deze omstandigheden bewust of onbewust te misbruiken om flexibele arbeidsovereenkomsten af te dwingen tegen te lage lonen.

De masseuses die het meest kwetsbaar zijn, zijn die masseuses die illegaal in Nederland verblijven, (reis)schulden hebben, de Nederlandse of Engelse taal niet machtig zijn en/of voor huisvesting afhankelijk zijn van hun werkgever of de illegale woningmarkt waar de huren hoog zijn. Eerder werd al duidelijk dat het met name de illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouwen zijn die weinig arbeidsopties hebben vanwege hun illegale status, taalbarrière en hun lage opleidingsniveau. In meerdere studies wordt naar dit soort arbeiders verwezen als *zagong* arbeiders (o.a. Gao: 118). *Zagong* arbeiders zijn vaak ongeschoolde arbeiders die zich in de onderste laag van de hiërarchie bevinden. Zij werken in sectoren waar zij kwetsbaarder zijn dan andere werknemers voor uitbuitingssituaties. Ze maken vaak zes, zeven lange werkdagen in de week en hebben geen vakantiedagen. Niet zelden vinden zij woonruimte bij of via hun werkgevers en zijn vaak bezig met het afbetalen van schulden die zij hebben opgelopen tijdens de reis naar het bestemmingsland. Wanneer zij de schulden niet via 'normale' arbeid kunnen afbetalen, zullen zij zich genoodzaakt voelen al het andere werk aan te grijpen dat zij kunnen krijgen, ongeacht de arbeidsvoorwaarden. Deze werknemers zijn meestal niet eens op de hoogte van hun arbeidsrechten onder de Nederlandse wetgeving en beschouwen de uitbuitingssituatie vaak als legitiem. Ondanks de verschillende banen die zij hebben verricht krijgen zij na verloop van tijd niet meer vaardigheden en verbeteren hun werkcondities niet.

Een ex-masseur uit een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken verklaarde dat het de illegaal in Nederland verblijvende werkneemsters waren die 24 uur per dag beschikbaar dienden te zijn voor de betreffende salon, omdat daar op afspraak op elk moment van de dag gemasseerd kan worden. Een werkneemster binnen een ander opsporingsonderzoek verklaarde dat het vrijwel uitsluitend de illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouwen zijn die voor de beautysalon waar zij werkte de prostitutiewerkzaamheden verrichtten. Een masseuse uit een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken, vertelt hoe schuldbinding vrouwen kwetsbaar maakt voor dwangsituaties:

"Zo gaat dat in deze business. Als je eenmaal beloofd hebt dat je gaat, ligt er de volgende dag al een ticket klaar. Als je dan niet gaat, zien ze de kosten van het ticket als een lening. [...] Ze hebben gegevens van je, ze weten je naam, [...] je paspoortnummer, het nummer van je identiteitskaart... Je krijgt dan heel veel problemen. [...] Slaan zeker. Je moet dan werken in een karaoke bar, net zo lang tot je je schulden hebt betaald, en in de prostitutie. [...] In principe heb je de keus om wel of niet naar Nederland te komen. Eenmaal in Nederland aangekomen heb je de keus niet meer om een klant wel of niet aan te nemen. Stel, ik kom aan in Nederland en ik zeg dat ik niet meer wil. Dan ga ik terug en word ik in de prostitutie geduwd. Stel, ik wil in Nederland geen klant omdat hij een lelijke kop heeft. Dan zou ik misschien een paar dagen geen klant meer krijgen en dan verdien je dus niets."

De kwetsbaarheid van de Chinese masseuses is met name zichtbaar bij de vrouwen uit de Noordoostelijke provincies van China. Veel van deze vrouwen blijken niet terug te kunnen vallen op familienetwerken in Nederland. Deze zwakke binding met traditionele familienetwerken in landen van bestemming als oorzaak voor misbruik en uitbuiting wordt ook in andere studies naar Chinese mensensmokkel naar Europa gesignaleerd zoals in het onderzoek van Gao. In de studie naar Chinese arbeidsmigranten in Italië wordt aangetoond dat geweld tegen vrouwen vooral voorkomt bij degenen die afkomstig zijn uit noordoostelijke provincies en in die situaties waarin de vrouwen niet kunnen terugvallen op belangrijke sociale relaties. Gao relateert dit aan een gebrek aan migratietraditie of familienetwerken in de landen van bestemming (Gao, 2010: 8). Eenmaal in Italië worden de banden met de smokkelaars verbroken en moeten de immigranten hun eigen weg zien te vinden om te kunnen integreren op de arbeidsmarkt.

Hoewel het onderhandelen over het type werkzaamheden, werktijden en loon voor vrouwen die al in Nederland verblijven en een legale verblijfsstatus hebben beter mogelijk lijkt, valt uit verschillende uitspraken van beautysaloneigenaars af te leiden dat wanneer masseuses niet aan hun wensen op het gebied van arbeidstijden, verdiensten en/ of type werkzaamheden voldoen er (via hun netwerk) voldoende aanbod is van andere vrouwen die het werk in hun plaats willen verrichten. Zo laat een beautysaloneigenaar weten dat hij ander personeel wil omdat twee vrouwen geen ‘volledige service’ kunnen geven omdat zij dat niet redden met hun reistijd en een andere beautysaloneigenaar zegt over de telefoon:

“Zeg tegen [werkneemster] van mij dat zij na 21.40 uur niet naar huis mag gaan als er geen andere vrouwen in de salon zijn. En zij mag tegen de klant niet zeggen dat zij om 22.00 uur wil stoppen met werken. Dat is de regel in de salon. Als zij daar niet aan mee wil doen, dan zoek ik een andere.”

Het voorgaande maakt dat ook van de werkneemsters die zelf initiatief hebben genomen om in de Chinese beautysalons te werken een aanzienlijk deel kwetsbaar is voor uitbuiting op het moment dat zij weinig andere arbeidsopties hebben. Tot slot zijn er beautysaloneigenaars die masseuses helpen, waardoor zij hen bewust of onbewust aan zich binden op basis van reciprociteit. Een masseuse uit een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken doet een uitspraak waaruit blijkt dat zij door haar illegale verblijfsstatus in een situatie kan komen waarin het gevoel kan ontstaan iets terug te moeten doen voor de beautysaloneigenaresse:

“[Naam beautysaloneigenaresse] wilde mij helpen nadat ik uit de gevangenis kwam en daarom mocht ik voor haar werken. Via een vriend heb ik haar leren kennen.”

Een beautysaloneigenaar uit een ander opsporingsonderzoek speelt heel bewust in op het gevoel van een van zijn masseuses dat zij hem iets schuldig is. Hij zegt hierover tegen een van zijn contactpersonen over de telefoon:

‘Ik heb tegen [naam masseuse] gezegd dat ik voor [naam man] een soortgelijke ID-kaart heb geregeld, zodat [naam man] ook legaal kan werken. Ik heb tegen [naam masseuse] gezegd dat [naam man] 500 euro betaald heeft en dat ik 1000 euro heb bijgedragen om aan het document te komen. Daardoor zal zij mij dankbaar zijn en bij mij blijven werken’.

Seksuele handelingen als strategie om meer geld te verdienen

De kwetsbare positie van een belangrijk deel van de masseuses of het uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht dat beautysaloneigenaars op een deel van de masseuses hebben, brengt zoals hiervoor is aangetoond met zich mee dat masseuses door beautysaloneigenaars gedwongen kunnen worden om seksuele handelingen te verrichten. Hoewel bepaalde masseuses seksuele handelingen onder sterke druk van de eigenaar lijken uit te voeren, zijn er ook beautysaloneigenaars die seksuele dienstverlening juist verbieden. Daarnaast zijn er massagesalons waarbinnen de masseuses zelf mogen bepalen hoe ver ze gaan en duidelijk aan de klant aangeven dat ze geen seksuele dienstverle-

ning geven.⁹⁴ Dit betreffen met name de salons in het zogenaamde grijze circuit. Het ontbreken van een redelijk minimum maandloon eventueel in combinatie met omstandigheden als schulden kan tot gevolg hebben dat masseuses op eigen initiatief seksuele handelingen verrichten; dus zonder dat de beautysaloneigenaar daarom vraagt of hen daartoe dwingt. Om voldoende inkomen te genereren voor hun dagelijkse levensbehoeften en het afbetalen van eventuele schulden zijn de masseuses afhankelijk van het aantal klanten dat zij per dag krijgen. Wanneer het aantal klanten onder de maat blijft, lijkt het erop dat zij verschillende strategieën toepassen om meer geld te kunnen verdienen om rustige werkdagen te compenseren. Het geven van een *happy ending* is hier één van. Een tapgesprek tussen een Chinese man (M) en vrouw (V) laat zien dat het soms het personeel zelf is, dat geld wil verdienen met seksuele dienstverlening. Deze masseuses bedienen liever geen vrouwen. Zij dringen zich op aan mannelijke klanten en jagen daarmee ook wel bepaalde mannen weg, wat slecht is voor de zaken van de beautysaloneigenaars.

V: *"Ze [de masseuses] vinden het allemaal te weinig. Kijk maar naar hen. Als ze dat niet erbij doen, willen ze niet meer."*

M: *"Nu staan ze stil als er vrouwen binnen komen. Ze komen alleen in actie als er mannen binnenkomen."*

V: *"Ze proberen mannen over te halen. Als die niet willen, zijn ze niet blij."*

M: *"Er was een meisje gekomen dat mensen na een minuut al weg heeft gejaagd. Als de klant zich niet wil laten 'behandelen' willen ze niet meer. Als ze niet mogen aftrekken moeten ze vertrekken. Ten slotte ging men akkoord. Sommigen willen alleen massage. Dan werd ie boos en vertrok. Er zijn heel wat mensen weggejaagd na een minuut. Dat kan toch niet. Later zijn ze zelf vertrokken. Die mensen hebben de reputatie behoorlijk geschaad. Slechte mensen. Ik ben er bang voor. Ik durf ze niet aan te raken. Nog erger dan in China. In China is het ook zo. Al genoeg verdiend."*

In hoofdstuk 4 is al gezegd dat ook de onderzoekers binnen het etnografisch veldonderzoek in vier massagesalons op opdringerige wijze seksuele dienstverlening kregen aangeboden. Op het moment dat de onderzoekers weigerden, reageerden de masseuses alle keren erg teleurgesteld. Twee keer probeerden de masseuses de massage van een half uur ook te verlengen. Er zijn verschillende voorbeelden binnen het etnografisch onderzoek te geven waaruit de opdringerigheid van masseuses blijkt.

"In de salon zijn veel masseuses aanwezig. Alle vrouwen zijn schaars gekleed. Wanneer we naar binnen lopen komen er direct twee vrouwen op ons aflopen en vragen of wij een massage willen. Ik zeg dat ik een massage wil van een half uur en vraag wat het kost, waarop een vrouw achter de toonbank zegt dat een uur full body massage 40 euro kost. Een meisjes met een roze jurkje aan wijst me de weg naar de massagekamers. Ik vraag haar of ik mijn onderbroek mag aanhouden waarop ze zegt dat die ook uit moet. Ik lig eerst op mijn buik en na 20 minuten moet ik me omdraaien. Ze begint mijn schouders en borst te masseren. Omdat ze zo schaars gekleed is kan ik haar borsten en zwarte bh zien. Dan vraagt ze me of ik ook daar (wijzend naar mijn genitaliën) een massage wil. Ik zeg: 'Nee, dank je.' Ze reageert verbaasd en vraagt of ik echt geen massage dáár wil? Waarop ik weer ontkennend antwoord en me verontschuldigt. Ze reageert nu teleurgesteld. Hoeveel kost het? Vraag ik haar? Waarop ze antwoordt dat het alleen 20 euro extra is. Ik zeg, ik wil het nu niet. Waarom niet? vraagt ze me. Ik zeg haar dat ik het gewoon niet wil. Vervolgens loopt ze naar de deur opent die en schreeuwt iets naar de wachtkamer. Waarschijnlijk vertelt ze de andere meisjes of de baas, dat ik geen extra service wil. Ik vertel haar dat ik me niet comfortabel meer voel en ze doet een handdoek over mijn kruis. Dan begint ze uit zichzelf te praten: 'Sorry maar de meeste mannen willen het.' Ze vertelt vervolgens dat ze maar 12 euro verdient voor een uur masseren in plaats van 20 euro per uur. (..) Het is echt hard werk, vervolgt ze, en nu verdient ze maar 12 euro. Ik vertel haar dat ik hierheen was gekomen voor een normale massage en dat ik dit niet wist. Waarop ze zegt dat als ze dat geweten had dan had ze mij niet uitgekozen voor een massage. Waarop ik me weer verontschuldigt. Ze zegt: nee, het is ok, ik dacht alleen dat je een vrouw of een homo was omdat je geen happy ending wilt. (..) Ik vraag haar of ze ook wel eens happy endings

⁹⁴ Knotter, Korf & Lau, 2009: pp.71-73. Het Parool 9 september 2005, Trouw 27 juli 2009, Trouw 22 december 2007, De Pers 14 december 2009, Algemeen Dagblad 7 april 2010, Hookers <http://www.hookers.nl/showthread.php?t=73050>, Hookers <http://www.hookers.nl/showthread.php?t=61676>.

geeft aan vrouwen. Ze zegt: nee, alleen normale massage. Om haar een beetje over haar teleurstelling heen te helpen zeg ik tegen haar: nou ja, het goede is dat ik een jong persoon ben en dat je geen oudere man hoeft te masseren. Ze glimlacht en antwoordt: 'leeftijd maakt voor mij niet uit. Het gaat om geld, alleen geld' (observatie Mo25).

"Een andere keer vertelde een masseuse dat het een rustige dag was geweest en dat ze niet veel had verdiend die dag. Nadat de onderzoeker haar seksuele dienstverlening had geweigerd, drong ze erg aan op een extra service: Ze probeerde me te overtuigen door me te vertellen dat ze dáár (wijzend naar zijn penis) een goede dienst zou kunnen verlenen en dat het niet duur was. Ik zou haar een prijs kunnen noemen en zij zou me dan vertellen of ze akkoord ging met die prijs. Later vertelde ze me dat ze 't sowieso kon doen en dat ik haar wat extra geld zou kunnen geven aan 't eind' (Mo18).

"Tijdens de massage vroeg ze me of ik een speciale behandeling wilde hetgeen ik beleefd afwees. Daarna toen ik op mijn rug moest liggen vroeg ze me 't opnieuw. Ze vertelde daarbij die ze 't op een speciale professionele Chinese manier kon doen. Ik weigerde weer. Daarna noemde ze 't nog een aantal keren. Het was duidelijk dat ze erg graag de speciale behandeling wilde geven om een bepaalde reden. Ik vroeg haar waarom ze deze speciale behandelingen gaf en zij antwoordde me dat het voor extra geld was." (Mo60)

Ook in de enquête onder klanten komt herhaaldelijk terug dat de masseuses vaak bij de klant vaak aandringen op een happy ending. Zoals één klant zegt:

"Het komt ook voor als je zegt dat je geen happy ending wilt dat de massage ineens een stuk minder wordt en de dame minder vriendelijk. Voor mij dan de laatste keer bij haar" (Hirawata)

Eerder is al gezegd dat de onderzoekers tijdens het etnografisch onderzoek ook meerdere keren hebben ervaren dat de massage wordt afgeraffeld wanneer duidelijk wordt dat de klant geen happy ending wil, zo blijkt bijvoorbeeld tijdens een bezoek aan een massagesalon:

Ergens halverwege de massage legde ze een laken over mijn genitaliën. Ze raakte ook mijn genitaliën bedekt met het laken) een beetje aan, om me te overtuigen dat ze er ook een beetje mee kon spelen. De sfeer veranderde zodra ze zich realiseerde dat ik niet gekomen was voor de speciale behandeling. Daarna raffelde ze de massage af." (Mo52)

Bij mannelijke klanten wordt door de masseuses vaak aangedrongen om een happy ending te nemen en bij vrouwelijke klanten wordt vaak aangedrongen om de duur van de massage te verlengen. Zo ook tijdens het volgende bezoek aan een massagesalon in de hoofdstad die door een mannelijke en vrouwelijke onderzoeker werd bezocht, waarbij de vrouwelijke onderzoeker het volgende ervoer:

"Terwijl we nog voor de deur staan te kijken komen er twee aantrekkelijk geklede vrouwen naar buiten in een korte minirok, geverfde haren en gekleurde wenkbrauwen. Ze kijken ons nieuwsgierig aan en vragen in het Nederlands of we een massage willen waarop we instemmend antwoorden. Ze vraagt vervolgens of ik Chinees ben. Toen ik deze vraag positief beantwoordde lachten we allebei. We besloten dat ik de massage zou nemen en de ander zou blijven wachten. Ik loop één van de vrouwen achterna naar de massagekamer. Ik moest alles uittrekken op mijn onderbroek na. De masseuse blijkt uit Fuqing te komen, een kleine stad in de provincie Fujian; net als de baas van de salon die blijkt uit dezelfde stad te komen. De masseuse is getrouwd en heeft een zoon van 5 jaar en een dochter van 13 jaar. Haar moeder zorgt nu voor hen. Na wat small talk vraag ik haar hoe lang ze dit werk al doet waarop ze antwoordt ruim een jaar. Ze vertelt me dat ze de eerste drie maanden in Nederland als een babysitter werkte. Maar ze vond het een zware baan. De kinderen sloegen haar. Ze verdiende 800 euro per maand en kreeg gratis kost en inwoning. In de nacht moest ze het zesjarige meisje en het driejarige jongetje wakker maken om te gaan plassen. 'Babysitten is niet makkelijk; de ouders denken altijd dat de babysitters niet genoeg doen voor hun kinderen. Dus ben ik hier gaan werken. Ik heb hier meer vrijheid.' De masseuse vertelt dat ze een reisschuld heeft van 180.000 RMB (ongeveer 18.000 euro) en dat ze nog steeds werkt om de schuld af te betalen. Na een half uur dringt ze aan om een massage van een uur te nemen. Op mijn vraag hoeveel ze verdient met een massage van een half uur antwoordt ze 'Slechts 7

euro. En er zijn nu vier mensen aan het wachten. Als je alleen een massage neemt van een half uur dan verdien ik niet veel en verlies ik andere klanten'. Op mijn vraag hoeveel ze dan verdient met een massage van een uur antwoordt ze '12 euro, de rest gaat naar de baas. (Ik kan aan de toon van haar stem horen dat ze niet tevreden is met haar baas en met dit salaris) (...) Ik werk hier de hele dag, 7 dagen in de week. Ik heb geen dag rust. Het is niet makkelijk om geld te verdienen'" (Moo5S).

5.5.3 Beeld van eigen situatie

Op de vraag wat zij van hun banen en hun salaris vonden, antwoordden de illegaal in Nederland verblijvende vrouwen binnen het etnografisch veldonderzoek neutraal tot negatief. Ze houden niet echt van hun baan en ze vinden niet dat ze veel geld verdienen, maar ze zijn meestal al blij als ze genoeg verdienen om eten te kopen. Bovendien verdienen zij nog steeds meer geld dan zij in China zouden verdienen – in sommige gevallen zelfs tien keer zoveel vanwege hun slechte positie op de Chinese arbeidsmarkt. De vrouwen beseffen echter goed dat ze als een illegale migrant in Nederland weinig keuze hebben en ze moeten accepteren wat ze kunnen vinden. Zelfs als de vrouwen moeten vechten om te kunnen overleven in Nederland, denken ze vaak nog dat de situatie hier beter is dan in China.

Wanneer een masseuse wordt gevraagd om de werk- en leefcondities in Nederland te vergelijken met die in China, zegt ze:

"Er is veel werkloosheid in China. Op mijn leeftijd zou ik waardeloos zijn voor werkgevers. [Ze is 47 jaar oud.] In China is het erg moeilijk om een arbeidscontract te krijgen, alleen lege beloftes. Als we Chinees Nieuwjaar vieren, krijg je niet uitbetaald. Als je een ongeluk hebt gehad terwijl je aan het werk was word je niet beschermd door de wet." (...)

De euro is meer waard dan de Yuan, dus je verdient hier meer. Werken in Europa is beter dan in China, maar als een illegale migrant is het leven hier echt hard. In China heb ik minder druk op mijn hoofd. Hier moet ik altijd bang zijn voor de politie vanwege mijn illegale status. Bovendien ben ik bang dat ik ontslagen word. Alhoewel mijn werkgever mij eten geeft en een plaats om te wonen, dus daar hoef ik mij niet druk om te maken. Ik moet hard werken, maar er is niks aan te doen. Ik moet er gewoon het beste van maken.

De keuze van Huan om naar Nederland te migreren lijkt gebaseerd te zijn op een logische overweging. In Nederland kan meer geld worden verdiend, is het geld meer waard en het werken in Europa kent betere voorwaarden. Echter, het tweede deel van haar uitspraken laat ook zien dat haar mogelijkheden in Nederland erg beperkt zijn door haar illegale verblijfsstatus. Door haar illegale verblijfsstatus is het leven in Nederland zwaar, onzeker en zeer 'stressvol'. Dit zorgt ervoor dat ze vatbaar is voor situaties waarin mensen misbruik van haar maken. Ze is altijd bang en ze moet hard werken.

Ondanks de kwetsbare positie van waaruit met name illegale in Nederland verblijvende werknemers handelen, zeggen meerderen zich niet door de eigenaars van de massagesalons misbruikt te voelen. Dit komt naar eigen zeggen doordat zij zelf de keuze hebben gemaakt om in de beautysalon te gaan werken. Zo zegt een illegaal in Nederland verblijvende Chinese masseuse:

"Ik vind niet dat ik slachtoffer ben van mensenhandel, omdat ik vrijwillig ergens ga werken. Ik word niet gedwongen om dat te doen. Ik doe dit omdat ik eten en drinken nodig heb."

Een andere masseuse is zich ervan bewust dat zij inwisselbaar is en zorgt daarom dat zij zichtbaar blijft en doet wat van haar wordt gevraagd. Omdat zij dit uit zichzelf doet om haar werk niet te verliezen, voelt zij zich niet gedwongen:

'Ik heb niet het gevoel dat ik gedwongen werd om te werken. Als ik niet wilde werken, kon ik gewoon weggaan. Als ik dat zou doen, zouden ze me niet meer bellen. (...). Als ik een paar dagen niet zou werken, zou ik ook niks krijgen. Ik ga af en toe naar de salon en als ik een paar dagen niet zou komen, zouden ze mij ook niet meer bellen als het druk was. Ik moest mijn gezicht laten zien (...) U zegt mij dat [naam beautysalo-

neigenaar] mij vaker belde om te zeggen dat er een klant was of dat ik op moest schieten. Ik kan u zeggen dat dit niet was om te dwingen, maar [naam beautysaloneigenaar] wilde dan gewoon dat de klant geholpen kon worden.'

Wel geven de illegaal in Nederland verblijvende Chinese vrouwen soms aan dat zij als dat mogelijk was liever voor ander werk hadden gekozen, of eigenlijk vinden dat zij meer geld horen te verdienen.

"Ik ben Chinese en kapster. Met massage kon ik meer geld verdienen. Ik wilde dit eigenlijk niet maar ik had niet veel keuze. (...). In China is dit laagstaand werk. Ik ben illegaal en ik moet overleven. daarom deed ik dit werk."

"Als ik legaal was zou ik nooit daar gaan werken voor dit loon."

Het bovenstaande neemt niet weg dat er naast vrouwen die illegaal in Nederland zijn en moeten overleven en/ of het werk doen omdat zij (reis)schulden moeten afbetalen, er vrouwen zijn die het werk doen om een luxer leven te kunnen leiden dan in het land van herkomst. Deze vrouwen lijken geen moeite te hebben met het verrichten van seksuele handelingen. Voor hen is het belangrijker dat zij zo snel mogelijk veel geld verdienen.

"Ik hield ervan om naar Nederland te gaan, en wat het werk betreft, het is toch parttime werk. Het is mooi meegenomen dat ik geld ermee krijg en hiermee kan shoppen en overal naartoe kan gaan."

5.6 Financiën

In deze paragraaf wordt in de eerste plaats voor zover mogelijk iets verteld over de verdiensten van beautysaloneigenaars. In de tweede subparagraaf wordt ingegaan op de kasadministratie van de beautysaloneigenaars en in hoeverre zij de wet op de loonbelasting naleven. En tot slot wordt besproken in hoeverre beautysaloneigenaars direct of indirect betrokken zijn bij ongebruikelijke en verdachte geldtransacties.

5.6.1 Verdiensten beautysaloneigenaars

Aangezien in meerdere beautysalons binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken 30 tot 35 euro wordt gerekend voor een bodymassage van een uur en de masseuses hier twaalf tot veertien euro voor ontvangen, lijkt het erop dat beautysaloneigenaars 53% tot 77% van het bedrag dat een klant voor een bodymassage betaalt inhouden en dat werknemers het overige gedeelte (23% tot 47%) ontvangen. Voor geslachtsgemeenschap rekenen de beautysaloneigenaars binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken bedragen van 120 tot 150 euro per uur. Een beautysaloneigenaar rekende bijvoorbeeld minder geld voor een 30-jarige illegaal in Nederland verblijvende masseuse dan voor een 24-jarige studente. Afhankelijk van de afkomst van de prostituees en of zij een klant voor een half uur of een uur bedienen houden de beautysaloneigenaars 54% tot 67% in van het bedrag dat bij de klant in rekening wordt gebracht. Fooien mogen de werkneemsters zelf houden. In een opsporingsonderzoek ging van het ingehouden bedrag een klein bedrag 5 tot 10 euro naar de rekruteerders van de masseuses in respectievelijk Maleisië en Hong Kong. De masseuses lijken voornamelijk contant te worden uitbetaald. Waarschijnlijk worden de meesten aan het eind van de dag uitbetaald, maar sommigen zeggen dat dit een keer per week, per maand of direct na de massage gebeurt.

Over de financiële situatie van beautysaloneigenaars is weinig bekend. Verschillende beautysaloneigenaars zeggen schulden te hebben die zij moeten aflossen. De schulden lopen uiteen van 13.000 tot 40.000 euro. Meerdere keren is terug te zien dat beautysaloneigenaars geld lenen om de beautysalon te kunnen starten. In een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zou de beautysaloneigenaresse hiervoor een hoge lening bij vrienden in China hebben. In een ander opsporingsonderzoek leende de beautysaloneigenaar volgens zijn boekhouder bij zijn vriendin en een vriend ieder 15.000 euro om de

beautysalon te kunnen openen. In een derde opsporingsonderzoek leende een beautysalongeigenaar op een bepaald moment tegen rente 5.000 euro bij een vrouw voor een meisje. De beautysaloneigenaar garandeerde de vrouw dat het bedrag binnen 24 dagen teruggestort zou worden. De vrouw zou per dag €1000,- opnemen via haar creditcard. Om het geld te overhandigen, moest de vrouw “net als de vorige keer [geld] geven aan die persoon bij de bushalte/ treinstation”.

5.6.2 Kasadministratie en naleving Wet op de loonbelasting en Wet op de identificatieplicht

In de loop van programma The Wall is een verslag geschreven over de tot dan toe gehouden bestuurlijke controles binnen de Chinese beautybranche.⁹⁵ Hieruit volgt dat in de periode van november 2009 tot november 2010 in drie grote steden in Nederland in totaal zesentwintig ondernemingen binnen de Chinese beautybranche zijn gecontroleerd waarbij onder meer de belastingdienst aanwezig was.⁹⁶ Het betreft vooral ondernemingen in Amsterdam,⁹⁷ maar ook ondernemingen in Den Haag en Rotterdam. Tijdens de controles is gebleken dat in vrijwel alle gecontroleerde ondernemingen de kasadministratie niet op orde is. Het gaat hierbij voornamelijk om het niet bijhouden van een kasboek, het niet (op de juiste wijze) vastleggen van het beginsaldo en de zakelijke uitgaven per dag, het door elkaar lopen van privégeld en kasgeld, het niet bijhouden van een werkrooster en –planning en/ of het niet verstrekken van loonstroken. Daarnaast werd in een aantal beautysalons ook geen kwitanties uitgereikt aan de klanten. Dit laatste komt ook naar voren uit de observaties binnen het etnografisch veldonderzoek in de massagesalons. Bij alle elf massages die de onderzoekers ondergingen werd aan het eind geen kwitantie gegeven. Bij zeven salons vroegen de onderzoekers zelf om een kwitantie en bij zes salons reageerde de dame achter de kassa erg verbaasd en verward op de vraag. Uiteindelijk konden de onderzoekers wel een kwitantie krijgen, maar in drie gevallen werd het bedrag handmatig op een klein papertje, of folder, opgeschreven. De andere bonnen waren professioneler met een stempel, maar nog steeds handgeschreven. Ook was opvallend dat de onderzoeker die de *happy ending* had ondergaan een kwitantie kreeg waarop alleen de 35 euro stond vermeld voor de reguliere massage. De 20 euro voor de happy ending stond er niet op. In vrijwel alle salons moest met contant geld worden betaald. In een enkele salon is het mogelijk om met een creditcard te betalen.

Met betrekking tot de administratieve verplichtingen ingevolge de Wet op de loonbelasting en de Wet op de identificatieplicht werden tijdens de beautysalonbezoeken enkele misstanden geconstateerd. Zo was in iets minder dan een derde van de ondernemingen de eigenaar niet in het bezit van een kopie van de identiteitsbewijzen van de werknemers en hun loonheffinggegevens. Sommige eigenaars verklaarden deze papieren thuis te bewaren. Van de overige tweederde van de ondernemingen werd niet expliciet in het controlerapport vermeld of de saloneigenaars voldeden aan de bovengenoemde administratieve verplichtingen. Doordat in deze salons met enige regelmaat illegale vreemdelingen werkzaam werden aangetroffen, is het aannemelijk dat dit niet het geval is.

Eén van de bestuurlijk gecontroleerde beautysalons komt ook voor in een van de zeven geanalyseerde opsporingsonderzoeken. Uit het bij het opsporingsonderzoek behorende onderzoeksdossier blijkt dat de eigenaars van deze beautysalon in het verleden, dus reeds voordat de bestuurlijke controle plaatsvond, te weinig loonbelasting hebben afgedragen. De belastingdienst berekende voor deze salon indertijd over een periode van vijftien maanden een Nadeel Loonheffing van 171.000 euro. Dit komt neer op ongeveer 11,5 duizend euro per maand. Hetzelfde onderzoeksdossier laat zien dat de belastingdienst over dezelfde periode voor een andere beautysalon een nadeel loonheffing van ruim 16 duizend euro per maand berekende. De onderzoeksdossiers van twee andere geanalyseerde opsporingsonderzoeken bevatten van drie andere ondernemingen ook berekeningen Nadeel Loonheffing. Deze betroffen

⁹⁵ Liefink, M. en M. Bottenberg (2011), Verslag bestuurlijke controles binnen de Chinese beautybranche in drie grote steden in Nederland, Driebergen: KLPD/ DNR/ TSO.

⁹⁶ Voor november 2009 werden er door de verschillende betrokken organisaties al regelmatig controles uitgevoerd in diverse ondernemingen binnen de Chinese beautybranche. Deze acties vonden echter niet plaats in het kader van programma The Wall.

⁹⁷ De meerderheid van de controles vond plaats binnen het postcodegebied 1012, ofwel het centrum van Amsterdam.

op maandbasis gemiddeld veel kleinere bedragen die uiteenlopen van 800 tot 2.600 euro per maand. Voor zover eigenaars van beautysalons de belastingdienst benadelen, lijkt dit dus in sterk verschillende mate te gebeuren. In een van de bestudeerde opsporingsonderzoeken bleek uit cameraobservatie, dat de werknemers in drie dagen tijd 100 uur meer aanwezig waren in de betreffende beautysalon dan in de loonaangiften stond vermeld. Volgens een student stopten deze medewerkers om vier uur 's middags en kwamen zij 's avonds weer terug om extra te werken. Verder is in een opsporingsonderzoek gebleken dat de geregistreerde uren op de loonlijsten van de beautysalons niet overeen kwamen met de openingstijden. Er stonden voornamelijk deeltijdmedewerkers op de loonlijst vermeld, die tezamen minder uren zouden werken dan het aantal uren dat de salon per week open is. Ook is gebleken dat een beautysalon een dubbele administratie voert. Uit het kasboek en de agenda volgde voor een bepaalde dag een veel lagere omzet (60 euro) dan uit een in beslag genomen los blaadje (264 euro). Verder is in meerdere opsporingsonderzoeken aangetoond dat de beautysalons veel langer dan de officiële openingstijden open zijn.

In één van de andere geanalyseerde opsporingsonderzoeken is aan het licht gekomen dat in plaats van de illegale werknemers, die zwart worden uitbetaald, fictieve werknemers op de loonlijst werden gezet. De fictieve werknemers ontvingen een loonstrook, maar werkten veel minder uur dan vermeld of zelfs in het geheel niet. De fictieve werknemers zijn door de beautysaloneigenaars aangemeld bij de belastingdienst een ook is voor hen aangifte loonbelasting gedaan. Voor de fictieve werknemer heeft dit als voordeel dat de loonstrook kan worden gebruikt om bijvoorbeeld de kredietwaardigheid voor een hypotheek aan te tonen of om te voldoen aan de eisen bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) om referent te kunnen zijn. Het voordeel voor de werkgever is dat de afgedragen premies en loonbelasting (meestal) door de fictieve werknemer als onkosten worden terugbetaald. Een 24-jarige werkneemster, die deels als fictieve werknemer fungeerde, zegt:

'Ik heb in het begin een arbeidscontract getekend. Dat heb ik denk ik nog wel. In het contract stond dat ik 40 uur per week zou werken en ik zou €8 per uur zou verdienen. Ik werkte geen 40 uur per week, in het begin werkte ik 100 uur per maand, nu werk ik veel minder, zo'n 40 uur in de maand. (...). Ik kreeg altijd contant uitbetaald. (...).'

Eén van de fictieve werknemers is de vrouw van een van de beautysaloneigenaars. Zij zegt:

"Toen mijn man naar Nederland moest komen, verdiende ik niet genoeg om te voldoen aan de regels. De zus van mijn man heeft toen voorgesteld om mij op de loonlijst te zetten om te laten zien dat ik genoeg inkomen had om mijn man naar Nederland te laten komen. Dat zou dan weer stoppen als mijn man in Nederland zou zijn. Ik heb daar nooit echt gewerkt of geld van ontvangen, nogmaals dit was alleen op papier zo en zou stoppen in 2005 als mijn man in Nederland was. Het lijkt er nu op dat zij dat nooit gestopt hebben."

In een ander opsporingsonderzoek zijn veertien werknemers bekend die bij de belastingdienst zijn aangemeld, maar niet als werknemers zijn gesignaleerd binnen de opsporingsonderzoeken. Dit kunnen dus ook fictieve werknemers zijn geweest.

5.6.3 Ongebruikelijke en verdachte transacties

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is weinig informatie bekend over ongebruikelijke en verdachte geldtransacties. Wel wordt duidelijk dat het voorkomt dat (ex-) werknemers van Chinese beautysalons en (ogenschijnlijke) familieleden van beautysaloneigenaars verdachte geldtransacties in de vorm van money transfers uitvoeren. Soms blijkt expliciet dat dit voor de beautysaloneigenaars, hun familie of andere contacten wordt gedaan en op andere momenten heeft dit er tenminste de schijn van. Voor zover de hoogte van de bedragen bekend zijn, gaat het doorgaans om niet al te hoge geldbedragen van 2.000 tot 2.500 euro die net op of boven de grens van de Melding Ongebruikelijke Transacties (MOT) van 2.000 euro vallen. In een opsporingsonderzoek zijn er aanwijzingen dat er werd gesmurfte. Dit betekent dat kleine geldbedragen worden overgemaakt die onder de MOT-meldgrens vallen.

In een van de opsporingsonderzoeken heeft een ex-werknemer voor de nicht van de beautysaloneigenaresse twee geldbedragen (2.000 en 2.076 euro) aan een ontvanger in China overgemaakt. Een andere persoon, met dezelfde achternaam als de beautysaloneigenaresse, heeft twee geldbedragen (6.000 en 2.500 euro) overgemaakt naar een andere ontvanger in China. Naar dezelfde ontvanger hebben een werknemster en haar Nederlandse man ieder afzonderlijk 2.535 euro overgemaakt. Binnen een maand heeft de Nederlandse man nog twee keer een bedrag van 2.535 euro naar een andere persoon in China overgemaakt.

In een ander opsporingsonderzoek laat de beautysaloneigenaar een student de commissies voor de rekruteerders in Hong Kong en/ of Maleisië overmaken. De student stort de commissies, die de beautysaloneigenaar met de rekruteerders heeft afgesproken, op zijn/ haar rekening en maakt deze vervolgens naar de rekruteerders over. Ongeacht de hoogte van de over te maken bedragen rekent de student 100 euro per transactie. Het is onduidelijk of de student ook in de beautysalon van de eigenaar werkt.

In een derde opsporingsonderzoek vraagt de gesprekspartner van een beautysaloneigenaresse over de telefoon of zij iemand kan vinden die 2.000 wil overmaken. De beautysaloneigenaresse laat hem weten dat dat op dat moment niet kan omdat zij de afgelopen tijd al heel veel geld via anderen heeft overgemaakt. Een andere beautysaloneigenaresse blijkt een studente die in haar beautysalon werkt te helpen met de verlenging van haar verblijfsvergunning voor studie. De student moet hiervoor kunnen aantonen dat zij over voldoende eigen geld beschikt. Daarom krijgt zij voor korte tijd 10.000 euro van de beautysaloneigenaresse op haar rekening gestort, die zij direct terugstort nadat zij – voor het bewijs van voldoende eigen middelen – een bankafschrift met de 10.000 euro erop heeft geprint. De student kan door deze gunst van de beautysaloneigenaresse kwetsbaar worden, aangezien zij door guanxi het gevoel kan krijgen dat zij hier iets tegenover moet stellen.

5.7 Conclusie

Binnen de Chinese beautysalons werken verschillende groepen masseuses, zoals illegaal in Nederland verblijvende masseuses en studentes, die een verschillende motivatie hebben om daar te werken. In de beautysalons werkt voornamelijk personeel dat al langere tijd in Nederland verbleef voordat het er ging werken. Een groot aantal masseuses neemt zelf contact op met de beautysaloneigenaars voor een baan, veelal op basis van advertenties in Chinese kranten of op Chinese online sociale netwerken. Uit een deel van deze advertenties kan worden opgemaakt dat beautysaloneigenaars op zoek zijn naar personeel dat seksuele handelingen verricht.

Een deel van de masseuses is in het verleden naar Nederland gesmokkeld. Deze vrouwen creëerden hiermee een schuld van 7.000 tot 15.000 euro. Het komt zelden voor dat de mensensmokkelaars van (toekomstige) masseuses en de beautysaloneigenaars onderdeel zijn van hetzelfde netwerk. Voor zover masseuses zijn gesmokkeld gebeurde dit binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken meestal door misbruik te maken van verschillende wettelijke regelingen en de vrije verblijfstermijn. Belangrijke transitlanden voor de smokkelreis zijn Frankrijk en Duitsland. De reis kan onder erbarmelijke omstandigheden plaatsvinden. Ondanks dat beschouwen veel vrouwen in vreemdelingenbewaring de slangenkopen in eerste instantie niet als criminelen, maar als helden aan wie ze veel te danken hebben. Na enig doorvragen blijken de meningen van de vrouwen over dit onderwerp enigszins verdeeld te zijn en variëren hun antwoorden van neutraal tot negatief. Hun belangrijkste kritiekpunten op de slangenkopen zijn dat zij valse beloftes maken over dat in het buitenland makkelijk geld kan worden verdiend en dat de vrouwen bij aankomst in Nederland aan hun lot worden overgelaten als de schulden zijn afbetaald. Chinese Hbo-studenten maken vaker dan Chinese universitaire studentes gebruik van agentschappen voor de reis naar Nederland.

Met name de illegaal in Nederland verblijvende masseuses krijgen soms huisvesting via de beautysaloneigenaars. Dit kan hun in een positie van meervoudige afhankelijkheid brengen. De huren zijn voor Nederlandse begrippen niet hoog, maar doordat weinig geld wordt verdiend kan het toch een aderlating zijn. Er zijn heel weinig masseuses binnen dit onderzoek die letterlijk door de beautysaloneige-

naars worden gedwongen om binnen de beautysalons te werken en/ of daar seksuele handelingen te verrichten. Studentes worden nog weleens misleid over het soort werk (i.c. seksuele handelingen) dat binnen de beautysalons wordt verricht. Als de studentes hier achter komen, worden zij onder druk gezet om ook seksuele handelingen te verrichten. Hoewel niet geconstateerd binnen dit onderzoek, worden studentes, maar ook andere Chinese masseuses, die eenmaal seksuele handelingen hebben verricht, kwetsbaar voor afpersing.

Met name de illegaal in Nederland verblijvende masseuses die schulden hebben, de taal niet spreken en niet terug kunnen vallen op sociale netwerken voor werk en huisvesting zijn kwetsbaar voor (seksuele) uitbuiting. Dit wordt voor de beautysaloneigenaars vereenvoudigd doordat de Chinese beautybranche een etnische niche is waarin Chinezen onderling afspraken maken en werknemers niet op de hoogte zijn van Nederlandse regelgeving rondom arbeidsvoorwaarden. Op het moment dat beautysaloneigenaars voldoende aanbod van masseuses hebben, kunnen ook masseuses die legaal in Nederland verblijven kwetsbaar worden voor uitbuiting op het moment dat zij weinig andere arbeidsop-ties hebben door bepaalde omstandigheden, waaronder het niet spreken van de taal.

Voor een deel zijn het niet de beautysaloneigenaars die masseuses aanzetten tot het verrichten van seksuele handelingen, maar doen zij dit zelf. Dit komt doordat de Chinese beautysalons opereren op een markt van grote concurrentie waar binnen een flexibel werksysteem wordt gewerkt en wordt bezuinigd op arbeidskosten door bijvoorbeeld wachttijden niet uit te betalen. Om toch in hun dagelijkse levensbehoeften te kunnen voorzien en eventuele schulden af te kunnen betalen gaan sommige masseuses er zelf toe over om seksuele handelingen te verrichten. In sommige beautysalons wordt het geld dat hiermee wordt verdiend als een fooi gezien die de masseuses zelf mogen houden.

Chinese masseuses hebben niet snel het gevoel dat zij worden uitgebuit. Vooral als zij niet letterlijk door de beautysaloneigenaars worden gedwongen en ze het gevoel hebben dat ze ondanks alles meer verdienen dan in China. Wel zijn verschillende masseuses ontevreden over de arbeidscondities en zouden zij het werk niet doen als zij andere opties hebben. Beautysaloneigenaars houden 53% tot 77% van de verdiensten met bodymassage in en 54% tot 67% van de verdiensten met geslachtsgemeenschap. Soms betalen zij een kleine fee aan de rekruteerders van de masseuses in het land van herkomst. In sommige salons mogen masseuses de verdiensten voor *happy endings* zelf houden. Bij vrijwel alle gecontroleerde beautysalons is de kasadministratie niet op orde en ook zijn de beautysaloneigenaars niet altijd in het bezit van een kopie van het identiteitsbewijs van masseuses en hun loonheffinggegevens. Sommige beautysaloneigenaars voeren fictieve werknemers op bij de belastingdienst.

Hoofdstuk 6

Samenvattende Conclusie

6.1 Introductie

Vanaf de jaren negentig is een explosieve toename van het aantal Chinese beautysalons in Nederland zichtbaar. Op basis van het Kamer van Koophandelbestand is gebleken dat er eind 2009 tenminste 98 Chinese beautysalons in Nederland waren. In ruim de helft van deze salons werden massagebehandelingen gegeven. Het aantal Chinese beautysalons waar dit mogelijk is, lijkt de jaren erna sterk te zijn gestegen. De meeste beautysalons bevinden zich in de Randstad, met name in Den Haag en Amsterdam. De markt van Chinese beautysalons, de zogenaamde Chinese beautybranche, is in Nederland vanaf de jaren negentig sterk in beweging; de salons komen en gaan en wisselen regelmatig van eigenaar en rechtsvorm. Meestal zijn het eenmanszaken en ook wel Vennootschappen onder Firma. Ook de werknemers in deze branche, de masseuses, worden gekenmerkt door een grote mobiliteit en veranderen regelmatig van werkplek.

Sinds begin 2000 ontvangt het *Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel* signalen dat er sprake zou zijn van slechte werkomstandigheden en van mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche. Tevens bestaat het vermoeden dat binnen de Chinese beautysalons seksuele diensten worden verleend. Dit is niet vreemd aangezien in China massage in bepaalde gebieden wordt gerelateerd aan seksuele dienstverlening. Ook studies wijzen uit dat in China (Pan, 1999; Jeffreys, 2004; Dougherty, 2006; Hyde, 2007; Li, 2007; Pirkle e.a., 2007; Farrer, 2008; Hong; Li, 2008; Wu, 2008; Bao, 2009), maar ook in het buitenland zoals bijvoorbeeld in de Verenigde Staten, Italië en Frankrijk (Chin, 1999; Gao, 2004; Levy en Lieber, 2008), deze massagesalons vaak een dekmantel blijken te zijn voor prostitutie.

De kwetsbare positie waarin veel Chinese arbeidsmigranten in Nederland verkeren is decennia lang vrijwel onopgemerkt gebleven. In *Slangenkoppen en tijgerjagers* doen Knotter, Korf & Lau (2009) onderzoek naar illegaliteit en criminaliteit onder Chinezen in Nederland en verschaffen inzicht in de illegale migratie van China naar Nederland en de positie van illegale Chinese migranten in Nederland. Het onderzoek toont aan dat de illegale status van ongedocumenteerde Chinese migranten resulteert in een kwetsbare positie en hen een makkelijke prooi maken voor criminelen. Dit onderzoek tracht een verdieping aan te brengen en inzicht te verschaffen in het functioneren van de Chinese beautybranche en mogelijke misstanden op het gebied van mensenhandel en mensensmokkel in kaart te brengen. Gezien de geslotenheid van de Chinese gemeenschap en de taal- en cultuurbarrière is het moeilijk voor politie en justitie om beter zicht te krijgen op in hoeverre, en op welke wijze, beautysaloneigenaars en masseuses als dader of slachtoffer betrokken zijn bij mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche in Nederland. Dit geldt eveneens voor het vinden van verklaringen voor de wijze waarop zij handelen binnen het mensenhandel- en mensensmokkelproces voor zover dat aan deze branche te relateren is.

Om een gedetailleerd beeld te geven van deze problematiek bij een moeilijk toegankelijke doelgroep is een uniek samenwerkingverband opgezet tussen de Nationale Recherche en de Universiteit van Amsterdam om een wetenschappelijk onderzoek te verrichten naar deze branche. De Nationale Recherche heeft zich hierbij hoofdzakelijk gericht op de analyse van opsporingsonderzoeken en bestuurlijke controles. Het onderzoek van de Universiteit van Amsterdam bestond uit het uitvoeren van een etnografisch onderzoek naar deze branche, waaronder participerende observaties in de Chinese massagesalons en interviews met Chinese masseuses en hun klanten. Deze samenwerking stelde de onderzoekers in staat om op basis van verschillende onderzoeksmethoden en databronnen inzicht te verschaffen in deze complexe thematiek.

Hoewel de onderzoekstrajecten gescheiden zijn uitgevoerd, richtten zowel het onderzoek van de Universiteit van Amsterdam als het onderzoek van de Nationale Recherche zich op de vraag wat de aard en omvang is van mogelijke mensenhandel en mensensmokkel binnen de Chinese beautybranche. In het etnografische onderzoek is in het bijzonder de ervarings- en beleavingswereld van de Chinese masseuses onderzocht en de factoren die van invloed zijn op het uitbuitingsproces. Het doel van het etnografische onderzoek is om inzicht te verschaffen in de subjectieve ervaringen van Chinese masseuses in de Chinese beautybranche in Nederland en de betekenissen die zij daaraan toeschrijven.

Hierbij lag de focus op de wijze waarop kwetsbaarheden worden geproduceerd op basis van een beschrijving van het migratie- en arbeidsproces gezien vanuit een emic perspectief.

6.2 De Chinese beautybranche, de eigenaars en de masseuses

Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken volgt dat de eigenaars van Chinese beautysalons voor het overgrote deel (etnisch) Chinezen zijn en hetzelfde geldt voor de masseuses die vrijwel altijd vrouwen zijn. De leeftijdsverdeling van de masseuses is zeer verspreid, maar de grootste groepen zijn 21 tot en met 25 jaar en 36 tot en met 40 jaar oud. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn in enkele gevallen aanwijzingen dat de formele beautysaloneigenaars niet de werkelijke eigenaars zijn. De beautysaloneigenaars maken voor hun activiteiten binnen de Chinese beautybranche gebruik van grotere Chinese netwerken in het binnen- en buitenland en hebben soms niet-Chinese contacten, zoals Turken en Roemenen.

De Chinese migrantengroep wordt gekenmerkt door sterke culturele tradities, zoals *guanxi* (oftewel sociaal kapitaal), die de migrant helpen bij het vinden van een baan of een slaapplek in het land van bestemming. Het hebben van een sociaal netwerk blijkt voor Chinese arbeidsmigranten een belangrijke hulpbron te zijn voor een succesvolle migratie. In tegenstelling tot wat op basis van *guanxi* kan worden verwacht komen de eigenaars van de massagesalons en de masseuses lang niet altijd uit dezelfde herkomstprovincies. Vanuit het perspectief van de masseuses blijkt echter dat doordat zij weinig *guanxi* hebben de kans wordt vergroot dat zij in deze branche terechtkomen. Indien de arbeidsmigrant niet kan terugvallen op sociale- en familienetwerken, zoals bij de groep gesmokkelde migranten die vanaf de jaren negentig naar Nederland is gemigreerd, worden de sociale netwerken vanuit hun werkplaats opgebouwd. Het onderzoek laat zien dat deze sociale netwerken bij een grote smokkelschuld ook beknellend kunnen werken en kunnen bijdragen aan de continuering van een situatie van arbeidsuitbuiting. In het geval een Chinese migrant bijvoorbeeld aangifte zou willen doen wegens uitbuiting door haar werkgever zal zij worden geïsoleerd van de Chinese gemeenschap en zal zij haar sociale netwerk, en daarmee de kans op werk en woonplaats, verliezen. Dit is een belangrijke reden waarom Chinezen er de voorkeur aan geven om te zwijgen en loyaal te blijven tegenover hun baas.

Hoewel meerdere beautysaloneigenaars betrokken zijn bij, of te relateren zijn aan, 'grensoverschrijdende mensensmokkel' en 'mensensmokkel in de zin van hulp bij illegaal verblijf in Nederland uit winstbejag' komt het zelden voor dat zij onderdeel zijn van mensenhandelnetwerken waarbij de mensensmokkel ten dienste staat van de uitbuiting van masseuses in beautysalons. In slechts één geanalyseerd opsporingsonderzoek is een beautysaloneigenaar met een in een woning gevestigde beautysalon veroordeeld voor seksuele uitbuiting, waarbij is aangetoond dat hij etnisch Chinese masseuses kreeg aangeleverd vanuit Maleisië en Hong Kong die onder dwang seksuele handelingen moesten verrichten om hun in het land van herkomst opgelopen schulden af te betalen.

Zowel uit het etnografisch veldonderzoek als uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken volgt dat de meeste masseuses al in Nederland verbleven voordat zij in de beautysalons gingen werken. Voor zover zij gesmokkeld waren, hadden de mensensmokkelaars doorgaans geen relatie met de beautysaloneigenaars. Vaak hadden de masseuses voor kortere periodes al meerdere laaggeschoolde banen verricht. Zeer regelmatig komt het voor dat de vrouwen bij aankomst in Nederland zichzelf bij de beautysalons melden in de hoop daar te kunnen werken. Zij reageren op advertenties van beautysaloneigenaars in kranten en op online sociale netwerken, lopen de beautysalon binnen of komen in contact met beautysaloneigenaars via eigen contactpersonen of contactpersonen van de beautysaloneigenaars. De goede verstaander kan uit een deel van de personeelsadvertenties in Chinese kranten en op websites afleiden dat om masseuses wordt gevraagd die ook seksuele handelingen willen verrichten. In dit geval weten masseuses van tevoren wat van hen wordt verlangd (of kunnen zij dit weten). Wanneer het contact via tussenpersonen tot stand komt, worden ook wel commissies betaald, waarbij de commissies voor vrienden lager zijn dan voor professionele agentschappen.

De geanalyseerde opsporingsonderzoeken laten zien dat de masseuses vooral uit de zuidoostelijke, oostelijke en noordoostelijke kustprovincies komen, terwijl de masseuses uit het etnografisch veldonderzoek vooral uit de noordoostelijke kustprovincies komen. Onduidelijk is of dit verschil te verklaren is doordat de masseuses in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken een valse identiteit hebben aangenomen. De grootste groepen masseuses die actief zijn in de Chinese beautybranche zijn de illegaal in Nederland verblijvende vrouwen, vrouwen met een visum of verblijfsvergunning voor verblijf bij partner of echtgenoot, en studentes.

Op basis van het etnografisch veldonderzoek kunnen drie soorten massagesalons worden onderscheiden: 1) de massagesalons met seksuele dienstverlening, 2) de grijze sector, en 3) de professionele massagesalons. In totaal zijn binnen het etnografisch veldonderzoek 23 Chinese massagesalons in Den Haag en Amsterdam geselecteerd voor het uitvoeren van intensievere observaties om mogelijke situaties van uitbuiting te onderzoeken. Vrijwel alle geselecteerde beautysalons vielen in de eerste twee categorieën, namelijk de massagesalons met seksuele dienstverlening en het grijze circuit. Omdat één van de drie criteria waarop de beautysalons voor observaties zijn geselecteerd, seksuele dienstverlening was, is dit type salon onevenredig veel vertegenwoordigd in het etnografisch onderzoek. Ook de geanalyseerde opsporingsonderzoeken startten vrijwel altijd op basis van een vermoeden van seksuele uitbuiting. Om deze reden blijft het moeilijk om een nauwkeurig antwoord te geven op de vraag wat de exacte omvang is van illegale seksuele dienstverlening binnen de Chinese beautybranche in Nederland. Desondanks wordt op grond van het etnografisch veldonderzoek, de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en de innovatief uitgevoerde bestuurlijke controles geschat dat in rond de helft van de Chinese massagesalons seksuele dienstverlening plaatsvindt. Seksuele dienstverlening, variërend van handmatig aftrekken tot geslachtsgemeenschap, komt met name voor in de salons die ingedeeld kunnen worden in de eerste twee types. In de zogenoemde professionele salons is niet geconstateerd dat dit het geval was. Bij de massagesalons in het grijze circuit kregen de onderzoekers binnen het etnografisch veldonderzoek de indruk dat de masseuses zelf konden beslissen of ze seksuele dienstverlening verschaften. Dit betrof in het bijzonder de studentes. Met de extra service in de vorm van het handmatig aftrekken van de klant, oftewel de zogenaamde *happy ending*, spelen de salons in op een gat in de Nederlandse arbeidsmarkt. Voor zover bekend heeft geen enkele beautysalon een exploitatievergunning voor een seksinrichting. In bepaalde salons is ook geslachtsgemeenschap mogelijk. Hiermee kunnen beautysaloneigenaars veel meer geld verdienen dan met *happy endings*. Bij de seksuele dienstverlening is sprake van seksuele fluïditeit. Het blijkt niet altijd duidelijk te zijn waar erotische massage ophoudt en overgaat in seksuele dienstverlening. Voor zowel de eigenaars van de salons, de Chinese masseuses als de klanten is de *happy ending* geen seks maar onderdeel van de reguliere massage. Deze fluïditeit toont de complexe relatie aan tussen seksueel gedrag en seksuele handelingen en de seksuele identiteit van de betrokkenen, waarbij in dit geval de klant zich niet beschouwt als een prostitutieklant en de masseuse zich niet identificeert als een professionele sekswerker.

6.3 Uitbuiting op de werkvloer

In zowel de geanalyseerde opsporingsonderzoeken als het etnografisch onderzoek is gebleken dat het regelmatig voorkomt dat masseuses, soms gedurende zeven dagen per week, lange werkdagen van tenminste 9 tot 12 uur maken. Ondanks de relatief hoge uurlonen van doorgaans rond de acht euro voor illegaal in Nederland verblijvende werknemers en twaalf tot veertien euro voor legaal in Nederland verblijvende werknemers verdienen zij nauwelijks geld. Dit komt doordat de masseuses alleen worden uitbetaald voor de uren dat zij een klant bedienen en verder afhankelijk zijn van de fooien die klanten geven. Dit heeft tot gevolg dat de lonen doorgaans niet hoger zijn dan 10 tot 80 euro per dag en op maandbasis regelmatig slechts tussen de 200 en 700 euro variëren. In dergelijke gevallen kan sprake zijn van uitbuiting door de werkgever. Dit geldt zowel voor de reguliere massages als de massages die in seksuele dienstverlening eindigen. Seksuele en/of erotische dienstverlening gebeurt enerzijds onder druk van eigenaars en anderzijds wordt het als een strategie ingezet door de masseuses zelf. De laatste groep, de masseuses die er zelf voorkiezen, kan dan wel nog slachtoffer van overige uitbuiting zijn. In

dit geval is er sprake van slechte arbeidsomstandigheden, zoals bijvoorbeeld werken in een salon zonder officiële vergunning voor seksuele dienstverlening, lage beloning, geen arbeidscontracten die ook parttime afgesloten kunnen worden, met daarin duidelijke afspraken over het soort dienstverlening, en onveilige seks. De indruk is dat de meeste Chinezen de beautysalons niet opzetten met als hoofddoel masseuses uit te buiten waarbij als een vooropgezet plan een rechtstreekse relatie zou worden aangegaan met Chinese smokkelnetwerken die aan de eigenaars illegale, en dus goedkope en makkelijk uit te buiten, arbeidskrachten leveren. Dat masseuses worden uitgebuit lijkt eerder het gevolg te zijn van de grote onderlinge concurrentie tussen Chinese beautysaloneigenaars binnen de etnische niche van de Chinese beautybranche in Nederland. Dit neemt echter niet weg dat slechte arbeidsomstandigheden als gevolg van concurrentie ook als een vorm van uitbuiting kan worden beschouwd. In de gevallen dat naar de in de Nederlandse samenleving geldende maatstaven gesproken kan worden van uitbuiting, hebben Chinese masseuses lang niet altijd het gevoel dat zij worden uitgebuit. Evenals Knotter en Korf blijkt ook uit het etnografisch veldonderzoek en de geanalyseerde opsporingsonderzoeken dat dit vooral te maken heeft met de arbeidsomstandigheden die de migranten in China gewend zijn. Veelal berusten ze in hun lot (Knotter en Korf, 2009: 99). In Nederland zijn de arbeidsomstandigheden vaak beter dan wat de Chinese migranten gewend waren. Wel zijn verschillende masseuses ontevreden over de arbeidscondities en zouden zij het werk niet doen als zij andere opties hadden. Ondanks de moeilijke situatie gaven de meeste vrouwen er toch de voorkeur aan om in Nederland te blijven en waren zij van mening dat de situatie altijd nog beter was dan in China. Terugkeer naar China zou namelijk gezichtsverlies, of *mianzi*, betekenen. Het redden van hun gezicht, en hiermee de eer van de familie, vormt een hoge prioriteit voor de vrouwen. Deze prioriteit verplicht de vrouwen ertoe om zich niet te verzetten of hun werkgever aan te geven in het geval van uitbuiting. Dit gezichtsverlies en het verlies van *guanxi* in combinatie met hun illegale migrantenstatus op de arbeidsmarkt maken dat de werknemers kwetsbaar zijn voor uitbuiting en dragen bij aan het in stand houden van uitbuitingssituaties.

Wat de arbeidscondities betreft in de Chinese massagesalons kan geconcludeerd worden dat het zijn van een masseuse een tamelijk onzekere baan inhoudt. De masseuses zijn erg afhankelijk van het aantal klanten dat ze per dag krijgen. Zoals gezegd ontvangen de masseuses geen loon tijdens de uren waarop zij op klanten wachten en worden alleen uitbetaald voor de uren waarin zij klanten masseren. Ze dragen een groot risico op hun schouders met de mogelijkheid dat ze een slechte dag en dus een laag inkomen kunnen krijgen. De masseuses zijn hiertegen niet beschermd en dragen een geheel eigen verantwoordelijkheid om geld te verdienen; er zijn niet of nauwelijks werkgevers die hen een minimum loon uitbetalen. Dit maakt hen kwetsbaar waardoor ze naar wegen zoeken om meer geld te kunnen verdienen, waaronder het geven van een extra service. De manier waarop veel masseuses met *happy ending* omgaan laat een instrumentele benadering van seksualiteit zien die door hen als strategie wordt ingezet om meer geld te verdienen. Uit de interviews met de masseuses en de enquête onder klanten komt naar voren dat als er seksuele diensten worden geweigerd dit in veel gevallen de studenten zijn. Het etnografisch onderzoek laat zien dat met name de ongedocumenteerde masseuses *extra services* geven.

Het voorgaande toont aan dat vanuit een *emic* perspectief gezien met name de groep illegale masseuses *special services* in hun 'pakket' hebben opgenomen als een manier om het risico van een rustige dag te compenseren. Het lijkt er dus op dat ze met het geld dat ze voor de *extra service* verdienen aan het noodzakelijk minimum inkomen komen om te kunnen overleven. Niet met zekerheid kan worden gezegd of dit vrijwillig gebeurt of niet, maar het hoeft niet noodzakelijkerwijs een indicatie te zijn voor dwang of uitbuiting. Dit ligt anders voor de studentes voor wie het geld dat ze verdienen voor een eventuele *special service* extra zakgeld is.

Een ander punt in relatie tot de slechte arbeidscondities betreft de lange werkdagen en het aantal werkdagen per week. Hun status als ongedocumenteerde migrant maakt illegaal in Nederland verblijvende masseuses een goedkope en plooibare arbeidskracht voor de werkgever, in dit geval de beautysaloneigenaar. De illegale masseuses werken over het algemeen lange dagen voor lage lonen en zonder gezondheidsverzekering, recht op medische zorg of medicijnen, of andere voordelen. Ook binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is bevestigd dat een grote groep masseuses binnen

de Chinese beautysalons illegale arbeid verricht. Daarnaast bleken verschillende beautysaloneigenaars belastingfraude te plegen door te weinig loonbelasting te betalen. Voor enkele beautysalons gold bijvoorbeeld dat de geregistreerde uren op de loonlijsten niet overeen kwamen met de openingstijden van de betreffende salons en bij een andere beautysalon stonden voornamelijk deeltijdmedewerkers op de loonlijst vermeld, die tezamen minder uren zouden werken dan het aantal uren dat de salon per week open is. Door de veronachtzaming van de bescherming van arbeidsrechten is de positie van de groep illegaal in Nederland verblijvende arbeidsmigranten uiterst kwetsbaar en moeten zij vaak instemmen met de situatie waarin zij verkeren en voortdurend onderhandelen met onder meer de familie, de smokkelaar, de werkgever, de klant of degene die hun een woon- en/ of werkplaats aanbiedt.

6.4 Dwang op de werkvloer

Van mensenhandel is sprake als uitbuiting gepaard gaat met de bewuste toepassing van (dwang) middelen, zoals geweld, misleiding of het misbruik maken van de kwetsbare positie van of het overwicht op masseuses. Hoewel het etnografisch veldonderzoek en de geanalyseerde opsporingsonderzoeken laten zien dat gedwongen arbeid in letterlijke zin nauwelijks voorkomt binnen de Chinese beautysalons, zijn er zoals duidelijk is geworden verschillende omstandigheden die masseuses kwetsbaar maken om in een situatie van uitbuiting te komen. Binnen het etnografisch veldonderzoek zijn twee groepen masseuses, de studentes en de illegaal in Nederland verblijvende vrouwen, nader onderzocht op het voorkomen van kwetsbaarheden binnen deze groepen. Beide groepen masseuses worden gekenmerkt door een verschillende sociaaleconomische achtergrond en vertonen een verschillende mate van kwetsbaarheid en *agency*.

In de eerste plaats zijn masseuses die illegaal in Nederland verblijven zeer kwetsbaar voor uitbuiting. Ze zijn eerder bereid om slechte arbeidsomstandigheden te accepteren zoals lange werkdagen te maken of het niet kunnen weigeren van klanten of bepaalde diensten, en om tegen een laag arbeidsloon te werken. Hun illegale verblijfsstatus maakt het bovendien moeilijk om hiertegen aangifte te doen. Daarbij beschikken Chinezen zonder legale verblijfsstatus meestal niet over een vaste verblijfplaats. De huisvesting wordt in dit geval ook wel verzorgd door de werkgever hetgeen een meerzijdige afhankelijkheid creëert.

De keuze om te migreren was voor de illegaal in Nederland verblijvende masseuses vaak een familiebeslissing. De vrouwen zijn grotendeels afkomstig van het platteland en hebben smokkelschulden en/ of andere schulden in het land van herkomst waardoor ze onder grote druk staan om geld te verdienen. Dit toont de nauwe relatie aan tussen migratie en uitbuiting. In de meeste gevallen werken de illegaal in Nederland verblijvende masseuses *fulltime* in de massagesalons of moeten zij *fulltime* oproepbaar zijn. Naast de hoge schuldendruk van veel illegaal in Nederland verblijvende masseuses zijn ze vaak ongeletterd, de Engelse taal niet machtig en kunnen ze niet terugvallen op sociale netwerken. Hierdoor beschikken deze masseuses over weinig *agency* wat een afhankelijke positie van de werkgever tot gevolg heeft. Doordat zij weinig arbeidsopties hebben en regelmatig door beautysaloneigenaars aan werk worden geholpen op basis van reciprociteit of *guanxi* kunnen zij eenvoudig in een situatie van uitbuiting terechtkomen.

Sinds enkele jaren is er sprake van een groeiend aantal Chinese studentes dat naar Nederland migreert om te gaan studeren en die, onder andere, als part time masseuse in de Chinese beautybranche werken. Voor de studentes geldt dat zij hier doorgaans niet illegaal zijn en niet te maken hebben met mensensmokkelaars. Zij zijn in de eerste plaats naar Nederland gekomen om te studeren en worden in de meeste gevallen door hun ouders gefinancierd. Hierdoor hebben zij geen grote schulden en zijn zij veel minder kwetsbaar voor dwangsituaties dan illegaal in Nederland verblijvende masseuses omdat zij veel meer *agency* hebben. Maar ook deze vrouwen kunnen slachtoffer worden van uitbuitingssituaties. Uit het etnografisch veldonderzoek komt naar voren dat meerdere studentes worden misleid over het type dienstverlening dat in de beautysalons wordt verricht. Hoewel dit in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en het etnografisch veldonderzoek niet is aangetoond, zou de mogelijkheid zich kunnen

voordoen dat zij, als zij zich ertoe hebben laten overhalen om toch seksuele handelingen te verrichten, worden afgeperst omdat er in China een groot taboe op seksuele dienstverlening rust.

Verschillende keren is uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en het etnografisch veldonderzoek gebleken dat beautysaloneigenaars druk uitoefenen op masseuses om seksuele handelingen te verrichten en door te werken na sluitingstijd als de klant dit verlangt. De masseuses lopen het risico geen werk meer te krijgen als zij hier geen gehoor aan geven. Onduidelijk is of de beautysaloneigenaars hierbij altijd bewust misbruik maken van de kwetsbare positie van een deel van de masseuses die voor hen werken, maar wel is duidelijk dat de masseuses weinig of geen agency hebben op het moment dat hun baas eisen aan hen stelt waar zij het niet mee eens zijn. Te meer omdat er doorgaans geen goede onderliggende arbeidscontracten zijn en andere beautysaloneigenaars dezelfde arbeidscondities hanteren.

Naast het feit dat een deel van de masseuses onder druk van de beautysaloneigenaars seksuele handelingen verricht zijn er masseuses die hier, soms ook tegen de wil van beautysaloneigenaars, uit zichzelf toe overgaan. Door de lage beloning die zij voor hun massagewerkzaamheden ontvangen heeft een deel van de masseuses moeite met overleven. Het herhaaldelijk aandringen van de masseuses op extra service en het verlengen van de massage bij de klant en op het geven van een massage aan de op de klant wachtende bezoeker, tonen aan dat ze onder een financiële druk staan. Met het geven van een happy ending kunnen zij extra geld verdienen dat door de eigenaars vaak als fooi wordt gezien die zij zelf mogen houden.

Indicatoren

Het *Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel* heeft indicatoren voor uitbuiting opgesteld. Het gaat om dwang, slechte arbeidsomstandigheden, onvrijheid en meervoudige afhankelijkheid door bijvoorbeeld schuldbinding en/ of het niet alleen afhankelijk zijn van de werkgever voor werk maar ook voor eten en onderdak. Op basis van het etnografisch onderzoek en de analyse van de opsporingsonderzoeken kan worden geconstateerd dat de masseuses vrijwel allemaal bewegingsvrijheid houden. Echter, voor veel masseuses gelden feiten en omstandigheden waardoor zij slachtoffer van uitbuiting zijn of kunnen worden.

In de eerste plaats is er sprake van slechte arbeidsomstandigheden. Dit komt duidelijk naar voren in de slechte arbeidscondities en –voorwaarden, zoals lange werktijden, niet betaalde wachttijden en lage lonen. Dit duidt op een overtreding van een aantal arbeidswetten. Daarnaast zijn er andere factoren die zouden kunnen wijzen op arbeidsuitbuiting, namelijk uitbuiting door misbruik van de kwetsbare positie en onvrijheid door uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, zoals een illegaal verblijf in Nederland, een hoge schuldenlast, en meervoudige afhankelijkheid. Gezien hun kwetsbare positie ontstaat er voor met name de gesmokkelde vrouwen een afhankelijkheidsrelatie met de werkgever.

Een andere indicator voor uitbuiting die aan de hierboven genoemde vier indicatoren van uitbuiting zou kunnen worden toegevoegd is het gebrek aan professionalisme. Deze indicator is zowel op de werknemers als op de dienstverlening en de beautysalons van toepassing. Zo is het opmerkelijk dat alle masseuses in het eerste en tweede type massagesalons geen opleiding of training voor masseuse hadden gehad. Ook blijkt uit de advertenties dat werkgevers het personeel niet werven op basis van professionaliteit. Tijdens de massages binnen het etnografisch veldonderzoek vroeg geen enkele masseuse aan de onderzoekers of er sprake was van een lichamelijke klacht. Verder werd nooit een medische uitleg bij de massages gegeven. Dit gebrek aan professionalisme betekent ook dat de diensten die onder hun werk vallen niet altijd helder naar de masseuses worden gecommuniceerd door de beautysaloneigenaars op het moment van indiensttreding. Meestal ontdekken de masseuses pas tijdens het werk wat de massages precies inhouden.

Een grote groep masseuses binnen de Chinese beautybranche bevinden zich momenteel in een soort limbo van rechteloosheid, afhankelijkheid en schuldenlast. Kwetsbaarheid impliceert in veel gevallen dat de werknemers naast een migratieschuld, ook een slechte arbeidspositie hebben. Veel uitbuiting is

gerelateerd aan slechte arbeidscondities en gebrek aan professionaliteit van de sector. Dit toont het belang aan om de werknemers minder kwetsbaar te maken voor uitbuiting op de werkvloer en de noodzaak tot een professionalisering van de Chinese beautybranche. Hierbij valt te denken aan het stellen van eisen aan de opleiding van de masseuses. Er zouden alleen getrainde en gediplomeerde masseuses in dienst moeten worden genomen. Verder moeten er deugdelijke arbeidsrelaties komen en deugdelijke prijzen voor de dienstverlening worden ingevoerd. Ook moeten de werkgevers garant staan voor goede voorzieningen op de werkvloer. Dit geldt vooral in het geval er seksuele handelingen worden verricht. Dan zou de werkgever de werknemers bijvoorbeeld van condooms moeten voorzien.

6.5 Uitbuiting gezien vanuit een migratieperspectief

Vanuit het perspectief van de arbeidsmigrant kan mensenhandel het best begrepen worden als een vorm van exploiterende arbeidsmigratie. Arbeidsmigranten doorlopen verschillende fases, waaronder de situatie in het herkomstland, het migratietraject en de situatie in het bestemmingsland. Met name de gesmokkelde vrouwen hebben te maken met verschillende stadia van uitbuiting en/ of gedwongen arbeid. Deze zienswijze benadrukt het belang om uitbuiting als een procesmatige gebeurtenis te analyseren en te bezien vanuit de context van de Chinese migratiegeschiedenis naar Nederland. Door uitbuiting en mensenhandel vanuit een migratieperspectief te bezien, kan deze groep Chinese masseuses niet alleen als slachtoffers van mensenhandel worden beschouwd maar ook als arbeidsmigranten. De komst van deze latere generatie Chinezen kan begrepen worden door te kijken naar een combinatie van structurele en individuele factoren. De Chinese migranten hebben in veel gevallen ook *agency* en maken bepaalde afwegingen in hun keuze om te migreren en om bepaald werk uit te voeren onder bepaalde condities.

Deze migratiecontext toont ten eerste aan hoe divers de Chinese gemeenschap in Nederland is en dat er niet gesproken kan worden van één homogene gemeenschap gezien de grote verschillen, qua bijvoorbeeld de regio waar de migranten vandaan komen, de cultuur, taal, sociaaleconomische achtergrond en belangen. De positie van studenten in de salons verschilt aanzienlijk van die van de illegale werknemers. Ten tweede laten de ontwikkelingen in de Chinese arbeidsmigratie naar Nederland zien hoe flexibel de Chinese migranten reageren op de veranderende internationale arbeidsmarkt door het aanboren van nieuwe mogelijkheden op de Nederlandse arbeidsmarkt.

De conceptualisering van uitbuiting wordt beïnvloed door de verschillende machtsstructuren waarmee de Chinese arbeidsmigranten te maken hebben. Hierbij is het bijvoorbeeld ook van belang om te focussen op niet-economische factoren, zoals culturele tradities en normen en waarden, om inzicht te krijgen in de wijze waarop ongelijkheden en kwetsbaarheden worden geproduceerd en gecontinueerd. Door in de bestudering van dit verschijnsel ook te kijken naar culturele factoren ontstaat een beter begrip van hoe het vertoog over menselijke *agency* is ingebed in relatie tot noties van eer, loyaliteit en schaamte, maar ook in relatie tot de meer permanente machtsstructuren die aanwezig zijn binnen een samenleving die de positie en het handelen van deze groep arbeidsmigranten bepalen. De masseuses zijn immers geen homogene groep met dezelfde ervaringen en mate van *agency*. Door op de individuele ervaringen van de werknemers te focussen worden hun verschillende behoeften en achterliggende beweegredenen om te handelen duidelijk.

In dit onderzoek worden de machtsstructuren gerelateerd aan de Chinese cultuur, zoals culturele tradities en verwantschapsstructuren, het Chinese en Nederlandse migratiebeleid, de situatie op de Nederlandse arbeidsmarkt en vormen van sociale ongelijkheid, zoals armoede en genderongelijkheid. Hierbij wordt gesteld dat deze machtsstructuren implicaties hebben voor de arbeidspositie van Chinese arbeidsmigranten in Nederland. Daarnaast kan de positie van de Chinese arbeidsmigranten begrepen worden vanuit individuele vormen van *agency*, zoals bijvoorbeeld een instrumentele benadering van seks tijdens de reis en in het bestemmingsland.

Zoals het onderzoek laat zien, gaat aan uitbuiting vaak een proces vooraf. Bij sommige vrouwen begon dit proces al in China, bij anderen tijdens de reis en bij weer anderen pas bij aankomst in Nederland. Verschillende factoren zijn van invloed op dit uitbuitingsproces en kunnen als belangrijke oorzaken worden beschouwd van Chinese mensenhandel en mensensmokkel. Een belangrijke oorzaak van mensenhandel is gerelateerd aan bepaalde machtsstructuren in China, zoals de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in China. Arbeidsuitbuiting heeft een gender dimensie die geworteld is in de wijze waarop mannen en vrouwen worden gesocialiseerd en de positie van vrouwen in China die hen kwetsbaar maakt. Zo is verkrachting een veel gebruikt dwangmiddel bij vrouwen om hen uit schaamte het zwijgen op te leggen en onder druk te zetten tot het verrichten van seksuele handelingen en het uitvoeren van verschillende werkzaamheden. Een ander voorbeeld van machtsstructuren die arbeidsmigranten kwetsbaar maken voor uitbuiting zijn de Chinese familiestructuren die voor sommige migranten heel beknellend kunnen werken. Migratie is hierdoor niet altijd een individuele keuze maar een familiebeslissing. Een falende migratie gaat gepaard met grote schaamte en betekent een gezichtsverlies voor de migrant dat voor veel Chinezen één van de ergste dingen zijn die er bestaat waardoor zij vaak geen andere optie zien dan bepaalde situaties te accepteren. Dit betekent ook dat uitbuiting binnen de Chinese gemeenschap in het buitenland vaak wordt verzwegen. Dit leidt tot een verhulling van de ervaringen van uitbuiting binnen de Chinese gemeenschap uit angst om schade te berokkenen aan de gemeenschap en *guanxi* te verspelen.

Een tweede oorzaak van mensenhandel is gerelateerd aan het migratieproces en de schulden die dit proces veroorzaakt. De schuldenlast wordt als dwangmiddel ingezet door de smokkelaars en kan leiden, in combinatie met de illegale migrantenstatus, tot meervoudige afhankelijkheid van de migrant aan smokkelaar of werkgever. Een derde factor is gerelateerd aan de illegale migrantenstatus wat hen tot goedkope en kwetsbare arbeidskrachten maakt en hen blootstelt aan een hoog risico op geweld en schendingen van hun arbeidsrechten in het land van bestemming.

De verhalen van de masseuses laten zien hoe verschillende patronen van onderdrukking de ervaringen van de vrouwen met uitbuiting doorkruisen, ook wel '*intersectional subordination*' genoemd (Crenshaw, 2003). Deze meervoudige onderdrukking is het gevolg van machtsstructuren die interacteren met bestaande kwetsbaarheden om zo een extra dimensie van kwetsbaarheid te creëren. Zo draagt een illegale arbeidsstatus ertoe bij dat de masseuses meer onder druk gezet kunnen worden door de werkgever (om bijvoorbeeld *happy endings* aan te bieden) dan hun legale collega's, zoals bijvoorbeeld de studentes, en dat ze slechte huisvesting moeten accepteren of dat er van hen verwacht wordt dat zij extra werkzaamheden moeten uitvoeren.

Uit beide onderzoeken wordt duidelijk dat met name de illegale verblijfsstatus van gesmokkelde migranten in combinatie met de taalbarrière en de hoge schuldenlast, hen extra kwetsbaar maakt voor uitbuiting. Uitbuiting is in dit geval een indirect gevolg van het smokkelproces in plaats van een direct gevolg van corrupte of misleidende rekrutering in het land van herkomst. Dit geeft aan dat mensensmokkel kan overgaan in mensenhandel. Volgens Gao (2010) is in de eerste fase (het rekruteren van potentiële migranten) veelal nog geen sprake van dwang omdat alle migranten hebben ingestemd met migratie. In tegenstelling tot Gao, blijkt binnen het etnografisch veldonderzoek en de geanalyseerde opsporingsonderzoeken dat dwang wel degelijk al een rol kan spelen vóór het vertrek uit China. Dit geldt bijvoorbeeld voor vrouwen die in China schulden hebben opgelopen. Verder bepaalden *guanxi* in combinatie met de Chinese autoritaire familiehiërarchie bij de gesmokkelde vrouwen veelal de beslissing om te migreren. Dwingende familiestructuren, zoals de verplichting van een kind aan een ouder om te emigreren om geld te verdienen voor de familie, kunnen bijvoorbeeld een rol spelen bij de beslissing om te migreren. Uit het etnografisch veldonderzoek volgt dat migratie voor veel Chinese vrouwen geen individuele keuze is maar een familiestrategie. Uit de interviews met de gesmokkelde vrouwen in vreemdelingenbewaring komt naar voren dat de meeste illegale Chinese immigranten zich drukker maken om het welzijn van hun families dan om hun eigen welzijn.

Mianzi, oftewel angst voor gezichtsverlies, en schaamte dragen er vervolgens toe bij dat veel Chinese vrouwen niet met lege handen naar China durven terug te keren of om hun ervaringen van misbruik en uitbuiting met hun familie in het land van herkomst te delen. De meeste gesmokkelde immigranten

hebben een traumatische reis achter de rug door bijvoorbeeld ervaringen met geweld en dwangarbeid. Veel illegale Chinese migranten hebben ervaringen met reizen onder onmenselijke condities, arrestaties, geweld en seksueel misbruik. In sommige gevallen werden de vrouwen gedwongen om seks te hebben met de smokkelaars onder bedreiging dat ze anders zouden worden achtergelaten. Hierover praten zou gezichtsverlies betekenen.

De vrouwen in vreemdelingenbewaring zagen de slangenkoppen met gemengde gevoelens. Ze beschouwden hen vaak als zakenmannen in plaats van criminelen en waren hen dankbaar voor hun diensten. Wel vonden de meesten dat zij hen niet duidelijk hadden uitgelegd wat de reis inhield en dat zij de gevaren bagatelliseerden waar de reis mee gepaard ging. Ze vonden dat zij hen hadden bedrogen door bijvoorbeeld te zeggen dat het heel makkelijk is om in Nederland snel veel geld te verdienen en om een legale status te krijgen. Andere vrouwen keurden het feit af dat de slangenkoppen alleen maar geïnteresseerd waren in geld verdienen. De meeste vrouwen in vreemdelingenbewaring stonden onder een hoge financiële druk en moesten hun schuld aan de smokkelaars nog terugbetalen. Gemiddeld moesten de vrouwen een bedrag tussen 70.000 en 150.000 RMB aan de smokkelaars terugbetalen. Dat is gemiddeld 7.000 tot 15.000 euro. Andere problemen die de illegaal in Nederland verblijvende vrouwen noemden waren: taalproblemen, eenzaamheid en slechte arbeidscondities.

Samenvattend kan worden gesteld dat voor de masseuses de scheidslijn tussen uitbuiting of zelfs dwangarbeid en vrijwillige loonarbeid niet altijd helder te trekken is. In navolging van andere theoretici over mensenhandel kan beter gesproken worden van een continuüm van uitbuiting (onder andere O'Connell Davidson, 2006; Sullivan, 2003). Tussen algehele dwang en vrije keuze oefenen mensen agency uit en maken zij keuzes binnen beperkte mogelijkheden die voor hen open staan. Uit het onderzoek komt naar voren dat er sprake is van meerdere machtsstructuren die het handelen van de migranten beperken, zoals een illegale verblijfsstatus. Hierdoor zijn de alternatieven die voor de arbeidsmigrant openstaan zeer beperkt. In hoeverre kan van een keuze worden gesproken als het beëindigen van een baan betekent dat het risico hiermee toeneemt om opgepakt te worden door de politie en teruggestuurd te worden naar China met een groot gezichtsverlies en gewelddadige schuldeisers achter je aan? De beslissing van een Chinese vrouw om naar Europa te migreren en een bestaan van armoede te ontvluchten is vooral een hele praktische, namelijk een beslissing gemaakt op basis van hoop op een betere toekomst.

Door afhankelijkheid alleen te bekijken in het licht van schulden of verplichtingen van de werknemers aan de werkgevers wordt een beperkt inzicht verkregen in het uitbuitingsproces. Het is van belang om ook te kijken naar het proces dat aan de uitbuiting vooraf is gegaan, zoals de positie van de vrouwen in China, verwantschapsstructuren en culturele tradities, de illegale migrantenstatus in het land van bestemming en de rol van etnische loyaliteit naar de gemeenschap toe. Alle belangrijke oorzaken die ten grondslag liggen aan mensenhandel en die arbeidsuitbuiting in stand houden.

De masseuses creëren ruimte binnen deze machtsstructuren voor hun collectieve en persoonlijke projecten. De meeste illegale vrouwen blijken een lange termijn perspectief te hanteren. Hun verhalen laten de complexe relaties zien tussen klasse, gender en illegale migrantenstatus die hun mogelijkheden op de internationale arbeidsmarkt bepalen. Hun ervaringen compliceren het eenzijdige slachtofferbeeld. In het licht van bovengenoemde oorzaken van mensenhandel en arbeidsuitbuiting kan slachtofferschap binnen de Chinese beautybranche beschouwd worden als een vorm van risicomanagement waarbij gekozen wordt voor het beste scenario. Veel vrouwen lijken de risico's die gepaard gaan met illegaal werk te accepteren. Vrijwel alle Chinese masseuses gaven er de voorkeur aan om in Europa te blijven, zelfs als ongedocumenteerde migrant. Terugkeren naar huis zonder geld zou betekenen dat ze hun nederlaag moeten erkennen.

6.6 Eindconclusie

Eind 2009 zijn in Nederland volgens de Kamer van Koophandel 98 Chinese beautysalons gevestigd. In ruim de helft van deze beautysalons worden volgens de bedrijfsomschrijving massagebehandelingen gegeven. Het aantal beautysalons waar dit mogelijk is, lijkt in de jaren erna sterk toegenomen. Op basis van dit onderzoek kan niet kan worden geconcludeerd dat er in algemene zin sprake is van mensenhandel in de Chinese beautybranche. Wel is er in veel massagesalons sprake van slechte arbeidsomstandigheden. Bovendien bevinden masseuses zich veelal in situaties waarin zij afhankelijk zijn van hun werkgever, met name in het geval de vrouwen gesmokkeld zijn, zich illegaal in Nederland bevinden, de Nederlandse en/ of Engelse taal niet machtig zijn en gebukt gaan onder een hoge schuldenlast. De sterk hiërarchische en patriarchale Chinese verwantschaps- en familierelaties, die zijn gebaseerd op loyaliteit en het voorkomen van gezichtsverlies, in combinatie met hun illegale positie op de Nederlandse arbeidsmarkt, kunnen bijdragen aan een verhoogd risico voor uitbuiting in de Chinese beautybranche en het creëren van een meerzijdige afhankelijkheid van de werkgevers. Hun illegale status en hoge schuldenlast zorgen ervoor dat veel illegale Chinese migranten zich in een positie bevinden waarin ze weinig keuze hebben dan de slechte arbeidsomstandigheden en uitbuitende arbeidsrelaties te accepteren. Deze omstandigheden vormen een voedingsbodem voor mensenhandel.

Bibliografie

- Anker, van den, L. and J. Doomernik (eds.) (2006) *Trafficking and Women's Rights*, London: Palgrave MacMillan.
- Aronowitz, A.A. (2009) *Human Trafficking, Human Misery. The Global Trade in Human Beings*. Westport: Praeger Publishers.
- Berger Gluck S. & Patai D. (1991) (eds.) *Women's Words. The Feminist Practice of Oral History*. New York: Routledge.
- BlinN (2009) *Chinese slachtoffers van mensenhandel*. Reader bij de BlinN conferentie van 17 september 2009. Amsterdam: BlinN.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*, New York: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1999) *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge: Polity Press.
- Bozzoli A. (1998) 'Interviewing the Women of Phokeng', in R. Perks and A. Thomson (eds), *The Oral History Reader*, op. cit., pp. 145-156.
- Bryman, A. (2008) *Social Research Methods*. Oxford: University Press. (Second and third edition 2004, 2008).
- Chamberlain, M. (ed.) (1998) *Caribbean Migration. Globalised Identities*. London and New York: Routledge.
- Chan, C. (2011) 'We are good people!' *The Presentation of Self by Undocumented Chinese Women in the detention Centre*, Bachelor scriptie, Universiteit Wageningen.
- Bunt, H.G. van de & E.R. Kleemans (1998) *Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*. Meppel: Boom Juridische Uitgevers.
- Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2007). *Jaarverslag mensenhandel 2006, slachtoffers in beeld*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2008). *Jaarverslag 2007, mensenhandel en –smokkel; beleidsanalyse vanuit de visie van een nationaal rapporteur*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2009). *Jaarverslag 2008, mensenhandel –smokkel; bestrijden met mensen en middelen*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Chang, L.T. (2009) *Fabrieksmisjes. Indringend portret van twee jonge vrouwen in het moderne China*. Amsterdam: Artemis & co.
- Chin, K-L. (1999), *Smuggled Chinese. Clandestine Immigration to the United States*. Philadelphia: Temple University Press.
- Chu, C. Yik-Yi (2011) Human Trafficking and Smuggling in China, in *Journal of Contemporary China*, 20 (68), January, 39-52.
- Cornelius, W.A., P. Martin and J.F. Hollifield (ed.) *Controlling Immigration. A global perspective*. Stanford., California: Stanford University Press, 1994.
- Crenshaw, K. (1991) 'Violence against women of colour', in *Stanford Law Review*, vol. 43, no. 6, pp.: 1241-1299.
- Crenshaw, K. (2003) Traffic at the Crossroads: Multiple Oppressions, in *Sisterhood Forever. The women's anthology for a new millennium*, Morgan, R. (ed.), New York: Washington Square Press.
- Dougherty, N. (2006) *Prostitution in contemporary China: The case of Shanghai Jiading*. (niet gepubliceerde master scriptie). Lund (Zweden): Lund University.
- Ellemeet, van, Jonge, H. de & Smit, M. (2006) 'Trafficking for exploitation outside the sex industry', in Van den Anker, C. & Doomernik, J. (eds.) *Trafficking and women's rights*, pp. 219-232. Palgrave Macmillan.
- Farrer, J. (2008) 'Play and Power in Chinese Nightlife Spaces' in: *China: an International Journal* 6, 1 (March 2008): 1-17.
- Foucault, M. (1982) *The Subject and Power: A Critical Enquiry*. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1980) *Power/Knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*, (ed. C. Gordon). Brighton: Harvester.
- Gao, Y. (2010) *Concealed Chains. Labour Exploitation and Chinese Migrants in Europe*. Genève: International Labour Office.

- Gold, T., D. Guthrie & D. Wank (2002) *Social Connections in China. Institutions, Culture and the Changing Nature of Guanxi*. Cambridge University Press.
- Goodin, R. (1987) *Exploiting a situation and exploiting a person. Modern Theories of Exploitation*. SAGE Publications.
- Hiah, J. W. (2010) *Door de ogen van de baas. Chinese werkgevers en werknemers over [illegale] arbeid en uitbuiting in de Chinese Horeca*. MA scriptie Criminologie. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Hong Y, Li X. Behavioral studies of female sex workers in China: A literature review and recommendation for future research. *AIDS and Behavior*, 2008;12(4):623-36.
- Hout, L. van & F. van der Laan (2008) *Schone Schijn. De signalering van mensenhandel in de vergunde prostitutie sector*. Driebergen: KLPD-DNR.
- Hyde, S. T. (2007) *Eating Spring Rice: The Cultural Politics of AIDS in Southwest China*. California: University of California Press.
- Irvine, J. (2003) 'The Sociologist as Voyeur: Social Theory and Sexuality Research, 1910–1978', in: *Qualitative Sociology*, 26(4): 429-456.
- Jeffreys, E. 2004. *China, Sex and Prostitution*. Londen: Routledge Curzon.
- Jeffreys, E. (ed.). 2006-A. *Sex and Sexuality in China*. Londen en New York: Routledge.
- Jeffreys, E. (2006) "Governing buyers of sex in the People's Republic of China". *Economy and Society*, 35: 4, pp. 571-593.
- Jeffreys, E. (2006) "Over my dead body! Media constructions of forced prostitution in the People's Republic of China", in *Journal of Multidisciplinary International Studies: Women in Asia Special*, 3:2.
- Kloet, J, de (2008) Gendering China Studies. Peripheral Perspectives, Central Questions, in *China Information*, 2008; 22; 195-219.
- Knotter, J., D. J. Korf & Hiu Ying Lau (2009) *Slangenkoppen en tijgerjagers: illegaliteit en criminaliteit onder Chinezen in Nederland*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Kong, Travis S.K. (2006) 'What It Feels for a Whore: The Body Politics of Women Performing Erotic Labour in Hong Kong', in *Gender, Work and Organization*, Vol. 13, No. 5, Sept. 2006.
- Korvinus (2006) "Trafficking in Human beings: The concept of exploitation in the Dutch trafficking provision", in *Trema*, 29 (7), p. 286-290.
- Leun, J. van der & Vervoorn (2004) *Slavernij-achtige uitbuiting in Nederland. Een inventariserende literatuurstudie in het kader van de uitbreiding van de strafbaarstelling van mensenhandel*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Levy, F. en Lieber, M. (2008) Northern Chinese women in Paris; the illegal immigration prostitution nexus. In *Social Science Information*, 47 (4): 629-642.
- Leydesdorff, S. (1993) *Het Water en de herinnering*. De Zeeuwse Watersnoodramp. Amsterdam: J.M. Meulenhoff Amsterdam.
- Leydesdorff, S. (2004) *De mensen en de woorden*. Amsterdam: J.M. Meulenhof.
- Leydesdorff, S. (2011). *Surviving the Bosnian genocide: the women of Srebrenica speak*. Bloomington: Indiana University Press.
- Liempt, van, I. (2006) 'Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas', in C. L. van den Anker en J. Doornik (eds.) in *Trafficking in Women's Rights*, p. 27-42. London: Palgrave Mac Millan.
- Li, J. 2007. 'Introductie: Een zin die het hart van de mensen ontroert – "Ik wil het echt niet doen!"' in: *Onderzoek naar de falangmei in Shenzhen: zonneschijn en schaduw zijn er tegelijkertijd*, no. 6, pp. 4-8.
- Lieftink, M. & M. Bottenberg (2011) *Verslag bestuurlijke controles binnen de Chinese beautybranche in drie grote steden in Nederland*. Woerden: KLPD/ DNR/ TSO.
- Long, Lynellyn, D. (2004) "Anthropological Perspectives on the Trafficking of Women for sexual Exploitation", in *International Migration*, Vol. 42 (1), 2004: pp. 6-31.
- McNay, L. (2000) *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*, Cambridge: Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd.
- Meeuwse, K. (2010) *Oostenwind. Honderd jaar Chinezen in Nederland*. Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2007), *Mensenhandel. Vijfde rapportage van de nationaal rapporteur*. Den Haag: Bureau NRM.

- Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2009), *Mensenhandel. Zevende rapportage van de nationaal rapporteur*. Den Haag: Bureau NRM.
- O'Connell Davidson, J. (2006) 'Will the real sex slave please stand up?', in *Feminist Review*, 83, 2006.
- Ong, A. (1999) *Flexible Citizenship. The cultural logics of transnationality*. Durham and London: Duke University Press.
- Pan, Suiming. 1999. "Three Red Light Districts in China". Engelstalige samenvatting van het in 2001 gepubliceerde Chineestalige boek *Cunzai Yu Huang Miu: Zhongguo Dixia Xing Chanye Kaocha*. Beijing: Qunyan Publishing House.
- Pham, T.H. (2009) *De weg naar schoonheid, Literatuurstudie naar mensenhandel en mensensmokkel in de Chinese beautybranche*. Woerden: KLPD/ DNR/ TSO.
- Pieke, F.N. (2002). *Recent trends in Chinese migration to Europe: Fujianese migration in perspective*. Genève: International Organisation for Migration.
- Pieke, F.N., P. Nyiri, M. Thunø, M. & A. Ceccagno, A. (2004) *Transnational Chinese: Fujianese Migrants in Europe*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Pirkle, C., R. Soundardjee & S. Artuso (2007) "Female sex workers in China: vectors of disease?". In: *Sexually Transmitted Diseases*, 34: 9, pp. 695–703.
- Poortenga, F. (2009) *De schaduwzijde van de Chinese horeca. Een onderzoek naar uitbuiting binnen de Chinese horeca in Nederland*, MA Politicologie, Internationale Betrekkingen, Universiteit van Amsterdam, Augustus 2009.
- Portelli, A. (1991) *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories*. Albany: State University of New York.
- Ras, Y. (2011) *Het Idee Chinatown. Een studie naar Chinese ondernemers en cultuur in Chinatown Amsterdam*. MA scriptie, Universiteit Utrecht.
- Riessman, C. K. (1993) *Narrative Analysis. Qualitative Research Methods Series 30*. California: SAGE Publications.
- Rose, S. (1999) 'Naming and Claiming: The Integration of Traumatic Experience and the Reconstruction of Self in Survivors' Stories of Sexual Abuse', in: *Trauma and Life Stories*, edited by Kim Lacy Rogers, Selma Leydesdorff and Graham Dawson. London: Routledge.
- Smart, A. (1993) 'Gifts, Bribes, and Guanxi: A Reconsideration of Bourdieu's Social Capital' in: *American Anthropological Association*, vol. 8, No. 3 (Aug. 1993), pp. 388-408.
- Skeldon, R. (1996). Migration From China. In: *Journal of International Affairs*, 49 (2): 434-455.
- Skeldon, R. (2000). *Myths and realities of Chinese Irregular Migration*. Genève: International Organisation for Migration.
- Soudijn, M. (1996) *Chinese human smuggling in transit*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Staring, R. *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij het Spinhuis, 2001.
- Stichting De Rode Draad (2011) *Tendrapport*. Amsterdam.
- The Wall (2012) *Onderzoek naar mensenhandel en –smokkel in relatie tot Chinese studenten*. Rijksoverheid.
- Tyldum, G. and A. Brunovskis (2005) 'Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking', in *International Migration*, Vol. 43 (1/2), 2005.
- Velarde, A. and M. Warlick (1973) *Massage Parlors: The Sensuality Business*, in *Society*, Vol. 11, nr. 1, pag. (63-74).
- Vliet, van, M. (2011) *Leeuwengezichten. Nieuwe Chinese migranten in de Nederlandse samenleving nader bekeken*. MA scriptie, Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.
- Vogels R., Geense P., Martens E. (1999) *De maatschappelijke positie van Chinezen in Nederland*. Assen: van Gorcum.
- Weitzer, R. (2005) "New Directions in Research on Prostitution", in *Crime, Law & Social Change*, vol. 43: 214.
- Weitzer, R. (2009) "Sociology of Sex Work", in *Annual Review of Sociology*,

vol. 35: 230.

Wijk, A. van, A. Nieuwenhuis, D. van Tuyn e.a, (2010) *Kwetsbaar beroep, Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam*. Arnhem: Bureau Beke.

Wildt, A., de and Paul Arnoldussen (2002) *Liefde te koop. Vier eeuwen prostitutie in Amsterdam*. Uitgeverij Bas Lubberhuizen.

Willemsen, E. (2010) *Uitbuiting in andere sectoren dan de seksindustrie*. Amsterdam: BlinN/ Fairwork.

Wu, B. and Jackie Sheehan (2011) 'Globalization and Vulnerability of Chinese Migrant Workers in Italy: empirical evidence on working conditions and their consequences', in *Journal of Contemporary China* (2011), 20 (68), January, 135-152.

Yang, M. (1988) The Modernity of Power in the Chinese Socialist Order, in *Cultural Anthropology*, 3: 408-427.

Yang, M. (1989) The Gift Economy and State Power in China, in *Comparative Studies in Society and History*, 31: 25-54.

Yik-Yi Chu, Cindy (2011) 'Human Trafficking and Smuggling in China', in *Journal of Contemporary China*, 20 (68), January, 39-52.

Zhang, S. X. (2009) Beyond the 'Natasha' story - a review and critique of current research on sex trafficking, in *Global Crime*, 10:3, 178-195.

